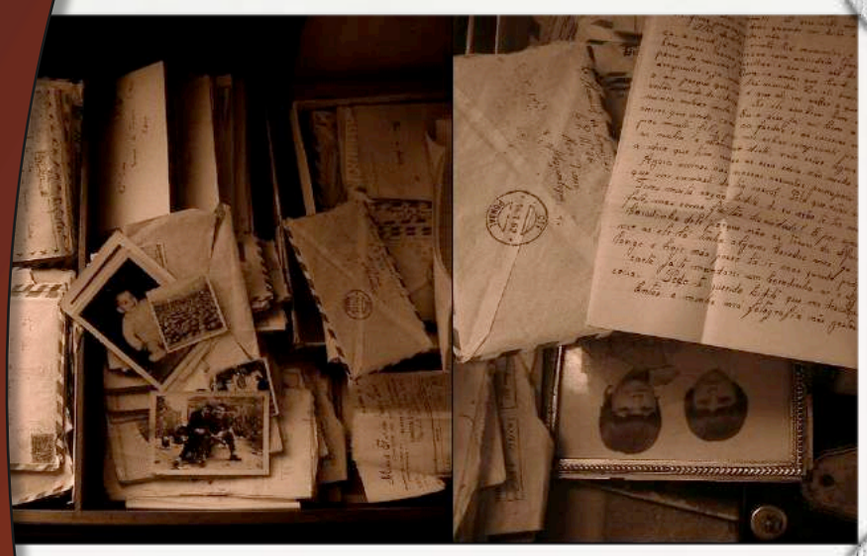
NEKADA DAVNO... ŽIVJELI SMO ZAJEDNO

Zajednički rad sa multiperspektivnim pristupom

23 radionice

1900 - 1945

23 radionice

NEKADA DAVNO... ŽIVJELI SMO ZAJEDNO

Zajednički rad sa multiperspektivnim pristupom

Projekat ostvarili:

EUROCLIO-HIP BIH (Udruženje nastavnika i profesora historije, istorije i povjesti Bosne i Hercegovine)
HUNP (Hrvatska udruga nastavnika povijesti)
UDI-EUROCLIO (Udruženje za društvenu istoriju Srbije)
Udruženje nastavnika istorije Slovenije
ANIM (Asocijacija nastavnika istorije Makedonije)
HIPMONT (Udruženje nastavnika istorije Crne Gore)
ŠMHK (Udruženje nastavnika istorije Kosova)

1900 - 1945

SADRŽAJ

Uvod 4

Bogati i siromašni

1 *Edin Radušić, Bahrudin Beširević*
Jabuka razdora - Agrarno pitanje u političkom i društvenom Životu u Bosni i Hercegovini za vrijeme vladavine Austro-Ugarske.....7

2 *Arbër Salihu*
Agrarna regorma u Kraljevini SHS, i njezin utjecaj na razlicite delove zemlje.....15

3 *Irena Paradžik, Vanja Zidar Šmic*
Ekonimske razlike u prvoj Jugoslaviji.....25

Svakodnevni život običnih ljudi

4 *Emina Živković*
Neka pitanja o "demokratiji" u Kraljevini SHS 37

5 *Ljiljana Lazarević*
Svakodnevni život u Kraljevini SHS (Jugoslaviji) 1918.– 1941. 45

6 *Bojana Dujković - Blagojević*
Školski život djece u Kraljevini Jugoslaviji.....55

7 *Bojana Dujkovic - Blagojevic, Samojko Cvijanovic*
Pismeni ili poslušni, Obrazovanje u Kraljevini Jugoslaviji..... 65

8 *Fetnan Derviš*
Jednako obrazovanje za sve?
Izazovi obrazovanja na Kosovu u Kraljevini SHS 73

9 *Sanja Pereša Macuka, Igor Jovanović*
Jugoslavenski Sokol - čuvar nacionalnog identiteta 85

10 *Igor Jovanović, Sanja Pereša Macuka*
Nogomet i diktatura..... 95

11 *Denis Detling*
Umjetnost i režim 105

12 *Nenad Perošević, Miloš Vukanović*
Propaganda tokom Drugog svjetskog rata 115

13 *Nenad Perošević, Miloš Vukanović*
Život partizana 123

Ubojstvo kao političko oružje

14 *Melisa Forić*
Sarajevski atentat......135

15 *Kiti Jurica-Korda*
Pucnji u parlamentu.....151

16 *Ivana Dobrivojević, Goran Miloradović*
Ugrožena država? Terorizam u Kraljevini Jugoslaviji..... 161

17 *Mire Mladenovski*
Atentat u Marseju.....173

Konflikt i suradnja

18 *Mire Mladenovski*
Balkanski ratovi - Ratovi za slobodu ili osvajanje?.....183

19 *Iljo Trajkovski*
Pariska mirovna konferencija - Stvaranje zajedničke države Kraljevine SHS / Kraljevine Jugoslavije i velike sile.....201

20 *Donika Xhemajli*
Otpor manjina - Primjer kosovskih Albanaca u Kraljevini SHS.....217

21 *Irena Paradžik, Vanja Zidar Šmic*
Svi protiv svih - slučaj Slovenije.....231

22 *Marjeta Šifrer, Helena Mešnjak*
Djeca u Drugome svjetskom ratu..... 247

23 *Nenad Perošević, Miloš Vukanović*
“Ne znam čiji su avioni, ali su bombe naše.” - Savezničko bombardiranje Jugoslavije tijekom Drugog svjetskog rata..... 257

Učesnici projekta.....265

Uvod

Ova knjiga je rezultat intenzivnog zajedničkog projekta udruženja nastavnika historije iz zemalja bivše Jugoslavije, uz uključenje šire regije, Evrope i svijeta, pod pokroviteljstvom EUROCLIO-a, Evropskog udruženja nastavnika historije.

EUROCLIO je osnovan 1992. na traženje Savjeta Evrope, radi izgradnje veza između profesionalaca na polju historije iz svih dijelova tada tek ujedinjene Evrope. EUROCLIO je počela kao krovna organizacija koja je okupljala 14 asocijacija iz 14 uglavnom zapadnih zemalja, da bi danas narasla do široko rasprostranjene mreže od 44 asocijacije članice i 15 pridruženih članica iz 52 zemlje.

EUROCLIO podržava razvijanje odgovorne i inovativne nastave historije i građanskog obrazovanja, promovirajući kritičko mišljenje, multi-perspektivnost, međusobno poštovanje i uključivanje kontroverznih tema. EUROCLIO zagovara razumnu upotrebu obrazovanja iz historije i kulturnog naslijeđa u izgradnji i produbljavanju demokratskih društava, povezujući profesionalce preko granica zajednica, država, etničkih grupa i religija. Nastojimo unaprijediti kvalitet obrazovanja iz historije i građanskog obrazovanja kroz izgradnju sposobnosti nastavnika te nalazeći i primjenjujući inovativna nastavna sredstva.

Partnerstvo između EUROCLIO-a i udruženja nastavnika historije u zemljama bivše Jugoslavije počelo je 2003. projektom Historija na djelu – pripremanje za budućnost, Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Srbija (2003–2008). U 2008. godini, u okviru ovog projekta, objavljena je jedinstvena i nagrađena knjiga dodatnih nastavnih materijala „Obični ljudi u neobičnoj zemlji. Jugoslavija između istoka i zapada. Svakodnevni život u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji 1945–1990“ na 4 jezika, a preko 500 nastavnika historije prošlo je obuku za upotrebu tih materijala. *Historiju na djelu proveli su EUROCLIO HiP BiH (Udruženje nastavnika historije Bosne i Hercegovine), HUNP (Hrvatska udruga nastavnika povijesti) i UDI-EUROCLIO (Udruženje za društvenu istoriju Srbije), u saradnji sa Slovenskim udruženjem nastavnika historije i ANIM-om (Udruženjem nastavnika historije Makedonije).*

Novi projekat

Tokom 2011. ovo partnerstvo među udruženjima je prošireno i produbljeno na novi projekat, *Historija koja povezuje*. *Kako predavati osjetljive i kontroverzne teme u zemljama bivše Jugoslavije? (2011–2014)*. Kao ravnopravni, uključeni su novi partneri: HIPMONT (udruženje nastavnika historije Crne Gore), SHMHK (udruženje nastavnika historije Kosova), a ojačana je i saradnja s udruženjima iz Makedonije i Slovenije.

Ovaj zajednički poduhvat je prvenstveno imao za cilj da ojača nastavu historije putem razmjene između kolega i vršnjaka iz drugih zemalja te izgradnje kapaciteta i zajedničkih obrazovnih alata, ukratko: historija koja povezuje. Taj rad također podržava izazove i razvijanje podučavanja historije, promociju regionalne saradnje i profesionalnog razvoja među udruženjima, nastavnicima i historičarima, na nacionalnom i internacionalnom nivou. Među učenicima, podržava se razvoj kritičkog mišljenja i razumijevanja regionalne historije te učenje historije putem učenja vještina i sposobnosti. U široj društvenoj zajednici, u kojoj je obrazovanje kamen temeljac, ovaj projekat podržava međusobno razumijevanje, promovira mir, stabilnost i demokratiju u regiji. EUROCLIO i organizacije članice smatraju da se ovim projektom unapređuje proces pomirenja.

U okviru projektnih aktivnosti, naročit naglasak stavljen je na razvijanje savremenih metoda podučavanja historije i nastavnog procesa u cjelini. Birajući bolne i kontroverzne teme i prikazujući ih u obliku sveobuhvatnih modula zasnovanih na izvorima i istraživanju i spremne za upotrebu u učionici, namjeravali smo potaknuti kritičko razmišljanje i razviti svijest o tome da neko drugi možda neće imati istu interpretaciju „naše slavne prošlosti“.

Dodatni, inovativni materijal za nastavu historije namijenjen je učenicima završnih razreda osnovnih škola i učenicima srednjih stručnih škola i gimnazija. Ovaj materijal im omogućava da iskuse pozitivan pristup regionalnoj historiji za period 1900–1945. Metodološki pristup odgovara zahtjevima savremene nastave historije u perspektivi razvoja regionalne saradnje, a priznat je i od strane Savjeta Evrope (2001:15 i 2009:1880), u preporukama UNESCO-a, te u „Ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje“ Evropske Unije (2008).

Međunarodni projekat

Međunarodni treneri i savjetnici iz Finske, Islanda, Izraela, Južne Afrike, Švicarske i Ujedinjenog Kraljevstva (Engleska, Sjeverna Irska i Škotska) održali aktivne trening radionice i podijelili svoja iskustva iz oblasti nastave historije u njihovim zemljama te obučili su autore o tome kako da rade s obrazovnim materijalima zasnovanim na izvorima i istraživanju o ishodima učenja.

Predstavnici udruženja nastavnika historije iz Albanije, Bugarske, Finske, Grčke, Islanda, Italije, Nizozemske, Norveške i Švicarske, učestvovali su kao posmatrači u različitim radionicama za autore i eksperte u projektu i podijelili svoja viđenja i stavove, kao stručnjaci i kao učenici.

Autori, eksperti i ostali na ovom projektu mogli su unaprijediti svoje vještine za provođenje kreativnog i modernog pristupa podučavanju historije. Unapređujući svoje sposobnosti, podijelili su i pilotirali nacrt obrazovnog materijala u različitim sredinama, uključujući Estoniju, Izrael, Sjevernu Irsku i Ukrajinu.

Tokom tri godine rada na projektu, više od 260 učesnika bilo je uključeno u razne aktivnosti, poput radionica, pilotiranja radionica u učionici, seminara, studijskih posjeta, predavanja i međunarodnih konferencija. To im je omogućilo da razviju nove vještine i sposobnosti, ali i da ojačaju kapacitete organizacija civilnog društva u regionu.

Zahvale

Ovaj projekat i materijal u vašim rukama omogućili su svojom podrškom Savjet Evrope i United Nations Alliance of Civilizations u 2010. godini, te strukturnom i kontinuiranom podrškom Fond Otvoreno društvo – Program za podršku obrazovanju i Ministarstvo spoljnih poslova Kraljevine Norveške. Oni su prepoznali potrebu za povezivanjem i jačanjem saradnje u regiji, a to je omogućilo za društva na ovom području da budu dio promjena i daju svoj doprinos procesima unapređenja nastave historije u Evropi.

Svjesni smo da se navike teško mijenjaju i da je svaki proces promjena u podučavanju spor i nevoljan, ali vjerujemo da je ovaj doprinos značajan i vrijedan. Izražavamo zahvalnost za uloženi trud autorima radionica, koji nose punu odgovornost za sadržaje čiji su autori, ali se isto tako zahvaljujemo i ostalim učesnicima u projektu, uključujući istraživače i nastavnike historije koji su bili dio ove jedinstvene saradnje u ime udruženja nastavnika iz kojih dolaze.

S ovom publikacijom, koja se svrstava među primjerne nastavne resurse, možemo biti sigurni da su inovativne metode u učenju i podučavanju nekih osjetljivih i kontroveznih historijskih tema u ovoj regiji iz perioda 1900–1945. dobile pozitivan poticaj.

Izdavač
EUROCLIO – Evropsko udruženje nastavnika istorije
www.euroclio.eu

Glavni urednik
Bojana Dujković-Blagojević

Urednici
Marijeta Šifrer, Igor Jovanović, Emina Živković, Miloš Vukanović,
Mire Mladenovski, Donika Džemajli i Melisa Forić

Lektor
Zenaida Karavdić

Kompjuterska obrada
Mire Mladenovski

Štampa
Promedia – Skoplje 2014.

Edin Radušić
Bahrudin Beširević

Jabuka razdora

Agrarno pitanje u političkom i društvenom životu u Bosni i Hercegovini za vrijeme vladavine Austro-Ugarske

Ključna pitanja

- **Je li "agrarno pitanje" bilo političko ili ekonomsko pitanje?**
- **Je li "agrarno pitanje" doprinijelo podjelama u bosanskom društvu i migraciji stanovništva iz zemlje?**

Tema

Tema se bavi agrarnim pitanjem u BiH, Srbiji, Kosovu, Makedoniji i Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (Jugoslaviji). Pokriva period od kraja 19. stoljeća do 20-tih godina 20. stoljeća. Važnost ove teme dolazi od toga što je agrarno pitanje bilo jedno od najvažnijih pitanja u procesu promjene otomanske (muslimanske) vlasti od strane Austrijanaca i Srba u hrišćansku vlast. Na kraju otomanske vladavine većina zemljoposjednika su bili slavenski muslimani, a većina seljaka su bili slavenski hrišćani. Promjena vlasništva nad zemljom s muslimanskih posjednika na hrišćanske seljake bila je jedna od glavnih tačaka srpskog nacionalnog pokreta tokom stvaranja srpske nacionalne države u 19. stoljeću i stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (Jugoslavije). Svaka promjena vlasništva nad zemljom shvatana je od strane muslimana kao direktan napad na zajednicu slavenskih muslimana, ili čak na njihovu religiju. Na kraju, agrarno pitanje bilo je neka vrsta paradigme odnosa između muslimana i pravoslavnih hrišćana na Balkanu i između muslimanske i hrišćanske države. U danjašnje vrijeme, oduzimanje zemlje od slavenskih muslimana i njeno davanje hrišćanima vidi se kao čin pravde (od strane Srba) ili kao čin nepravde (od strane Bošnjaka muslimana).

Ciljevi

Radionica ima za cilj pružiti učenicima informacije o agrarnom pitanju u BiH i utjecaju ovog problema na živote ljudi.

Ishodi

- Učenici će naučiti o značaju i suštini agrarnog pitanja u BiH.
- Učenici će usporediti stavove različitih nacionalnih grupa u odnosu na predložena rješenja agrarnog pitanja.
- Učenici će analizirati povezanost agrarnog i nacionalnog pitanja.

Smjernice za nastavnike

Nastavnik daje uputstva studentima i dijeli ih u četiri jednake grupe. Svaka grupa dobija mape, kartu i dokumente koji su vezani za njihov zadatak. Svrha mapa je da pomogne učenicima da shvate poziciju Bosne i Hercegovine i poziciju bosanskih religijskih grupa u Monarhiji. Učenici čitaju i analiziraju tekstualne i ostale historijske izvore, prateći ključno pitanje i pitanja koja se odnose na njihov konkretan zadatak. Rezultat njihovog rada treba biti zapisan u obliku tačaka koje će predstaviti jedan ili dva predstavnika svake grupe.

- Grupa 1 – Austrougarska vlada
- Grupa 2 – Srpska strana
- Grupa 3 – Bošnjaci – muslimani
- Grupa 4 – Srbija – Jugoslavija i stanovište zemljoposjednika i seljaka nakon Prvog svjetskog rata.

Nakon toga, svi učenici analiziraju predstavljene argumente i pokušavaju odgovoriti na ključno pitanje: Je li "agrarno pitanje" bilo političko ili ekonomsko pitanje? Je li "agrarno pitanje" doprinijelo podjelama u bosanskom društvu i migraciji stanovništva iz zemlje i kako?

90 minuta

Teza za završnu diskusiju

Kod strana fokusiranih na argumentaciju, preciziraju li se argumenti bitni samo za njihovu ili za obje strane?

1. Do koje mjere je agrarno pitanje doprinijelo podjelama unutar bosanskog društva?
2. Kako je agrarno pitanje utjecalo na migracije iz zemlje?
3. Kako je agrarno pitanje riješeno po okončanju otomanske vladavine (u sandžaku Novi Pazar, na Kosovu i Makedoniji), a kako nakon završetka austrougarske vladavine (u Bosni i Hercegovini)?

Vremenska orijentacija

Korak 1 - Nastavnik daje instrukcije za aktivnost, upoznaje učenike s ključnim pitanjem i historijskim kontekstom radionice, dijeli učenike u četiri grupe, daje im izvore za rad te objašnjava svakoj grupi šta je njihov konkretan zadatak.

Korak 2 - Analiziranje izvora, diskusija unutar grupe i izvođenje zaključaka.

Korak 3 - Kratki uvod o analiziranim historijskim izvorima i predstavljanje zaključaka od strane jednog ili dva predstavnika svake grupe.

Korak 4 - Završna diskusija kroz prizmu ključnog pitanja. Diskusija je fokusirana na stavove i argumente četiriju strana. Ona ukazuje na slične ili različite elemente u argumentaciji.

Uvod

Agrarno pitanje u Bosni i Hercegovini austrougarskog perioda bilo je goruće pitanje cjelokupnog društvenog života. Pored aga i kmetova u njega su bili uključeni predstavnici austrougarske vlasti, domaćih političkih i vjerskih organizacija. Kmetskih porodica za vrijeme austrougarske vlasti bilo je više od sto hiljada. Velika većina zemljoposjednika bili su muslimani (Bošnjaci), a velika većina obrađivača zemlje (čifčija, kmetova) bili su hrišćani, posebno Srbi. Na područjima koje pripaja Srbija 1878. i nakon balkanskih ratova, kao i nakon stvaranja Kraljevine SHS dolazi do radikalnog rješenja agrarnog pitanja i promjene zemljovlasničkih odnosa.

Izvor **1**

BiH i Balkan poslije 1878.

http://angusyoung111.wordpress.com/2012/07/19/bosnjaci-u-crnoj-gori/(downloaded on 6 April 2013)

Izvor **2**

Vjerska struktura zemljoposjednika s kmetovima u Bosni i Hercegovini 1910.

Broj zemljoposjednika s kmetovima	Ukupno	Muslimani	Ostali
	10.463 (100%)	**9.537 (91,15%)**	**926 (8,85%)**

Die Ergebnisse der Volkszählung in Bosnien und der Hercegovina vom 10. Oktober 1910, Sarajevo 1912.

Grupa 1

Austrougarska vlada

1. Kako je Austro-Ugarska razumjela agrarno pitanje i kakvo rješenje je predložila?
2. Koji su bili argumenti za takvo rješenje?
3. Je li moguće naći u izvorima: da li je agrarno pitanje utjecalo na migracije stanovništva u to vrijeme i, ako jeste, u kojoj mjeri?
4. Kako je želja austrijske politike da ima lojalne podanike utjecala na agrarnu politiku?

Izvor **1**

Obećanje Austro-Ugarske da će riješiti agrarno pitanje

"Jedan od glavnih argumenata ministra vanjskih poslova Austro-Ugarske Andrassyja za dobijanje mandata njegove države nad BiH na Berlinskom kongresu bilo je neriješeno agrarno pitanje, koje, po njegovom mišljenju, oronula Osmanska carevina nije u stanju riješiti, preporučivši svoju zemlju kao jaku i nepristrasnu snagu, sposobnu da uredi prilike u toj nemirnoj osmanskoj pokrajini."

F. Hauptmann, *Privreda i društvo u BiH, Sarajevo 1987,* str. 139

Izvor **2**

Austro-ugarska vlast o agrarnom pitanju u saborskim raspravama 1911.

"Agrarno pitanje u vrijeme okupacije nije ni postojalo u formi otkupa kmetova (prelazak zemlje u ruke seljaka), već u stvaranju pravne sigurnosti između kmeta i age (zemljoposjednika). Vlada može dakle mirne savjesti potvrditi da je agrarno pitanje točno proučila, oprezno i nepristrano rješavati počela, te ga brzo i uspješno riješila."

Ekspoze civilnog adlatusa barona Benka od 3. aprila 1911, BHS, I/1910-11, III, LXXXVI sjednica, str. 1916)

Izvor **3**

Najava postupnog rješavanja agrarnog pitanja

"Ništa se silom neće mijenjati bez zrelog prosuđivanja šta vam treba. Stari zakoni će vrijediti sve dok novi ne budu doneseni."

Proklamacija cara Franje Josipa upućenoj stanovništvu BiH 1878, Sarajevski list

Izvor **4**

Vladin zakonski prijedlog o rješenju agrarnog pitanja:

Paragraf 1:

"Kmetovska se selišta u Bosni i Hercegovini mogu otkupiti samo dobrovoljnom pogodbom između gospodara zemlje i kmeta."

Vladin Zakonski prijedlog o davanju zajmova za dobrovoljno otkupljivanje kmetovskih selišta u Bosni i Hercegovini, Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu, godina 1911., Sarajevo 1911, str. 177

Izvor **5**

Britanski konzul o agrarnom pitanju i željama seljaka

"Seljaci ne žele obrađivati polja za svoje begove i age i u neznanju vjeruju da će promjena vlasništva biti posljedica njihovog postupka. (...) Na ovakve postupke seljaka vlast je reagirala izdavanjem objave koja upozorava seljake da će oni koji ne obrađuju svoja imanja i ne izvršavaju obaveze prema posjednicima biti podvrgnuti kaznama. (...) Austrijske vlasti nastoje pojačati povjerenje jednakim tretmanom i hrišćana i muslimana, ali mjere vlasti ne zadovoljavaju hrišćane. Oni misle da je pravedno da ne plaćaju ništa zemljovlasnicima."

FO 195/1212, Freeman-Layardu, Bosna Serai, 19th February 1879, no. 8; FO 195/1212, Freeman-Layardu, Bosna Serai, 3rd December 1879, no. 43

Izvor **6**

Stav austrougarske vlasti o promjeni zemljovlasništva

"Još ranije se mogao uočiti stav Austro-Ugarske da se ne dozvoli prelazak zemlje u srpsko vlasništvo i njihovo jačanje na tom polju. (...) Naglašeno je da bi ovakva promjena bila politički nepoželjna, vjerovatno zbog naraslog utjecaja Srbije i nepouzdanosti srpskog etničkog elementa. Cilj vlasti je bio prelazak zemlje u austrijske ruke, pri čemu bi značajnu ulogu odigrala Austrijska banka sa sumom do 10,000.000 kruna. Kupljena zemlja bi bila stavljena na raspolaganje austrijskim kolonistima."

Edin Radušić, *Agrarno pitanje u bosanskohercegovačkom Saboru*, magistarski rad, str. 77

Grupa 2

Srpska strana

1. Kako srpska strana razumije agrarno pitanje i koje rješenje nudi?
2. Koji su bili argumenti za takvo rješenje?
3. Je li moguće naći u izvorima: da li je agrarno pitanje utjecalo na migracije stanovništva u to vrijeme i, ako jeste, u kojoj mjeri?
4. Kako je austrijska agrarna politika utjecala na lojalnost ili nelojalnost Srba?

Izvor **1**

Srpski seljaci o agrarnom pitanju i povezivanje agrarnog pitanja s pitanjem lojalnosti državi

"Stanovništvo nevesinjskog kraja se smatra tradicionalnim vlasnikom zemlje koju obrađuje i o tome se izjašnjava 'To je vlasništvo mog djeda, što su mu ga Turci silom oduzeli. Otomanska uprava je silom oduzela naš posjed i dala ga feudalcima. (…) dok smo mi na svom ognjištu i svojoj zemlji slobodni, možemo biti od koristi i sebi i Vladi. Svaki feudalac je naš neprijatelj i ko njega uzima u zaštitu, taj nas tlači.'"

H. Kapidžić, Iseljavanje srpskog seljaštva iz Hercegovine 1902., GDIBiH

Izvor **2**

Običan čovjek o agrarnom pitanju

"Jedan Mostarac je pričao: 'Znaš li gospodine kakva nam je danas fajda od kmetova? Uzmi mijeh, pa ga napuni zejtinom i načini malu rupu, da kaplje kap po kap na zemlju. U dugo vremena kane po jedna kap i zemlja je upije. Kad iskaplje sav zejtin, u mijehu nema ništa, a ni na zemlji se ne može poznati gdje je kapalo. Mijeh ti je kmet, a zemlja ti je aga.'"

Srpska riječ, br. 239, 2. (13.) 11. 1910.

Izvor **3**

Srpski poslanici u BiH Saboru o agrarnom pitanju i pitanju odanosti državi

"Zbog prezaduženosti seljaci bi pri fakultativnom otkupu (sporazumom između zemljoposjednika i kmeta) pri prvoj nerodici došli na prosjački štap. S druge strane, od seljaka koji bi se oslobodio obligatornim načinom (obaveznim prelaskom u ruke seljaka bez obzira na volju zemljoposjednika) i država bi imala velike koristi. Dobila bi odane podanike, prožete ljubavlju prema domovini, koji bi bili temelj reda i zakonitosti. (...) Broj srednjovjekovne bosanske vlastele koja je prešla na islam nije bio tako veliki, kako govore muslimani, i na početku 19. stoljeća u Bosni je bilo svega 48 nasljednih begova. Spahije na početku osmanske uprave nisu bili domaći sinovi nego stranci, porijeklom iz Azije. Tek u vrijeme anarhije u Osmanskom carstvu asimilirani stranci su prigrabili svu vlast u Bosni pretvarajući carske zemlje u svoje baštine (vlasništvo). S druge strane, Srbi u Bosanskoj krajini su imali autonomiju u doba klasične osmanske vlasti, ali su je vremenom izgubili, kao i tapije (dokument o posjedu zemlje) na svoju zemlju, najčešće putem nasilja. Ako bi Srbi i bili doseljenici iz Stare Srbije, Crne Gore i istočne Hercegovine, sigurno su imali više moralnog prava na zemlju od onih koji su došli iz Anadolije ili iz nekog drugog dijela Male Azije. (...) I srpski poslanici smatraju agrarno pitanje životnim za svoj narod. (...) Da dođe do uvjerenja o nužnosti obligatornog otkupa ministra Bilinskog je natjerala pretpostavka da će oko cijele Bosne i Hercegovine biti jedan niz slobodnih seljaka. Od sinjeg mora do tihog Dunava hvatat će srpska država, gdje će biti slobodni seljaci, pa sad u BiH kad vide seljaci kako su oni u Srbiji slobodni, moglo bi se dogoditi da počnu gravitirati onamo."

Sjednice BH Sabora za 1910. i 1911. *BHS, I/ 1910/1911.,Sarajevo 1911.*

Izvor **4**

Iseljavanje iz Bosne i Hercegovine

"Za vrijeme austrougarske vladavine (1878–1918) računa se da je Bosnu i Hercegovinu napustilo oko 140.000 muslimana, koji su odselili u Tursku*, i oko 30.000 do 40.000 Srba koji su, većinom, naseljavani u Srbiju. (...) Pokret iseljavanja seljaštva iz Nevesinjskog sreza dobija na zamahu i širini odlaskom prvih porodica u Srbiju i širi se iz Zovog Dola i Lukavca (…)"

*Između Berlinskog kongresa 1878. i Balkanskih ratova 1912–1913. Osmansko carstvo je na krajnjem sjeverozapadu obuhvatalo teritoriju Novopazarskog sandžaka i tako s Austro-Ugarskom graničilo na istočnoj granici današnje Bosne i Hercegovine.

I. Hadžibegović, Moderne migracije, Prilozi IIS, XXII/23; Izvještaj barona Redvica okružnoj oblasti od 16. juna 1902, prema H. Kapidžić, *Iseljavanje srpskog seljaštva iz Hercegovine 1902*., GDIBiH,)

Izvor **5**

Pjesnik Aleksa Šantić o iseljavanju srpskog seljaštva iz Hercegovine

"O, ne dajte, Srbi, da
Vukova ljaga
okalja vam obraz čist ko sunce s neba!
Ne idite, braćo, od rodnoga praga,
jer mučenoj zemlji mučenika treba...
Treba muške snage i viteških ruka,
treba Obilića i slobodnih lâvâ;
treba vaše smrti i vašijeh muka,
jer, tamo daleko, naša zora spava."
"Znaš li tamo ono mjesto slavno,
znaš li, brate, Nevesinje ravno?
Tamo braća u nevolji cvile:
mračna čela poniknula nikom,
sledila se srca u junaka,
sledile se duše u junaka,
jer nevolja opasala jaka:
zla godina i zli janičari,
kroz koševe prazne vjetar duva,
glad se ceri, mučenike mjeri,
okiva ih verigama ljutim,
sokolima laka lomi krila,
da nam zemlja ostane bez krilâ"

Aleksa Šantić, SEOBA (1902.); ZNAŠ LI, BRATE, NEVESINJE RAVNO? (1903)

Grupa 3

Bošnjaci/muslimani

1. Kako su Bošnjaci/muslimani razumjeli agrarno pitanje i kakvo rješenje oni nude?
2. Koji su argumenti za takvo rješenje?
3. Je li moguće naći u izvorima: da li je agrarno pitanje utjecalo na migracije stanovništva iz tog vremena i, ako jeste, u kojoj mjeri?
4. Kako je austrijska agrarna politika utjecala na lojalnost ili nelojalnost Bošnjaka/muslimana?

Izvor **1**

Molba travničkih i sarajevskih begova upućena austrijskom caru u 1895.

"Položaj Muslimana pod austrougarskom upravom općenito je počeo slabiti i za to krivicu snose upravne vlasti, jer ne vode dovoljno računa da se poštuju običaji i propisi koji su na snazi niti vode računa o ljudskoj pravdi. Neuzimanje u zaštitu prava muslimana u agrarnim stvarima pokrenulo je muslimane na selidbu u Tursku. (...) Za vrijeme austrougarske vladavine (1878–1918) računa se da je Bosnu i Hercegovinu napustilo oko 140.000 Muslimana, koji su odselili u Tursku, i oko 30.000 do 40.000 Srba koji su, većinom, naseljavani u Srbiju."

Borba Muslimana BiH za vjersku i vakufsko mearifsku autonomiju, Građa, sabrao i uredio: Ferdo Hauptman, Sarajevo 1967, str. 63; I. Hadžibegović, *Moderne migracije*, prilozi IIS, XXII/23)

Izvor **2**

Muslimanske novine o važnosti zemljoposjeda

"Muslimani, ne puštajte zemlje iz ruku, jer narod bez zemlje je narod bez budućnosti, jest stablo bez korijenja. Organizirajte društva za kupovanje zemlje."

Musavat, br. 82, 8. X 1910.

Izvor **3**

Muslimanski poslanici u Saboru o agrarnom pitanju

U Bosni i Hercegovini muslimani smatraju da je za obligatorni otkup kmetova (obavezan prelazak zemlje u ruke seljaka bez obzira na volju zemljoposjednika) vezan njihov životni opstanak. (...) Kad biste vi (Srbi) htjeli bratski raditi, (...) ne biste ga ni onda kad biste to pitanje vi odlučivali, trebali forsirati. (...) Muslimanski su posjednici starosjedioci, a zemlja bosanskih aga i begova je njihova baština (vlasništvo) još od srednjeg vijeka koju su im Osmanlije priznale prilikom osvajanja Bosne, kada je bosanska vlastela mahom prešla na islam. Tek zadnje osmansko zakonodavstvo napravilo je od vlasnika u potpunom smislu mutesarife, tj. vlasnike u smislu šerijatskog prava. (…) Kraljevi i velikaši bosanski bili su ili katolici ili patareni (bogumili), pa ni narod nije bio pravoslavne vjere, jer je tada u Evropi vladalo načelo 'Čija zemlja toga i vjera'. Patareni toliko volješe svoju baštinu da radi nje i na islam pređoše jer su je jedino tako mogli zadržati po osvajanju Bosne od strane Osmanlija. Pravoslavni narod u Bosni nije starosjedilački već doseljenički, i to najviše iz Stare Srbije, koji se u Bosnu naseljavao u doba osmanske vladavine, zbog smanjivanja broja muslimana usljed kuga i ratova. (…) Kada bi zakupnik postao slobodnim seljakom, napredak mu nije izvjestan jer ni slobodni seljaci, kojih je oko polovina, uglavnom ne stoje ništa bolje (...) Većina zakupnika nije naviknuta na samostalno gospodarenje zemljom, neki čifluci bi se vremenom raskomadali i usitnili usljed dioba među suvlasnicima, te ne bi bili dovoljni za prehranjivanje njihove porodice i na kraju, postojala je opasnost da, kada zemlja bude mobilna, budući slobodni seljak padne u ruke zelenaša i pretvori se u bezemljaša. Od ovih nedaća čifčija je bio zaštićen u zakupničkom odnosu, u kojem se do tada nalazio.

Sjednice BH Sabora za 1910. i 1911. *BHS, I/1910/1911.* Sarajevo 1911.

Izvor **4**

Pjesnik Aleksa Šantić o iseljavanju bosanskohercegovačkih muslimana

"Ostajte ovdje! Sunce tuđeg neba,
neće vas grijat kô što ovo grije;
grki su tamo zalogaji hljeba
gdje svoga nema i gdje brata nije.

Od svoje majke ko će naći bolju?!
A majka vaša zemlja vam je ova;
bacite pogled po kršu i polju,
svuda su groblja vaših pradjedova. (...)

Ovdje vam svako bratsku ruku steže –
u tuđem svijetu za vas pelen cvjeta;
za ove krše sve vas, sve vas veže:
ime i jezik, bratstvo, i krv sveta, (...)"

A. Šantić, *Ostajte ovdje*

Izvor **5**

Srpski etnograf Jovan Cvijić o uzrocima iseljavanja Bošnjaka/muslimana i problemu zemljoposjeda.

"Poznato je da su se muhamedanci počeli iseljavati iz Bosne i Hercegovine poslije (austrougarske) okupacije; pred 1908. godinu to iseljavanje je bilo sasvim oslabilo; od Aneksije je uzelo najveće razmjere. Ovo je naročita vrsta migracija. U Evropi migriraju danas veće narodne mase iz ekonomskih uzroka. Iseljavanje bosanskih muhamedanaca samo je u maloj mjeri izazvano ekonomskim, puno više psihičkim uzrocima. (…) Ali najveća opasnost od iseljavanja bosanskih muhamedanaca i za srpsku narodnost i za ostale domaće elemente u Bosni u tome je što će iza bosanskih muhadžira (iseljenika) ostati prazne zemlje, velike prostorije i što one mogu biti naseljene strancima. (...) Zato nije dovoljno samo otkupljivanje zemlje, koja ostane iza muhamedanaca u Bosni, već treba spriječiti da se na njima naseljavaju stranci. Treba naseljavati Srbe, Hrvate i Slovence. Ako se ne mogu naseliti ljudi našega jezika, neka to ostanu unutrašnje prostorije, po kojima će se moći domaći raširiti i umnožiti."

Jovan Cvijić, *O iseljavanju bosanskih muhamedanaca*, Književni glasnik, 16. juna 1910, Sabrana dela, Knjiga 3 (Tom I): Beograd, 1987.

Grupa 4

Srbija/Jugoslavija

1. Kako je srpska/jugoslavenska vlada razumjela agrarno pitanje i kakvo rješenje ona predlaže?
2. Koji su argumenti za takvo rješenje?
3. Kakva je bila reakcija zemljoposjednika i seljaka i njihovih političkih predstavnika?

Izvor **1**

Prethodne odredbe za pripremu agrarne reforme (27. februar 1919)

I. Raskidanje kmetovskih odnosa

1. Kmetovski (čivčijski) odnosi u BiH, zatim u novim krajevima Srbije i Crne Gore razrješuju se, a novo se stvaranje kmetovskog (čivčijskog) odnosa zabranjuje.

2. Dosadašnji kmetovi (čivčije) proglašavaju se slobodnim vlasnicima dosadašnjih kmetovskih zemalja.

3. Dosadašnji vlasnici (age) dobijaju za oduzetu zemlju odštetu, koju im garantuje država.
Posebnim će se zakonom odrediti visina odštete i način kako će se ona isplatiti. (…)

II. Raskidanje kolonatskih odnosa

7. Kolonatski i ostali kmetstvu slični odnosi između gospodara zemljišta i težaka u Istri, Goričkoj, Dalmaciji i drugim oblastima Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca raskidaju se saobrazno ustanovama prvog poglavlja (…) ovih odredaba.

Službene novine Kraljevstva SHS, 27. februar 1919; Petranović-Zećević, *Istorija Jugoslavije* 1918-1988, стр.. 275

Izvor **2**

Radikali i muslimanski nacrt ustava

(…) Još je teže pitanje agrara. Za muslimane ono je najvažnije. (…) Muslimani dakle traže naknadu apsolutnu i opću, za sva dobra ma kakve prirode bila ona, ako imaju materijalnu vrijednost, a imala bi im se oduzeti ili su im već oduzeta. A evo šta kaže druga zainteresirana strana, težaci bosanski, u svom ustavu: "Zemlja pripada onima koji je sami obrađuju. Svi dosadašnji oblici držanja i svojine zemlje koji su protivni ovom načelu ukidaju se, ukoliko se zakonom ne odrede izuzeci. Nigde ne smiju postojati kmetovski, čivčijski, kolonatski i njima slični odnosi. Za raskidanje takvih odnosa u korist onih koji su zemlju radili ne priznaju se naknade." (…)

Petranović-Zećević, *Istorija Jugoslavije 1918-1988*, str. 189-190

Izvor **3**

Ustav Kraljevine SHS

Čl. 42

Feudalni odnosi smatraju se pravno ukinuti danom oslobođenja od tuđinske vlasti. Ukoliko su negdje prije toga roka počinjene nepravde razrješenjem feudalnih odnosa ili njihovim pretvaranjem u privatno-pravne odnose, ima se zakonom sprovesti ispravka.
Kmetovi (čivčije), kao i uopće zemljoradnici koji obrađuju zemlju u kmetstvu sličnom odnosu, utvrđuju se kao slobodni sopstvenici državnih zemalja, ne plaćaju za to sami nikakvu odštetu i imaju se ubaštiniti.

Službene novine Kraljevstva SHS, br. 142, 28. jun 1921; Petranović-Zećević, Istorija Jugoslavije 1918-1988, str. 193.

Izvor **4**

Agrarno pitanje u BiH.

Odatle je reis-ul-ulema Čaušević tačno rekao predsjedniku Zemaljske vlade Atanasiju Šoli da je Bosna zapala pod teror kakvog ne pamti. Na udaru su se prvo našli bošnjački zemljoposjednici, kojima su srpski seljaci širom Bosne jednostavno palili kuće i gospodarske zgrade i time jednostavno otimali zemlju. Stanje naroda je bilo takvo da je regent Aleksandar u Manifestu narodu od 24. XII 1918. (6. I 1919) pored ostalog izjavio: "Ja želim da se odmah pristupi pravednom rješavanju agrarnog pitanja i da se ukinu kmetstva i veliki zemljišni posjedi. U oba slučaja zemlja će se podijeliti među mojim siromašnim zemljoradnicima, s pravičnom naknadom dosadašnjim njenim vlasnicima."

M. Imamović, *Historija Bošnjaka*, str. 490

Izvor **5**

Program Jugoslovenske muslimanske organizacije

III. Gospodarska politika

(…) Do rješenja kmetovskog pitanja ostaju nepromijenjeno na snazi i dosadašnji pravni odnosi između zemljovlasnika i kmetova te pravna zaštita toga odnosa s obje strane (…)

Petranović-Zećević, *Istorija Jugoslavije 1918-198*8, str. 205

Izvor **6**

Karikature

Karikature izložene na prozorima banjalučkog demokratskog lista “Države”, u znak protesta zbog politike saradnje vladajućih radikala s Jugoslovenskom muslimanskom organizacijom i Slovenskom ljudskom strankom i sporosti rješenja agrarnog pitanja.

Radikalna parlamentarna zajednica

Arhiv BiH, Fond Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, 12789/1920, prezidijal; E. Omerović, *Političko nasilje u BiH 1918-1921*, magistarski rad, Filozofski fakultet u Sarajevu, str. 171

Pašić i kmetovi

Arhiv BiH, Fond Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, 12789/1920, prezidijal; E. Omerović*, Političko nasilje u BiH 1918-1921,* magistarski rad, Filozofski fakultet u Sarajevu, *str. 171)*

Izvor **7**

Sporazum Vlade i Džemijeta o glasanju za ustav

1. Dosadašnji vlasnici u Južnoj Srbiji dobijaju pravednu naknadu za oduzetu zemlju. (…)
3. Ako bivši vlasnici nemaju nikakvog drugog zemljišta osim onoga na kome žive kmetovi ili koje se nalazi u kmetstvu sličnom odnosu, takvim se vlasnicima, pored naknade u novcu, obezbjeđuje najmanje 20 hektara, t.j. 200 dunuma ziratnog zemljišta, ako su se zemljoradnjom bavili ili hoće da se zemljoradnjom bave ubuduće sami ili u vlasitoj režiji. (…)
4. Ako bivši vlasnici imaju pored kmetskog zemljišta (…) još i potpuno slobodnog zemljišta (begluka), dobit će samo naknadu u novcu (…)

Petranović-Zečević, *Istorija Jugoslavije 1918-1988,* str. 190-191

Izvor **8**

Eliminacija feudalnih odnosa u novooslobođenim krajevima

Proširenjem granica Srbije 1878. godine na jugoistok (Niš, Pirot, Leskovac) nametnulo se pitanje razrješenja problema imovinskih odnosa u novooslobođenim krajevima. Srbija, kao zemlja slobodnog seljaštva, nije mogla trpjeti spahijski i čitlučki feudalni turski sistem, ali je proglašenje seljaka vlasnicima bez naknade bilo protivno odredbama Berlinskog ugovora, koji je izričito nalagao poštovanje imovinskih prava muslimana. Iz novooslobođenih krajeva iselio se pri završetku rata znatan broj muhamedanskih stanovnika. Prvo naseljavanje, pretežno Crnogoraca, bilo je neregulirano i donijelo je haotično i samovlasno zauzimanje zemlje i sječu državnih šuma.

http://sh.wikipedia.org/wiki/Agrarna_reforma (downloaded 6 April 2013)

Izvor **9**

Agrarna reforma i kolonizacija na prostorima Kosova i Makedonije nakon Balkanskih ratova

Jedna od glavnih mjera za sređivanje stanja na Kosovu i Metohiji, isto tako u Makedoniji, trebala je biti agrarna reforma i kolonizacija (...) Uredba o naseljavanju novooslobođenih i prisajedinjenih oblasti Kraljevini Srbiji donesena je, doduše, 20. februara 1914. godine, ali je bilo premalo vremena za njeno metodično i masovnije sprovođenje u život u mobilizacijskim i ratnim uslovima koji su nastali već jula iste godine. Glavni je zadatak bio, međutim, likvidacija feudalnih odnosa, koji su i bili pretpostavka ranijih i zatečenih nacionalnih odnosa; zemlja se nalazila većinom u rukama čitluk-sahibija (zemljoposjednika) (...) Nosioci feudalnog sistema bili su turski i albanski begovi i čitluk-sahibije, a zavisno stanovništvo sastojalo se od srpske i albanske sirotinje.

D. Богдановић, *Књига о Косову, Српска академија наука и уметности, посебна издања,, Књига 2, Уредник: академик А Исаковић, Београд, 1986 /knjiga dostupna na http://www.rastko.rs/kosovo/istorija/knjiga_o_kosovu/ (6. 4. 2013)*

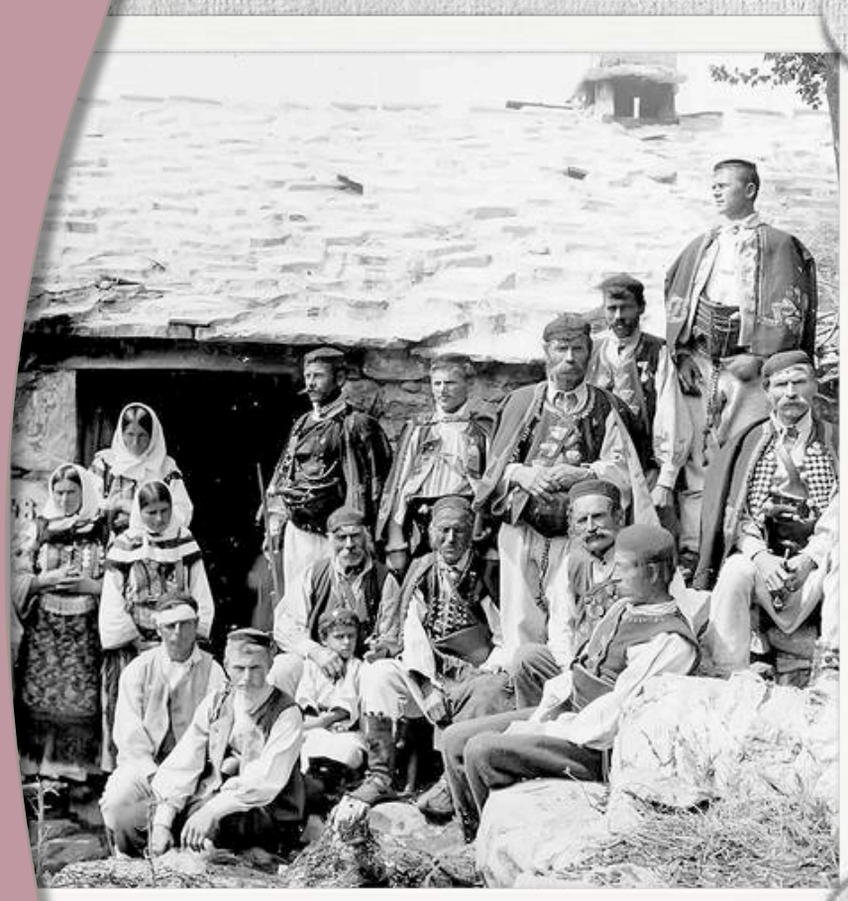
PITANJA ZA ZAVRŠNU DISKUSIJU

1. Kod strana usredotočenih na argumentaciju, preciziraju li se argumenti bitni samo za njihovu stranu ili za obje strane?
2. Do koje je mjere agrarno pitanje doprinijelo podjelama unutar bosanskog društva?
3. Kako je agrarno pitanje utjecalo na migracije iz zemlje?
4. Kako je agrarno pitanje riješeno po okončanju osmanske vladavine (u Sandžaku, na Kosovu i u Makedoniji), a kako nakon završetka austrougarske vladavine (u Bosni i Hercegovini)?

Arbër Salihu

Agrarna reforma u Kraljevini SHS

i njen utjecaj u različitim dijelovima zemlje

Ključno pitanje

Kako je provođena agrarna reforma, kakve su bile posljedice na život običnih ljudi?

Ciljevi

- Kritičko razumijevanje kompleksne prirode prošlosti
- Razumijevanje problema agrarne reforme
- Razumijevanje uzroka i posljedica agrarne reforme

Ishodi

- Učenici će poznavati razloge za primjenu agrarne reforme
- Uspoređivanje realizacije reforme u različitim dijelovima Jugoslavije
- Analiziranje uloge reforme u životima ljudi (Kako je reforma utjecala na život ljudi?)
- Procjenjivanje efikasnosti reforme u općem smislu

90 minuta

Uputstva za nastavnike

Korak 1 - Uvod

Korak 2 - Grupni rad
Nastavnik dijeli učenike u tri grupe:

- Grupa 1 predstavljat će poziciju Kraljevine SHS;
- Grupa 2 ocijenit će pravi razvoj agrarne reforme;
- Grupa 3 predstavit će perspektivu kako se agrarna reforma odrazila na živote običnih ljudi.

Nastavnik razdijeljuje izvore za svaku grupu. Nastavnik daje učenicima potrebna uputstva za rad i pitanja.

Korak 3 - Svaka grupa radi analizirajući svoje izvore. Grupe zatim pokušavaju odgovoriti na pitanje za svoju grupu. Nakon analize izvora grupe pripremaju svoje zaključke.

Korak 4 - Svaka grupa predstavlja svoje rezultate pred razredom. Nakon toga slijedi diskusija.

Korak 5 - Nastavnik daje tri pitanja za otvorenu debatu. Pitanja su:

1. Je li reforma postigla cilj zbog kojeg je proglašena?
2. Jesu li su građani bili zadovoljni reformom?
3. Kakvi su bili efekti reforme?

Korak 6 - Na kraju nastavnik pravi tabelu s dvije kolone, jednu s pozitivnim efektima reforme i drugu s negativnim efektima reforme. Učenici po grupama odlučuju koje tri stavke će navesti u svakoj koloni, a vođa grupe ih ispisuje na tabli. Ovi zaključci će biti tema sljedeće diskusije između grupa.

Agrarna reforma u Kraljevini SHS	
Pozitivni efekti	Negativni efekti
1	1
1	1
1	1
2	2
2	2
2	2
3	3
3	3
3	3

Uvod

Tema

Agrarna reforma je veoma bitno pitanje za regiju jer govori o vlasništvu nad zemljom i egzistenciji stanovništva.
Ovom radionicom pokušat ćemo predstaviti razloge za agrarnu reformu i njeno provođenje u Kraljevini SHS, kako je završila i kakvi su bili njeni efekti na život ljudi u raznim dijelovima zemlje.

Izvor **1**

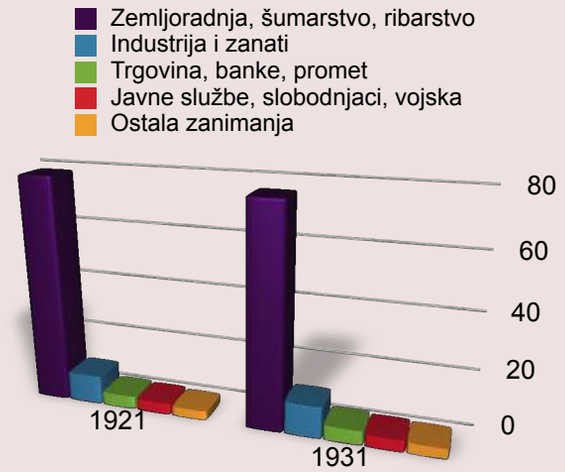
Kraljevina SHS – poljoprivredna zemlja

Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca bila je tipična agrarna zemlja. Poljoprivreda je bila osnovna grana ekonomije u svim dijelovima zemlje. Jedno od najvažnijih pitanja u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca je bilo agrarno pitanje. Različite i posebne strukture vlasništva nad zemljom u različitim dijelovima zemlje te revolucionarno raspoloženje među seljacima u selima bili su razlozi koji su opravdavali preduzimanje koraka na organiziranju i provođenju demokratske zemljišne reforme u Kraljevini SHS.

G. Drakić, Agrarna reforma u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca - Pojam i osnovne karakteristike, Free Law Journal, Vol. 3, No. 4, 18 October 2007.
ttp://www.freeworldpublishing.com/ILYV12008.pdf (downloaded April 19, 2013)

Izvor **2**

Struktura posjeda u Kraljevini SHS

Zanimanja stanovnistva Kraljevine, prema Lj. Dimic, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918-1941,str. 35

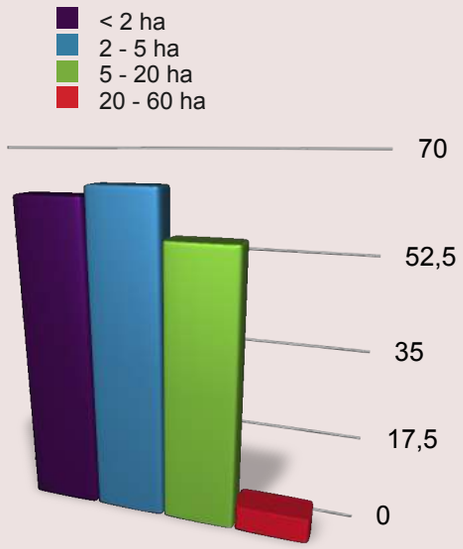
Izvor **3**

Zaposlena lica prema glavnom zanimanju 1931. Po području narodnih republika

Republika	Poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo	Industrija i obrt	Trgovina kredit i promet	Javna služba, slobodna zanimanja i vojska	Ostalo	Ukupno
Slovenija	60,8	21,1	5,7	4,9	7,7	100%
Hrvatska	76,3	10,7	4,3	4,2	4,5	100%
Srbija: **Centralna Srbija** **Vojvodina i Kosovo**	79,3 62,0 85,8	8,9 15,2 4,9	3,4 5,7 2,2	4,5 5,2 3,9	3,9 4,7 3,2	100% 100% 100%
BiH	84,1	6,7	3,1	3,8	2,5	100%
Crna Gora	78,1	5,8	3,0	8,3	4,8	100%
Makedonija	75,1	9,4	4,1	7,0	4,4	100%
Sandžak	89,3	3,9	1,0	2,5	2,4	100%

Izvor **4**

Agronomska struktura Jugoslavije

M. Mirković,: *Ekonomska historija Jugoslavije. Zagreb*: Informator - Zagreb 1968. str. 322.

Izvor **5**

Zašto je predložena agrarna reforma?

U Srbiji i Crnoj Gori, situacija na selu je bila drugačija. Seljaštvo je bilo zaokupljeno nacionalnim i stranačkim pitanjima i borilo se protiv ratnih profitera, zahtijevajući da im se dodijeli zemlja, zasnivajući taj zahtjev na odluci vlade Srbije iz 1917, prema kojoj "svaka osoba koja se dobrovoljno pridruži Srpskoj vojsci i uzme učešće u predstojećim bitkama, nakon rata u oslobođenoj domovini, u znak priznanja za svoj doprinos, dobit će dovoljnu količinu obradovog zemljišta koja omogućava naseljavanje". U takvim društvenim okolnostima, najviši predstavnici vlasti u Kraljevini SHS odlučili su preduzeti odgovarajuće mjere kako bi umirili seljake. Da bi pridobili seljake na mirnu promjenu postojeće vlasničke strukture nad agrarom, formirano je Privremeno nacionalno predstavništvo kako bi pripremilo promjene u vlasničkoj strukturi, u skladu sa zakonom.

R. Ljubojević, Land Property Relations in Yugoslavia During the Dictatorship of King Aleksandar,,
Original scientific paper UDC 32.2.021.8 (497.1)"1918/1941"
http://www.megatrendreview.com/files/articles/015/18.pdf (downloaded April 19, 2013)

Grupa 1

Pitanja:

1. Zašto je vlada bila zainteresirana za provođenje agrarne reforme?
2. Koje mjere je vlada poduzela na provođenju reforme?

Izvor **1**

Proglas kralja Aleksandra

Ubrzo nakon formiranja Kraljevine SHS, uslijedila je značajna akcija Regenta.
On je utjecao na umirivanje nezadovoljstva seljaštva u vezi s agrarnim pitanjem.
6. januara 1919, regent Aleksandar objavio je sljedeći manifest, u kome je, između ostalog, rečeno:
"Želim da odmah pristupite nalaženju pravičnog rješenja agrarnog pitanja i ukinete kmetstvo i velike zemljišne posjede. U oba slučaja, zemlja će biti podijeljena među siromašnim zemljoradnicima, uz pravičnu naknadu prethodnim vlasnicima.
Neka svaki Srbin, Hrvat i Slovenac budu gospodari svoje zemlje.
U našoj slobodnoj zemlji, mogu postojati i postojat će samo slobodni zemljoposjednici. Ja sam zato pozvao svoju vladu da odmah formira komisiju koja će pronaći rješenje agrarnog pitanja i pozivam vas, seljake, da imate povjerenja u moju kraljevsku riječ, da mirno čekate, a zemlja će biti zakonito podijeljena, i to će biti pravično pred Bogom i pred ljudima, kao što već jeste u Srbiji."

Službene Novine Kraljevstva SHS, br.2 od 28. januara 1919. godine ttp://www.freeworldpublishing.com/ILYV12008.pdf (downloaded April 19, 2013)

Izvor **2**

Komisija za pripremu propisa za agrarnu reformu

Proglas kralja Aleksandra od 21. decembra 1918. naglašava potrebu za agrarnom reformom. Na osnovu proglasa formirana je Komisija za pripremu propisa za provedbu agrarne reforme. Komisija je imala sljedeće stalne članove: Vitomir Korać, ministar za socijalna pitanja, dr. Živko Petričić, ministar poljoprivrede, i dr. Uroš Krulj, ministar zdravstva.
Dr. Mehmed Spaho, ministar šumarstva i rudarstva, bio je postavljen za povremenog člana. Složenost zadatka pred Komisijom odražavala se u činjenici da je agrarna reforma imala politički, društveni i ekonomski karakter. Politički karakter ogledao se u snižavanju društvenih tenzija.

R. Ljubojević, *Land Property Relations in Yugoslavia During the Dictatorship of King Aleksandar*, Original scientific paper UDC 332.2.021.8 (497.1)"1918/1941" http://www.megatrendreview.com/files/articles/015/18.pdf (downloaded April 19, 2013)

Izvor **3**

Šta je rečeno (proglašeno) za agrarnu reformu?

Rečeno je da je reforma bila "revolucionarna mjera" kao proces tranzicije iz feudalizma u kapitalizam, koji je preduzela država, s ciljem da napravi promjene u vlasništvu nad poljoprivrednim zemljištem.
Malo zatim, 25. februara 1919, Komisija je usvojila nacrt dokumenta pod nazivom Propisi za pripremu agrarne reforme. Ovaj propis je omogućio uspostavljanje Državne kancelarije za agrarnu reformu, pod čijom kompetencijom će se izvesti reforma. Rad Kancelarije nadgledalo bi ministarstvo socijalne politike.
Kako se pokazalo, pitanje agrarne reforme bilo je suviše složeno da bi ga provelo Ministarstvo socijalne politike. Rezultat toga je bio da je vlada Kraljevine SHS napustila ideju o formiranju Državne kancelarije te je 2. aprila 1919. imenovala prvog ministra za agrarnu reformu, dr. Franju Polaka (1877–1939).

R. Ljubojević, Land Property Relations in Yugoslavia During the Dictatorship of King Aleksandar, Original scientific paper UDC 332.2.021.8(497.1)"1918/1941" http://www.megatrendreview.com/files/articles/015/18.pdf (downloaded April 19, 2013)

Izvor **4**

Prethodne odredbe za pripremu agrarne reforme 27. februara 1919.

I. Raskidanje kmetovskog odnosa.
1. Kmetovski (čifčijski) odnos u Bosni i Hercegovini, zatim u novim krajevima Srbije i Crne Gore razrješava se, a novo se stvaranje kmetovskog (čifčijskog) odnosa zabranjuje.
2. Dosadanji kmetovi (čifčije) proglašavaju se slobodnim vlasnicima dosadašnjih kmetovskih zemalja.
3. Dosadašnji vlasnici (age) dobijaju za oduzetu zemlju odštetu, koju im garantuje država. Posebnim će se zakonom odrediti visina odštete i način kako će se ona isplatiti.
4. U odštetu se ima uračunati i kmetovske dugovine (hak) za 1918. godinu. (...)

II . Raskidanje kolonatskog odnosa.
7. Kolonatski i ostali kmetstvu slični odnosi između gospodara zemljišta i težaka u Istri, Goričkoj, Dalmaciji i drugim oblastima Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca raskidaju se saobrazno ustanovama prvog poglavlja (1-6) ovih odredaba. (...)

Službene novine Kraljevstva SHS, 27. februar 1919; Petranović-Zečević, Istorija Jugoslavije 1918-1988, str. 275

Izvor **5**

Ustav Kraljevine SHS

Član 42

Feudalni odnosi smatraju se pravno ukinuti danom oslobođenja od tuđinske vlasti. Ukoliko su gdje prije toga roka počinjene nepravde razrješenjem feudalnih odnosa ili njihovim pretvaranjem u privatno-pravne odnose, ima se zakonom sprovesti ispravka. Kmetovi (čifčije), kao i uopće zemljoradnici koji obrađuju zemlju u kmetstvu sličnom odnosu, utvrđuju se kao slobodni sopstvenici državnih zemalja, ne plaćaju za to sami nikakvu odštetu i imaju se ubaštiniti.

Službene novine Kraljevstva SHS, br. 142, 28. jun 1921; Petranović-Zečević,*Istorija Jugoslavije 1918-1988*, str. 193.

Grupa 2

Pitanja:
1. Koja je bila svrha eksproprijacije zemljišta? Objasni!

Izvor **1**

Agrarni odnosi u Jugoslaviji

"Nigdje i ni u jednoj državi u Evropi nije bilo tako raznovrsnih, zapletenih i teških agrarnih odnosa kakvi su bili u raznim pokrajinama Jugoslavije, kada je izvršeno Ujedinjenje (...) svaka je pokrajina imala svoje specijalne agrarne odnose."

http://freeworldpublishing.com/Files/FLJV3N4-Oct2007-2.pdf (downloaded April 19, 2013)

Izvor **2**

Agrarna reforma i kolonizacija

Agrarna reforma i ukidanje feudalnih, polufeudalnih i kolonizacijskih odnosa bile su najvažnije ekonomske mjere u uglavnom poljoprivrednoj zemlji. Reforma se provodila sporo i nekonzistentno. Zemljišni maksimum, koji je postavljen na početku, stalno je rastao (od 57 do 288 hektara). U velikom broju mjesta reforma je ignorirana iz raznih političkih razloga ili zato jer nikada nije ni pokrenuta (na primjer, begovska zemlja na Kosovu, Makedoniji i Sandžaku bila je izuzeta, jer su političku organizaciju ostalu od turske uprave koristili da uslove prihvatanje unitarističke i centralizirane organizacije Ustava). Vlada je također koristila zemljišnu reformu za slobodnu dodjelu zemlje ratnim dobrovoljcima i na taj način održavala srpsku kolonizaciju u Vojvodini, Slavoniji, Makedoniji, Kosovu i Metohiji, a diskriminirala je nacionalne manjine. Dodijeljeno je 1,7 miliona hektara zemlje, naročito zemljišta stranih vlasnika. Provođenje reforme nailazilo je na opstrukcije vlasnika koji su se protivili, naročito crkve."

B. Repe, Sodobna zgodovina: učbenik za 4. letnik gimnazij, Modrijan, Ljubljana 2007, str. 96

Izvor **3**

Vlasništvo nad zemljom

"Kraljevina SHS ukinula je feudalne odnose uredbom iz 1919, a zbog problema s isplatom naknade bivšim vlasnicima, država je ustanovila propis 1920. kojim su svi veliki posjedi stavljeni pod nadzor države. Bivši kmetovi u BiH, većina njih Srbi, dobili su zemlju besplatno, a raniji vlasnici su obeštećeni u novcu i vladinim obveznicama. U BiH, oko 113.000 porodica primilo je 775.233 hektara zemlje, od kojih je 4.000 bilo u vlasništvu aga i begova, a preko 500.000 hektara bilo je namijenjeno za uzgoj žita. Na Kosovu, Metohiji, u jurisdikciji Raške i Makedonije, 20.547 porodica kmetova (čifčija) dobilo je prava na zemlju koju su obrađivali.
Do kraja 1936. oko 350.000 hektara zemlje bilo je određeno za kolonizaciju. U Makedoniji, nekih 500.000 domaćih i koloniziranih porodica dobilo je zemlju od 290.000 turskih vlasnika, i nešto državne zemlje. Početkom 20-ih godina 20. stoljeća, Kraljevina Jugoslavija započela je agrarnu reformu i povećala kolonizaciju siromašnih porodica iz Krajine, Like, Crne Gore i Hercegovine u Vojvodinu, Kosovo i dijelom u Makedoniju. Pored ekonomskih, postojao je i politički cilj: zaštita nesigurne granice s Mađarskom i Albanijom i uspostava željenog demografskog balansa."

B., Dušan, *Nova istorija srpskog naroda,* Beograd, 2000, str.. 287 i 293.

Izvor **4**

Kolonisti na Kosovu

Broj kolonista koji su stigli na Kosovo je bio preko 12.000 porodica, oko 70.000 ljudi ukupno, što je iznosilo više od 10% populacije Kosova.

O. Milorad, *Agrarna reforma I kolonizacija na Kosovu 1918-1941,* Prishtinë, 1981, str. 221

Izvor **5**

Troškovi kolonizacije i demografske promjene

Na program kolonizacije potrošene su velike količine novca. Troškovi tokom 1928–1929. samo u zapadnom Kosovu iznosili su 10 miliona dinara (otprilike 180.000 US dolara u to vreme). Razmjere ove operacije bile su ogromne u periodu između dva rata, više od 200.000 hektara poljoprivrednog zemljišta oduzeto je od njihovih vlasnika. Širom Kosova bilo je samo 584.000 hektara poljoprivrednog zemljišta, od toga 400.000 hektara bilo je oranica.

Noel Malcom, Kosova një histori e shkurtër, Prishtinë, 1998, str.293,

Grupa 2

Pitanja:
1. Koja je bila svrha eksproprijacije zemljišta? Objasni!

Izvor **6**

Teritorije Vrhovnog povjereništva agrarne reforme

Legenda:
Karta teritorije Vrhovnog povjereništva agrarne reforme u Skoplju
Grafički pregled kolonizacije po srezovima od početka pa do 1941. godine sastavljen na osnovu podataka prikupljenih od sreskih načelstva krajem 1939. godine.

J. Osmani, *Lënda arkivore për kolonizimin dhe reformën agrare në Kosovë 1918-1941,* Prishtinë, 1996.

Izvor **7**

Porodice kolonista lociranih na Kosovu

Broj porodica kolonista lociranih na Kosovu po godinama	
1919 – 1931	**1931 – 1941**
5975	**5588**

Obradović Milorad, The agrarian reform and the colonization in Kosovo 1918-1941, Pristine 1981 , prema : AJ, 96-21-71 The statistical data of Kosovo colonization according to years;

Izvor **8**

Naseljavanje južnih krajeva

ПОЛИТИКА

Uredba o naseljavanju južnih krajeva, o kojoj smo mi ranije već pisali, stupa danas na snagu. Za njeno izvršenje, Ministarstvu za agrarnu reformu odobren je kredit od 20 miliona dinara. Tako je najzad ono "toliko odugovlačeno pitanje" skinuto s dnevnog reda. Ali pored svega toga, interesiranje onih koji su željeli i tražili da nasele ove krajeve izgleda da se sasvim umanjilo, sudeći bar prema malom broju prijava za naseljavanje. Isto tako ni broj već naseljenih osoba nije toliko veliki, jer iznosi svega oko četiri hiljade i četiri stotine osoba. Do sada je najviše doseljenika raspoređeno u plodnoj metohijskoj ravnici, zatim na Kosovu i najzad u Kumanovskom i Tetovskom okrugu. Pokušaj da se nasele vinogradska mesta oko Tikveša i Bregalnički okrug nije uspio usljed malarije koja je tamo vrlo česta i jaka. Isto tako ni krajevi nastanjeni čisto arnautskim elementom nisu mogli biti naseljavani. Dosadašnji naseljenici u južnim krajevima osnovali su već svoje zemljoradničke zadruge, koje su i ranijom uredbom bile predviđene. Kao pomoć tim zadrugama Ministarstvo za agrarnu reformu poslalo je ovih dana 100 hiljada dinara. Pomoć će se i dalje dijeliti zadrugama u ratama od po 100 hiljada dinara, ali samo pod tim uslovom ako dodijeljeni krediti budu utrošeni na one svrhe koje su predviđene uredbom. U protivnom slučaju, davanje pomoći bit će obustavljeno. To isto važi i za nove doseljenike koji, pored zemljoradničkih i vardarskih zadruga, moraju osnivati i agrarne zajednice koje će Ministarstvu za agrarnu reformu garantirati otplatu utrošenih kredita.

Politika, Beograd, 20. 11. 1920 .

Grupa 3

Pitanja:

1. Jesu li svi građani bili zadovoljni reformom? Objasni!

Izvor **1**

Priča jedne stare dame

Priča starice po imenu Melika Akbad, kojoj su danas 103 godine.

"(...) Došla sam u Tursku kada mi je bilo 7 godina. Došli smo brodom na kome je rođena moja sestra. Kada smo došli na farmu koju nam je dala država Turska, plašili smo se da će tamo misliti da smo Srbi. Puno smo patili jer nismo imali šta da jedemo. Majka nam je pripremala jela samo od luka, bez imalo soli, ulja ili povrća, i tako nas je hranila, svoje tri kćeri. Na početku, država nam je davala samo mali tanjir kukuruznog ili pšeničnog brašna. Neke od žena ostale su bez muževa, bilo zato što su ovi umrli ili ih je država poslala na različite dužnosti. Nakon nekog vremena bili smo prisiljeni da se iselimo, pa smo tri godine živjeli u džamiji (...)"

http://www.youtube.com/watch?v=mBfPZgvNxXQ&NR=1&feature=endscreen (downloaded November 25, 2012)

Izvor **2**

Agrarna reforma u Hrvatskoj

Jedna od odrednica hrvatskog gospodarstva, ali i cijele Kraljevine SHS bila je vrlo zaostala poljoprivreda. Uzrok je bila velika usitnjenost poljoprivrednog posjeda. Naime, u zemlji je bilo čak dva miliona sitnih gospodarstava koja su imala između 5 i 20 hektara i na kojima su korištena vrlo primitivna oruđa – drvena rala i plugovi, dakle na nivou srednjeg vijeka. Država je 1919. donijela Prethodne odredbe za primjenu agrarne reforme kojima je bila predviđeno oduzimanje dijela veleposjeda i njihova razdioba siromašnim selljacima. U sjevernoj Hrvatskoj podijeljeno je oko 107.000 ha veleposjedničke zemlje na oko 100.000 zainteresiranih osoba, no i ta vrlo pozitivna mjera imala je negativne strane jer je zemlja davana političkim pristalicama. Bilo je prilike za promjenu nacionalnog sastava nesrpskih krajeva. Naime, beogradski režim je svoje najvatrenije pristalice preseljavao u bogatije nesrpske krajeve. Posebno se to odnosilo na tzv. solunaše, srpske borce iz Prvog svjetskog rata, koji su u Hrvatskoj besplatno dobijali zemlju, dok su je drugi zainteresirani morali platiti. Agrarna reforma promijenila je donekle strukturu gospodarstva u Hrvatskoj, ali su ostali i veliki posjedi i brojni seljaci bezemljaši.

M. Kolar Dimitrijević, H. Petrić, J. Raguž, Povijest IV (Udžbenik iz povjest za 4. razred gimnazije), Meridijan, Samobor 2004, str. 82

Izvor **3**

Žalba jednog zemljoposjednika

U žalbi zemljovlasnika, bega Miralema Begovića iz Dervente, koja je poslata u augustu 1920. Ministarstvu za agrarnu reformu, rečeno je sljedeće: Uzurpacija zemljišnih posjeda uzela je velikog maha; imanja su oduzimana bez naredbe, bez zakona, bez ovlašćenja, presude i odluke, jednostavno su otimana fizičkom silom; uzurpatori su pritom vjerovatno bili imućniji od zemljovlasnika. Za sebe lično Begović kaže "da je lojalan, da poštuje zakon i strpljivo čeka da se agrarno pitanje zakonski regulira." I on i njegovi prethodnici su prakticirali zemljoradnju. Njegova zemlja je racionalno obrađivana (u Ljubljanici Donjoj, ukupno 1.300 akara, od čega 400 akara begove zemlje). Na begovoj zemlji bio je voćnjak šljiva. Begović kaže da je "zbog pohlepe tamošnjih stanovnika" izgubio ne samo kmetsku već i begovsku zemlju, i spomenuo je voćnjak šljiva. Ostao je potpuno bez zemlje (...) Svoje slobodno-zemljišne posjede, koje su seljaci na silu oteli, on je dijelom naslijedio od oca, a ovaj od svoga oca ili djedova, kao slobodnu zemlju. Ako su dijelovi begovske zemlje bili pod kmetovskim pravima, ti bivši kmetovi dali su svoja prava mome ocu i meni, i primili punu protivvrijednost za zemlju, u novcu (...)".

N. Šehić, Bosna i Hercegovina 1918-1925, Institut za istoriju u Sarajevu, Sarajevo 1991, 55 i 56; Isto, prez. br. 11033/1920.

Izvor **4**

Uslovi smještaja kolonista

Naseljavanje je dobilo određenu formu Uredbom za naseljavanje tzv. "južnih krajeva" od 24. septembra 1920. godine. Tom Uredbom bila su određena zemljišta za naseljavanje:

1. slobodnog državnog zemljišta
2. općinska i seoska zemljišta u utrini
3. pusta zemlja i ona koja je napuštena od strane vlasnika.

Pri naseljavanju kolonisti su imali pravo na besplatan prijevoz svih članova porodice, stoke i pokućstva. Kolonisti su imali pravo na besplatno korištenje općinskih šuma za podizanje kuća, slobodnu ispašu, po seoskim i općinskim utrinama. Doseljenici su bili oslobođeni od plaćanja poreza državi, okružnih, sreskih i općinskih poreza u vremenu od 3 godine.

Б. Лекић, Аграрна реформа и колонизација у Југославији 1918-1941, Београд 2002, стр. 288-289

Izvor **5**

Porodica iz Obrovca (Hrvatska) kolonizirana je u Vojvodinu u vrijeme Kraljevine SHS.

Izvor **6**

Zemlja obuhvaćena agrarnom reformom

Područje	Površina u hektarima	Postotak od ukupnog	Broj obitelji koje su dobile zemlju	Prosječna površina dobivene zemlje u hektarima
BiH	1.286.227	66,9%	249.580	4,71
Makedonija, Kosovo i Sandžak	231.099	12%	48.261	4,79
Dalmacija	50.000	2,6%	96.953	1,94
Slavonija	110.577	5,7%	99.908	1,11
Vojvodina	222.707	11,8%	100.004	223
Slovenija	23.697	1,2%	19.987	1,19

E. Mutapčić, Pravno-historijski kontekst agrarne reforme u BiH poslije Prvog svjetskog rata, http://hrcak.srce.hr/74666 (downloaded November 25, 2012)
sve skupa izvan okvira

Irena Paradžik
Vanja Zidar Šmic

Ekonomske razlike u prvoj Jugoslaviji

Ključno pitanje

Koliko je ekonomija prve Jugoslavije oslikavala razlike i saradnju između naroda koji su živjeli u Jugoslaviji?

Tema

Modul je o ekonomskim razlikama i razvijenosti u Jugoslaviji prije Drugog svjetskog rata. Postoji opće mišljenje da države u određenim regijama namjerno nisu investirale novac u industrijski razvoj. Osnovna svrha ovog modula je da učenici nauče da su postojale velike ekonomske razlike između različitih regija. Oni treba da razumiju porijeklo ekonomskog razvoja "prve" Jugoslavije, ekonomske nesporazume i stereotipe između jugoslavenskih naroda te utjecaj napretka, odnosno stagnacije, na svakodnevni život i društvo u cjelini.

Ciljevi

Učenici će steći znanja o ekonomskim razlikama i razvijenosti u Jugoslaviji prije Drugog svjetskog rata.

Ishodi

- Dobiti saznanja (razumjeti) ekonomske razlike između različitih regija u Jugoslaviji.
- Usporediti stepen ekonomskog razvoja i napretka između različitih jugoslavenskih regija.
- Analizirati ulogu države u ekonomskom razvoju Jugoslavije prije Drugog svjetskog rata.
- Ocijeniti efikasnost ili beskorisnost rješavanja ekonomskih razlika između različitih jugoslavenskih regija.

Uputstvo za predavače

Nastavnik će pročitati uvod učenicima i predstaviti temu razredu. Radionica ima dva dijela – prvi dio je rad u grupama, a drugi dio je prezentacija rezultata svake grupe i debata.

Korak 1
Podjela u grupe

- Grupa 1 – Industrija
- Grupa 2 – Saobraćaj
- Grupa 3 – Poljoprivreda
- Grupa 4 – Struktura zapošljavanja

45 minuta

Korak 2
Nastavnik daje uputstva za rad u grupama. Svaka grupa također dobija ova uputstva odštampana.

Korak 3
Rad u grupama, svaka grupa analizira historijske izvore i odgovara na pitanja.

Korak 4
Prezentacija zaključaka i korištenih izvora.

Korak 5
Debata i zaključak. Nakon odgovaranja na ova pitanja, vraćamo se na ključno pitanje i dajemo konačan zaključak.

Korak 1: | Prvi korak je uvod u temu koji daje nastavnik.

Uvod

Jugoslavenska ekonomska zona razvila se poslije Prvog svjetskog rata, a bila je sastavljena od različitih područja. Manje od 10% ljudi živjelo je od industrije. Rudnici, u kojima je većina kapitala bila stranog porijekla, također su imali važnu ulogu. Radnička i srednja klasa platile su cijenu tranzicije u novu državu velikim povećanjima cijena, niskim platama i velikom nezaposlenošću. Također su bile pogođene finansijskim transakcijama i unifikacijom valute. U vremenu između dva rata, Jugoslavija je ostala izrazito poljoprivredna zemlja, s gotovo 54% izvoza koji se sastojao od poljoprivrednih proizvoda. Najstabilnija ekonomska era bila je između 1925. i 1931. Prva polovina 30-ih je bila obilježena ozbiljnom ekonomskom krizom u zemlji. U drugoj polovini 30-ih ekonomija je opet cvjetala, ali samo do izbijanja Drugog svjetskog rata, kada je opet opala.

Izvor **1**

Osnivanje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca

A. Gabrič, M. Režek, *Zgodovina 4: učbenik za 4. letnik gimnazije,* DZS, Ljubljana 2011, str. 146

Izvor **2**

Huterova kolonija na Pobrežju, Maribor

Godine 1926. Josip Huter, u saradnji s austrijskom kompanijom Wenzel Hoffelner, osnovao je tekstilnu tvornicu Josip Hutter & Drug. Na početku, kompanija je proizvodila samo jeftinu pamučnu tkaninu, a kasnije, 1929. izgradili su tkaonicu, zatim tvornicu šivaćih konaca 1937. i tkaonicu svile 1939. Tvornica je inicijalno zapošljavala 360 radnika. Do 1949. broj radnika koji rade u fabrici popeo se na 1.600. Nakon Drugog svjetskog rata, sva privatna sredstva za proizvodnju su nacionalizirana.
Josip Huter pokušao je riješiti stambeni problem svojih radnika dajući povoljne kredite za izgradnju svojim zaposlenicima. Tako je nastala tzv. Huterova radnička kolonija od 20 kuća, podignuta 1937. na Pobrežju, Maribor.

http://industrijskapespot.si/hutterjeva-kolonija---opis.html (11. 1. 2014)

Izvor **3**

Shanty town Sibirija, Ljubljana

B. Repe, *Sodobna zgodovina: učbenik za 4. letnik gimnazij*, Modrijan, Ljubljana 2007, str. 117

Izvor **4**

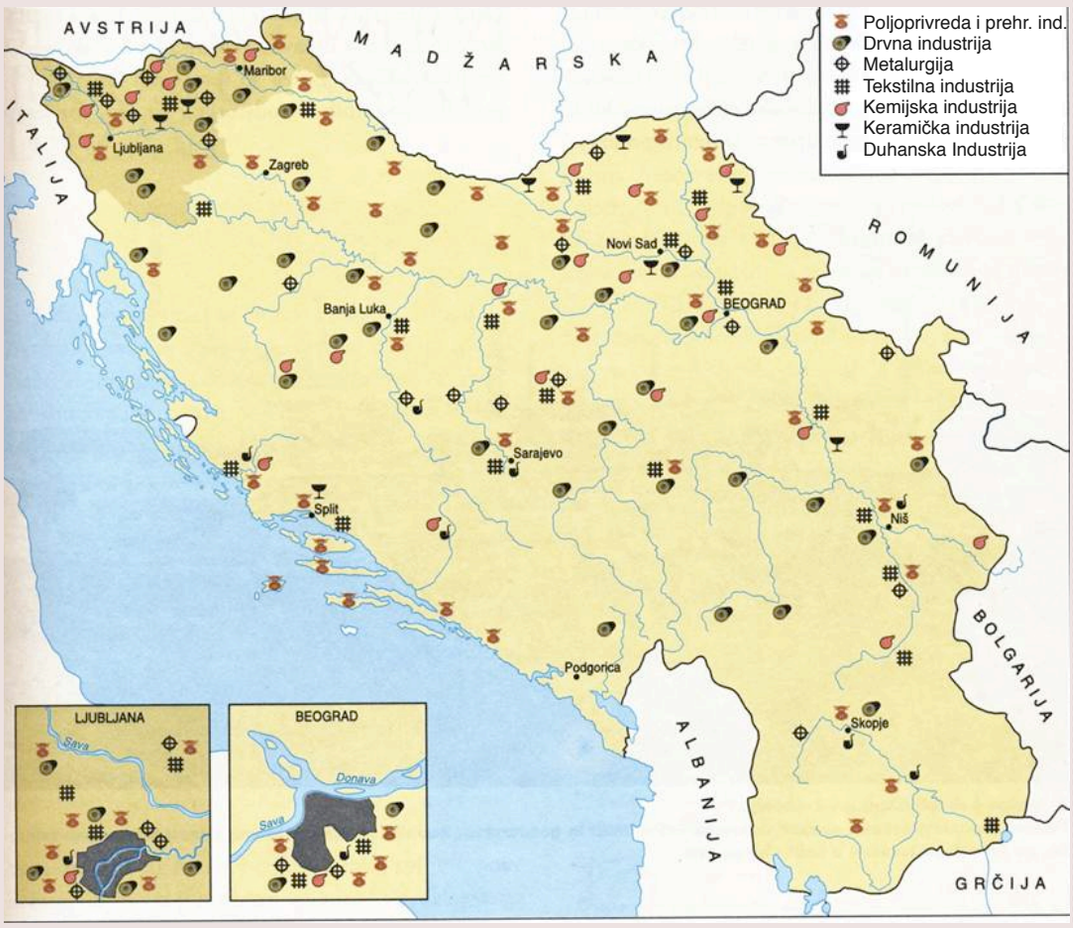
Topionica u rudniku Bor u blizini Zaječara

B. Repe, Sodobna zgodovina: učbenik za 4. letnik gimnazij, Modrijan, Ljubljana 2007, str. 98.

Izvor **1**

Industrija u prvoj Jugoslaviji

Repe, Božo: Sodobna zgodovina: učbenik za 4. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan 2007. str 97.

Zadatak:

1. Uz pomoć ove karte odredi dominantne grane industrije u prvoj Jugoslaviji.
2. Odredi koja je industrijska grana dominirala u prvoj Jugoslaviji.

Izvor **2**

Nivo industrijskog razvoja i obrazovanja na području Slovenije prilikom ulaska u novu državu – Kraljevinu SHS

"Na ulasku u jugoslavensku državu Slovenija je imala na raspolaganju 275 aktivnih industrijskih postrojenja zahvaljujući industrijalizaciji kao kontinuiranom procesu od prijelaza stoljeća. U Sloveniji, bilo je teško pronaći nepismene ljude, razina pismenosti je bila visoka, preko 90%."

Ž. Lazarević, Razkorak med razvitimi in nerazvitimi – zaviralni dejavnik modernizacije Jugoslavije?, Prispevki za novejšo zgodovino, Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana 2002, str. 78

Izvor **3**

Nivo industrijskog razvoja Kosova u Kraljevini SHS

"Na Kosovu nije bilo ni traga od industrijalizacije kao kontinuiranog procesa. U razdoblju između dva svjetska rata na Kosovu je razvijeno oko 25 firmi kojima se pripisuje industrijski karakter. Od tih, 10 mlinova, 2 rudnika, 3 kožare, 5 metalnih pogona i 3 male elektrane. Poljoprivrednici su živjeli u ekstremnom siromaštvu, prema zastarjelom načelu samozadovoljavanja osnovnih životnih potreba. Povrh toga, u usporedbi sa situacijom u Sloveniji, na Kosovu gotovo niko nije znao čitati i pisati. "

Ž. Lazarević, Razkorak med razvitimi in nerazvitimi – zaviralni dejavnik modernizacije Jugoslavije?, Prispevki za novejšo zgodovino, Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana 2002, str. 78

Izvor **4**

Poster Ljubljanske fabrike Saturnus d.d. za proizvode od lima, napisan na tri zvanična jezika prve Jugoslavije

Slovenska kronika XX. stoletja 1900 – 1941. Ljubljana: Nova revija 1995. sttr 359.

Izvor **5**

Reklama za tvornicu cipela Peko

Slovenska kronika XX. stoletja 1900 – 1941. Ljubljana: Nova revija 1995. str 358.

Izvor **6**

Reklama za pivovaru Laško

B. Repe, *Sodobna zgodovina:* učbenik za 4. letnik gimnazij, Modrijan, Ljubljana 2007, str. 115

ZADATAK:

Uz pomoć izvora (teksta i slika) usporedi najrazvijenije i najmanje razvijene regione zemlje. Gdje su bile najveće razlike?

Izvor **9**

Sarajevo, Bazar

Hielscher, Kurt: Kraljevina SHS. Knjižara Vera v Ljubljani, 1926

Izvor **7**

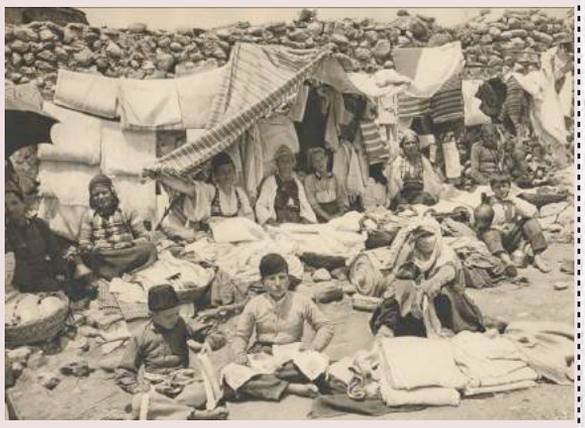
Pijaca u Ljubljani, Drava Banate (Slovenija) oko Drugog svjetskog rata.

N. Židov, Ljubljanski živilski trg, odsev prostora in časa (1920–1940), Ljubljana 1994, str. 125, original u vlasništvu Ljubljanske tržnice

Izvor **8**

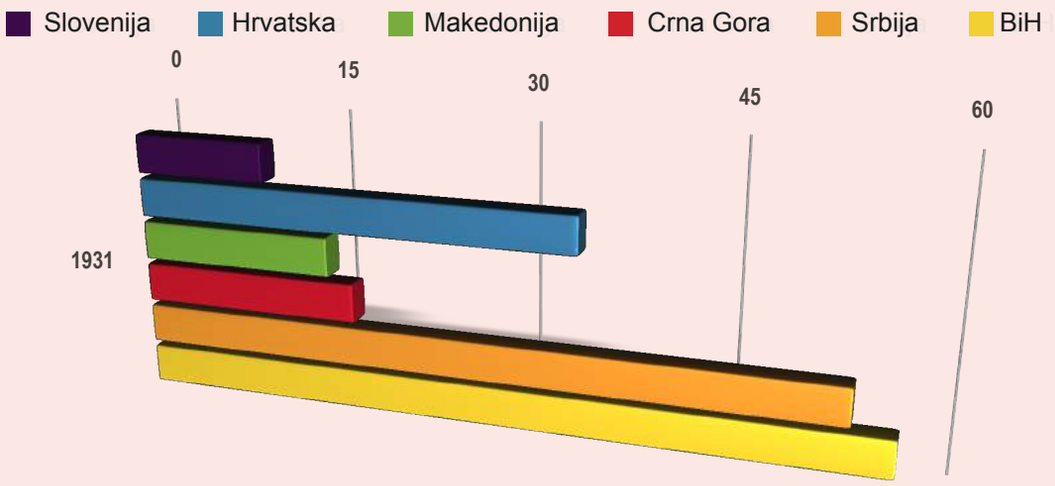
Pijaca u Prizrenu, Kosovo.

K. Hielscher, Kraljevina SHS, Knjižara Vera v Ljubljani, 1926.

Izvor **10**

Prirodni priraštaj stanovništva u svim područjima prve Jugoslavije, 1931.

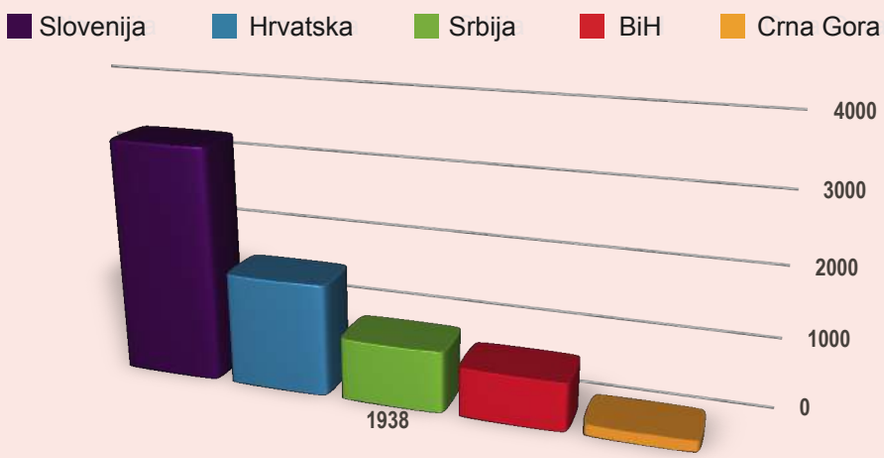
M. Mirković, Ekonomska struktura Jugoslavije 1918–1941, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb 1950, str. 17

ZADATAK:

Odredi u kojim je dijelovima prve Jugoslavije prirodni prirast stanovništva bio najveći.

Izvor **11**

Vrijednost industrijske proizvodnje po glavi stanovnika u 1938. (u dinarima).

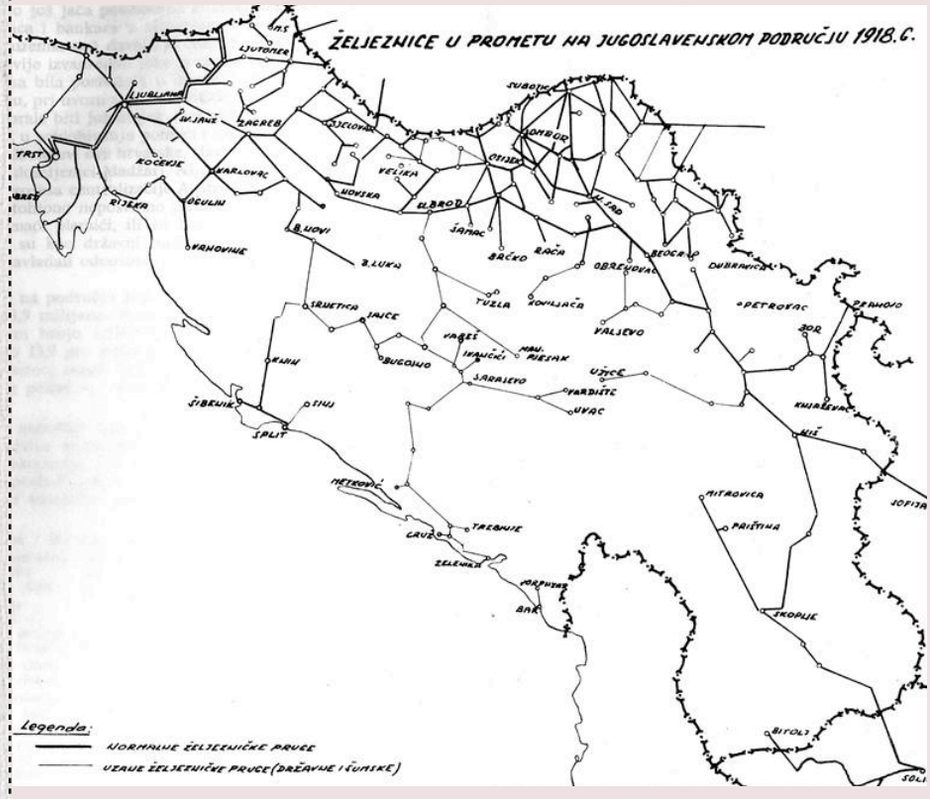
Mirković, Mijo: Ekonomska struktura Jugoslavije 1918 – 1941. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske 1950. str 17.

ZADATAK:

Usporedi tabele. Kako je industrijski razvoj u pojedinim područjima utjecao na prirodni priraštaj stanovništva? Objasni svoj odgovor.

Izvor **1**

Železnička mreža u prvoj Jugoslaviji u 1918.

M. Mirković, Ekonomska historija Jugoslavije, Informator, Zagreb 1968, str. 304 i 352

ZADATAK:

U kojim je dijelovima prve Jugoslavije željeznička mreža bila najviše, a u kojima najmanje razvijena?

Izvor **2**

Razvoj saobraćaja

"Država je imala snažan utjecaj na razvoj željezničkog saobraćaja. Bilo je nekoliko razloga za to. Prvi razlog je bio snažan utjecaj vojske na politiku o željeznicama. U vrijeme monarhije armija je bila najjači politički faktor, pa su zato političari radili u njenom najboljem interesu. Vojska nije imala ni razumijevanje ni interes da rješava ekonomske aspekte željezničkog saobraćaja. Drugi razlog je bio zaštita finansijskih interesa stranih investitora koji su kupovali privatne željezničke linije. Treći razlog je bio što je Srbija već imala iskustvo s nacionalizacijom privatnih željeznica."

M. Mirković, Ekonomska struktura Jugoslavije 1918–1941, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb 1950, str. 121

ZADATAK:

Objasni zašto je država utjecala na upravljanje i izgradnju željezničkih linija?

Izvor **3**

Putnički saobraćaj

www.siol.net/tv/naj_gledano/2011/04/kdo_neki_tam_poje.aspx) (10. 5. 2013)

Izvor **4**

Porodica – dijete u kolijevci na magarcu, Busovača (BiH)

K. Hielscher, *Kraljevina SHS*, Knjižara Vera v Ljubljani, 1926.

Izvor **5**

Razvoj putne mreže

"Razvoj putne infrastrukture je, uprkos domaćem betonu, tvornicama asfalta, puno radne snage, dugotrajne nezaposlenosti usljed krize te duge, hronične nedovoljne zaposlenosti ruralnog stanovništva, veoma spor. Neki glavni pravci (Zagreb – Beograd, Beograd – Skoplje, glavni putevi u Srbiji, Crnoj Gori, Hrvatskoj, Vojvodini, Bosni i Makedoniji) bili su u veoma lošem stanju i često opasni po život. S obzirom na to da su potrebe za putevima bile veće od njihove izgradnje, vozila su često morala ići po putevima opasnim po život. Na nekim dijelovima, putnici su morali izaći iz vozila i pješice preći neka opasna mjesta. Morali su hodati kroz oblake prašine u ravničarskim predjelima ispunjenim pijeskom tokom sušnog perioda. Tokom kišne sezone, zapali bi u blato i mulj i morali su tražiti pomoć volova da se izvuku."

M. Mirković, *Ekonomska struktura Jugoslavije 1918–1941,* Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb 1950, str. 116

Izvor **6**

Fotografija Ljubljane iz 1903. s novim tehnološkim dostignućem – tramvajem.

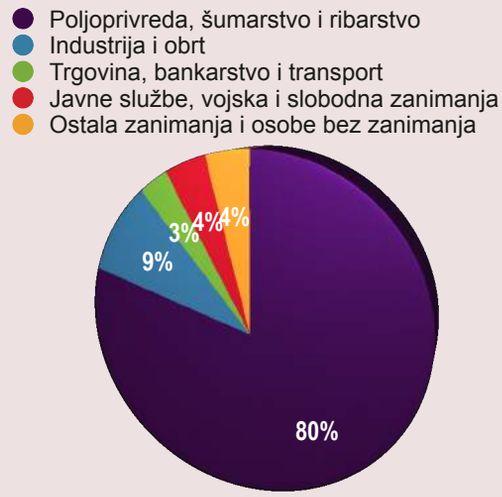
*Slovenska kronika XX. stoletja 1900 – 1941.,*Nova revija, Ljubljana 1995. str 17.

ZADATAK:

Uz pomoć datih izvora, objasni u kakvom stanju su bili jugoslavenski putevi u vremenu između dva rata. Kako su ti uslovi utjecali na ekonomski razvoj?

Izvor **1**

Zaposlena lica po glavnom zanimanju iz 1921.

M. Mirković, Ekonomska struktura Jugoslavije 1918 – 1941, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb 1950. str 18.

Izvor **2**

Zaposlena lica po glavnom zanimanju iz 1931.

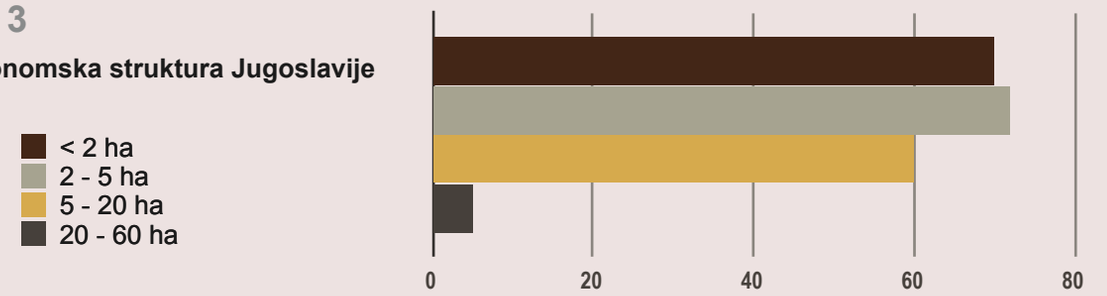
M. Mirković, Ekonomska struktura Jugoslavije 1918 – 1941, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb 1950. str 18.

ZADATAK:

Koja grana privrede je zapošljavala najveći broj stanovnika? Koja grana bilježi najveći rast zaposlenih, u poređenju s 1921?

Izvor **3**

Agronomska struktura Jugoslavije

M. Mirković, *Ekonomska historija Jugoslavije. Zagreb: Informator - Zagreb 1968. str 322.*

Izvor **4**

Registar seoskih domaćinstava u Jugoslaviji

"Prvi i jedini registar seoskih domaćinstava u Jugoslaviji načinjen je 1931. Rezultati nisu bili adekvatni jer je bilo uključeno samo 42% jugoslavenskog prostora (10,6 miliona hektara). Nema podataka o drugim područjima (58% ili 14,3 mil. hektara), nema podataka kakva su ova područja bila ili kakav je njihov ekonomski potencijal. (...) Većina farmi, površine 2 ha ili manje, bile su u Dalmaciji, Crnoj Gori, Hrvatskoj i Sloveniji. (...) Seljačka imanja ove veličine koristila su većinu svoga zemljišta za obrađivanje, pa su prema tome bila premala za uzgoj stoke."

M. Mirković, *Ekonomska struktura Jugoslavije 1918–1941,* Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb 1950, str. 38-39

ZADATAK:

Analiziraj tabelu i odredi koja seljačka imanja su, po svojoj veličini, bila dominantna u prvoj Jugoslaviji. Kako je veličina imanja utjecala na život seljačkih porodica?

Izvor **5**

Seljačka kuća u blizini Ilidže (BiH)

K. Hielscher, *Kraljevina SHS*, Knjižara Vera v Ljubljani, 1926.

Izvor **6**

Farma u Pavlovcu, Hrvatska

K. Hielscher, *Kraljevina SHS*, Knjižara Vera v Ljubljani, 1926.

Izvor **7**

Volovska zaprega, Ohrid, Makedonija

K. Hielscher, *Kraljevina SHS*, Knjižara Vera v Ljubljani, 1926.

ZADATAK:

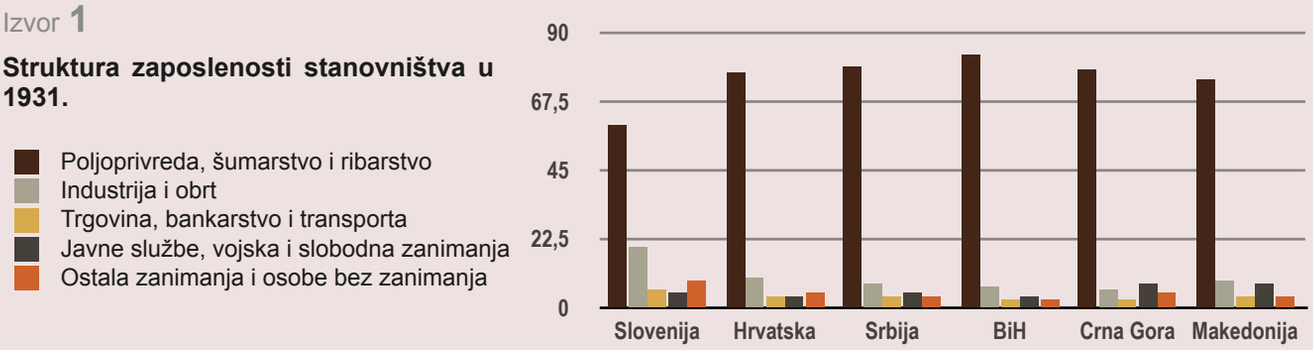
Uz pomoć izvora objasni kako je izgledao život seljaka. Na koji su način seljaci u prvoj Jugoslaviji obrađivali svoju zemlju?

Aktivnost 2:
Rad u grupama

Grupa 4: STRUKTURA ZAPOŠLJAVANJA

Izvor **1**

Struktura zaposlenosti stanovništva u 1931.

Mirković, Mijo: Ekonomska struktura Jugoslavije 1918 – 1941. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske 1950. str. 308.

ZADATAK:

Kopiraj područje u prvoj Jugoslaviji koje je imalo najveći udio zaposlenih po pojedinačnim sektorima

Izvor **2**

Odnos broja muških i ženskih radnika u Dravskoj banovini 1931.

Odnos broja muških i ženskih radnika u Dravskoj banovini 1931.
Osiguravajuća kuća iz Ljubljane osigurala je 30.764 (33,49%) ženskih i 61.084 (66,51%) muških radnika. Postotak ženske radne snage je u stalnom porastu.

Gabrič, Aleš in Režek, Mateja: Zgodovina 4: učbenik za 4. letnik gimnazije. Ljubljana: DZS 2011. str. 162.

ZADATAK:

Zašto se udio zaposlenih žena promijenio, naročito u razdoblju velike ekonomske krize?

Izvor **3**

Razlike u platama

„Rudari i kvalificirani radnici imali su više plate, dok su žene i djeca, naročito u tekstilnoj industriji, imali niske plate."

Mirković, Mijo: Ekonomska struktura Jugoslavije 1918 – 1941. Zagreb:

Izvor **4**

Odnos između muških i ženskih radnika u Dravskoj banovini

"Vrijeme poslije Prvog svjetskog rata donijelo je u Sloveniju doba bržeg zapošljavanja spola koji je u 19. stoljeću tradicionalno bio 'zaposlen' kod kuće."

Gabrič, Aleš in Režek, Mateja: Zgodovina 4: učbenik za 4. letnik gimnazije. Ljubljana: DZS 2011. str. 162.

Izvor **5**

Žene radnice

„Nakon Prvog svjetskog rata udio žena među zaposlenima u industriji bio je manji od četvrtine, a u vrijeme krize bio je oko 40%."

Repe, Božo: Sodobna zgodovina: učbenik za 4. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan 2007. str. 115.

Izvor **6**

Ženska radna snaga

"(...) procenat ženske radne snage, u odnosu na ukupan broj zaposlenih, povećava se iz godine u godinu, tako da je on od 1923. do 1933. godine porastao s 19,41 na 26,87; dakle, u jednom desetogodišnjem periodu za oko 7%. Interesantno je ovaj priraštaj ženske radne snage uporediti s ranije spomenutim priraštajem viška seoskog stanovništva koji se ne može uposliti u poljoprivredi."

Kukoleča, Stevan: Industrija Jugoslavije 1918-1938. Balkanska štampa. Beograd. 1941, str. 94

Aktivnost 3
Rasprava i zaključak

Nastavnik potiče učenike da mu pomognu formulirati zaključak.

Pokušajte zatim odgovoriti na sljedeća pitanja:

1. Kakvi su bili ekonomski odnosi između različitih jugoslavenskih regija?
2. Kakav je bio stepen ekonomskog razvoja i napretka između različitih jugoslavenskih regija?
3. Kakva je bila uloga države u ekonomskom razvoju Jugoslavije prije Drugog svjetskog rata?
4. Kakva je bila uspješnost ili neuspješnost rješavanja ekonomskih razlika između različitih jugoslavenskih regija?

ODGOVORI:

1. Većina industrije bila je na sjeveru i sjeverozapadu zemlje, uglavnom manje industrijske i trgovačke kompanije.

2. Razvitak industrije opstruirale su loše saobraćajne veze, naročito sa sjevera prema jugu.

3. Ogromna većina stanovništva živjela je od poljoprivrede, uglavnom na malim imanjima. Najvažnije ekonomske mjere bile su agrarna reforma i ukidanje feudalnih, polufeudalnih i kolonijalnih odnosa. Reforma je provođena sporo i nekonzistentno.

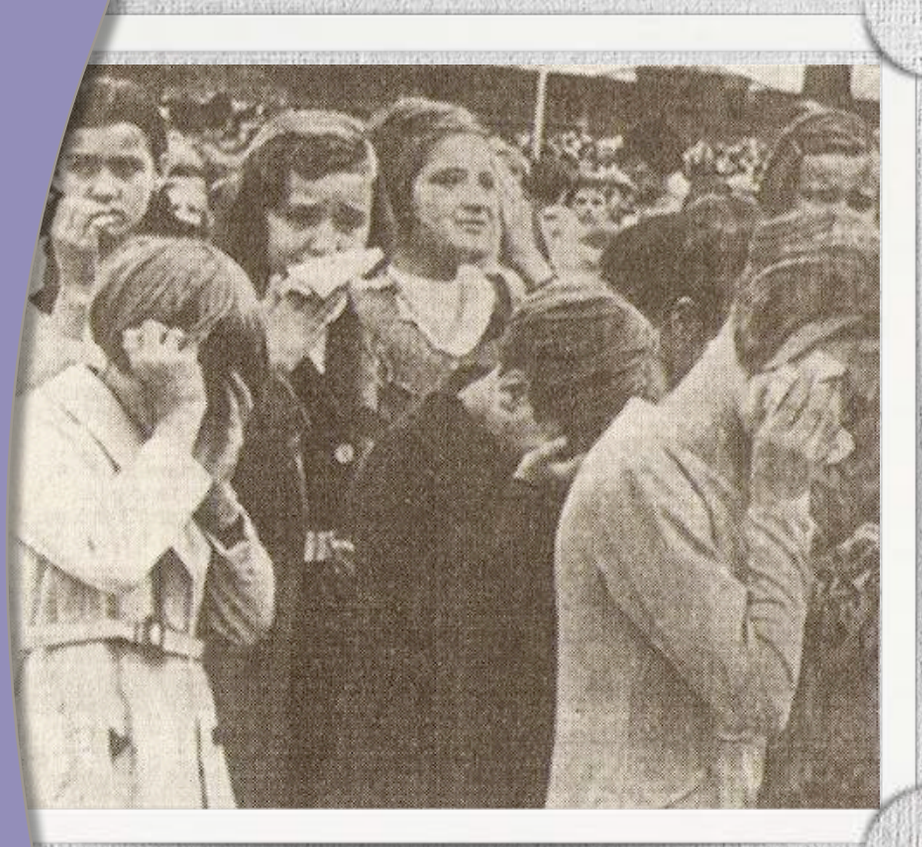
4. Udio ženske radne snage je porastao jer su one bile najjeftinija radna snaga.

Na kraju nastavnik pokazuje učenicima još jedan izvor i daje zaključak – to je sažetak onoga što su učenici kroz analizu izvora trebali prepoznati o jugoslavenskoj industriji.

“Postojale su tri različite i sukobljene ekonomske grane: srpska buržoazija eksploatirala je političku hegemoniju, slobodnu fiskalnu politiku, zajmove, investicije, državna preduzeća, spekulacije s obveznicama te provizije za vojsku; Hrvati su pokušavali kontrolirati finansijski kapital, dok su Slovenci iskoristili veliko jugoslavensko tržište i jeftine sirovine za svoju prerađivačku industriju.”

Emina Živković

Neka pitanja o "demokratiji" u Kraljevini SHS

Ključno pitanje

U kojoj mjeri diktatura pokazuje snagu/slabost države?

Tema

Radionica se bavi političkim pitanjima u Kraljevini SHS za vrijeme diktature kralja Aleksandra i utjecajem političkih činilaca na svakodnevni život običnih ljudi. Obuhvata period od 1929. do 1934. godine. Ova tema je odabrana zato što se u našim udžbenicima ovo pitanje ne obrađuje na ovaj način, kao i zbog toga što su neki politički problemi slični današnjim. Također, prva polovina 20. stoljeća jeste bila obilježena neprestanom borbom između demokratije i diktatorstva u cijeloj regiji.

Ishodi

- Učenici će prepoznati vezu između političkih prilika i uvođenja diktature.
- Učenici će analizirati historijske izvore i na osnovu analize formulirati zaključke.
- Učenici će uočiti veze između uvođenja diktature i položaja običnih ljudi.

Ciljevi

- Kritičko razumijevanje složene prirode prošlosti
- Razumijevanje svijeta danas
- Razvijanje historijske svijesti
- Razvijanje empatije
- Uočavanje uzročno-posljedičnih veza

Uputstva za predavača

Korak 1
Predavač čita uvod, a zatim izvore kojima će objasniti kontekst radionice, kao što su: državni simboli, himna, zastava, ustav, mapa i pitanja koja bi trebala pomoći učenicima vodeći ih ka završnoj diskusiji.

45 minuta

Korak 2
Predavač će podijeliti učenike u tri grupe. Prva grupa su diktator i administracija, druga grupa su obični ljudi, a treća su strani predstavnici. Učenici će učestvovati u role play gdje će svaka grupa napraviti izvještaj za predstavnike Društva naroda, koji su došli da se raspitaju o situaciji u Kraljevini SHS.

Korak 3
Grupni rad

Korak 4
Diskusija

Uvod

Kraljevina SHS je osnovana poslije Prvog svjetskog rata od oblasti koje su imale različita kulturna naslijeđa. Razlike, koje su bile nacionalne, ekonomske, kulturne…, opterećavale su državu do tačke u kojoj je Parlament postao potpuno disfunkcionalna institucija i mjesto političkih atentata. Sve ovo je isprovociralo kralja da donese, za to vrijeme uobičajenu, odluku o proglašenju diktature. Njegovo objašnjenje je bilo da želi spriječiti eskalaciju haotične situacije u svojoj zemlji, dok je većina političara primila ovu odluku kao političko nasilje.

Izvor **1**

Nacionalni simboli Kraljevine Jugoslavije

Bože pravde, ti što spasi,
od propasti dosad nas!
Čuj i odsad naše glase
i odsad nam budi spas!

L'jepa naša domovino,
oj junačka zemljo mila,
stare slave djedovino,
da bi vječno sretna bila!

Naprej zastava slave,
na boj junaška kri,
za blagor očnjave
naj puška govori!

Bože pravde, ti što spasi,
od propasti dosad nas!
Čuj i odsad naše glase
i odsad nam budi spas!

National symbols,Mozaik proslosti,Bigz 2010

Izvor **2**

Karta Evrope na kojoj je označeno gdje se nalazila Kraljevina Jugoslavija

http://sh.wikipedia.org/wiki/Kraljevina_Jugoslavija, 5.03.2012.

Izvor **3**

Vidovdanski ustav – članci ustava koji kralju daju široke ovlasti

Član 46
"Zakonodavnu vlast vrši Kralj i Narodna skupština zajednički"

Član 47
"Upravnu vlast vrši Kralj preko odgovarajućih ministara, po naredbi ovog Ustava"

Član 49
"Kralj potvrđuje i proglašava zakone, postavlja državne činovnike i daje vojne činove po odredbama zakona. Kralj je vrhovni zapovjednik sve vojne sile"

Član 51
"Kralj predstavlja državu u svim njenim odnosima s drugim državama. On proglašava rat i zaključuje mir."

Član 52
"Kralj saziva Narodnu skupštinu (...) Kralj ima pravo da raspusti Narodnu skupštinu."

Član 55
"Kraljeva je ličnost neprikosnovena. Kralju se ne može ništa u odgovornost staviti niti Kralj može biti tužen. Ovo ne vrijedi za Kraljevo privatno imanje."

Price iz XX veka, Platoneum,2002.

Izvor **1**

Administracija i korupcija iz perspektive britanskoga ambasadora

1928. (...) U svim pokrajinama čuje se sveopći zahtjev za ravnopravnošću sa Srbijom. Sasvim je izvjesno da ni beogradskim vlastima nije lahko pregovarati s neodgovornim demagozima koji kontroliraju hrvatske seljačke mase, ali su i centralistički utjecaji (...) omeli sprovođenje bilo kakvih zakonodavnih ili praktičnih upravnih reformi (...) i stvorili nezadovoljstvo koje je svom žestinom planulo nakon ljetošnjih ubojstava u skupštini.
(...) U proteklih 10 godina obrazovalo se u Beogradu 25 vlada i sve su se one bavile sitnom, lokalnom politikom, koja predstavlja glavnu razonodu na Balkanu, umjesto da se suoče s hitnim problemom sređivanja prilika u zemlji.

Zivko Avramovski, "Britanci u Kraljevini Jugoslaviji", Zagreb, 1988.

Izvor **2**

Nepismenost prikazana po banovinama

			Čitaju i pišu			Čitaju	Nepismeni
Banovina	M	Ž	Ukupno	M	Ž	Ukupno	Ukupno
Dravska	94,13%	92,41%	93,23%	1,80%	1,23%	1,23%	5,54%
Drinska	56,37%	18,56%	37,49%	0,32%	0,42%	0,40%	62,11%
Dunavska	82,03%	59,67%	70,52%	0,45%	0,77%	0,61%	28,87%
Moravska	60,76%	16,01%	37,70%	0,41%	0,27%	0,34%	61,96%
Primorska	55,48%	29,37%	42,08%	0,41%	0,51%	0,46%	57,46%
Savska	80,06%	63,78%	71,60%	0,37%	1,07%	0,73%	27,67%
Savska	80,06%	63,78%	71,60%	0,37%	1,07%	0,73%	27,67%
Vardarska	43,89%	14,32%	28,84%	0,41%	0,18%	0,30%	70,86%
Vrbska	39,73%	13,95%	27,09%	0,38%	0,24%	0,31%	72,60%
Zetska	50,69%	16,69%	33,50%	0,51%	0,41%	0,46%	66,04%
Beograd	92,66%	84%	88,69%	0,24%	0,68%	0,44%	10,87%
Ukupno	67,31%	42,90%	53,83%				44,51%

Illiteracy, Ljubodrag Dimić, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije1918'1941, II, str.192

Izvor **3**

Ukupan broj nepismenih u Kraljevini Jugoslaviji

U nekim krajevima nepismenost je bila i veća od 80% i to su uglavnom bile žene. Samo četverogodišnje osnovne škole su bile obavezne prema važećim zakonima. U cijeloj državi su postojala samo tri univerziteta: u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani, a po jedan fakultet postojao je u Skoplju i Subotici.

NEPISMENI	
1921	1931
51,5%	44,0%

Illiteracy, Ljubodrag Dimić, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije1918'1941, II, str.192

Izvor **4**

Kako nepismenost vidi britanski ambasador u Kraljevini SHS, godina 1925.

Visok stepen neobrazovanosti u južnim pokrajinama osnovno je pitanje kome se posvećuje pažnja, a osnovne škole ne otvaraju se jedino Vladinom inicijativom već i privatnim uplatama seljaka. Procjenjuje se da u Bosni i Makedoniji školu pohađa dva puta više učenika nego prije 7 godina...

State initiatives, Živko Avramovski, "Britanci o Kraljevini Jugoslaviji" -godišnji izveštaji britanskog poslanstva u Beogradu- 1986, Arhiv Jugoslavije, Beograd, Globus, Zagreb

Izvor **5**

Ubojstvo u Skupštini

20-tog juna 1928. Puniša Račić je sa skupštinske govornice pucao iz pištolja u Pavla Radića, Stjepana Radića, Đuru Basaričeka, Ivana Granđu i Ivana Pernara. To je bio povod za uvođenje diktature.

http://en.wikipedia.org/wiki/Stjepan_, 28.03.2012

Izvor **6**

Proklamacija o diktaturi

"(...) Nastupio je čas kada između naroda i Kralja ne može i ne smije biti više posrednika."
"(...) Parlamentarizam koji je kao političko sredstvo, po tradicijama od Moga nezaboravljenog Oca, ostao i Moj ideal, počele su zaslijepljene strasti zloupotrebljavati u toj mjeri da je postao smetnja za svaki plodni rad u državi (...)
Umjesto da parlamentarizam razvija i jača duh narodnog i državnog jedinstva, on – ovakav kakav je – počinje dovoditi do duhovnog rasula i narodnog razjedinjavanja..."
(...) Radi toga riješio sam i rješavam da Ustav Kraljevine SHS od 28. juna 1921. g. prestane važiti. (...)
Narodna skupština (...) raspušta se."

Priče iz XX veka, Platoneum 2002.

Pitanja:

1. **Šta su prepreke za razvoj demokratije u zemlji s ovakvom obrazovnom strukturom?**
2. **Kakva je bila politička situacija u Kraljevini?**
3. **Šta su kralj i administracija htjeli postići?**
4. **Koji su bili kraljevi argumenti?**
5. **Bi li danas bilo moguće uspostaviti ovakav vid kontrole?**

Izvor 1

Roza Budaji odbija da okači zastavu na svojoj kući za Kraljičin rođendan.

Odjeljenje državne tajne policije u Somboru
Zavedeno 6. 6. 1925.
Poglavarstvu Državne tajne policije

Ovom Odjeljenju čast je izvijestiti vas sljedeće:
Na dan 27. januara ove godine, a na rođendan Njenog Veličanstva kraljice Marije, Roza Budaji sa stanom u ulici Svetozara Miletića br. 21 nije htjela istaknuti bajrak na svojoj kući u ime svečanosti, ali gradska policija, poznavajući je da je hrđavo prema Srbima naklonjena, naredila joj je da odmah kuću okiti bajrakom. Ali čim su se policajci udaljili, Roza se ovako izrazila: "Makar kakvo đubre i bitanga dođe ovamo i moramo da ih svetkujemo."
Kapetanija je odmah stvar predala državnom tužiocu.

Rozina prica, AJ, fond 37 Milan Stojadinovic, fascikla 4.

Izvor 2

Kako prolaze oni koji misle drugačije

Kazna za agitaciju – preseljenje, Prema dokumentu Ministarstva prosvjete, Odjeljenje za osnovnu nastavu, 8. 11. 1931, Beograd
Pomoćnik Ministarstva unutrašnjih poslova piše dopis Ministarstvu prosvjete, 6. 10. 1931.

Prema izvještaju načelnika Pećkog sreza: "Aco Đukanović, učitelj u Đumnovom selu, i Rajko Jovanović, učitelj u Vitomirici, srez Pećki, nisu pristalice današnjeg režima, oni javno agituju i nagovaraju birače da ne izađu na glasanje. Ne bude li bilo opozicione liste (…), molim da se oni hitno premjeste u neko drugo mjesto izvan sreza Pećkog."
Ministarstvo prosvjete riješilo je ovaj problem premještanjem spomenutih učitelja.

Prema dokumentima iz Ministarstva za obrazovanje, 8. 11. 1931, Beograd

Izvor 3

U zatvor zbog vica

Okružni sud u Čačku, 31. decembra 1931, obrazlaže Odluku o proglašenju krivice optuženih Milivoja Milovanovića, Jevresina Milovanovića Koste i Milosave Vujović, iz Lučana, srez Dragačevski.
"Krivi su što su (…), u namjeri da uzrokuju neraspoloženje protiv političkog i socijalnog poretka u zemlji, pronosili po selu lažna tvrđenja da je Njegovo Veličanstvo kralj uzeo deset godina bolovanja, a predsjednik Vlade, g. Petar Živković, pet godina bolovanja, i da su oba otišla iz zemlje te ovim postupkom učinili prijestup protiv javnog poretka u državi predviđen i kažnjiv po članu 4. Zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi. Sud ih osuđuje svakog s po 15 dana zatvora (…) Osim kazne zatvora, propisana je i novčana kazna od po 100 dinara u korist Fonda za podizanje i popravljanje kaznenih zavoda…"

Obrazloženje presude:
"Za optuženog Jevrema: što, kada mu je optuženi Milivoje o NJ. V. Kralju i predsjedniku Vlade govorio da su dobili bolovanje i otišli iz zemlje, on, optuženi Jevrem, nije smio glasove dalje prenositi, već je trebao šutjeti, a on je, naprotiv, otišao i o tome se raspitivao kod općinske sudnice…"

AJ, 74-12-23.

Izvor 4

Ismijavanje kralja – kazna izbacivanje iz škole

Izvještaj Ministarstvu pravde, septembar 1933, Beograd
"Prijavljen je Radulović Boško iz Cetinja da se na dan 16. marta u učionici šestog razreda gimnazije, za vrijeme predavanje profesora Lopičića Blaže o sunčanom satu, kada je ovaj rekao da je za to potrebna jedna daska, on ironično nasmijao i, pokazujući na sliku Nj. V. Kralja, rekao: Zašto ne bismo upotrijebili ovu sliku, gospodine profesore? Pismenim upisom u školski dnevnik dokazano je djelo inkriminacije, ali s obzirom na okolnost da je osumnjičeni za ovo djelo kažnjen isključenjem iz svih gimnazija za svagda i da je maloljetnik, to se oslobađa svake kazne."

AJ, fond 63, fas.br. 96/1933

Izvor 5

Nadzor nad opozicijom

Izvještaj Načelstva sreza Posavskog, 10. oktobra 1933, Umka, Kraljevskoj banskoj upravi, Novi Sad
"U smislu vašeg naređenja od 11. septembra 1933. g., čast mi je podnijeti imena državnih činovnika koji prilikom općinskih izbora nisu glasali ili su glasali za opozicione liste, i to:
Katanić Boško, učitelj osnovne škole u Umci, glasao za opozicionu listu, iako mu je diskretnim putem stavljeno do znanja da treba pomoći i glasati za nacionalnu listu (…) Katanić je ranije pripadao Komunističkoj partiji i od tada se nad njegovim radom vodi strogi nadzor…
Petković Ljubiša, učitelj osnovne škole u selu Mislođinu, nije uopće glasao, a za vrijeme izborne kampanje živo je radio za opozicionu listu. Inače, Petković je poznat kao protivnik režima (…) moli se da se ukloni s teritorije sreza."

AJ, fond 66, fas.br. 14, jed. opisa br.37

Izvor **6**

Anegdota iz vremena diktature kralja Aleksandra

U našem susjedstvu živio je jedan trgovac, poznat kao "veliki" HSS-ovac. Često je u javnosti pogrdnim riječima kritizirao režim. Onda bi ga odveli u policijsku postaju, malo bi ga ispitivali i gnjavili, pa bi ga pustili. I tako svako malo. Imao je tri sina i kćer. Treći mu se sin rodio 1929, nakon ubojstva Stjepana Radića i uvođenja diktature kralja Aleksandra.
Tom zadnjem sinu je dao ime Aleksandar na opće čuđenje poznanika. Kad su ga pitali šta mu je bilo da sinu nadjene ime omraženog kralja, odgovorio je u svom stilu: „Da mu mogu slobodno j... mater." (to u našem žargonu znači – psovati). Tako su se svi u gradu smijali kad bi on vikao na sina i psovao ga punim imenom.

Svjedočenje M.J. iz Dubrovnika 1930

Izvor **7**

Sahrana NJ. V. kralja Aleksandra

King's funeral, Black-white Belgrade, (5.04.2012).

Izvor **8**

Narod plače na kraljevoj sahrani.

http://www.pogledi.rs/diskusije/viewtopic.php?t=18563&sid=8c22c4cf298f28e689db13bd0c012b4b

Pitanja:

1. Zašto Roza nije htjela postaviti državnu zastavu?
2. Je li moguć otpor bez obrazovanja?
3. Koja je pozicija običnog čovjeka u diktaturi?
4. Ko pruža otpor?
5. Koje slobode su bile uskraćene? Kako je to utjecalo na život ljudi?

Izvor 1

Administracija

1925.
"Uprava u ovoj zemlji je neefikasna, loše organizirana i korumpirana. Dok je u predratnoj Srbiji bilo 40.000 državnih službenika, njihov broj je od rata na ovamo povećan na 280.000, iako Jugoslavija ima svega tri puta više stanovnika od predratne Srbije (...) Korupcija cvjeta od najvišeg do najnižeg nivoa."

Zivko Avramovski, "Britanci u Kraljevini Jugoslaviji", Zagreb, 1988..

Izvor 2

Pogled s visine: stanje u susjednim zemljama

1925.
"(...) Možda će proći dosta vremena prije nego što iščezne nezdrava atmosfera u Beogradu i teško možemo očekivati da će jedna balkanska država usvojiti efikasne metode zapadne civilizacije, osim ako ne dođe do postepenog jačanja evropske kulture. Međutim, možemo smjelo tvrditi da, kako po svojim međunarodnim odnosima, tako i po svojoj unutrašnjoj situaciji, ova zemlja stoji bolje od svojih susjeda."

Zivko Avramovski, "Britanci u Kraljevini Jugoslaviji", Zagreb, 1988..

Izvor 3

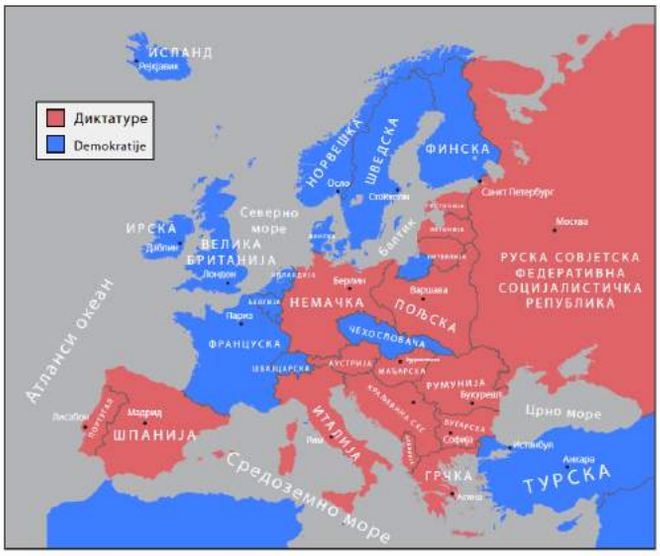
Europske zemlje koje su u međuratnom periodu uvele diktaturu

"Evropa između dva svjetska rata sastojala se od ukupno 29 država. Godine 1920. sve ove zemlje osim tri mogle su se opisati kao demokratije. Do kraja 1938. ne manje od 16 ovih država postale su diktature. Njihovi lideri imali su apsolutnu moć koja je bila iznad bilo kog ustavnog ograničenja.
Od preostalih 12 demokratija, sedam se raspalo u periodu 1939–1940. Tako je krajem 1940. u Evropi nedirnuto preostalo samo pet demokratija: Velika Britanija, Irska, Švedska, Finska i Švicarska."
Diktature su uspostavljene u Mađarskoj (1920), Poljskoj (1926), Austriji (1932), Litvaniji (1926), Latviji (1934), Estoniji (1934), Albaniji (1928), Jugoslaviji (1929), Bugarskoj (1934), Rumuniji (1938), Grčkoj (1936), Španiji (1923–1929 i poslije građanskog rata) i Portugalu (1932).

S.J. Lee, The European dictatorship 1918-1945, London 1987, 1-3 .

Izvor 4

Karta s prikazom evropskih država koje su u međuratnom razdoblju uvele diktaturu

Legenda karte
Crvenom bojom su obilježene zemlje koje su uvele diktaturu
Plavom bojom su obilježene zemlje koje su ostale demokratske

Izvor 5

Reakcija na diktaturu od strane političke emigracije

"5. januara navršavaju se dvije godine od proglašenja vojno-fašističke diktature u Jugoslaviji. Dvije godine upravljanja bez 'posrednika', neposrednog i krvavog nasilja Bijele ruke i kralja, mraka i nepravde, ugnjetavanja i pljačkanja. Dvije godine strašnog vojno-policijskog terora, masovnih ubojstava, srbizacije i stvaranja silom jedne nacije, denacionalizacije i kolonizacije i pljačkanja porobljenih nesrpskih naroda u Makedoniji, Kosovu, Crnoj Gori, Hrvatskoj i dr. (...)
Zbog toga je osamnaestogodišnji režim Beograda u Makedoniji jedan krvavi teror masovnih ubojstava i nacionalnog ugnjetavanja. Hiljade Makedonaca pali su od metka ili noža od organa vlasti. Desetine hiljada bili su uhapšeni, inscenirano je preko desetine političkih procesa, desetine smrtnih presuda izrečene su nad Makedoncima. Zatvaraju se škole, zabranio se maternji jezik, posrbila su se porodična imena i prezimena. Strašna korupcija i pljačka caruju u Makedoniji."

Македонско дело бр.128 1931 год,

Pitanja:

1. Kako je britanski ambasador vidio situaciju u Kraljevini?
2. Koji su problemi današnjice slični problemima iz tog perioda?
3. Kako bi ti riješio/la ove probleme (bez uvođenja diktature)?
4. Kakva je bila politička klima u ostalim evropskim zemljama?

Ljiljana Lazarević

Svakodnevni život u Kraljevini SHS (Jugoslaviji) 1918–1941

Ključno pitanje

Svakodnevni život – izbor ili tradicionalno breme?

Tema

Modul se bavi kompleksnošću i raznolikošću svakodnevnog života u novoj zemlji. Učenici bi trebali stvoriti širu sliku o tome kakav je bio život u zemlji s velikim regionalnim i nacionalnim razlikama, u periodu od 1918. do 1941. godine. Radionica je važna zbog potrebe za podizanjem nivoa tolerancije i svijesti u regiji, prije svega o tome kolike su bile razlike i koliko su duboki korijeni nekih problema, ali i koliko su slični problemi u različitim dijelovima države.

Ishodi

- Učenici će moći razumjeti promjene i kontinuitet socijalnih fenomena kao sličnosti i razlike prošlosti i sadašnjosti.
- Učenici će razumjeti složenost interakcije između tradicionalnog i modernog u međuratnom periodu u Jugoslaviji.
- Učenici će razviti empatiju.
- Učenici će proširiti znanja o kvalitetu svakodnevnog života u međuratnom periodu.

Ciljevi

- Kritičko razumijevanje kompleksne prirode prošlosti
- Razumijevanje nacionalnog identiteta
- Podrška učenicima u razumijevanju svojih korijena
- Uzajamno poštovanje, mir, stabilnost, demokratija
- Historijska svijest

Uputstva za predavača

90 minuta

Korak 1
Predavač će pročitati uvod i objasniti situaciju u zemlji koristeći izvore 1 do 5.

Korak 2
Predavač će podijeliti učenike u dvije grupe.

1. Prva grupa dobija izvore – selo/grad
2. Druga grupa dobija izvore – tradicionalno/moderno

Korak 3
Učenici će ispuniti tabelu na temu pozicije žena koristeći izvore.

Uvod

Kraljevina SHS je formirana nakon završetka Prvog svjetskog rata, zasnovana na ideji zajedničkih korijena Južnih Slovena. Nova država je nastala spajanjem regija koje su imale različita kulturna naslijeđa. Razlike su bile velike u svakom pogledu: političkom, kulturnom nacionalnom, ekonomskom… To je bila pretežno zemljoradnička država s visokim procentom seoskog stanovništva, čiji je život bio zasnovan na tradicionalnim običajima i navikama. Proces industrijalizacije je uglavnom zaobišao cijelu regiju. Zapadni i sjeverni dijelovi države (koji su nekad bili dio Austro-Ugarske carevine) su bili razvijeniji, dok su južni dijelovi zemlje (koji su bili pod Osmanskim carstvom) zaostajali. Svi ovi faktori, u kombinaciji s političkim i nacionalnim razlikama, uslovili su velike probleme u funkcionranju novonastale države.

Izvor **1**

Države i teritoriji koji su se ujedinili 1918.

Repe Bozo, Sodobna zgodovina za 4.letnik gimnazij, str.82

Izvor **2**

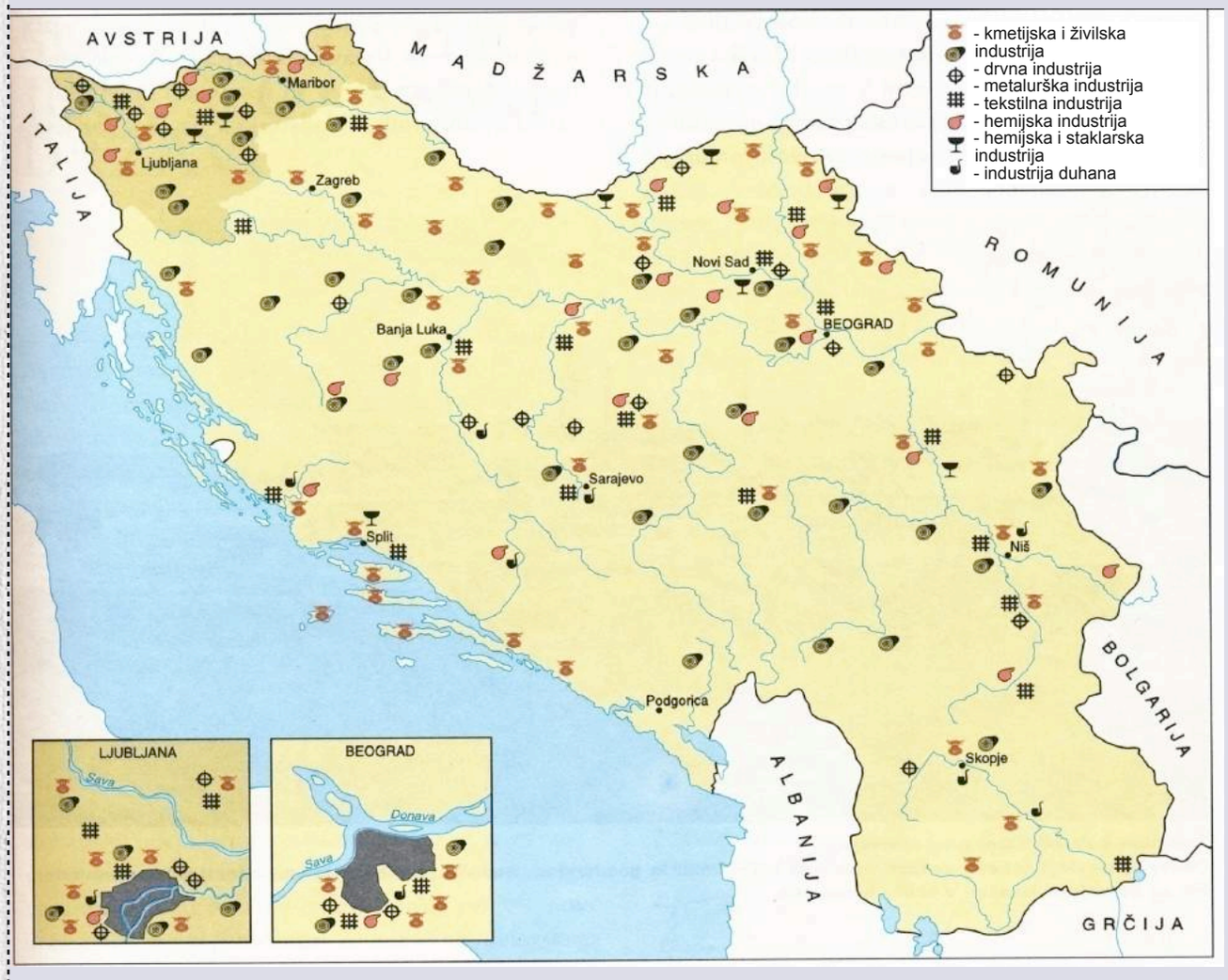
Tabela o broju gradova

	1921	1931
Broj stanovnika (u hiljadama)	Broj gradova	Broj gradova
10-20	30	124
20-50	11	25
50-100	3	4
> 100	2	3

Lj. Dimic, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije, str.36

Izvor **3**

Industrijski razvoj po regijama

Repe Bozo, Sodobna zgodovina za 4.letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan 2007, str. 97

Izvor **4**

Zanimanja stanovništva Kraljevine

Ljubodrag Dimić, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije1918'1941, II, str.35

KLASE ZANIMANJA	1921	1931
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	78.87%	76.58%
Industrija i zanat	9.91%	11.00%
Trgovina, krediti, promet	4.35%	4.85%
Javna služba, slobodna zanimanja, vojska	3.80%	4.08%
Ostala zanimanja	3.07%	3.49%

Izvor **5**

Nepismeni

			Čitaju i pišu			**Čitaju**	**Nepismeni**
Banovine	M	Ž	Ukupno	M	Ž	Ukupno	Ukupno
Dravska	94,13%	92,41%	93,23%	1,80%	1,23%	1,23%	5,54%
Drinska	56,37%	18,56%	37,49%	0,32%	0,42%	0,40%	62,11%
Dunavska	82,03%	59,67%	70,52%	0,45%	0,77%	0,61%	28,87%
Moravska	60,76%	16,01%	37,70%	0,41%	0,27%	0,34%	61,96%
Primorska	55,48%	29,37%	42,08%	O,41%	0,51%	0,46%	57,46%
Savska	80,06%	63,78%	71,60%	0,37%	1,07%	0,73%	27,67%
Savska	80,06%	63,78%	71,60%	0,37%	1,07%	0,73%	27,67%
Vardarska	43,89%	14,32%	28,84%	0,41%	0,18%	0,30%	70,86%
Vrbaska	39,73%	13,95%	27,09%	0,38%	0,24%	0,31%	72,60%
Zetska	50,69%	16,69%	33,50%	0,51%	0,41%	0,46%	66,04%
Beograd	92,66%	84%	88,69%	0,24%	0,68%	0,44%	10,87%
Ukupno	67,31%	42,90%	53,83%				44,51%

Ljubodrag Dimić, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije1918'1941, II,str.192

Izvor 1

Gradovi i sela

...Preko ¾ svih domaćinstava u Kraljevini živjelo je od poljoprivede, tj. oko 80% aktivnog stanovništva svoju zaradu sticalo je u poljoprivedi (...) Iako se u periodu 1921–1931, po nekim podacima, ka gradovima pokrenulo oko milion stanovnika, činjenica da se uvećao broj malih gradova sa slabo razvijenom privredom i bez urbanog životnog standarda (...) Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova 1925. godine bilo je 24.255 sela i 4.595 zaselaka, ukupno 96% svih naselja, dok je svih ostalih naseljenih mjesta bilo 1.265 (gradova, varoši, varošica, trgovišta, predgrađa, banja, salaša, manastira). Prema istim podacima u varošima i gradovima živjelo je 15,8% stanovništva.

Lj. Dimic, Kulturna politika Kaljevine Jugoslavije, 1918-1941, str.35

Izvor 2

Tuberkuloza

„“Tuberkuloza se javljala kao izrazita, hronična, narodna, socijalna bolest. U medicinskoj literaturi ona je svrstavana u grupu takozvanih ‘opasnih narodnih misija’. Od tuberkuloze je umiralo oko 14% svih umrlih. I na tom planu postojala je izražena neravnomjernost, pa je tako u Savskoj banovini svaki peti umrli umirao od tuberkuloze, dok je u Beogradu to bio svaki pedeseti. Neravnomjernost je postojala i između sela i grada. Tuberkuloza se u početku javljala kao gradska bolest – bolest loših stanova. Brže prihvatanje higijenskih navika presudno je doprinijelo tome da je smrtnost od tuberkuloze opadala u gradu dva puta brže nego na selu, koje se teško oslobađalo kulturne i zdravstvene zaostalosti. Jedino je u Dravskoj banovini, u cijelom međuratnom razdoblju, smrtnost od tuberkuloze bila veća na selu nego u gradu…”

Lj.Dimic Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918-1941, str.66/67

Izvor 3

Zabava u Beogradu

Beograđani su imali razonoda i u samoj varoši. Na primjer, tu su bila i prva kina. Interesantno je rješenje bilo ono kod “Pariza” na Terazijama. Kako je tu “sala” bila improvizirana od dotadašnjeg dugog uzanog dvorišta, platno je bilo stavljeno da visi po sredini prostorije, tako da se gledalo na obje strane, a da bi slika bila jasnija, platno je kvašeno prskalicom. Gledaoci su sjedili za kafanskim stolovima, jeli i pili (s prednje strane bila je samo kafana, a sa zadnje se večeralo), muziku je davao jedan klavir, a kasnije i mali orkestar od dva-tri instrumenta. Uz tragične prizore sviralo se nešto ozbiljno, a uz šale brzo i veselo. Filmovi su, razumije se, bili nijemi…

“*Detinjstvo u proslosti”, Bgd 2001, iz: Aleksandar Deroko, “A ondak je letijo jeroplan nad Beogradom*”

Izvor 4

Filmadžije na Terazijama

https://www.facebook.com/Crno.beli.Beograd, (19.5.2012.)

Izvor 5

Ishrana I

“Ishrana sela i grada, u tridesetim godinama, počela se razlikovati. U ishrani varoši počele su preovladavati namirnice životinjskog porijekla (raste upotreba mesa i mlijeka), dok je hrana biljnog porijekla i dalje dominirala u ishrani sela. U ishrani stanovništva gradova ustalila se neznatna razlika između zimske i ljetne ishrane, dok su se u selu i dalje zadržavala dva osnovna tipa ishrane – ljetni i zimski (…) Uz hljeb, grah i krompir su osnovna hrana…”

Lj.Dimic Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918-1941,I, str.62

Izvor 6

Ishrana II

Hrana na selu uglavnom se sastoji od raževog hljeba, crnog luka, sirćeta, salate i mutenice. So se slabo upotrebljava zato što je, po kazivanju seljaka, skupa. Vrlo rijetko se u kuhanoj hrani koristi mast ili ulje – narod puno posti. Izračunao sam da u jednoj godini ima 260 dana posta. Seoski popovi ne dozvoljavaju darodu da koristi ulje ili ribu, a samo po cijeli dan love ribu u Crnoj rijeci i spremaju je. Dok regruti često ne teže ni 40 kilograma, njihovi popovi premašuju 100 i 120 kilograma.

Документи за историјата на македонскиот народ том 2 стр.20 ,

Izvor 7

Odijevanje I

"Za nekog se kaže da je lijepo odjeven ako mu je odijelo novo ili bar dobro sačuvano, skupocjeno i čisto. Ali se smatra da onaj koji previše pazi na odijelo nije ili neće biti dobar domaćin. On isuviše vremena izgubi na oblačenje i puno potroši na sebe. Dok mladić nije oženjen i dok žensko nije udato, smatra se da se moraju što ljepše i čišće odijevati. Prema odijelu sude, kako djevojačka porodica o imovnom stanju momka, tako i momkova o djevojci i njenoj kući. Mladenci se lijepo oblače i u toku prve godine bračnog života, prvo zbog toga što su još mladenci i drugo što imaju šta obući. Postepeno stari vjenčano odijelo, kako mladino, tako i mladoženjino. A novo se ništa ne kupuje. Što se djece tiče, ona trebaju biti čisto obučena kad pođu u crkvu da se pričeste i uopće kad je neki praznik i kad idu u goste. Inače, 'djeca su djeca pa nikad čista ne mogu biti.'"

Aleksandar Petrović, Rakovica. Socijalno - higijenski problemi, Beograd 1939, 148

Izvor 8

Odijevanje II

„Način oblačenja, kao i cjelokupan život, podlegao je vladajućim normama ponašanja u dotičnoj sredini, njenim kolektivnim pravilima, usvojenim estetičkim idealima zajednice, ekonomskim i tehničkim mogućnostima. Način oblačenja jedan je od najboljih pokazatelja društvenih promjena koje su zahvatile jugoslavensko selo. U Kraljevini Jugoslaviji moglo se sresti više tipova narodne nošnje (alpska, panonska, moravska, makedonska, jadranska, dinarska), od kojih je svaki nosio osnovne karakteristike kulturnih pojaseva u kojima su nastali (...) Masovnom upotrebom industrijskih poizvoda koji su mijenjali život (...) narodna nošnja je neumitno ustupala. Taj proces bio je najbrži u Dravskoj banovini, industrijskim oblastima Savske i Dunavske banovine, velikim gradovima. Prema nekim podacima, 1918. godine nošnju je nosilo oko 60% stanovnika Kraljevine. Sa slovenačkog sela ona je bila gotovo potisnuta (...) Na drugoj strani, u Dinarskim oblastima, južnoj i jugoistočnoj Srbiji, Makedoniji, domaće tkanine od vune (sukno), konoplje, lana, kože, pamuka bile su u svakodnevnoj upotrebi (...) U tim oblastima narodna nošnja bila je u svakodnevnoj upotrebi..."

Lj.Dimić, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije,I,Bgd,1994, str.74

Izvor 9

Žena na selu

"Moja majka, Persa, brinula je o desetero djece, petero svojih i petero sestrinih. Tetka je umla od tuberkuloze, a tetak poginuo u ratu. Tako je brigu o njihovoj djeci preuzela moja majka, koja je vodila kafanu u selu u kome smo živjeli, Divčima, u predgrađu Valjeva. Bila je snažna, odlučna, vrijedna i sposobna žena, a njen glavni posao bio je u kuhinji; bila je vrsna kuharica – advokati i ugledni ljudi iz Valjeva su svakodnevno prelazili 10 km da bi došli na doručak kod Perse. U isto vrijeme brinula je o finansijama, nabavci, kući i djeci, a mi, djeca, morali smo poštovati starije i pomagati oko nabavke. Majka je bila blaga ali odlučna priroda, nikad nije podizala ton, ali se od nas očekivala apsolutna poslušnost.
Otac je bio miran, povučen, neeksponiran čovjek, radan, ali je briga i odgovornost u vezi sa svime bila je prepuštena majci. Uprkos svim obavezama koje su bile neprekidne i velike, nikada je nisam čuo da se žali na nekoga ili da joj je nešto teško…"

Memories of Milos Nedovic, born 1933

Pitanja za rad izvorima:

1. Koliko se ishrana stanovništva sela i grada razlikovala?
2. Šta je selo moglo ponuditi u pogledu zabave?
3. Kakva je zabava u gradu?
4. Kako su ljudi doživljavali modu? Je li ona bila stvar ličnog ukusa ili navika preuzeta iz tradicije?
5. Koliko moda utječe na tvoj život? Misliš li da je u prošlosti bilo isto?

Izvor 1

Selo u gradu

"Poderane, prljave i kojekako obučene seljačke figure koje vidimo danas po većim varošima, a i po selima, pojam su prelazan, prouzrokovan nešto naglim proleta-riziranjem i ekonomskim propadanjem jednog dijela seljaštva, a nešto njegovom društvenom zbunjenošću u talasu modernizacije pred kojom se seljak sa svojom tradicionalno-patrijarhalnom kulturom osjeća slab, zaostao i pored svega bespomoćan. Ta spoljna izobličenost odraz je njegove unutrašnje društvene, a ne samo materijalno-ekonomske pokolebanosti. Dokle god se seljak drži čvrsto i uravnoteženo na ekonomskoj osnovici svoga života, on to svoje stanje ispoljava i odijelom i ukrasom."

V.Dvornikovic, Bgd, 1990,463.

Izvor 2

Porodica

Privatna kolekcija porodice Mitrovic

Izvor 3

"Modernizacija"

""Danas, poslije sto godina, Beograd ne guta i ne svaruje više: on je progutan, Levantom, Balkanom, Peštom, ali naročito najezdom palanke svih rasa, jezika i vjera oko sebe, koja – iščupana iz korijena – ne živi ni pod svojim krovom ni u svojoj mahali, nego na ulici, u kafani, u bioskopu, 'baru', 'bifeu', u 'ćevabdžinici', u radnji s 'užičkim proizvodima', u bezbrojnim kafanama s palanačkim panjem i roštiljem pred vratima ili prasećom glavom u prozoru ili takozvanim lokalima 'umjetničke bohemije', jednoj od najbanalnijih industrija u tom vašarskom metežu. U Beogradu koji je danas jedva tri puta veći, svega je toga trideset puta više nego u predratnom, i tek sad, poslije oblakodera i raskošnih pariskih magazina, Beograd je postao varoš ćevapčića i čuburskih diva."

М. Грол, Из предратне Србије, Београд 1939, 18.

Izvor 4

Nemoral

Iz Štinjana (kod Pule)

Nekoć i danas

"Kako je u cijeloj Istri poznato, jednom je Štinjan bio prava dika cijele Pelještine. Naša mladež je uvijek stajala na vrlo visokom stepenu poštenja i značaja (…) Svi su se divili našem selu i našoj mladeži. Danas su se pak i kod nas sasvim promijenile prilike. Naši najbolji mladići morali su uslijed nečuvenog terora preko granice, a drugi u vojništvo (…) Ima ovdje jedno par oholih djevojaka koje nikako ne mogu živjeti bez poljubaca talijanskih mornara. Te djevojke su kao pomahnitale trčale u Pulu i zvale talijanske mornare u Štinjane. Naravno, mornari su se kao mladi ljudi odmah odazvali tom pozivu te priredili ovdje ples (…) Krajnje je vrijeme da roditelji malo bolje pripaze svoje kćeri, jer će inače biti prekasno. Štinjane, Štinjane, kamo hrliš?"

Novine Istarska rijec, 1923

Izvor 5

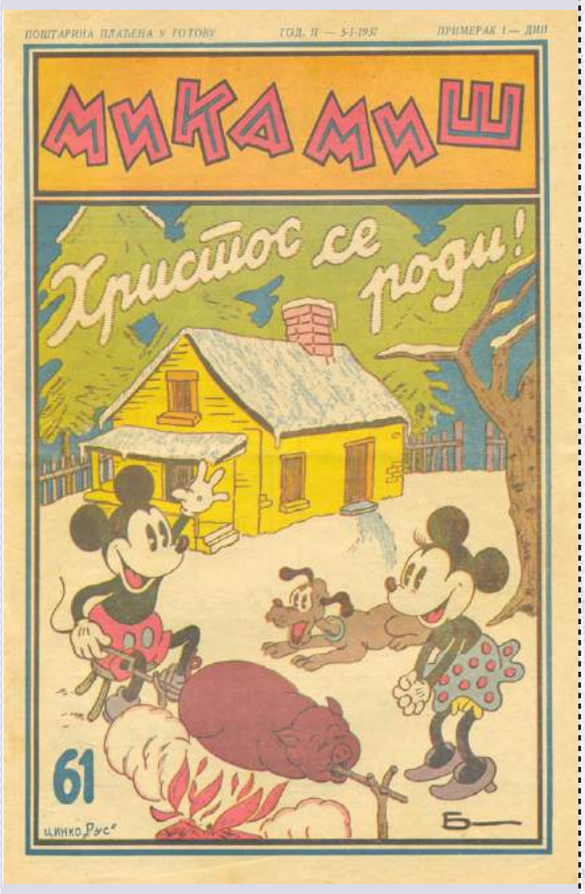
Tradicionalne vrijednosti

"Vjerni starim običajima Srba, u dugim zimskim večerima Idvorci su održavali svoja posijela. Kao dječak, ja sam bio na mnogima od njih u kući moga oca. Stariji ljudi bi posjedali oko tople peći na klupi napravljenoj od istog materijala kao i sama peć, obično od mehkih cigala, omalterisanoj i okrečenoj. Ljudi su pušili i razgovarali, a izgledali su kao senatori, samozvani čuvari sve mudrosti u Idvoru. Kraj nogu starijih sjedili su na klupicama mladi ljudi, a pred svakim od njih je stajala kotlarica u koju su krunili žuta zrna od velikih kukuruznih klipova. To bi radili cijelu večer. Starije žene sjedile su na malim klupama duž zidova; one su prele vunu, lan ili kudelju, šile ili vezle. Kao majčinom ljubimcu, meni je bilo dozvoljeno da sjednem pored svoje majke i slušam riječi mudrosti i mašte iz usta starijih ljudi, a ponekad i iz usta sredovječnih ili mladih, ako bi im to stariji dozvolili. S vremena na vrijeme, zapjevale bi žene poneku pjesmu koja je bila u vezi sa spomenutim događajima. Naprimjer, kada bi neko od starijih ljudi završio besjedu o Karađorđu i njegovim borbama protiv Turaka, žene bi zapjevale pjesme u kojima se slavi hrabri Karađorđe i vojvoda Hajduk Veljko, koji je sa šakom Srbijanaca branio Negotin od velike turske vojske pod Mulan pašom. Ova hrabra četa, kako je pjesma opijeva, podsjeća na onu malu četu starih Grka u bici na Termopilima."

Mihailo Pupin, Autobiografija iz: Detinjstvo u proslosti, BGd 2001,str.13.

Izvor 6

„Mika Miš – Hristos se rodi”

Objašnjenje slike: Na slici se vide Miki i Mini (dječiji junaci poznatog američkog stripa autora Walta Disneyja) kako peku prase za Božić, što je tradicionalni srpski običaj. Cjelokupna scena praćena je tradicionalnim srpskim božićnim pozdravom “Hristos se rodi”, koji je i naslovljava.

naslovna strana, br. II, 1937.

Izvor 7

Žene

„ Ali, ma kakav da je bio odnos u kući, otac nije vladao. (Možda mu je to kućno carstvo bilo sitno i nevažno.) Vladale su u stvari žene: pamtile su se kao vladari. Taj matrijarhat u patrijarhatu (sva vlast u ime gospodara kuće), čvrst i neprikosnoven i utoliko sigurniji, ničim nije dovođen u sumnju, otklanjao je i samu pomisao na pobunu…”

Mesa Selimovic, Sjecanja, Detinjstvo u proslosti, str.27, Bgd,2001.

Izvor 8

Nepismeni

Broj pismenih muškaraca i žena u banovinama 1931.

Banovina	M	Ž
Vardarska	43,89%	14,32%
Zetska	50,69%	16,69%
Drinska	56,37%	18,56%
Moravska	60,76%	16,01%
Primorska	55,48%	29,73%
Dunavska	82,03%	69,67%
Savska	80,06%	63,78%
Beograd	92,66%	84,00%
Dravska	94,13%	92,41%

Lj. Dimic, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije1918-1941, II, str.192

Izvor 9

Žene piloti I

U Beogradu, tridesetih godina prošlog stoljeća, poslije nekoliko uspjeha žena u svjetskoj avijatici, na pilotski kurs prijavilo se nekoliko žena. Kurs je vodio Miodrag Tomić, jedan od pilota koji su pilotsku školu završili u Francuskoj. Prva žena koja je položila pilotski ispit na Zemunskom aerodromu bila je Danica Tomić, supruga rukovodioca kursa.

Druga žena koja je položila pilotski ispit bila je Kristina Gorišek, rođena u Stični, Slovenija, 1906. godine. Poslije završene škole obrela se u Beogradu, gdje je najprije bila telefonistkinja, a zatim je, po svom zahtjevu, bila prebačena u poštu Zemun 1, da bi bila bliža aerodromu. Kad sam, prije par mjeseci, bio u društvu s jednim pilotom veteranom, povela se priča o ženama pilotima. Tada sam rekao da je Gorišekova bila druga žena pilot u Kraljevini Jugoslaviji. Veteran je rekao:

- Ne, ona je bila prva žena pilot.
- ?
- Među pilotima veteranima prenosi se priča da je Kristina Gorišek prva završila letački dio kursa, da je ona bila prva žena koja je samostalno letjela, nekoliko puta, prije Danice Tomić. Daničin muž je iskoristio jedno odsustvo Kristine Gorišek s treninga (bila je službeno odsutna ili bolesna), na brzinu je oformio komisiju i dozvolio da Danica polaže ispit za pilota. Tako je u historiju srpske i jugoslavenske avijatike Danica Tomić ušla kao prva žena s pilotskim ispitom.”

Mesa Selimovic, Sjecanja, Detinjstvo u proslosti, str.27, Bgd,2001.

Izvor **10**

Žene piloti II

http://www.megaupload.com/?d=JOCR7Q9Qhttp://www.megaupload.com/?d=JOCR7Q9Q, (5.5.2011.)

Pitanja za rad grupe:

1. Kako su savremenici vidjeli život u gradu?
2. Kakvo ponašanje djevojaka je smatrano "pristojnim"? Misliš li da je za dječake važilo isto?
3. Kako objašnjavaš ženu pilota u društvu gdje je većina žena nepismena? Dokazuje li to jednakost?
4. Je li svaka žena mogla birati svoju budućnost? Može li danas? Argumentiraj svoje mišljenje.
5. Kako su utjecaji sela mijenjali gradove? Je li proces bio obrnut?
6. Je li Miki Maus tradicionalni junak? Koje tradicionalne junake znaš? Ko su danas dječiji heroji?

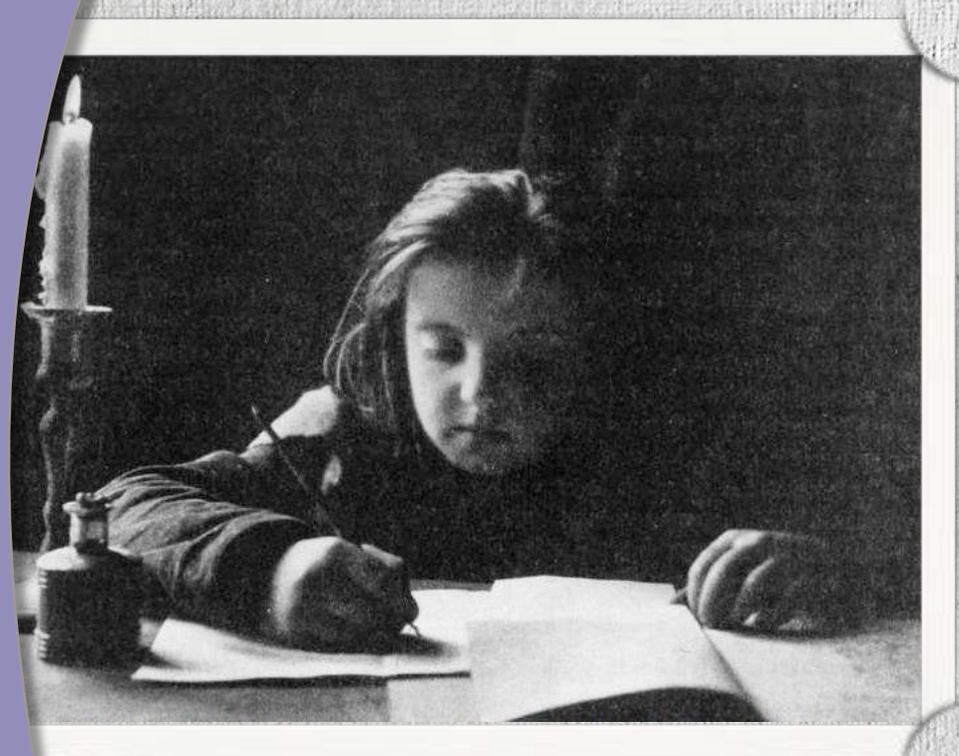
Korak 3

Svaka grupa će popuniti tabelu, u skladu s dobijenim zadatkom. Slijedi debata i upoređivanje s današnjom situacijom.

Urbano	Ruralno	Tradicionalno	Moderno

Bojana Dujković Blagojević

Školski život djece u Kraljevini Jugoslaviji

Ključno pitanje
Šta su bili najbolji, a šta najlošiji aspekti školovanja u Jugoslaviji?

Tema

Ovaj modul je o obrazovanju u Kraljevini Jugoslaviji u periodu 1918–1941, tačnije o položaju djece u obrazovnom sistemu. Ovu temu sam izabrala jer vjerujem da ima sličnosti s djecom danas i da može biti interesantna za rad. Odnos djece prema školi i obavezama, ali također i prava koja su djeca imala, značajno se razlikuju od onih danas. Tema je kontroverzna s aspekta prava djece – nekad i sad. Namjera je pokazati koliko su se odnosi promijenili u posljednjih 80 godina. Tema je relevantna za cijelu regiju jer se odnosi na sve zemlje Kraljevine Jugoslavije i pokazuje razlike među djecom u istom obrazovnom sistemu.

Ishodi

- Razumijevanje položaja mladih u školskom sistemu Jugoslavije prije Drugog svjetskog rata.
- Učenici će razviti vještine empatije.
- Učenici će vrjednovati historijske izvore u smislu pouzdanosti (službeni dokumenti naspram usmenog svjedočenja itd.).
- Učenici će procijeniti razlike i sličnosti i usporediti školski sistem u prošlosti s današnjim.
- Učenici će interpretirati izvore i analizirati rodna (spolna) pitanja u školskom sistemu.

Ciljevi

- Upoznavanje s vaspitnom i obrazovnom ulogom škole u Kraljevini Jugoslaviji.
- Podsticanje rasprave o ulozi obrazovnog sistema danas na razvoj mladih ljudi u izmijenjenim društvenim okolnostima.

Uputstva za nastavnike

Nastavnik će učenicima pročitati uvod i razredu predstaviti temu časa. Radionica ima dvije faze – prva faza je individualni rad i rad u parovima, a druga faza je grupni rad i predstavljanje rezultata.

Korak 1: Uvod (kontekstualizacija) – 5 minuta; nastavnik čita uvod, zatim izvor 1 i pokazuje fotografiju učenicima (izvor 2). Učenici odgovaraju na predloženo pitanje.

Korak 2 : Individualni rad – Analiza fotografija i popunjavanje tabele; izvori 3, 4 i 5 dati su na karti. Učenici trebaju popuniti prazna mjesta. Nastavnik će nasumično tražiti od učenika da kažu šta su upisali i da objasne zašto. Na kraju ove aktivnosti, nastavnik daje učenicima informacije o izvorima (gdje su fotografije načinjene,i kada).

Predložena pitanja za diskusiju

1. Ima li razlika između učenika na fotografijama?
2. Kako učenici izgledaju?
3. Koji bi mogli biti glavni razlozi za razlike među učenicima?
4. Kako je to danas? Ima li značajnih razlika među učenicima vaših godina?

45 minuta

Izvor 3: Jablanica (Bosna i Hercegovina Omer Karić, Aida Malović, Fahira Dželilović, Senada Ćosić, Jablanica 100 godina školstva (1903–2003), Jablanica 2003.

Izvor 4: Prizren (Kosovo). Srpska djeca iz sela Drajčići, okolina Prizrena, 1949–1950.

Izvor 5: Karlovac (Hrvatska) Privatna fotografija – porodica Veselić. Fotografija gimnazijalaca iz Karlovca, Hrvatska, 1930.

Korak 3: Rad u parovima – čitanje izvora i analiziranje školskih predmeta ; učenici rade u parovima. Zadak je da analiziraju izvore 6 i 7 i da popune tabelu. Nastavnik će nasumično tražiti da učenici daju svoje odgovore i objasne zašto su tako odlučili.

Korak 4: Grupni rad – čitanje izvora i analiza, predstavljanje rezultata ; učenici trebaju biti podijeljeni u tri grupe. Svaka grupa ima do 3 izvora.

- Grupa 1 – analizira izvore o fizičkom kažnjavanju učenika u školi;
- Grupa 2 – analizira izvore o položaju ženske djece u školama;
- Grupa 3 – analizira izvore o radnoj obavezi učenika i njihovom ponašanju.

Svaka grupa ima iste zadatke – da popuni datu tabelu i predstavi svoje rezultate. Nastavnik može, dok učenici rade u grupama, napisati predložene odgovore na tabli, a dok učenici predstavljaju rezultate grupnog rada, ispisati rezultate. Nakon toga, učenici odgovaraju na ključno pitanje – koji su bili najbolji i najlošiji aspekti školovanja u Jugoslaviji?

Zadatak 1

Individualni rad

Uvod

Škola je u prošlosti, kao i danas, bila centralno mjesto obrazovanja djece. Iako je njena uloga i do danas ostala ista, obaveze djece, način rada, školski predmeti, ali i načini oblačenja su se mijenjali tokom vremena. U ovoj radionici ćemo pokazati kako je bilo biti učenik u prvoj polovini XX stoljeća na Balkanu. Kako su nekadašnja djeca, bake i dede vaših roditelja, išli u školu kada su oni bili mali i šta su učili, ali i kako su se morali ponašati, pokušat ćemo vam predstaviti u ovoj radionici.

Izvor **1**

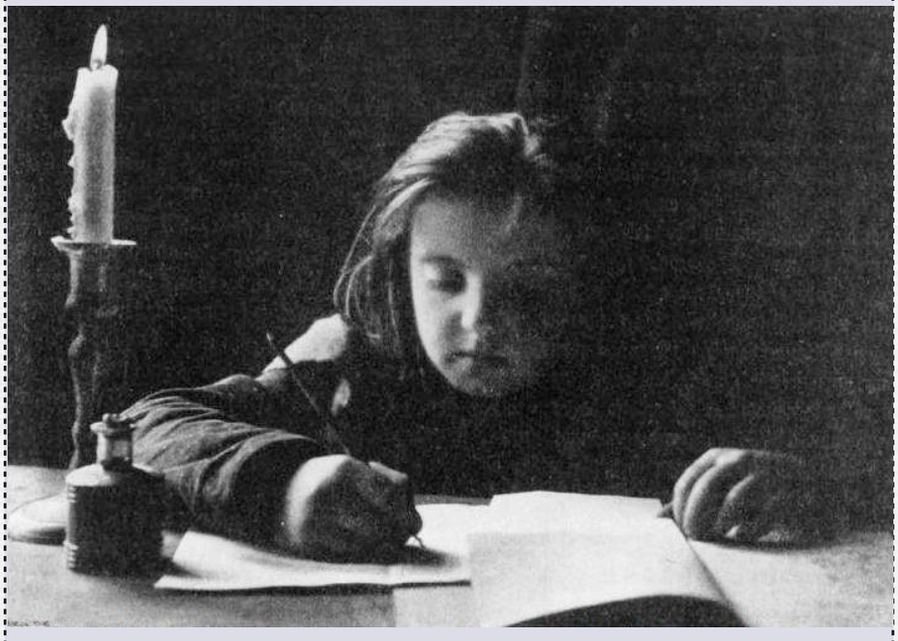
ŠKOLA – KUĆA NA KUĆI…

"Prvo me začudila sama škola, bila je to jedna dvospratna zgrada. Vidi, djede, pa škola je kuća na kući! Mislio sam da je jedna kuća stavljena na drugu kuću, jer kuću na sprat nikad ranije nisam vidio. U učionici me najviše iznenadio globus. Pitam jednoga šta je to, on kaže bostan. Pitam: A šta će bostan gore na ormaru?, a on meni: Sklonili ga od lopova kao što si ti! Pa pitam jednog za tronogu tablu, za koju reče da je ništa, a za računaljku reče da je nešto. Tako sam prvog dana škole saznao šta je bostan, šta je ništa i šta je nešto."

Branko Ćopić 1915 – 1984. Šta ga je začudilo u školi ; Preuzeto iz *Ježeva kućica,* Kreativni centar 2007, 31.

Izvor **2**

Pisanje domaće zadaće

MilankaTodić, *Istorija srpske fotografije 1839-1940, Prosveta, Beograd, 1993.*
http://www.udi.rs/articles/Milanka%20Todic_Istorija%20srpske%20fotografije%201839-1940.pdf
Downloaded November 1st, 2012.

Pitanje:

- Kakvi su bili uslovi za učenje djevojčice na slici i dječaka iz izvora?

Zadatak 2

Individualni rad

Pogledaj fotografije i odgovori na pitanja iz tabele.

Koje su glavne razlike između ovih fotografija?

Izvor 1

Jablanica (BiH)

Kom periodu pripada fotografija?

Koji je uzrast učenika na fotografiji?

Kako su obučeni učenici na fotografiji?

Šta je prikazano na fotografiji?

Zadatak 2

Individualni rad

Pogledaj fotografije i odgovori na pitanja iz tabele.

Koje su glavne razlike između ovih fotografija?

Izvor **2**

Prizren (Kosovo)

Kom periodu pripada fotografija?

Koji je uzrast učenika na fotografiji?

Kako su obučeni učenici na fotografiji?

Šta je prikazano na fotografiji?

Zadatak 2

Individualni rad

Pogledaj fotografije i odgovori na pitanja iz tabele.

Koje su glavne razlike između ovih fotografija?

Izvor **3**

Karlovac (Hrvatska)

Kom periodu pripada fotografija?	Koji je uzrast učenika na fotografiji?
	
Kako su obučeni učenici na fotografiji?	Šta je prikazano na fotografiji?

Zadatak 3

Rad u parovima

1. **Pronađi razlike između popisa predmeta iz 1926. i 1939!**
2. **Koliko ih ima?**
3. **Popuni tabelu i uoči koje su glavne sličnosti i razlike između školskih premeta koji su se učili u školama prošlosti i u vremenu kada ti živiš, ali i šta misliš o tome šta će tvoja djeca učiti u budućnosti!**

Izvor **1**

Školski predmeti 1926.

1 . Nauka o vjeri i moralu
2. Srpsko-hrvatski-slovenački jezik
3. Početna stvarna nastava
4. Zemljopis
5. Istorija Srba, Hrvata i Slovenaca
6. Račun s geometrijskim oblicima
7. Poznavanje prirode
8. Crtanje
9. Lijepo pisanje
10. Ručni rad,muški i ženski
11. Pjevanje
12. Gimnastika i dječije igre

M. Papić, Školstvo u BiH1918 - 1941, Sarajevo 1984.

Izvor **2**

Školski predmeti 1939.

1 . Ponašanje
2. Nauka o vjeri i moralu
3. Srpsko-hrvatski jezik
4. Početna stvarna nastava
5. Zemljopis
6. Narodna povijest
7. Račun s geometrijskim oblicima
8. Poznavanje prirode
9. Praktična i privredna znanja i umijenja
10. Crtanje
11. Lijepo pisanje
12. Ručni rad
13. Pjevanje
14. Gimnastika i dječije igre

Jurica Marinko, 1. 9. 1939, Banovina Hrvatska, Srez Dubrovnik. Privatna arhiva.

	GLAVNI PREDMETI	VJEŠTINE
Kraljevina Jugoslavija		
Moja zemlja 2013+		
Budućnost		

Zadatak 4

Rad u grupi

GRUPA 1. - Analiza izvora koji govore o kažnjavanju djece

Izvor **1**

Fizičko kažnjavanje djece

Vrsta kazne bila je stvar nastavnika. Fizičke kazne su obavljali nastavnici uglavnom prutom. "Za šibanje po dlanovima i debelom mesu učitelj je birao vitak prut koji se savija, ali se teško lomi. Učenika je tukao po dlanovima ili ga polagao preko stolice, zatezao mu lijevom rukom pantalone, a desnom udarao. Tuklo se i ravnalom po noktima skupljenih prstiju. Bilo je u običaju i klečanje na koljenima, stajanje izvan klupe ili u uglu. (...) Roditelji su se vrlo rijetko bunili protiv takvih kazni."

Svjedočanstvo ing. Omanovića, koji je išao u narodnu osnovnu školu u Cazinu devedesetih godina XIX vjeka.
M. Papić, *Školstvo u BiH za vrijeme Austro-Ugarske 1878-1918, Sarajevo 1972, str. 178.*

Izvor **2**

Vrste kažnjavanja

"Nastavnici su održavali u školi disciplinu svojim osobnim radom i primjerom, a ako to nije uspijevalo u svim slučajevima, onda su nemarnost u učenju, neurednost i loše ponašanje kažnjavani tjelesnim kaznama i na razne druge načine. Obično su tjelesne kazne vršene šibom, a osim toga postojalo je kažnjavanje zatvorom, klečanjem, stajanjem i sl. Roditelji se nisu odupirali fizičkom kažnjavanju svoje djece".

V. Bogićević, *Istorija osnovnih škola u BiH (1878 – 1918), str. 213*

Izvor **3**

Kažnjavanje šibom

MilankaTodić, Istorije srpske fotografije 1839-1940, Prosveta, Beograd, 1993. http://www.udi.rs/articles/Milanka%20Todic_Istorija%20srpske%20fotografije%201839-1940.pdf Downloaded November 1st 2012.

KRALJEVINA JUGOSLAVIJA	MOJA ZEMLJA
SLIČNOSTI	**RAZLIKE**
Izvor 1	
Izvor 2	
Izvor 3	

Zadatak 4

Rad u grupi

GRUPA 2. Analizira izvora koji govore o školovanju ženske djece

Izvor **1**

Uključivanje ženske djece u školski sistem

"Još u austrougarsko vrijeme u BiH vođeno je u kulturnoj javnosti dovoljno diskusije o školovanju uopće, pa i školovanju ženske djece. Međutim, smatralo se, tako bar proizilazi iz onoga što je pisano, da je žena predodređena za domaćinstvo i samo neka zanimanja u vezi s brigom o djeci. Tako je prošlo punih 40 godina rada gimnazije, a da se u nju nije upisala nijedna učenica. (...) Žena se vrlo sporo i stidljivo uključivala u redovno školovanje u gimnaziji. Polaganjem privatnih ispita, pa i to tek u nekoliko posljednjih godina okupacije, počele su prve žene u BiH sticati znanja u gimnazijama. Zemaljska vlada je tek u augustu 1918. dozvolila da se učenice koje su položile privatno prvi i drugi razred redovno upišu u treći razred. Tek poslije Prvog svjetskog rata konačno je ukinuto ovo ograničenje i učenice su se počele upisivati u gimnaziju, i to u početku samo u posebna ženska odjeljenja."

M. Papić, Školstvo u BiH1918 - 1941, Sarajevo 1984, str. 114

Izvor **2**

Ženska zanatska škola

1. Stručan praktičan rad
2. Crtanje krojeva
3. Srpskohrvatsko-slovenački jezik
4. Račun, zanatsko računovodstvo i kalkulacija
5. Poznavanje robe i domaćinstvo
6. Istorija i zemljopis
7. Dekorativno crtanje
8. Vjeronauka
9. Higijena
10. Gimnastika
11. Pjevanje.

Zoran Ivanović, *Zvornički spomenar*, Prometej, Novi Sad, 2002.

Izvor **3**

Učenice ženske zanatske škole

KRALJEVINA JUGOSLAVIJA	MOJA ZEMLJA
SLIČNOSTI	**RAZLIKE**
Izvor 1	
Izvor 2	
Izvor 3	

Zadatak 4

Rad u grupi

GRUPA 3. Analiza izvora koji govore o radnim obavezama i ponašanju učenika

Izvor **1**

Radne obaveze đaka

"U školi su radili učitelji Mirjana i Spasan Todić, a upravitelj škole je bio Ivo Kraljević. Učiteljski par Todić i upravitelj Kraljević stanovali su u stanovima smještenim u školskoj zgradi. Učenici su po razredima učili u dvije učionice (I i III, te II i IV razred zajedno). Pored učenja učenici su radili na ekonomiji škole, pa su dvorište, bašta i voćnjak bili veoma uredni. Učitelji su držali stoku, naročito ovce i svinje. Rad u školskom dvorištu nije bio težak, ali je za učenike bio odgovoran i obavezan. (...)
Roditelji su imali obavezu da za školu obezbijede drva – ogrjev. Oni domaćini koji nisu imali zapregu drva su cijepali, a učenici su drva slagali (...) U školi se boravilo dugo i svaki je učenik u torbici nosio nešto za užinu. Vjeronauka je bila četvrtkom, a petkom škola nije radila jer su učitelji išli u općinu i srez. Subota je bila radni dan."

Sjećanja Mišić (Đorđa) Nedeljko – 100 godina osnovne škole u Boljaniću, Doboj 1996, str. 78

Izvor **2**

Učiteljska škola u Banjoj Luci, naredba za početak školske godine 1930/31.

"(...) U internat će se primati siromašni učenici s vrlodobrim uspjehom i vladanjem, ukoliko bude mjesta, na stan i hranu, a izvjesni broj učenika primit će se samo na hranu (...) I za vrijeme školskog ferija vladajte se pristojno, širite pismenost, suzbijajte alkoholizam i praznovjerje."

Vrbaske novine, br 35, od 24. jula 1930, str 10.

Izvor **3**

Ponašanje učenika van škole

„Krajem treće decenije XX stoljeća učenici Građanske škole u Banjoj Luci su obavezno morali nositi kape i školske kecelje (uniforme). Kretanje učenika na ulici je bilo dozvoljeno samo do 20:00 sati. Ukoliko bi neki nastavnik zatekao učenika na ulici poslije tog vremena, taj učenik bi dobio ukor nastavničkog vijeća ili neku drugu kaznu."

Olga Kunaica, 1928 – 2013. Interwieved in October 2011.

Izvor **4**

Odgojna uloga škole

„Gimnazije su, pored obrazovanja, odigrale još jednu vrlo važnu ulogu u razvoju mladih – odgojnu. U njima je disciplina bila na jako visokom nivou. Školska uniforma se nosila i izvan škole, a oni učenici koji bi bili opaženi od svojih profesora van svojih domova u kasnijim večernjim satima, bili su kažnjavani ukorom."

Живот во Скопје 1918-1941; Просветни прилики Алла Качева, Славица Христова, Татјана Горгоевска; Музеј на град Скопје.

KRALJEVINA JUGOSLAVIJA	MOJA ZEMLJA
SLIČNOSTI	**RAZLIKE**
Izvor 1	
Izvor 2	
Izvor 3	

Bojana Dujković-Blagojević
Samojko Cvijanović

Pismeni ili poslušni

Obrazovanje u Kraljevini Jugoslaviji

Ključno pitanje

"Krajnji cilj obrazovanja u Jugoslaviji 1918–1941. bio je da stvori poslušnog građanina nacije."

U kojoj mjeri je ovo tačno kada je u pitanju:

a) Politika
b) Praksa
c) Nastava

Tema

Ovaj modul je o obrazovanju u Kraljevini Jugoslaviji u periodu od 1918. do 1941. Ova tema je izabrana zato jer je kroz obrazovne politike lahko vidjeti namjere režima da oblikuju građane kroz obrazovni sistem da budu lojalni dinastiji i ideji integralnog jugoslavenstva. Ova tema je kontroverzna jer pokazuje kakve su bile razlike između različitih područja u državi i kako su vlasti pokušavale prevazići te razlike. Tema je relevantna za čitavu regiju jer pokazuje kako su politike prilagođavane u različitim dijelovima zemlje. Iako su zakoni važili za cijelu zemlju, bilo je odstupanja u njihovom provođenju. Razlike su bile posebno velike između sjevera i juga, a i zbog nemogućnosti da se obrazuju manjine.

Ishodi

Razumijevanje osnova obrazovnog sistema u Kraljevini Jugoslaviji:

- Učenici će evaluirati historijske izvore u smislu njihove pouzdanosti (zvanični dokumenti naspram usmenih izvora itd.)
- Procijenit će namjeru države u polju obrazovanja i mjerama provođenja.
- Kroz analizu izvora, učenici uočavaju i razumiju ograničenja i prepreke s kojima se država suočavala u provođenju obrazovne politike.

Ciljevi

- Upoznavanje s obrazovnim sistemom Kraljevine Jugoslavije.
- Kako i na koji način je država, koristeći obrazovni sistem, pokušavala formirati poslušne građane odane dinastiji u zemlji s ogromnim ekonomskim, kulturnim i uopće društvenim razlikama.
- Šta je država željela postići kroz obrazovni sistem, a šta je uspjela realizirati u praksi, pokušat ćemo odgovoriti kroz ovu radionicu.

45 minuta

Uputstva za nastavnika

Nastavnik će pročitati uvod učenicima i razredu predstaviti temu časa. Učenici trebaju biti podijeljeni u tri grupe:

- Grupa 1 analizira stavove i nastojanja države u smislu obrazovanja njenih građana.
- Grupa 2 analizira načine provođenja proklamovanih obrazovnih politika
- Grupa 3 postavlja pitanje položaja nastavnika-učitelja, kao izvršioca državne politike.

Korak 1

Uvod (kontekst) – 5 minuta; nastavnik će podijeliti učenike u 3 grupe i pročitati uvod.

Korak 2

Grupni rad – 15 minuta; svaka grupa mora pročitati i analizirati izvore, zatim pripremiti prezentaciju na flipchartu, odgovarajući na ključno pitanje svoje grupe i popunjavajući sljedeću tabelu:

Poslušnost i odanost nacionalnoj ideji	Lični razvoj

Korak 3

Diskusija – 15 minuta; svaka grupa će predstaviti svoje rezultate.

Korak 4

Zaključak – 10 minuta; nastavnik bi trebao na tabli ispisati ključno pitanje i kroz diskusiju navesti učenike da odgovore na ključno pitanje ocjenjujući svaku od tvrdnji (5 najbolja, 1 najlošija).

Aktivnosti

Grupa 1: Državna obrazovna politika

Zadatak prve grupe je da analizira izvore koji govore o aktivnostima koje je država preduzimala u oblasti obrazovanja (državne obrazovne politike ili šta je država obećala da će uraditi u obrazovanju).

Ključno pitanje
Kakve mjere je država preduzimala u obrazovanju? Kakvi su bili zadaci obrazovnog sistema Kraljevine Jugoslavije?

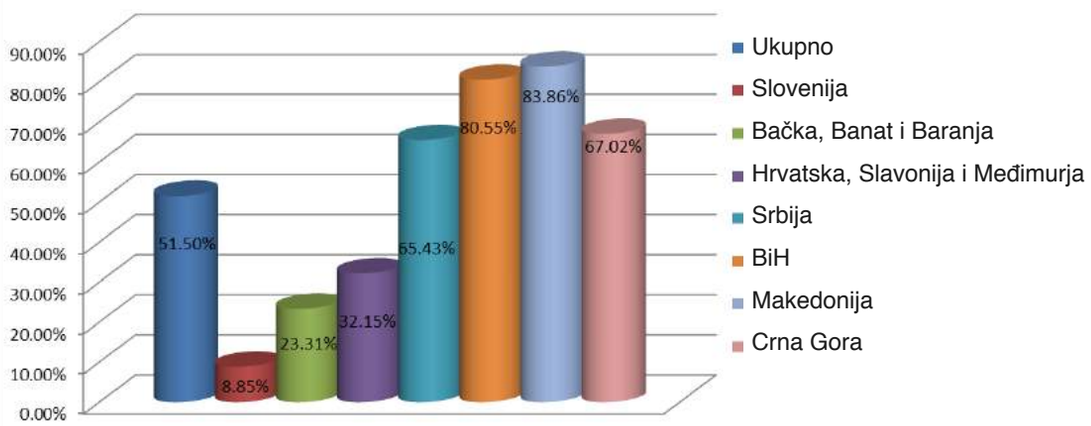
Uvod

1918. ujedinjene su zemlje s veoma različitim prosvjetnim stepenom razvoja, ali i obrazovnim tradicijama. Dok su jedni bili veoma razvijeni, sa širokom mrežom škola, drugi da su jedva čuli i da postoji škola. Odgojno–obrazovni sistem zasnivao se na unitarističkoj ideologiji o jedinstvenom, a "troimenom srpsko-hrvatsko-slovenskom" narodu i jeziku te ideji centralističke monarhije, što se odražavalo u nastavnim programima i odgojnom radu.

Po Zakonu o narodnim školama u cijeloj zemlji postoje četverogodišnje osnovne škole i više narodne škole 3 (od V do VIII razreda) koje se uvode postupno. Premda je po zakonu osmogodišnje školovanje bilo obavezno, upisanih učenika bilo je znatno manje nego školskih obveznika. Osnovnih škola bilo je veoma malo, posebno u nerazvijenim područjima (Makedonija, Kosovo, Sandžak, BiH, Lika) pa je znatan dio stanovnika ostajao nepismen. U cijeloj zemlji, prosječno čak jedna trećina obveznika nije pohađala školu, a 1939/40. u osnovnu školu upisano je tek 50,1% obveznika.

Izvor **1**

Procenat nepismenih u Kraljevini Jugoslaviji starijih od 12 godina 1921. godine

D. Batakovic, Nova istorija srpskog naroda, Beograd 2000, 293

Izvor **2**

Vidovdanski ustav iz 1921.

Član 16

Nastava je državna. U cijeloj zemlji počiva na jednoj istoj osnovi, prilagođavajući se sredini kojoj se namjenjuje. Osnovna nastava je državna, opšta i obavezna.
Stručne škole se otvaraju prema potrebama zanimanja.
Sve ustanove za obrazovanje pod državnim su nadzorom.
Država će pomagati rad na narodnom prosvećivanju.
Manjinama druge rase i jezika daje se osnovna nastava na njihovom materinskom jeziku pod pogodbama, koje će propisati zakon.

http://www.arhivyu.gov.rs/active/s
(Downloaded Octobar 26, 2010)

Izvor **3**

Ustav iz 1931.

Član 16

"Sve škole moraju davati moralno vaspitanje i razvijati duhovljansku svijest u duhu narodnog jedinstva i vjerske trpeljivosti."

Digitalna narodna biblioteka Srbije
http://scc.digital.nb.rs/document/RA-ustav-1931(downloaded October 26, 2012)

Izvor **4**

Himna Kraljevine Jugoslavije

"(...) Bože, spasi,
Bože hrani
našeg kralja i naš rod
kralja Petra, Bože hrani
moli ti se sav naš rod."

Izvor **5**

Nazivi škola

"Od školske 1929/30. veliki broj osnovnih škola dobija posebna imena. Najveći broj imena vezan je za dinastiju. Desetak škola nose imena 'Kralja ujedinitelja', zatim 'Prijestolonasljednika Petra' ili kasnije 'Kralja Petra' te imena kraljeve braće i princa Pavla."

Izvor **6**

Zadaci škole

Nakon uvođenja diktature 1929. mijenja se i obrazovna politika. Kulturni i prosvjetni program režima, koji je prethodno odobrio kralj, prezentiran je Ministarskom savjetu 12. marta 1929. godine. Tvorac programa, ministar prosvjete Božidar Maksimović naglašavao je da je u cijelom periodu – od ujedinjenja do zavođenja lične vlasti, a i neposredno poslije toga – postojala "stalna težnja, nevidljiva, a unekoliko i nesvjesna, za stvaranjem plemenskih intelektualnih centara, koji u krajnjoj liniji lagano i postepeno vode duhovnom i političkom trijalizmu, umjesto da djelovanje prosvjetne akcije upravno bude suprotno."

U nizu akcija i mjera koje su imale izraziti ideološki karakter posebno mjesto imao je rad na stvaranju jedinstvenog prosvjetnog programa, izjednačavanju pravopisa i terminologije, unifikaciji prosvjetnog zakonodavstva, izradi jedinstvenih udžbenika za jedinstvenu školu, narodnom prosvjećivanju... U prosvjetnom programu zadatak osnovne škole nije bio da samo širi pismenost, "nego, i još više, da nacionalno odgaja".

Ljubodrag Dimid, Integralno jugoslovenstvo i kultura 1929-1931. godine, str. 334-340
http://www.cpi.hr/download/links/hr/6978.pd (downloaded October 26, 2012)

Izvor **7**

Osnovna škola Kralj Petar, Beograd, Srbija

Privatna fotografija, porodica Lazarević

Izvor **8**

Sokolana kralj Aleksandar, Doboj, BiH

Privatna fotografija, obitelj Dujković

Izvor **9**

Službeni nazivi maternjeg jezika u Kraljevini Jugoslaviji

1918. - Srpski ili hrvatski jezik
1926. - Srpsko-hrvatsko-slovenski jezik
1934. - Narodni jezik (srpskohrvatskoslovenski) jezik

M. Papic, Skolstvo u BiH 1918 - 1941, Sarajevo 1984, 23-25

Pitanja za grupu 1.:

1. Koje su najznačajnije razlike između odredbi Ustava iz 1921. i 1931?
2. Čemu se težilo u obrazovanju nakon uvođenja diktature 1929?
3. Ko je bio centralna figura u obrazovnom sistemu Kraljevine Jugoslavije?
4. Šta je bio glavni odgojni cilj u Kraljevini Jugoslaviji?
5. Na koji način je država pokušavala svim svojim građanima obezbijediti jednaka prava na obrazovanje?
6. Šta se željelo postići izmjenama naziva maternjeg jezika u Kraljevini Jugoslaviji?
7. U kojoj mjeri je to bilo političko pitanje?

Aktivnosti

Grupa 2:
Kako se provodila državna politika u obrazovanju?

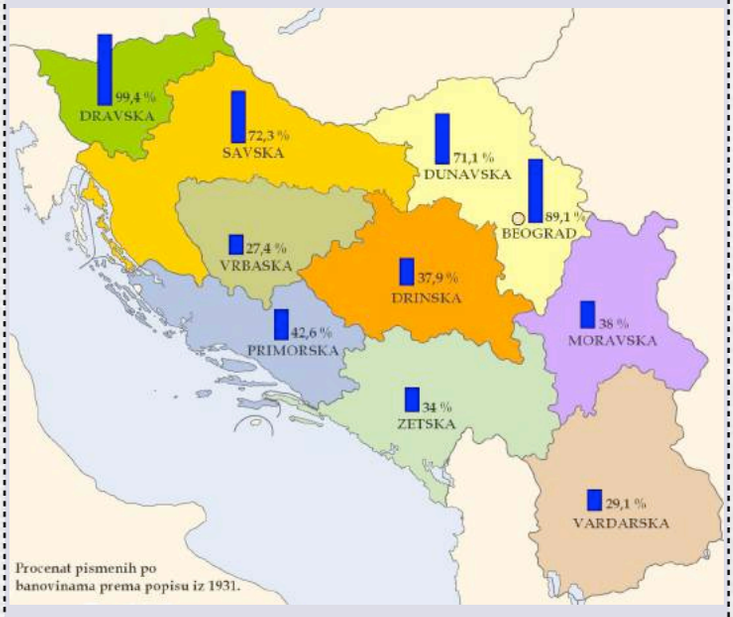
Zadatak druge grupe je da analizira izvore koji govore o tome na koji način su se državne politike realizirale u praksi.

Ključno pitanje
Koliko su ustavom zagarantirana prava bila dostupna građanima u različitim dijelovima zemlje?

Uvod
1918. ujedinjene su zemlje s veoma različitim prosvjetnim stepenom razvoja, ali i obrazovnim tradicijama. Dok su jedni bili veoma razvijeni, sa širokom mrežom škola, drugi da su jedva čuli i da postoji škola. Odgojno-obrazovni sistem zasnivao se na unitarističkoj ideologiji o jedinstvenom, a "troimenom srpsko-hrvatsko-slovenskom" narodu i jeziku te ideji centralističke monarhije, što se odražavalo u nastavnim programima i odgojnom radu.
Po Zakonu o narodnim školama u cijeloj zemlji postoje četverogodišnje osnovne škole i više narodne škole 3 (od V do VIII razreda) koje se uvode postupno. Premda je po zakonu osmogodišnje školovanje bilo obavezno, upisanih učenika bilo je znatno manje nego školskih obveznika. Osnovnih škola bilo je veoma malo, posebno u nerazvijenim područjima (Makedonija, Kosovo, Sandžak, BiH, Lika) pa je znatan dio stanovnika ostajao nepismen. U cijeloj zemlji, prosječno čak jedna trećina obveznika nije pohađala školu, a 1939/40. u osnovnu školu upisano je tek 50,1% obveznika.

Izvor **1**

Karta s procentom pismenih po banovinama iz 1931.

Lj. Dimic, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918 - 1941, II, 192

Izvor **2**

Promjene u nastavnim planovima i programima

"Učiteljske škole u BiH nakon rata radile su prema zatečenim zakonima i propisima iz austrougarskog perioda. U nastavnim planovima i programima, kao i u drugim oblicima rada, uklanjani su samo oni elementi koji su neposredno održavali odgojne intencije i druge želje ranijih okupatorskih režima. U nastavnim planovima i programima odmah su izvršene korekture u grupi nacionalnih predmeta (historija, geografija i narodni jezik). I u učiteljskim školama, kao i u programima drugih škola, težište nastave bilo je na historiji Srba, Hrvata i Slovenaca. Za školsku lektiru propisana su poznatija djela iz srpske, hrvatske i slovenačke književnosti. Sve što je spadalo u apoteozu Habsburške dinastije zamijenjeno je veličanjima i odanostima dinastiji Karađorđević."

Mitar Papić, Školstvo u BiH 1918 – 1941, Sarajevo 1984, str. 82.

Izvor **3**

Razlike među banovinama

Procjena je da je BiH 1937. imala 2.323.000 stanovnika. Podaci za tu školsku godinu pokazuju da je mreža škola obuhvatala samo oko 40% djece dorasle za školu. 60% djece je ostalo neupisano. U isto vrijeme u Dravskoj banovini sva djeca su bila obuhvaćena školom, dok je u Dunavskoj banovini svega 15% djece ostalo van školskog sistema.

Mitar Papić, Školstvo u BiH 1918 – 1941, Sarajevo 1984, str. 23-25

Izvor **4**

Obrazovanje za manjine

Škole otvorene za muslimansku djecu imale su učitelje Srbe, a nastavnik vjerskih predmeta bio je Albanac ili Turčin.
Ove, tzv. muslimanske časove pohađala su i djeca Albanci katoličke vjeroispovijesti. Vjersku nastavu za ovu djecu držali su sveštenici. U Kraljevini Jugoslaviji, problemi s Hrvatima katolicima ispoljavali su se kroz politički, nacionalni i vjerski karakter. U ovom slučaju, čak i ako su ovi časovi organizirani za muslimansku manjinu, katolička albanska djeca morala su da ih pohađaju.

Z. Volkan rođen 1928, penzionisani profesor. Pohađao nastavu u muslimansko-srpskom klasu u 1935-1936. Intervjuisan u njegovom domu 30 januara 2012

Izvor **5**

1938/39. osnovnu školu je pohađalo svega 9%, a srednju tek 1,6% stanovnika u Kraljevini.

Dušan Bataković, Nova istorija srpskog naroda, Beograd 2000, str. 293.

Izvor **6**

Službeni jezik i nastava

Mišljenje školskog nadzornika za grad Bitolj, G. Tasića, o izjavi učiteljice J. Marković, dostavljeno Prosvjetnom odjeljenju u Bitolju 30. juna 1927.
"Tokom ove školske godine iz sjevernih krajeva u Bitolj je premještena g. Jerina Marković kojoj sam povjerio jedan treći razred i koja na prvi pogled izgleda da dobro vlada literarnim jezikom. Međutim, pri provjeri rada u njenom odjeljenju, konstatirao sam i nešto što je i ona priznala tokom razgovora. Djeca su odgovarala da su Makedonci i da govore makedonski jezik. To me iznenadilo, jer sam konstatirao da nastavnica nije mogla ili nije htjela djeci objasniti pojam srpskog imena. Nije moguće da su djeca tražila da ona priča na dijalektu na kome ne smije da se realizira nastava (...) Moje principijelno i skromno mišljenje je da se jednom raščisti s prosvjetnim radnicima koji ne odgovaraju za ove krajeve."

Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и национална држава, том II, Скопје 1981, 136.

Izvor **7**

Uzroci nepohađanja škole

Banovinsko nastavničko vijeće Drinske banovine pozabavilo se između ostalog i ispitivanjem uzroka neurednog polaska škole, pa je utvrdilo da su uzroci:
1) U nedovoljno razvijenoj svijesti o potrebi i koristi školovanja djece;
2) U siromaštvu;
3) U lošim terenskim i saobraćajnim prilikama;
4) U praktično neprimjenjivim postojećim zakonskim propisima o kažnjavanju nemarnih.

Izvještaj o situaciji u Drinskoj banovini, knjiga 3 (1936-1939), ur. Andrej Rodinis, 646, Sarajevo 2011.

Izvor **8**

Boj ćirilice i latinice

Gle onih budala tamo, gdje se biju zbog ćirilice i latinice, a mi ne znamo ni jednu ni drugu.

http://www.udi.rs/gallery.asp?gal=2&sli=10 (26.10.2012)

Izvor **9**

Stav nastavnika o planu i programu

Nastavničko vijeće Drinske banovine na svom III zasjedanju u dane 11, 12. i 13. marta 1939. godine pozabavilo se opširno pitanjem današnjeg nastavnog plana i programa za narodne osnovne škole, pa je konstatiralo da sadašnji nastavni plan i program ne odgovara ni brojem časova, ni izborom nastavnih predmeta postavljenim načelima u čl. 1 Zakona o narodnim školama, koji govori o zadatku narodne škole; da današnji nastavni plan i program po svom unutrašnjem sklopu ne odgovara postavljenim načelima u čl. 44 Zakona o narodnim školama; da naše narodne škole rade pod vrlo različitim uslovima i da ima raznih tipova škola (podijeljenih, nepodijeljenih, seoskih, gradskih, manjinskih) pa je nemoguće današnji jedinstveni nastavni plan i program valjano sprovesti u svim raznim tipovima škola.

Izvještaj o situaciji u Drinskoj banovini, knjiga 3 (1936-1939), ur. Andrej Rodinis, 646, Sarajevo 2011.

Izvor **10**

Razlike među djecom

Dva časa su bila u dvorištu katoličke crkve. Naša učiteljica je bila časna sestra. Polovina đaka bili su muslimani, a druga polovina katolici, naročito u Prizrenu, mada je bilo nacionalnih razlika između muslimanske djece. Dva puta sedmično, utorkom i petkom, imali smo časove vjeronauke."

Z.Volkan rođen je u Prizrenu u 1928. Studirao je u muslimansko-srpskom klasu 1935-1936. Ovaj intervju je napravljen u njegovom domu 30. siječnja, 2012.

Pitanja za Grupu 2:

1. Kakve i kolike su bile razlike u procentu pismenosti između različitih krajeva u Kraljevini?
2. Čime se mogu takve razlike objasniti?
3. Šta su bile glavne prepreke u primjeni Zakona o obrazovanju koje je država propisala?
4. Koliko su zakonodavci bili svjesni realnih problema na terenu (analiziraj karikaturu)?
5. U kojoj mjeri nepismenost stanovništva svjedoči o stepenu razvoja društva?

Aktivnosti

Grupa 3:
Izvršioci obrazovne politike – učitelj, gospodin ili državni sluga!

Treća grupa analizira izvore koji govore o položaju učitelja, odnosno onih koji su bili glavni implementatori proklamovanih obrazovnih politika.

Ključno pitanje
Da li je i kako država utjecala na učitelje da postanu propagatori državne politike?

Uvod
Učitelji su bili državni činovnici i službu su dobijali dekretom ministra prosvjete. Kako je obrazovanje i opismenjivanje stanovništa proklamovano kao jedan od prioriteta državne politike, obrazovanju budućih učitelja posvećivala se velika pažnja. Kako su potrebe za učiteljima bile velike, a učitelja malo, bili su prinuđeni da se često sele i mijenjaju radno mjesto.

Izvor **1**

Zakon o učiteljskim školama

Čl. 1.
Učiteljske škole služe za stručno obrazovanje učitelja narodnih škola. Svoj zadatak postižu:
• Dajući pripravnicima temeljnu opću i stručnu (pedagošku spremu);
• Obrazujući ih u duhu državnog i narodnog jedinstva i vjerske trpeljivosti;
• Vježbajući ih i navikavajući ih još u školi za nacionalnu, prosvjetnu i kulturnu misiju u narodu, naročito na selu.

Zakon o učiteljskim školama iz septembra 1929. Preuzeto iz: M. Papić, *Školstvo u BiH 1918-1941,* Sarajevo, 1984, str. 177.

Izvor **2**

Učitelji - nosioci državne ideje

U prosvjetnom programu zadatak osnovne škole nije bio da samo širi pismenost "nego, i još više, da nacionalno odgaja". Školi je zamjerano što, u prvoj deceniji postojanja jugoslavenske države, nije odgovorila tome zadatku. Prosvjetne vlasti su optuživane da nisu imale "ni smisla, ni snage" da natjeraju učitelje da budu "na visini svoje uloge". Od učitelja je traženo da budu "nosioci državne ideje". Učiteljske škole su obavezivane da daju "učiteljski kadar koji na svom učiteljskom poslu neće dolaziti u koliziju s bitnim idejama o uređenju države, o obliku vladavine, o društvenom poretku, kao i o državnom i narodnom jedinstvu".

Ljubodrag Dimić, Integralno jugoslovenstvo i kultura 1929-1931. godine, str. 334-340
http://www.cpi.hr/download/links/hr/697(downloaded October 26, 2012)

Izvor **3**

Sloboda učiteljica

"1926. godine Ministarstvo prosvjete donosi odluku da se učiteljice ne mogu udavati bez saglasnosti Ministarstva prosvjete. Ministar Dobrivoje Stošović je otišao još korak dalje donoseći odluku da se učiteljice mogu udavati samo za učitelje, ako žele da ostanu u službi".

M. Papić, Školstvo u BiH 1918-1941, Sarajevo, 1984, str. 177

Izvor **4**

Pristojno odijevanje učiteljica

28. juna 1925. ministar prosvjete izdaje ovu interesantnu naredbu: "Ministarstvo prosvjete često dobija predstavke od prosvjetnih inspektora, školskih nadzornika, sreskih poglavara i drugih koji skreću pažnju Ministarstvu na nepristojno odijevanje nastavnica, citirajući da se često u sredini narodnoj vide mlade djevojke sa suknjom do koljena i nagim do ramena rukama, sa suviše otvorenim dekolteom koji vrijeđa i najprimitivnije pojmove ljepote, otmjenosti i pristojnosti s obzirom na sredinu u kojoj se kreću. Da bi se ovakvim pojavama stalo na put, naređujem da nastavnice, od naredne školske godine, nose na ulici, a naročito u školi, u zvaničnoj dužnosti, pristojno odijelo koje će odgovarati ozbiljnosti položaja i odgojnom utjecaju, koje one u svojoj sredini imaju vršiti (...)"

100 godina osnovne škole u Boljaniću, Doboj 1996,str. 101

Izvor **5**

Česte selidbe učitelja

Slučaj učiteljice Evice Batistić iz Vrpolja. Završila je učiteljsku školu u Osijeku 1926. godine.
Radila je kao učiteljica nepunih 19 godina. Za to vrijeme nekoliko puta je bila prinuđena da mijenja mjesto svog rada. Počela je 1928. u mjestu Hrani (Hrvatska), 1934. je prešla u Palešnik (Hrvatska). 1940. Prelazi u Blato na Korčuli (Hrvatska), da bi 1941. bila premještena u mjesto Odžaci (Vojvodina). Kratko vrijeme radila je i u Makedoniji. Rat ju je zatekao u Vojvodini.

Podaci uzeti iz muzeja u Osijeku

Izvor **6**

Premještaj učitelja

"Ne može se lahko objasniti pojava premještanja učitelja usred školske godine po nečijoj volji. Kakva vlast preuzima na sebe nadležnosti i nenadležnosti za odnos prema grešnim učiteljima, izloženima svim političkim vjetrovima (...) To se čini zarad nečije političke volje, učitelj se odvaja od porodice, ili se po najvećoj zimi bori za novo mjesto. No, ovo nije jedini problem. Tamnu sliku daje i bijedna učiteljska plata. Učiteljski poslužitelji ne primaju platu preko cijele godine, djeca su bez udžbenika i osnovnih sredstava i dr. I učitelji imaju mizerne plate (početnici imaju 900 dinara plate) koju i dobijaju neredovno..."

Положај јужносрбијанских учитеља и стање наших школа, „Шк. гласник", бр. 485, 13.03.1937,

Izvor **7** **Profesori i narednici**

Narednik: Svi smo mi znali da ćeš ti kao najbolji učenik postati profesor, a mene kao slabog učenika izbaciše iz škole te sam sada običan narednik.

Profesor: Kamo sreće da sam i ja bio loš učenik.

http://www.udi.rs/gallery.asp?gal=2&sli=12(downloaded October 26, 2012)
Karikatura Profesori I narednici

Pitanja za Grupu 3.

1. Poredaj izvore prema važnosti!
2. Pronađi najvažniji izvor, od ponuđenih, sa stanovišta lične slobode učitelja!
3. Osim obrazovanja učenika, koje su bile najvažnije zadaće učitelja?
4. Šta su državne vlasti očekivale od svojih učitelja?
5. Kakav je bio odnos društva prema učiteljima?
6. U kojoj mjeri su učitelji imali lične slobode?
7. Jesu li učitelji bili izloženi političkim pritiscima?

Fetnan Derviš

Jednako obrazovanje za sve?

Izazovi obrazovanja na Kosovu u Kraljevini SHS

Ključno pitanje

U kojoj su mjeri društveni uslovi bili prepreka za obrazovanje pojedinaca?

Tema

Ovaj modul govori o obrazovnim pravima muslimanske manjine, priznate kao vjerska (religijska) manjina. Međutim, pravo na obrazovanje na maternjem jeziku (albanskom, turskom) nije dato muslimanskoj vjerskoj manjini, jer ona nije bila priznata kao etnička manjina, tako da muslimani nisu bili obrazovani zajedno sa srpskom djecom u istim odjeljenjima, već u odvojenim razredima. Ovaj modul bavi se obrazovanjem muslimanske manjine. Pokriven je period 1918–1941.

U Kraljevini je živio značajan broj muslimanske populacije. Razlog zbog koga je izabrana ova tema je da se diskutira o pitanju ove populacije koja je bila priznata kao vjerska manjina i kako je ona obrazovana. Tema je kontroverzna zbog različitih stavova srpske, albanske i turske strane o ovom pitanju do danas. Pitanje je kontroverzno i zbog mjesta gdje se odvijalo obrazovanje muslimanskih učenika, gdje su učenici i nastavnici morali da se prilagode određenim pravilima i zahtjevima. Iako je ovo pitanje obrađeno samo na primjeru Kosova, radi raznolikosti muslimanske manjine u etničkom i vjerskom smislu ovo je ipak najkarakterističnije područje, pa daje dobar primjer koji se može primijeniti na cijeli region.

Ciljevi

- Kritičko razumijevanje složene prirode prošlosti
- Razumijevanje nacionalnog identiteta
- Razvoj historijske svijesti

Ishodi

- Učenici će analizirati i intepretirati različite vrste historijskih izvora.
- Učenici će procijeniti šta je bio osnovni problem obrazovanja manjina – etnički ili vjerski karakter.
- Učenici će usporediti i ocijeniti značaj ponuđenih izvora za analizu problema obrazovanja muslimana u Kraljevini SHS (zvanični dokumenti, sjećanja sudionika, novine i dr.).

Uputstvo za nastavnike

90 minuta

Korak 1.
Nastavnik čita materijal planiran za uvod.

Korak 2.
Nastavnik dijeli učenike u grupe, podijeli izvore i objasni koja grupa ima koju zadaću.

- Grupa 1 – Garantirana prava manjinama u sporazumima i u Vidovdanskom ustavu
- Grupa 2 – Kako je organizirana nastava muslimanskoj manjini prema datim pravima?
- Grupa 3 – Različite perspektive o obrazovanju
- Grupa 4 – Sjećanja učenika koji su se školovali u manjinskim školama
- Grupa 5 – Istraživanje primarnih izvora – svjedočanstva, diploma, članak iz novina
- Grupa 6 – Lično iskustvo

Korak 3.
Svaka grupa radi date zadatke, nađe odgovore i raspravlja o datim pitanjima.

Korak 4.
Svaka grupa predstavljat će rad, napisat će odgovore (rezultate) na flipčart.

Korak 5.
Završna rasprava. Svaka grupa predstavlja svoje odgovore na data pitanja i argumente zasnovane na izvorima. Odgovore će nastavnik napisati na flipčartu.

UVOD

Pitanja:

- Kakvo je bilo stanje na Kosovu između dva svjetska rata?
- Koje su bile najveće teškoće u organiziranju nastave?
- Koji je razlog za nedostatak obrazovanja islamske manjine na maternjem jeziku?

Izvor **1**

Opće stanje na Kosovu između dva svjetska rata

Osnivanjem Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca 1. decembra 1918. i Kosovo postaje dio ove Kraljevine. Muslimanskoj manjini nisu data nacionalna prava, što je bio razlog da se organiziraju za politička i nacionalna prava. 1919. osnivaju političku partiju, koja je imala i publikaciju. Između dva svjetska rata Kosovo je bila najsiromašna i najnerazvijenija oblast u Kraljevini. Većina naroda bavila se poljoprivredom. Zbog nedostatka obrazovanja na maternjom jeziku većina uslimana se školovala u medresama. Ali, obrazovanje u medresama bilo je bez plana i programa i bez knjiga. Ekonomska, obrazovna i socijalna zaostalost na Kosovu utjecala je i na kulturnu zaostalost.

B. Koro, Tarih 9, Pristina 2008, str. 57-59.

Izvor **2**

Teškoće u organiziranju obrazovanja

"Školski programi u Kraljevini Jugoslaviji su bili različiti. Nisu imali ništa zajedničko, različiti narodi, kulture i vladari kroz razna vremena, bila je to teška zajednica različitosti – orijent i Srednja Evropa, nacije i njihove tradicije. Nije bilo lahko staviti to pod isti obrazovni i pravni sistem. Nedostajala je mogućnost napredovanja i razvoja kroz obrazovanje. Najveći problem su bili konzervativni roditelji, ženska djeca se nisu slala u školu, i to je bio jedan od razloga zbog čega je veliki dio zajednice ostajao neobrazovan."

Branko Petranović, İstorija Jugoslavije, Knjiga I. Kraljevina Jugoslavije, http://www.znaci.net/00001/93_2.pdf (downloaded May 11, 2013)

.

Izvor **3**

Utjecaj okolnosti na obrazovanje muslimana na maternjem jeziku (turskom, albanskom)

S migracijom muslimana nakon balkanskih ratova, pokrenulo se i obrazovano tursko osoblje i stanovništvo. Ove okolnosti imale su negativan utjecaj na njihovo obrazovanje i maternji jezik (turski, albanski). Rezultat toga je bio da je obrazovanje na albanskom i turskom jeziku prekinuto. Međutim, migracija stanovništva nije bila jedini razlog za ovaj prekid.

U navedenim godinama, u Kraljevini SHS / Jugoslaviji, muslimani su bili priznati kao vjerska, a ne kao etnička manjina. Muslimanska vjerska manjina bila je različitog etničkog porijekla, albanskog i turskog, i oni nisu govorili istim jezikom.

Nakon propasti Austro-Ugarske i sa završetkom Prvog svjetskog rata, oformljena je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Značajan broj muslimana živio je u toj Kraljevini. Ta činjenica je postavila pitanje vjerskog i građansko-pravnog statusa muslimana.

F. Karčić, Šerijatski Sudovi u Jugoslaviji, Sarajevo 1986,str. 27-2.

Grupa 1

Garantirana prava manjinama u sporazumima i u Vidovdanskom ustavu.
- Kako je organizirana nastava islamskoj manjini prema datim pravima?

Izvor **1**

Nakon osnivanja Kraljevstva SHS kakva prava su dana manjinama?

Krfska deklaracija – 1917.

- Priznate religije su slobodne: pravoslavna, katolička i muslimanska. To su najbrojnije mase u državi.
- Sve ove komponente imale su jednaka prava u državi.
- Osnovni principi ovih propisa su bili održavanje vjerskog mira i integriteta čitave nacije.

M. Ekmečić, Stvaranje Jugoslavije 1790-1918, p. 67) http://www.znaci.net/00001/138_7.pdf (downloaded May 11, 2013)

Izvor **2**

Sporazum iz Saint Germaina – 1919.

- Prema sporazumu iz Saint Germaina, od 10. septembra 1919, muslimanske populacije, kao što su: albanska, turska, bosanska, romska, koje su živjele u Kraljevini, prihvaćene su kao "vjerske manjine".
- Po tom sporazumu, Kraljevina SHS preuzela je odgovornost za stanovništvo islamske vjeroispovijesti koje je živjelo na teritoriji države.
- Kao etničke manjine izdvojene su bugarska, mađarska i njemačka manjina.

Đ. Borozan, Osnovni Principi Zaštite Manjina u Kraljevini SHS 1919-1921. i Albanci u Kraljevini, p. 362, 372 http://www.cpi.hr/download/links/hr/7939.pdf downloaded May 11, 2013)

Izvor **3**

Vidovdanski ustav – 1921.

Prema članu 16. Vidovdanskog ustava, rečeno je:

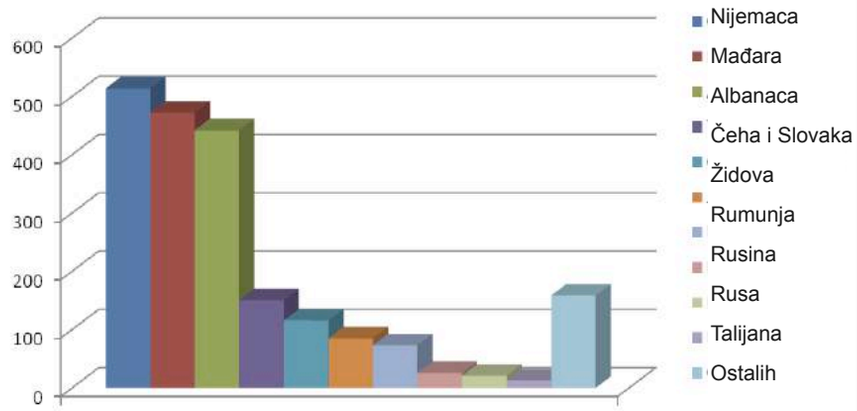
- Prema zakonu bit će dato pravo na obrazovanje na maternjem jeziku.
- Vjerska nastava bit će organizirana prema zahtjevu roditelja i dogovoru predstavnika vjerskih zajednica.

http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/vidovdanski_ustav.html (downloaded May 11, 2013)

Izvor **4**

Broj nacionalnih manjina u Kraljevini SHS

Broj pripadnika manjina prema popisu od 31. januara 1921.
Ukupan broj stanovnika u Kraljevini SHS je 12.055.715.

Đ. Borozan, Osnovni Principi Zaštite Manjina u Kraljevini SHS 1919-1921. i Albanci u Kraljevini, http://www.cpi.hr/download/links/hr/7939.pdf, p. 370-371. (downloaded May 11, 2013)

Grupa 1

Garantirana prava manjinama u sporazumima i u Vidovdanskom ustavu.
- Kako je organizirana nastava islamskoj manjini prema datim pravima?

Izvor **5**

Prvi obrazovni program

U Kraljevini Jugoslaviji, prvi obrazovni program sačinilo je Ministarstvo obrazovanja 1929. Prema zakonu, u državnim školama morale su postojati posebne učionice za manjine. U tim učionicama bit će do 30 učenika. U tim školama, muslimanske manjine morale su pohađati nastavu na službenom jeziku države – srpskom.

Đ. Borozan, Osnovni Principi Zaštite Manjina u Kraljevini SHS 1919-1921. i Albanci u Kraljevini, http://www.cpi.hr/download/links/hr/7939.pdf , p. 374. downloaded May 11, 2013)

Izvor **6**

Zakon Islamske vjerske zajednice

- U svim školama, vjeronauka je za islamsku mladež obavezan nastavni predmet, pod nadzorom nadležne vjerske vlasti. (tačka 17/1)
- Vjerske nastave u svim školama mora biti najmanje dva časa sedmično. Gdje je broj učenika mali, mogu više razreda zajedno držati časove vjeronauke. (tačka 17 / 4)

Zakon o İslamskoj Verskoj Zajednici Kraljevine Jugoslavije, Državna Štamparija u Sarajevu, 1936, str. 8

Izvor **7**

Razlozi srpskog neslaganja

- Muslimanska djeca su svoje časove vjeronauke imala u školi "Mladen Ugarević", smještenoj u centru Prizrena, na Kosovu.
- Srbi nisu odobravali da muslimani i djeca pripadnici drugih religija pohađaju časove u školi koju je izgradila Srpska pravoslavna crkva, od fondacije Mladena Ugarevića.

P. Kostić, Prosvetno Kulturni život Pravoslavnih Srba u Prizrenu i njegovoj okolini u XIX i početkom XX veka, Skoplje 1933, str. 122)

Izvor **8**

Učitelji u muslimanskim školama

Škole otvorene za muslimansku djecu imale su srpske učitelje, dok su učitelji vjeronauke bili albanski ili turski nastavnici. Ove, tzv. muslimanske časove, također su pohađala i katolička albanska djeca.
Vjeronauku za ovu djecu držali su sveštenici.

M. Yarimhoroz, Representation of the other in language Textbook in Kosovo, master thesis , KİJAC, Prishtina 2007, str. 14-15)

Izvor **9**

Škola "Mladen Ugarević" u kojoj su muslimanska djeca učila vjersku nastavu

Mladen Ugarević je poznati srpski trgovac iz Prizrena. Prije smrti svojim testamentom sve svoje imanje zavještao je na podizanje jedne školske zgrade, ali da se ta suma kapitalizira i, kad dostigne sumu od 1.100 turskih lira, onda da se 1.000 lira upotrebi za zidanje školske zgrade, a prihod od 100 lira da se upotrijebi za njeno održavanje.

Pitanja:

1. Kakva su bila prava muslimanske manjine prema sporazumu?
2. Kako ti tumačiš odobravanje prava vjerskog obrazovanja muslimanskoj vjerskoj manjini?

Izvor **1**

Stav Srba o ovom pitanju

"Što se tiče prava udruživanja u cilju osnivanja kulturnih, prosvjetnih i drugih društava, to pravo nije korišteno 'jer Albanci nisu osjećali potrebu za udruživanjem u kulturnoj i ekonomskoj oblasti', iako ih država u tome nije sprječavala. Činjenica da je u oblastima nastanjenim albanskim stanovništvom vjerske i prosvjetne funkcije obavljalo oko 50 muftija i preko 600 imama, 'od kojih nijedan ne zna valjano srpski jezik i svi su odgajani u nama neprijateljskom duhu', presudno je utjecala na prosvjetne vlasti da sibijan-mektebe (osnovne škole) smatraju 'nacionalno štetnim ustanovama'.
Državne i prosvjetne vlasti su i pored toga tolerirale ove vjersko-prosvjetne ustanove, nadzirući njihov rad, jer su one uglavnom zadovoljavale potrebe albanskog stanovništva i sprječavale ga da traži otvaranje škola s nastavom na albanskom jeziku. Kako su imami koji su u sibjan-mektebu odgajali i školovali albansku omladinu veoma loše znali i malo koristili državni jezik, posljedice takve nastave bile su veoma loše."

Đ. Borozan, The Basic Principle of Protection of Minorities in the Kingdom SHS 1919-1921. and Albanians in the Kingdom, p. 376 http://www.cpi.hr/download/links/hr/7939.pdf, downloaded 11 May 2013)

Izvor **1a**

Stav Srba o ovom pitanju

„Najgori slučaj izvan sistema međunarodne zaštite bio je slučaj albanske manjine. Oni nisu imali škole na maternjem jeziku i nisu mogli koristiti svoje jezike u službenoj komunikaciji."

B. Petranovic, İstorija Jugoslavije 1918-1978, Beograd 1981, str. 34.

Izvor **2**

Stav Albanaca o ovom pitanju

"Od 1918, Kraljevina SHS je u periodu od 23 godine zatvorila oko 50 škola na albanskom jeziku. Tokom ovog perioda albanski jezik nije bio dopušten da se koristi kao jezik u školama. Jezik obrazovanja bio je isključivo srpski. U isto to vrijeme u Vojvodini, za etničke manjine postojalo je obrazovanje na njihovom maternjem jeziku. Školske 1927–1928. godine, na Kosovu je bilo 7565 učenika, od toga 7333 muške djece i 232 djevojčice. Zbog nedostatka albanskih učitelja, oni nisu tražili da uče albanski u školama. Kada su i postavljali zahtjeve za obrazovanje na albanskom – kao poslanik Ferhat Draga – država to nije odobravala."

B. Shatri, Arsimi Fillor në Kosovë në Shekullin XX, Prishtinë 2006, str. 42-43.)

Izvor **3**

Stav Turaka po ovom pitanju

"U periodu između dva svjetska rata (1919–1941) na Kosovu, osim većinskih Albanaca, Turci također nisu imali pravo na obrazovanje na svom jeziku. Tokom ovog perioda, 84% stanovništva Kosova bilo je neobrazovano. Između dva rata mali broj albanske i turske djece završilo je srednje obrazovanje na srpskom jeziku. U istom vremenskom periodu: zbog finansijskih teškoća, diskriminacija i nastava koja je držana na srpskom jeziku, koji je bio stran Turcima, bilo je nemoguće nastaviti njihovo obrazovanje. To su bili razlozi niskog nivoa obrazovanja među Turcima.
Ukupan broj učenika osnovnih škola na Kosovu bio je 37.885, od toga 20.914 je bilo srpske i crnogorske djece, a 11.876 su bili Albanci. Među albanskim učenicima bilo je i nešto Turaka. Ukupan broj Albanskih i Turskih učenika je bio 2%."

B. Koro, C. Topsakal, Kosova'da Yaşayan Türkçe Eğitim, Prizren 2007, str. 28-29.

Sličnosti	Razlike

Pitanja:

1. Kakav je stav Srba o ovom pitanju?
2. Kakav je stav Albanaca o ovom pitanju?
3. Kakav je stav Turaka o ovom pitanju?

Izvor 1

Čega se sjećaju učenici manjinskih škola

Zahit Volkan, jedan od prvih turskih učitelja na Kosovu, svoje osnovno obrazovanje je započeo u vjerskoj školi 1935/36.

"Bila su dva razreda u krugu katoličke crkve. Naša učiteljica je bila časna sestra. Polovina učenika su bila muslimanska djeca, a druga polovina katolici. Među muslimanskom djecom u ovim razredima bilo je nacionalnih razlika, naročito u Prizrenu. Dva puta sedmično, utorkom i petkom, imali smo časove vjeronauke.
Ove katoličko-muslimanske časove pohađala su djeca različite etničke pripadnosti i različitog uzrasta."

Intervju učinjen siječnja 2012

Izvor 2

Bila sam jedina djevojčica u razredu.

Selvinaz Kovač, rođena 1926. u Prizrenu, domaćica. Ona je bila učenica školske 1932/33, u muslimnsko-srpskom razredu.

"U Kraljevini Jugoslaviji, u osnovnu školu se polazilo sa 7 godina.
Država je slala poziv na upis u školu za svu djecu koja su napunila 7 godina.
Za djecu koja nisu znala srpski jezik organizirana je pripremna nastava iz srpskog jezika. Mi uglavnom nismo pohađali ove časove, srpski jezik smo učili u školi. Ja sam mogla da idem u školu samo nekoliko mjeseci, jer sam bila jedini ženski učenik. Jednoga dana moj učitelj mi je rekao da sam ja jedina djevojčica u razredu i da ne moram više dolaziti u školu. Zbog toga ja nisam više mogla pohađati državnu školu i morala sam ići u džamiju po svoje obrazovanje."

Intervju učinjen siječnja 2012

Izvor 3

Ista je situacija i u selima...

Murtezan Beriša, rođen u selu Dragaš-Buča 1928. godine, radnik u penziji. On je bio učenik školske 1935/36. u muslimansko-srpskim razredima.

"U osnovnu školu krenuo sam školske 1935/36. U ovu školu dolazila su i djeca iz sela Brezne i Plava. U školu sam išao tri godine, moj učitelj je bio Dragomir Adamović, iz Zagreba, Hrvatska. Učitelja se sjećam kao veoma tople osobe, bliske učenicima. Vjeronauku smo imali u džamiji u selu Buča. Vjerska nastava bila je na albanskom i arapskom jeziku."

Intervju učinjen veljača 2012

Izvor 4

Postojala je određena praksa (pravila) koju smo morali poštivati.

S. Cufi, rođen u Prizrenu 1925, farmaceutski tehničar u penziji. On je pohađao muslimansko-srpske časove 1932/1936.

"U državnim školama Kraljevine Jugoslavije postojala je određena praksa koju su morali pratiti i muslimanski učenici. Na kraljev rođendan, 6. septembra, svi učenici su odvedeni u džamiju. Nakon čitanja hutbe, muftija i imami rekli su 'Nek nam živi kralj Petar Drugi', a svi učenici su ponavljali ove riječi za njima. Imali smo praznike za Ramazanski i Kurban-bajram, a također i tokom hrišćanskih vjerskih praznika. Moj vjeroučitelj bio je Destan Efendi. Vjerski časovi bili su na turskom jeziku. Osim vjerskih tema, naučili smo i neke turske pjesme."

Intervju učinjen siječnja 2012

Pitanja:

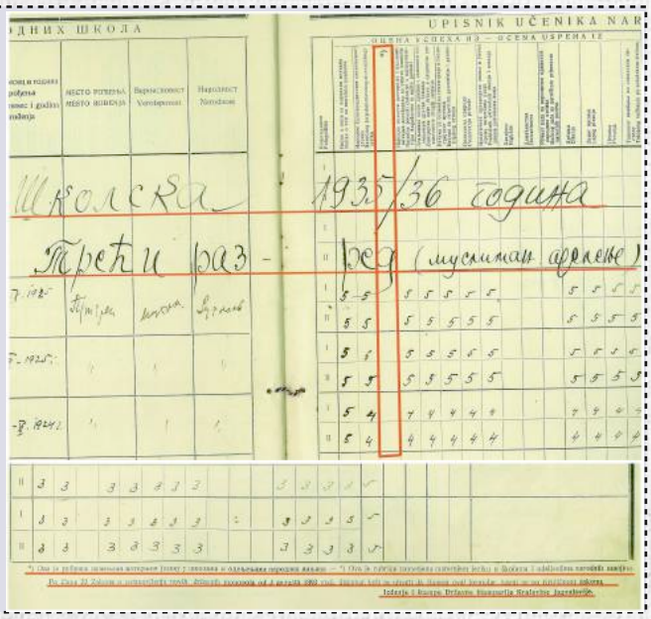
1. Šta usmena kazivanja imaju zajedničko, a koji aspekti se razlikuju?
2. Šta se može zaključiti o obrazovanju muslimanske manjine iz datih informacija?

Izvor **1**

Registar učenika narodnih škola

Registar učenika Muslimanskog odjeljenja školske 1935/1936. godine, 3. razreda (označeno u gornjoj horizontalnoj narandžastoj liniji). Na donjoj liniji, podvučenoj narandžastim, stoji objašnjenje za vertikalnu rubriku u registru (uokvirena narandžastom) da je bila namijenjena za upisivanje ocjena iz maternjeg jezika u odjeljenjima nacionalnih manjina u toj školi.

Regionalni arhiv, Prizren, Upisnik Učenika Narodnih Škola, I/14.

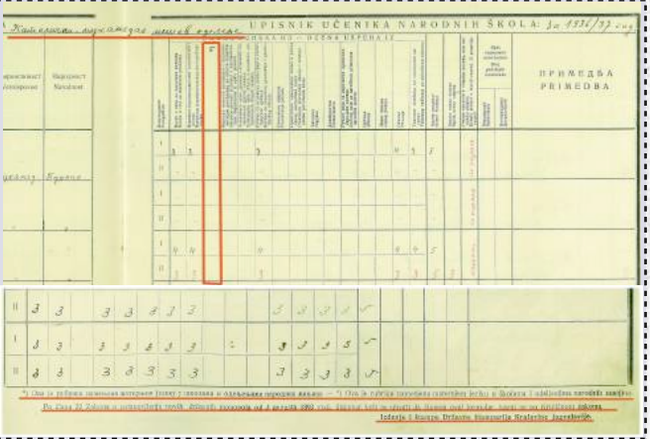

Izvor **2**

Registar učenika nacionalnih škola

Registar učenika Muslimanskog odjeljenja školske 1935/1936. godine, 3. razreda (označeno u gornjoj horizontalnoj narandžastoj liniji). Na donjoj liniji, podvučenoj narandžastim, stoji objašnjenje za vertikalnu rubriku u registru (uokvirena narandžastom) da je bila namijenjena za upisivanje ocjena iz maternjeg jezika u odjeljenjima nacionalnih manjina u toj školi.

Regionalni arhiv, Prizren, Upisnik učenika narodnih Škola, I/18.

Izvor **3**

Svjedočanstvo iz 1925. godine

Prema svjedočanstvu Hzr-a Ibrahima o završetku četvrtog razreda osnovne škole iz 1925. godine učenici su imali ove predmete:
Vjeronauka
Srpski jezik
Srpska historija
Geografija
Osnove fizike
Matematika i geometrija
Ručni rad – zanati
Crtanje
Kaligrafija
Muzičko
Gimnastika
Kuran

Регионален архив Призрен, Fondi Gjimnazi Real Plotesues Shtetrore, njesia org. Prizren viti 1949-1950.

Izvor **4**

Svjedočanstvo iz 1937. godine

Prema svjedočanstvu Šefkija Kufija za 4. razred osnovne škole:
Nauka o vjeri s moralnim poukama
Narodni (srpskohrvatskoslovenački) jezik
..... jezik
Narodna historija
Geografija
Račun s osnovama geometrije i geometrijskog crtanja
Poznavanje prirode
Praktična privredna znanja i umijenja
Higijena
Domaćinstvo
Ručni rad, muški i ženski,
Crtanje
Lijepo pisanje
Pjevanje
Tjelesne vježbe po Sokolskom sistemu

Izvor **5**

Jedan članak iz novina o vakufskoj biblioteci

Učenici koji su imali takvu priliku, mogli su otići u Skoplje poslije osnovne škole na dalje obrazovanje u Medresu kralja Aleksandar. Medresa je osnovana u osmansko doba kao Isa-begova medresa. U doba Kraljevine Jugoslavije ime medrese je promijenjeno u Medresa kralja Aleksandra, ali narod i dalje nastavlja koristiti stari naziv Isa-begova medresa.

Dragan Novaković, "Organizacija i Položaj İslamske Verske Zajednice u Kraljevini Jugoslaviji", TEME, 2003, vol. 27, no. 3, p. 451-474.

Kolonel Enver Hoxhes dhe Lazar Kolishevskit, te cilet po i bojtojme ma poshte.

E njejta qfaqje, me 30-Dhetuer-1945, u-dha per grate e Shkupit dhe pati nji sukses shum te math.

kompakt ne zgjedhjet e 11 Nandorit per Asamblen Kushtetonjese.

Rrofte vllaznimi mnis Maqedhonazvet dhe Shqiptarvet.

Nga Festa e 28 Nandorit ne Shkup.

Dy fjale per Biblioteken e Vakfit ne Shkup

Due te theksoj punen qe ka ba qe ban dhe qe duhet te baje biblioteka e Vakfit ne Shkup.

Me hapjen e Medreses »Gazi Isa Bege« me 1936, u-rihap edhe Biblioteka e Vakfit, e cila u-vendos ne vendin ku gjindet tash, dhe ma vone u-shperngul ne rrugen e Seravas, ne nji ndertese tjeter te Vakfit. Biblioteka qysh atehere qe o pajisun me libra te ndryshme, ma teper klasike, ne gjuhenat turke, arabe, perse dhe serbe. Cdo dite rrinte e hapun dhe ata qe kishin etje per dituni, mund ta shuejshin ne kete vend te pregatitun posaqeshit per kete gja.

Anfare kishte mjaft dhe te holl-lat perdoreshin per te bleme libra e reje porsa te dalunga nga shtypi.

Te riit, n'ate kohe, ne vend qe te bridhoshin rrugevet ose te zhyteshin ne mes te tymit te duhanit neper kafe, mbledheshin ketu, ku gjejshin shoqnin e duhun dhe ku bisedojshin çashtje me randesi per sa u perkiste nevojave t'asaj kohe. Biblioteka ne fjale me te vertete u-ba nji gerdhe e rinis Shqiptare te Shkupit, me gjithe se nuk ishte e pajosun me as nje liber shqipe.

Me ardhjen e Bullgareve rinija u-shperndа, bibliotekes iu mueren librat me randesi dhe ma ne fund prape biblioteka u-shperngul ne vendin e maparshem ne ndertesen ku gjindet tash mufтinija.

Ma se tre vjet rreshit biblioteka nuk punoi si duhet. Ma teper rrinte e mbyllun se e hapun dhe ai qe kishte deshire per studime fat nuk mund te perfitonte.

Ta lame edhe kete kohe dhe e te kethehemi ne kete te sotshmen. Biblioteka e nalpermendun vazhdon te ngeli ne ate gjum letargjik siç ishte para nji motmoti. Vazhdon te jete e shprazun e pa njeri; tavolinat, karriket, vitrinat e libravet, bile edhe vete librat, vazhdojne te mbajne pluhnin e rande te patshimjes.

Po sa te hysh mbrenda, do te shofesh xallen qe ka per t'u-duke si nji turbe e patshime kurre. Asnji gazete mbi tavolinat e saje dhe asnji liber e re e shtuemе ne vitrinat e saje! . . .

Nga vjen kjo? Nga pakujdesija e drejtorit te saje, ose nga pakujdesija e organeve te Vakfit? Nuk e dijme dhe e lame qe vete populli te api mendimin e vet.

Puntori ose ntelektuali s'dishiron ma te mbytet ne tymin e duhanit ner kafene, s'don ma te bredhi rrugeve si »gusks ne mjergull«, por don qe te jete ne korrent me ngjarjet e kohes ne te cilen jeton, te jete ne dijeni per situaten te cilen e jeton dhe te jete ne kontakt me shoqnin per parimdashese.

Godine 1936, Zadužbinska biblioteka otvorena je prilikom otvaranja Isa-begove medrese. Biblioteka ima puno knjiga. Knjige su na arapskom, turskom i srpskom jeziku. Biblioteka ima dovoljan broj članova. Finansijski potencijali koriste se za nabavku novih knjiga. Mladi ljudi, umjesto da lutaju ulicama ili ostaju u zatvorenom i zadimljenom prostoru, dolaze da se druže u biblioteci i razgovaraju o tekućim pitanjima. Iako biblioteka nije imala knjiga na albanskom jeziku, to je ipak bilo sastajalište albanske omladine. Tokom invazije Bugara, knjige su uzete, a biblioteka vraćena na svoju prethodnu lokaciju (...)

"Flaka e Vëllazërimit" 18.12.1945, Skopje)

Pitanja:

1. Usporedi predmete na svjedočanstvima iz 1925. i 1937. godine. Ima li promjena u pohađanim predmetima? Šta zaključuješ?
2. U kom dijelu dnevnika učenici nisu dobijali ocjene? Zašto je to bilo tako? Šta može da bude razlog nedostatka ocjena?
3. Muslimanska omladina imala je mogućnost da nastavlja obrazovanje u srednjoj vjerskoj školi – Medresi kralja Aleksandra u Skoplju. Kakva je uloga Biblioteke Medrese kralja Aleksandra u napredovanju muslimanske omladine?

Sličnosti	Razlike

Izvor 1

Jedan od prvih intelektualaca islamske manjine turskog porijekla

Durmiš Celina bio je jedan od onih koji su nastavili obrazovanje na ovaj način. On je završio osnovnu školu u svom rodnom mjestu, Prizrenu. Srednju školu je završio u Pljevljima. Univerzitetsko obrazovanje započeo je u Beogradu. Međutim, kasnije se ispisao odatle i upisao na Zagrebačko sveučilište. Diplomirao je 1942. i dobio diplomu Nezavisne države Hrvatske. Po povratku u svoj kraj, preveo je diplomu koja je bila na latinskom jeziku, na albanski jezik. Ovaj prijevod ratificirala je Kraljevina Albanija 1942. Durmiš Celina, koji je uspješno radio kao ljekar na Kosovu, dijagnosticirao je 1972. godine oboljenje "Variola Vera", pa je zaraza stavljena u karantin i spriječeno je njeno širenje po Jugoslaviji. Za ove zasluge dodijeljena mu je titula primarijusa.

Podaci su preuzeti iz porodice Durmiš Celina

Izvor 2

Univerzitetsko obrazovanje

Godišnje svjedočanstvo Durmiša Celine (tadašnji Durmiš Huršidović) za završeni 3. razred Gimnazije u Pljevljima, školske 1930/1931. godine. Predmeti koje su učili su sljedeći:
Vjeronauka
Srpskohrvatskoslovenački jezik
Francuski jezik
Njemački jezik
Latinski jezik
Geografija
Historija
Prirodopis
Fizika
Hemija
Matematika
Nacrtna geometrija
Filozofska propedeutika

ГОДИШЊЕ СВЕДОЧАНСТВО — GODIŠNJE SVEDOČANSTVO

Izvor 3

Indeks s Univerziteta u Beogradu

Univerziteti u Kraljevini postojali su u Beogradu, Ljubljani i Zagrebu. Međutim, veoma mali broj muslimana studenata mogao je iskoristiti ove prilike.

КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА
УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
REGNUM IUGOSLAVIAE
UNIVERSITAS BELGRADENSIS
УПИСНИЦА
(INDEX LECTIONUM)

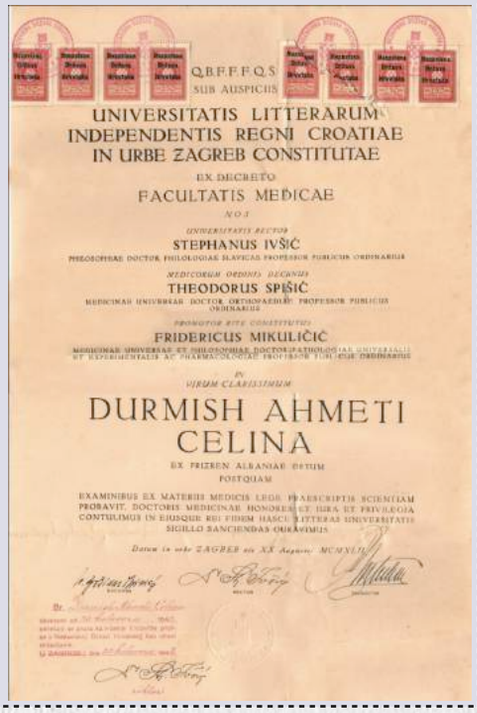
M. Anđelković, "Univerzitet u Kraljevini 1918-1941", Časopis Arhiva Jugoslavije, 1. 2000, str. 113-126

Izvor 4

Diploma s Univerziteta u Zagrebu

Diploma za završeni Medicinski fakultet na Zagrebačkom sveučilištu, koja je izdata za vrijeme Nezavisne države Hrvatske.

Porodična arhiva Durmiš Celina

Q.B.F.F.F.Q.S
SUB AUSPICIIS
UNIVERSITATIS LITTERARUM
INDEPENDENTIS REGNI CROATIAE
IN URBE ZAGREB CONSTITUTAE
EX DECRETO
FACULTATIS MEDICAE
STEPHANUS IVŠIĆ
THEODORUS SPIŠIĆ
FRIDERICUS MIKULIČIĆ
DURMISH AHMETI
CELINA
EX PRIZREN ALBANIAE ORTUM
POSTQUAM

Izvor **4a**

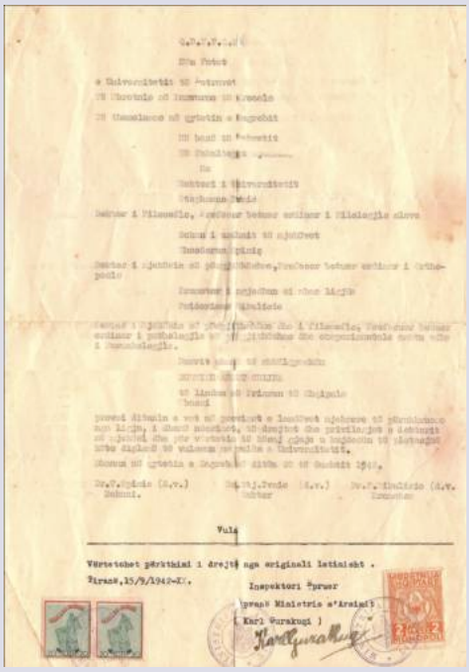
Taksene marke s univerzitetske diplome

Taksene marke Nezavisne države Hrvatske s univerzitetske diplome

Izvor **5**

Prijevod Diplome s Univerziteta u Zagrebu na albanski jezik

Porodična arhiva Durmiš Celina

Izvor **5a**

Taksene marke Kraljevine Albanije s prijevoda diplome

Nakon diplomiranja dr. Celina u rodnom kraju 1942. godine diplomu prevodi na albanski jezik, a ovjerava je Ministarstvo obrazovanja Kraljevine Albanije.

Pitanja:

1. Koje su pomoćne historijske nauke koja se bave pečatima i grbovima?
2. Dajte objašnjenja o pečatima na diplomama.
3. Koji je bio obrazovni put dr. Durmiša Celine? Nađi gradove gdje se školovao na karti. U kojim državama se danas nalaze ti gradovi?
4. Šta nam govori ovaj primjer?

Završna rasprava

Pitanja za završna raspravu:

1. Usporedite usmene informacije s pravima datim sporazumima i ostalim dokumentima.
2. Slažu li se usmeni historijski izvori s odredbama sporazuma?
3. Koje su posljedice stavljanja različitih etničkih i vjerskih komponenti u isti obrazovni sistem?
4. Predstavlja li nedostatak obrazovanja na maternjem jeziku prepreku za dalje obrazovanje muslimanske manjine?
5. Diskutirajte efekte opće političke situacije na obrazovanje, na primjeru diploma Durmiša Celine.

Sanja Pereša Macuka
Igor Jovanović

Jugoslavenski Soko

čuvar nacionalnog identiteta

Ključno pitanje

Jugoslavenski Soko – omladinska organizacija ili politička partija?

Tema

Ovaj modul je o jugoslavenskom Sokolu u periodu diktature kralja Aleksandra, ali može pokrivati period od 1918. do 1941.

Ova tema je izabrana jer je jugoslavenski Soko bio jedinstvena organizacija, a danas gotovo zaboravljen pokret koji je u svoje vrijeme uveliko utjecao na svakodnevni život. Danas takvih pokreta nema, pa će učenicima biti interesantno da probude duh onih vremena. To je također i jedinstvena priča o panslavenskoj ideji i vezi između nacija, društvenih klasa, vjera, obrazovanih i neobrazovanih ljudi.

Tema je kontroverzna jer je u Kraljevini Jugoslaviji Sokolski pokret bio predstavljen kao pacifistička i univerzalno humana duhovna organizacija, ali su ti aspekti u ono vrijeme bili prikriveni, a Soko je postao jedan od osnovnih stubova diktature.

Tema je relevantna za cijelu regiju jer se odnosi na sve zemlje, jer je pokret bio razvijen u svim dijelovima Jugoslavije gdje se širio unitarizam i ideja jugoslavenstva.

Ishodi

- Multiperspektivan rad na historijskim izvorima u svrhu razumijevanja Sokolskog pokreta u Kraljevini Jugoslaviji.
- Koristeći različite izvore, učenici će biti u stanju kritički ocijeniti razne perspektive historijskih događaja.
- Učenici će moći prihvatiti mišljenja drugih.
- Učenici će moći raditi samostalno i provesti rad na izvorima.
- Učenici će moći razviti sposobnost proučavanja i evaluacije slikovnih i tekstualnih izvora.

Ciljevi

- Upoznati Sokola Kraljevine Jugoslavije kao omladinski pokret, ali i instrument vlasti u povezivanju mladih i stvaranju jugoslavenskog nacionalnog identiteta.
- Usporediti ovaj pokret sa sličnim pokretima u drugim evropskim državama između dva svjetska rata.
- Potaknuti učenike na promišljanje o organiziranim skupinama (grupama/udrugama) koje danas djeluju među mladima.

45 minuta

Uputstva za nastavnike

Nastavnik će pročitati uvod učenicima i razredu predstaviti temu časa. Učenici trebaju biti podijeljeni u šest grupa. Svaka grupa će imati izvor, tabelu i pitanja i izabrat će svog predstavnika. Grupe će dobiti uputstva za rad. Svaka se grupa treba bazirati na analizu uloga i pitanja dobijenih uz izvore, kako bi kreirali odgovarajuću percepciju Jugoslavenskog sokolskog pokreta. Predstavnici grupa će objasniti ideje do kojih je grupa došla u skladu s datom ulogom.

Grupe po ulogama:

- Grupa 1 – Svećenik iz Maribora
- Grupa 2 – Poljoprivrednik iz Varaždina
- Grupa 3 – Student iz Skoplja
- Grupa 4 – Advokat iz Budve
- Grupa 5 – Učiteljica iz Sarajeva
- Grupa 6 – Domaćca iz Beograda

Korak 1
Uvod (kontekst), nastavnik čita uvod o Sokolskom pokretu

Korak 2
Grupni rad – učenici rade u grupama vođeni dodijeljenim ulogama: sveštenik, zemljoradnik, advokat, nastavnik, domaćica, student. Svaka grupa će dobiti fragment tekstualnih izvora i 10 minuta vremena da prouči izvore. Po isteku vremena, svaka grupa će popuniti tabelu, u skladu sa svojom ulogom (obrazovanje, pogled na svijet, nacionalnost). Nakon popunjavanja tabele, učenici bi trebali odgovoriti na sljedeća pitanja:
1. Soko u Kraljevini Jugoslaviji – šta je to?
2. Preciziraj njegov cilj i svrhu!
3. Kako je sokolarstvo doprinijelo održavanju jugoslavenskog nacionalnog identiteta?

Korak 3
Grupni rad – promjena uloga (tokom čitanja novih izvora nastavnik daje učenicima što više različitih izvora): analiza slika, popunjavanje tabele, odgovaranje na pitanja, prezentacije.

Korak 4
Grupni rad – diskutiranje uloga i različitih pogleda na Sokolski pokret, popunjavanje tabele 2 (vidi prilog), odgovaranje na ključno pitanje: Jugoslavenski Soko – omladinska organizacija ili politička partija?

Debata i zaključak

Uvod

Kao slavenski kulturni i nacionalno-liberalni pokret, Sokolski pokret je osnovan u Češkoj 1862. Osnivač pokreta je bio češki liječnik Miroslav Tirsch. Osnovni ciljevi pokreta bili su: širenje nacionalne svijesti, tjelesno i duhovno uzdizanje ljudi putem obrazovanja i tjelovježbe. Pokret je dobio ime po ptici sokolu – simbolu svjetlosti, sunca, visine i hrabrosti. U radionici će biti govora o pokretu koji je evoluirao od panslavenske ideje do promicatelja ideje integralnog jugoslavenstva i moćnog oružja diktatorskog režima.

Grupa 1. Uloga svećenika iz Maribora

Pročitaj i analiziraj izvor, ispuni tablicu br. 1 i odgovori na sljedeća pitanja:

- Soko Kraljevine Jugoslavije – šta je to?
- Odredi njegov cilj i svrhu rada!
- Kakvu je ulogu imalo sokolstvo u očuvanju jugoslavenskog identiteta?

Nakon popunjavanja tabele i odgovaranja na pitanja, odaberite člana grupe koji će predstaviti vaše odgovore sa stanovišta/uloge sveštjenika.

Izvor **1**

Zajednička poslanica Katoličkog episkopata o sokolstvu Kraljevine Jugoslavije izrađena na Biskupskoj konferenciji održanoj u Zagrebu 17. decembra 1932. s nalogom da se pročita u svim crkvama 8. januara 1933.

"Predragi vjernici!
Mnogo je gore što Soko Kraljevine Jugoslavije, da bi narod što jače odvratio od crkve, drži svoje sletove na nedjelje i blagdane, i to prije i poslije podne, a to na način da članstvu ne dadu ni vremena za vršenje vjerskih dužnosti. Tako se ruši ćudorednost u našem mladom naraštaju, tako se potkapa i ubija vjera. Stoga vas, predragi vjernici, po dužnosti svojoj, na tu pogibao najozbiljnije upozoravamo, kako smo to učinili već 1921. godine, da od djece vaše tu pogibao otklanjate, jer će Gospodin Bog tražiti strog račun kako ste se brinuli za vjerski i ćudoredni odgoj poroda svoga. Ovo vrijedi tako dugo dok bude Soko Kraljevine Jugoslavije stajao na Tiršovim načelima, dok god budu 'Putevi i Ciljevi' pravila za život i rad SKJ, dokle god budu na čelu sokolstva stari Jugosokoli. Ostanimo čvrsto u vjeri otaca naših i ne dajmo da nas od te vjere odvrati sokolstvo koje neće da zna za Spasitelja našega ni za pošteno naše hrvatsko (slovensko) ime."

Politika, 16. 01. 1933.

Izvor **2**

Vježbe naše vojske (fotografija sa sleta u Beogradu)

Ilustrirani Slovenec, 6. 07. 1930. br. 27

Pitanja:

1. Opiši šta vidiš na slici
2. Šta ti govori ova slika?
3. Je li ti nešto neobično na slici?
4. Šta želiš još saznati?

Grupa 2. Uloga poljoprivrednika iz Varaždina

Pročitaj i analiziraj izvore, ispuni tablicu br. 1 i odgovori na sljedeća pitanja:

- Soko Kraljevine Jugoslavije – šta je to?
- Odredi njegov cilj i svrhu rada!
- Kakvu je ulogu imalo sokolstvo u očuvanju jugoslavenskog identiteta?

Nakon što ispunite tablicu i odgovorite na pitanja, odaberite člana grupe koji će prezentirati vaše odgovore iz uloge poljoprivrednika.

Izvor **1**

Prvi svesokolski slet Sokola Kraljevine Jugoslavije

"Njegovo Veličanstvo prijestolonasljednik Petar prvi put je u sokolskoj odori prisustvovao sokolskoj priredbi. Među gledaocima sokolima nastalo je veliko oduševljenje koje se stišalo ulaskom članova na stadion. Sokoli su na tri strane, njih oko 3 hiljade, ušli na sletište svi u korak kao jedan. Ta je slika bila vrlo lijepa i nije bila manje lijepa od prijašnje, jer je rijetko vidjeti toliki broj zdravih, mladih i lijepih djevojaka. U ostalim tačkama nastupili su ruski sokoli s kopljima, lužičkosrpski sokoli, članovi i članice na spravama te Đačka četa iz Maribora."

Varaždinske novosti br. 31, 10 srpnja 1930.

Izvor **2**

Povratak sa sleta

"U utorak 1. ov. mj. poslijepodne vratili su se članovi Varaždinskog sokolskog društva sa svesokolskog sleta u Beogradu, kuda su vježbajući pošli 25. juna/lipnja o. g., a ostalo članstvo 26. juna/lipnja o.g. Sokoli su vanredno zadovoljni prijemom i oduševljeno pričaju o sletu. Naročito se iskazala fanfara koja je marljivo svirala. Za vrijeme velike sletske povorke u nedjelju 29. juna/lipnja, kad je varaždinska fanfara prolazila pored kraljevske lože, svirala je 'Varaždinca' te je bila oduševljeno pozdravljena od brojnih gledalaca. Sviranje naše fanfare za vrijeme sletske povorke čulo se i u Varaždinu jer je beogradski radio prenosio povorku i najavio dolazak Varaždinaca.

Sokoli su se vratili zdravi i dobro ogorjeli od sunca. Vrijeme je bilo vazda lijepo. Većina članova noćila je u šatorima, dok su neka starija braća stanovala po privatnim kućama, a članice bile su smještene po školama. U Varaždinu dočekali su Sokole brojni znanci i prijatelji s vojnom muzikom. S stanice krenula je povorka do Sokolane, gdje je bio razlaz. Svega je iz Varaždina pošlo u Beograd na glavne sletske dane oko 160 osoba."

Varaždinske novosti, 3. srpnja 1930.

Grupa 3. Uloga studenta iz Skoplja

Pročitaj i analiziraj izvore, ispuni tablicu br. 1 i odgovori na sljedeća pitanja:

- Soko Kraljevine Jugoslavije – šta je to?
- Odredi njegov cilj i svrhu rada!
- Kakvu je ulogu imalo sokolstvo u očuvanju jugoslavenskog identiteta?

Nakon što ispunite tablicu i odgovorite na pitanja, odaberite člana grupe koji će prezentirati vaše odgovore iz uloge studenta.

Izvor **1**

"Putevi i ciljevi" (doneseni u obliku rezolucije na prvoj glavnoj Skupštini Sokolskog saveza, održanoj u Beogradu 29. 3. 1931)

Politika, 19. 1. 1933.
Sokolski nacionalizam
"U težnji da odgoji što vrijednije ličnosti za ljudsko društvo i za svoj narod i državu, sokolstvo želi okupiti u svojim redovima čitav narod. Sokolski pokret služi narodnoj cjelini i traži od svakog pojedinca da svoje interese donese u sklad s općenarodnim interesima cjeline.
Sokolski odgoj je nacionalni odgoj. Sokolstvo vidi u nacionalizmu neprekidan i ustrajan rad za narod. Naš nacionalizam shvaćamo kao nesebično, stvarno i trajno djelovanje na narodnu cjelinu.
Sokolstvo smatra jugoslavensku nacionalnu svijest bitnim uslov svestranog i zdravog našeg naroda. Sokolstvo Kraljevine Jugoslavije jeste i hoće da ostane svojina cjelokupnog jugoslavenskog naroda u jednoj jedinstvenoj i nedjeljivoj slobodnoj državi. Jedan narod, jedna država, jedno sokolstvo."

'Politika, 19. siječnja 1933.

Izvor **2**

Trogirski incident

Divlja protivtalijanska srpska mržnja, Corriere Istriano, 6. 12. 1932. – godina XI
Veličanstveni trogirski krilati lavovi* devastirani udarcima čekića i dinamitom
(*krilati lavovi – simbol mletačke vlasti i Mletačke Republike)
S ciljem umjetnog podizanja jugoslavenskog patriotizma u Dalmaciji, koji nije u duhu tamošnjeg stanovništva, a koje je stvorilo sve veću mržnju i svakodnevni otpor, splitske su vlasti započele s napadima na talijansko naslijeđe ovog kraja preko jedne plaćeničke čete i unajmljenih nasilnika. Došlo je do demonstracije na bazi urlanja i vrijeđanja Talijana koji su prozivani "Plaćenicima Mussolinija". (...)
Za svoje su ciljeve iskoristili svečanost "Sokola" i došlo je do strašnog razaranja mletačkih historijskih spomenika, koji tako prirodno krase sve gradove u Dalmaciji. (...)
Većina je domaćeg stanovništva bila suzdržana i ogorčena zbog ove rulje u službi srpskih vlasti. Nakon jednog pokušaja u Splitu, slijedeći program splitskog kapetana, namjerili su se na Trogir.

Nakon što se spustila noć, dali su sebi truda i upustili u barbarsko ponašanje i vandalizam kakav razum teško može pojmiti. Divlji bijes, odobren pasivnim ponašanjem lokalnih i policijskih vlasti, okrenuo se protiv divnih mletačkih spomenika (…) U tami decembarske noći, lavovi Svetog Marka, koji su poštovani stoljećima, pali su slomljeni pod udarcima čekića rulje potplaćene iz Beograda. Tako su lavovi s Morskih i Kopnenih vrata (...) te veliki lav koji se nalazi unutar prekrasne gradske lože – po naredbi uništeni rukama vandala.
Sljedeću noć vratili su se s bakljama i upotrebom čekića još žešće nastavili s uništavanjem. Ispod mletačke lože korišten je dinamit radi uništenja velikog lava Sv. Marka. Tako je u nekoliko sati sve ono što je Trogir nudio cijelom svijetu – slavu i umjetnost talijanske kulture – bilo povrijeđeno, oštećeno i dobrim dijelom uništeno (...)

Corriere Istriano, 6 Dec. 1932 – year XI

Grupa 4. Uloga advokata iz Budve

Pročitaj i analiziraj izvore, ispuni tablicu br. 1 i odgovori na sljedeća pitanja:

- Soko Kraljevine Jugoslavije – šta je to?
- Odredi njegov cilj i svrhu rada!
- Kakvu je ulogu imalo sokolstvo u očuvanju jugoslavenskog identiteta?

Nakon što ispunite tablicu i odgovorite na pitanja, odaberite člana grupe koji će prezentirati vaše odgovore iz uloge advokata.

Izvor **1**

Trogirski incident

Divlja protutalijanska srpska mržnja, Corriere Istriano, 6. prosinac 1932. – godina XI
Veličanstveni trogirski krilati lavovi* devastirani udarcima čekića i dinamitom
(*krilati lavovi – simbol mletačke vlasti i Mletačke Republike)
S ciljem umjetnog podizanja jugoslavenskog patriotizma u Dalmaciji, koji nije u duhu tamošnjeg stanovništva, a koje je stvorilo sve veću mržnju i svakodnevni otpor, splitske su vlasti započele s napadima na talijansko naslijeđe ovog kraja preko jedne plaćeničke čete i unajmljenih nasilnika. Došlo je do demonstracije na bazi urlanja i vrijeđanja Talijana koji su prozivani "Plaćenicima Mussolinija". (...) Za svoje su ciljeve iskoristili svečanost "Sokola" i došlo je do strašnog razaranja mletačkih historijskih spomenika, koji tako prirodno krase sve gradove u Dalmaciji. (...)
Većina je domaćeg stanovništva bila suzdržana i ogorčena zbog ove rulje u službi srpskih vlasti. Nakon jednog pokušaja u Splitu, slijedeći program splitskog kapetana, namjerili su se na Trogir. Nakon što se spustila noć, dali su sebi truda i upustili u barbarsko ponašanje i vandalizam kakav razum teško može pojmiti. Divlji bijes, odobren pasivnim ponašanjem lokalnih i policijskih vlasti, okrenuo se protiv divnih mletačkih spomenika (…) U tami decembarske noći, lavovi Svetog Marka, koji su poštovani stoljećima, pali su slomljeni pod udarcima čekića rulje potplaćene iz Beograda. Tako su lavovi s Morskih i Kopnenih vrata (...) te veliki lav koji se nalazi unutar prekrasne gradske lože – po naredbi uništeni rukama vandala.
Sljedeću noć vratili su se s bakljama i upotrebom čekića još žešće nastavili s uništavanjem. Ispod mletačke lože korišten je dinamit radi uništenja velikog lava Sv. Marka. Tako je u nekoliko sati sve ono što je Trogir nudio cijelom svijetu – slavu i umjetnost talijanske kulture – bilo povrijeđeno, oštećeno i dobrim dijelom uništeno (...)

Corriere Istriano, 6 Dec. 1932 – year XI

Izvor **2**

Sokolski posteri i razglednice

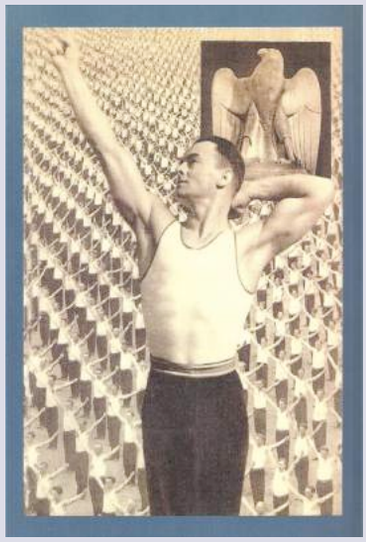
Dušan Cvetković, Sokoli i sokolski sletovi, Miroslav, Beograd 2007.

Први Свесоколски слет Сокола Краљевине Југославије Београд 1930. године

Први покрајински слет Сокола Краљевине Југославије у Љубљани 27 – 29. јуна 1933. године

1. Opiši tačno šta vidiš na razglednici: opiši ljude, odjeću, predmete, simbole!
2. Kakav biste naslov dali razglednicama?
3. Šta je prikazano u središtu razglednice, šta na rubovima, šta u prvom planu, a šta u pozadini?
4. Šta je autor htio postići? Imaju li razglednice kakvu poruku? Kakvu simboliku?

Grupa 5. Uloga učiteljice iz Sarajeva

Pročitaj i analiziraj izvore, ispuni tablicu br. 1 i odgovori na sljedeća pitanja:

- Soko Kraljevine Jugoslavije – šta je to?
- Odredi njegov cilj i svrhu rada!
- Kakvu je ulogu imalo sokolstvo u očuvanju jugoslavenskog identiteta?

Nakon što ispunite tablicu i odgovorite na pitanja, odaberite člana grupe koji će prezentirati vaše odgovore iz uloge učiteljice.

Izvor **1**

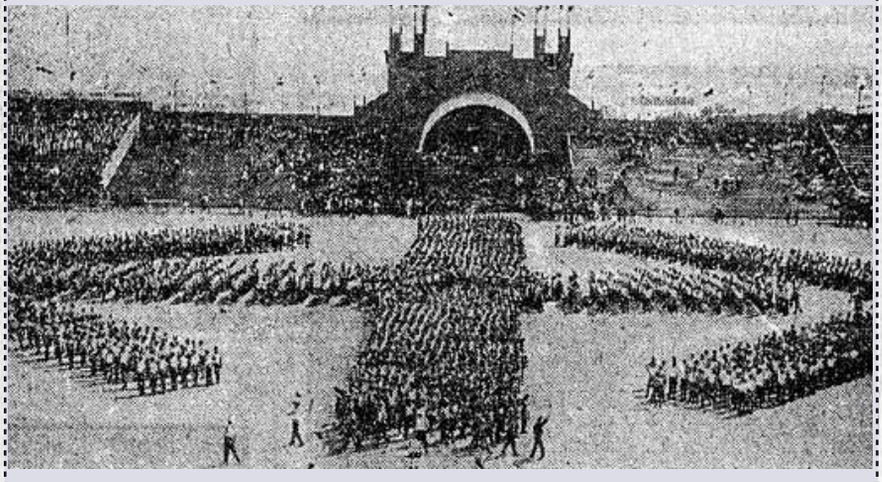
U Politici je 19. 1. 1933. objavljena Rezolucija Sokolskog saveza koja je donesena na Skupštini Sokolskog saveza održanoj u Beogradu 29. 3. 1931

Politika, 19. 1. 1933.
Putevi i ciljevi
Rezolucija Sokolskog saveza donesena na Skupštini Sokolskog saveza u Beogradu 29. marta 1931.
"U sokolskoj su organizaciji svi članovi jednaki. Sokolstvo vjerno svojim demokratskim načelima slobode, jednakosti i bratstva cijeni ljude po njihovoj ličnoj vrijednosti, a ne dijeli ih po staleškim, klasnim, vjerskim i plemenskim razlikama, niti po zvanjima, društvenom položaju ili imetku."
"Sokolstvo smatra ženu jednako vrijednim članom ljudskog društva kao i muškarca. U sokolskoj organizaciji sokolice i sokoli potpuno su ravnopravni."
"Kao glavno, neposredno i naročito sredstvo sokolskog odgoja smatra Sokolstvo tjelesno vežbanje po Tirševom sistemu i njegovoj metodi. Sokolstvo se služi u svrhu unapređenja tjelesnih i duševnih sposobnosti svojih pripadnika i čitavog naroda, također i drugim sredstvima, koja su u skladu s općim sokolskim načelima."
"Sokolska misao je napredna misao.
Kao napredna ustanova, Sokolstvo vjeruje u napredak i usavršavanje čovječanstva i pojedinih ljudskih ustanova. Sokolski pokret kao moderan pokret treba zadovoljiti potrebe i zahtjeve savremenog stoljeća i ljudskog društva, koji unapređuju njegov opstanak."

Politika, 19. siječnja 1933.

Izvor **2**

Sokolski slet u Beogradu

Politika, 30.6.1930

Pitanja:

1. Opiši šta vidiš na slici.
2. Šta ti govori ova slika?
3. Je li ti nešto neobično na slici?
4. Šta želiš još saznati?

Grupa 6. Uloga kućanice iz Beograda

Pročitaj i analiziraj izvore, ispuni tablicu br. 1 i odgovori na sljedeća pitanja:

- Soko Kraljevine Jugoslavije – šta je to?
- Odredi njegov cilj i svrhu rada!
- Kakvu je ulogu imalo sokolstvo u očuvanju jugoslavenskog identiteta?

Nakon što ispunite tablicu br. 1 i odgovorite na pitanja, odaberite člana grupe koji će prezentirati vaše odgovore iz uloge kućanice.

Izvor **1**

"A onda su me roditelji upisali u Soko: to će dobro doći za moj tjelesni razvoj. Bilo nas je nekolicina iz razreda, a uz to i učenika iz drugih škola. Imali smo vrlo dragog prednjaka, koga smo trebali zvati bratom. Zvao se Vlado Lesjak, plavokos, modrook, uvijek se lijepo i srdačno prema nama odnosio i stoga mislim da smo ga svi zavoljeli. Da, tražio je disciplinu, ali nikad s nama nije bio zlovoljan ili – nedajbože – grub. Mislim da je volio svoj posao, osjetili smo da je to čovjek s određenim odgojem i kulturom ponašanja prema ljudima. Gajio je drugarski odnos, a to je i temelj svih pravih sokolaša."

Branko Polić, Vjetrenjasta klepsidra, Durieux, Zagreb, 2007., str. 57.

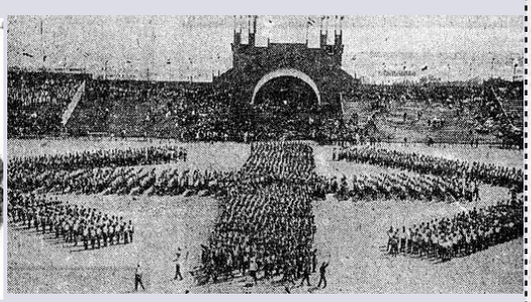
Izvor **2**

Cijeli Beograd jučer je bio jedan veliki stadion.

ПОЛИТИКА

Цео Београд је јуче био један велики стадион

— У року од свега четири сата стигло је јуче пет хиљада чехословачких сокола —

Politika, 29.6.1930

Izvor **3**

Tjelesne vježbe naše vojske (slet u Beogradu)

Ilustrirani Slovenec, 6. 07 1930. štev. 27

Pitanja:

1. Opiši šta vidiš na slici.
2. Šta ti govori ova slika?
3. Je li ti nešto neobično na slici?
4. Šta želiš još saznati?

Diskutiranje uloga i različitih pogleda na Sokolski pokret

Popunjavanje tabele 2 (vidi prilog)

Odgovaranje na ključno pitanje: **Jugoslavenski Soko – omladinska organizacija ili politička partija?**

Debata i zaključak

Prilozi:

Tablica 1

Pozitivne strane (obrazovanje, sport, putovanja, povezivanje ljudi, ...)	**Negativne strane** (indoktrinacija, nacionalizam, nasilje, ...)

Tablica 2

Obrazovanje, sport, pismenost	**Indoktrinacija**	**Nacionalni identitet**

Igor Jovanović
Sanja Pereša-Macuka

Nogomet i diktatura

Ključno pitanje

U kojoj mjeri se slažete s tvrdnjom: “Fudbal nema nikakve veze s politikom”?

Tema

Ovaj modul je pregled o sportskom životu u periodu 1918–1930, tačnije o jednom poznatom slučaju i problemima koji su se pojavili vezano za jugoslavenski nacionalni tim na prvom svjetskom prvenstvu u fudbalu, u Urugvaju.

Ova tema je izabrana jer smo pretpostavili da bi bila interesantna za većinu učenika i nastavnika. Tema je kontroverzna jer nam utjecaj politike i sporta može pomoći da malo približimo probleme poput: nacija u Kraljevini Jugoslaviji, diktature, centralizacije, političkih sukoba, untarizma... Naša namjera je prikazati učenicima srpsko-hrvatsko pitanje na malom i interesantnom incidentu/slučaju. Tema je relevantna za cijelu regiju jer se odnosi na sve zemlje u Kraljevini Jugoslaviji, jer je fudbal bio veoma popularan i razvijen u svim krajevima i vjerujemo da su svi učenici zainteresirani za svoju lokalnu fudbalsku historiju, pa ovo može poslužiti kao veza za dalje istraživanje i projekte lokalne historije.

Ciljevi

- Kritička analiza izvora o sudjelovanju jugoslavenskog tima na prvom svjetskom nogometnom prvenstvu te problema u odnosima između nacija u Kraljevini Jugoslaviji.
- Produbljivanje znanja o lokalnoj i svjetskoj historiji sporta.
- Upoznavanje sa zabavnom stranom historije i poticanje interesa za historijsku nauku.

Ishodi

- Učenici će razviti kritičko mišljenje kroz učenje o uzrocima i posljedicama.
- Učenici će pronaći veze između političkog sukoba i sporta.
- Uporedit će ovaj poznati slučaj iz historije s problemima i nasiljem koje se danas događa među ljubiteljima sporta.
- Jačanje interesa i entuzijazma za predmet.

Uputstva za nastavnike

Nastavnik će razredu predstaviti temu. Radionica ima dvije faze – prva faza je individualni rad i rad u parovima, a druga faza je grupni rad i predstavljanje rezultata.

Korak 1 / Motivacija: Uvod i motivacija – nastavnik će pročitati uvod, zatim pokazati sliku stare kožne lopte iz 19. stoljeća. Učenici će odgovoriti na dato pitanje i zaključit ćemo šta znamo o fudbalskoj historiji.

Pitanja:

1. Pokušaj da usporediš igranje fudbala sada i prije 100 godina.
2. Kakvi su bili uslovi?
3. Znaš li nešto o historiji fudbala?

45 minuta

Korak 2 / „Fudbal u Kraljevini Jugoslaviji“: Rad u grupama – analiza fotografija i popunjavanje tabele – Učenici će analizirati izvore o novinskoj najavi nove interesantne igre – fudbala, izvor o prvom svjetskom prvenstvu i osnivanju Nogometnog saveza u Zagrebu.

Predložena pitanja za diskusiju:

1. Smatramo li fudbal starim tradicionalnim sportom? Zašto?
2. Navedi neke poznate fudbalske klubove s početka 20. stoljeća.
3. Kada je osnovan Jugoslavenski fudbalski savez i gdje mu je bilo sjedište? Zašto?

Korak 3 / „Centralizacija i fudbal“: Rad u grupama – čitanje i analiza izvora, pravljenje male vremenske osu. Zadatak je analizirati izvore i popuniti vremensku osu sastavljajući sve izvore po datumima. Na kraju ćemo rekonstruirati priču gledajući hrvatsko, srpsko, slovensko i međunarodno stanovište.

Pitanja i zadaci

1. Postavi izvore u hronološki red i napravi vremenski slijed.
2. Analiziraj sva stanovišta o premještanju Fudbalskog saveza iz Zagreba u Beograd. Šta možeš zaključiti?
3. Zašto je važno da sjedišta fudbalskih saveza budu u glavnom gradu države? Obrazloži svoje mišljenje.

Korak 4 / „Svjetsko prvenstvo bez hrvatskih igrača“: Grupni rad – čitanje i analiza izvora. Nakon kratkog uvoda, učenici će raditi u grupama. Zadatak je da se analiziraju izvori o prvom svjetskom prvenstvu u fudbalu, odgovarajući na tri postavljena pitanja.
Pitanja i zadaci

1. Zbog čega su hrvatski igrači odbili igrati za nacionalni tim na svjetskom prvenstvu?
2. Pronađi poveznicu između politike i sporta, biznisa i sporta, nekad i danas. Objasni!
3. Znaš li za nekog igrača danas koji je odbio igrati za nacionalnu reprezentaciju i zašto?
4. Koji su mogući razlozi za odbijanje poziva reprezentacije danas, a koji nekad?

Korak 5 / Povratak i reakcije: Grupni rad – čitanje i analiza izvora. Učenici će analizirati izvore i odgovoriti na data pitanja. Na kraju ćemo izvući zajednički zaključak i popuniti tabelu: Uzroci / incident / posljedice
Pitanja i zadaci:

1. Povratak i reakcije
   - Usporedi doček nacionalnog tima u Ljubljani, Zagrebu i Beogradu. Šta možeš zaključiti?
   - Zašto im je u Zagrebu priređen hladan doček?
   - Poveži ovakav doček sa situacijom u zemlji tih dana.
2. Pitanje novca
   - Navedi neke probleme u vezi s novcem nakon završenog svjetskog prvenstva.

Tablica 1

uzroci	incident	posledice

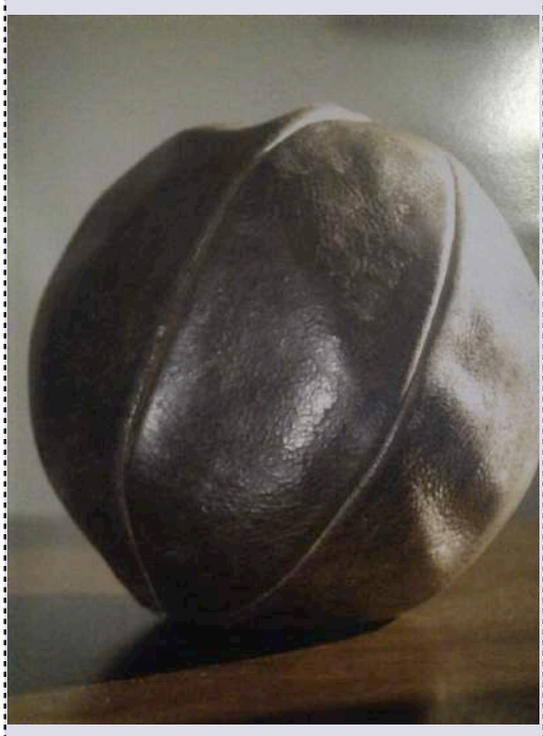
Radionicu možemo završiti ključnim pitanjem:
„Nogomet nema nikakve veze s politikom.“
U kojoj se mjeri slažete s ovom tvrdnjom?

Motivacija
Frontalni rad, rad u paru, razgovor

Uvod
Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (kasnije Kraljevina Jugoslavija) osnovana je 1918. s centrom u Beogradu. Poslije 1918. uspostavljeni su novi, nadnacionalni sportski savezi. Neki od njih su bili osnovani u Zagrebu, kao što su bili Jugoslovenski olimpijski komitet i Nogometni savez Jugoslavije.
Pokušaji da se stvore unitaristička i centralizirana država s centrom u Beogradu stvarali su tenzije, naročito između Hrvata i Srba. Nakon što je glavni ured Nogometnog saveza Jugoslavije prebačen u Beograd 1930, hrvatski reprezentativci odbijali su da igraju za nacionalni tim naredne tri godine.
Tenzije između Hrvata i Srba, u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (od 1929. Kraljevina Jugoslavija) odrazit će se i na fudbal, također.

Izvor **1**

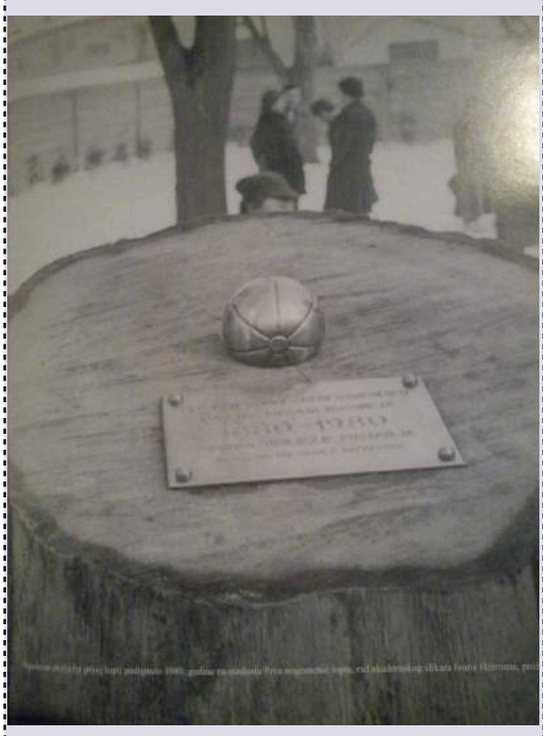
Lopta iz 19. stoljeća

Zupanja – koljevka hrvatskog nogometa, Zupanja, 2005.

Izvor **2**

Lopta iz 19. stoljeća, spomenik prvoj lopti

Zupanja – koljevka hrvatskog nogometa, Zupanja, 2005.

Pitanja:

1. Pokušaj usporediti igranje fudbala sada i prije 100 godina.
2. Kakvi su bili uslovi?
3. Znaš li ti nešto o historiji fudbala?

Izvor 1

Poziv na učenje igre fudbala (1893)

Kako su u najnovije vrijeme posvuda u Evropi, štaviše i izvan Evrope, preotele mah u gimnastičkim društvima gimnastičke igre, posebno tzv. Engleske, kao Lawn Tennis, Football, Cricket (...) odlučio je "Hrvatski Sokol" upoznati svoje članove s nekim od tih igara (...) Igre će započeti druge sedmice, a najprije će se učiti Lawn Tennis i Football.

Sto godina nogometa u Hrvatskoj 1880. – 1980., NIŠRO Prosvjeta, Bjelovar 1984., glavni urednik Franjo Frntić

Izvor 2

Osnivanje Nogometnog saveza Jugoslavije u Zagrebu

Godine 1912/1913. odigrano je Prvo nogometno prvenstvo Hrvatske i Slavonije sa šest klubova. Prvak je bio HAŠK. Drugo prvenstvo započelo je 1913, ali nije završeno zbog Prvog svjetskog rata. Osnivanje Jugoslavenskog nogometnog saveza dogodilo se na Skupštini u Zagrebu 15. travnja/aprila 1919. Toj Skupštini, pored delegata iz Hrvatske ,prisustvovali su i predstavnici iz nekih drugih krajeva pa je nakon rasprave o osnivanju nogometne organizacije prevladalo mišljenje da je uputnije i korisnije osnovati nogometnu organizaciju nove države Srba, Hrvata i Slovenaca. Tako je toga dana, umjesto obnavljanja rada Nogometne sekcije i osnivanja Hrvatskog nogometnog saveza, osnovan Jugoslavenski nogometni savez (JNS) sa sjedištem u Zagrebu.

Sto godina nogometa u Hrvatskoj 1880. – 1980., NIŠRO Prosvjeta, Bjelovar 1984., glavni iurednik Franjo Frntić

Izvor 3

Jugoslavenski nacionalni tim

Jugoslavenski nacionalni tim odigrao je svoju prvu međunarodnu utakmicu na Olimpijskom turniru u Antverpenu 1920. Dva teška poraza i posljednje mjesto na turniru, nakon kojih su slijedili osrednji nastupi na olimpijadama u Parizu i Amsterdamu, nisu obeshrabrili fudbalske pionire. Nacionalni tim je nastavio igrati prijateljske mečeve i lokalne turnire (Kup Balkana, Kup susjednih zemalja), a 1930. učestvovao je na prvom svjetskom prvenstvu u Urugvaju.

Nogometni savez osnovan je 1919, iako je prvi klub bio osnovan u Subotici 1901. – FK Bačka. Klub je predstavljen javnosti u prijateljskoj utakmici protiv Mađarskog TK Mohacs. Godine 1903. Beograd i Zagreb dobili su svoje prve fudbalske bebe: Soko i HAŠK (Hrvatski akademski športski klub). Fudbal je dobio puno na popularnosti, pa su klubovi osnivani u Ljubljani (Ilirija), Kragujevcu (Šumadija), Novom Sadu (NAK), Sarajevu (Građanski), Varaždinu (VGŠK), Splitu (Hajduk), Beogradu (BSK, Jugoslavija, BASK...), Zagrebu (Građanski, Concordia, Akademija, PNIŠK)...

Prvi nacionalni šampionat održan je 1923. i pobjednici su bili Građanski i Zagreb. Sve do Drugog svjetskog rata, Građanski i BSK Beograd osvojili su po pet naslova prvaka i činili kičmu nacionalnog tima. Godine 1929. sjedište Fudbalskog saveza Jugoslavije preseljeno je iz Zagreba u Beograd. Antagonizam između srpskih i hrvatskih predstavnika izbio je dva puta: prvo 1930, kada su hrvatski klubovi zabranili svojim igračima da igraju za nacionalni tim, a zatim i 1933, kada šampionat nije održan jer se klubovi nisu mogli dogovoriti oko sistema takmičenja.

www.rsssf.com (19.07.2013)
World's organization for footbll history and statistics

Izvor 4

Tablica prvaka i viceprvaka Jugoslavije od 1923. do 1930.

	Klub	Prvak	Viceprvak
1	BSK Beograd	5	5
2	Građanski Zagreb	5	2
3	Hajduk Split	2	5
4	Jugoslavija Beograd	2	3
5	Konkordija Zagreb	2	1
6	HASK Zagreb	1	0
7	Slavija Sarajevo	0	1
8	SASK Sarajevo	0	1

www.rsssf.com (19.07.2013)
World's organization for footbll history and statistics

Pitanja:

1. Smatramo li nogomet starim tradicionalnim sportom? Zašto?
2. Navedi neke poznate nogometne klubove s početka 20. stoljeća.
3. Kada je osnovan i gdje je bilo sjedište Nogometnog saveza Jugoslavije?

Uvod

Srpska politička elita insistirala je na centraliziranoj državi, snažno se protiveći ideji federalizacije koju je zahtijevala većina hrvatskih političkih lidera. Vlada predvođena Srbima u Beogradu pokušavala je formirati centraliziranu državu premještajući državne institucije u glavni grad države. Premještanje sjedišta Fudbalskog saveza bilo je dio ovog procesa.
Fudbalski Savez Jugoslavije osnovan je 1919. u Zagrebu, a 1930. premješten je u Beograd.

Izvor **1**

Centralizacija

Šestojanuarska vlada je radila na stvaranju organizacija, društava, udruženja, zasnivanih na ideologiji integralnog jugoslavenstva. Ove su naročito forsirane u "prečanskim krajevima". U decembru/prosincu 1929. stvorena je prva državna organizacija fizičke kulture (Soko Kraljevine Jugoslavije). Potpuno podržavljivanje u oblasti tjelesne kulture izvršeno je 1931. obrazovanjem Ministarstva fizičkog vaspitanja naroda. Stvoreni su Jugoslavenski streljački savez, Jugoslavenski vatrogasni savez, Jugoslavenski skautski savez, Savez sportova sportskih saveza koji je obuhvaćao čitav niz sportova. Sport u Kraljevini Jugoslaviji, organizacijski povezan u etatizirani Savez sportskih saveza, dobio je važnu ulogu kod sprovođenja vojničkog obrazovanja omladine.

Branko Petranović: ISTORIJA JUGOSLAVIJE, knjiga I - KRALJEVINA JUGOSLAVIJA , www.znaci.net/00001/93_6pds. (19.07.2013)

Izvor **2**

Hrvatsko stanovište

Na Redovnoj skupštini Jugoslavenskog nogometnog saveza održanoj 16. marta/ožujka 1930. u Zagrebu, u periodu kada je na snazi bila šestojanuarska diktatura, donesena je većinom glasova delegata odluka da se sjedište Saveza preseli iz Zagreba u Beograd.
Poznate su činjenice da, prema tadašnjim pravilima, klub član Saveza nije morao na Skupštinu poslati svog delegata. Manji registrirani klubovi davali su svoje punomoći predstavnicima većih klubova za koje su vjerovali da vode pravilnu nogometnu politiku. Svaka punomoć je na Skupštini značila i po jedan glas pa su u to vrijeme pojedini delegati Skupštine raspolagali s nekoliko glasova na osnovu punomoći nogometnih klubova. To je bilo odlučujuće prilikom donošenja odluka, jer je jedan delegat mogao imati na desetke glasova. Tako je jedan delegat iz Zagreba za Skupštinu, kad se raspravljalo o preseljenju, raspolagao s ukupno 26 punomoći sa svoje teritorije. Na nerazjašnjeni način u noći između subote i nedjelje te punomoći su nestale, tako da se na Skupštini nisu mogle predočiti. Upravo nedostatak tih 26 punomoći bi je odlučujući za odluku o preseljenju Jugoslavenskog nogometnog saveza iz Zagreba u Beograd.

Sto godina nogometa u Hrvatskoj 1880. – 1980., NIŠRO Prosvjeta, Bjelovar 1984., glavni urednik Franjo Frntić

Izvor **3**

Skupština Jugoslavenskog nogometnog saveza

Zagreb 16. marta/ožujka
"Jutarnji list" donosi: "Danas je ovdje održana Glavna skupština Jugoslavenskog nogometnog saveza. Prema rješenju redarstva, ova je Skupština imala biti nastavak Skupštine od 24. 11. prošle godine i mogli su glasati samo onda verificirani. Prešlo se odmah na raspravu o promjeni člana 1 Saveznih pravila o sjedištu Saveza. S 213 glasova stvoren je zaključak da se ovaj paragraf promijeni i da se kao sjedište Saveza odredi Beograd. Tamo se seli i zbor nogometnih sudaca."

Jutarnji list, 16.03. 1930.

Izvor **4**

Pred glavnu skupštinu JNS-a

Sutra će se s početkom u 8 sati u Gradskom savjetovalištu održati skupština Jugoslavenskog nogometnog saveza na kojoj će se raspravljati mnoga važna pitanja. Za sjednicu vlada veliki interes u svim sportskim krugovima u cijeloj državi jer su na dnevnom redu jako važni prijedlozi. U Zagreb su stigli delegati iz Sarajeva, Osijeka, Beograda, Skoplja, Splita, Ljubljane i Subotice. Mnogi će klubovi poslati svoje sopstvene predstavnike. Glavna tema rasprave bit će pitanje promjene pravila. Moguće je da dođe do rasprave zbog puno prijavljenih klubova u Zagrebačkom nogometnom podsavezu. Nadalje će se govoriti o prijedlogu promjena za odigravanje državnih prvenstvenih utakmica Ljubljanskog podsaveza, zatim o sudjelovanju na svjetskom prvenstvu, o promjeni načina delegiranja sudaca na utakmicama, što predlaže Podsavez iz Subotice itd. Skupštini će moći prisustvovati samo delegati klubova te osobe koje imaju posebne dozvole.

Slovenec, br.63. 16.03. 1930.

Izvor **5**

Sjedište JNS-a preneseno u Beograd

Politika, 17. 3. 1930.
Sjedište Jugoslavenskog nogometnog saveza preneseno u Beograd
"Većina delegata zagrebačkog, splitskog i osječkog podsaveza napustila je Skupštinu prije glasanja! Nova uprava je izabrana aklamacijom."
(aklamacija = vršenje izbora jednostavnim uzvikivanjem, bez pojedinačnog glasanja)

Politika, 17 03 1930

Izvor **6**

Poslije značajne odluke o prijenosu Jugoslavenskog nogometnog saveza u Beograd

"Nedjeljna skupština J. N. saveza skinula je s dnevnog reda jedan krupan problem jugoslavenskog sportskog života. U pitanju prenosa jugoslavenskog sjedišta Saveza sportaši su se bili podijelili u dva tabora, što još i ne bi bilo nikakvo naročito zlo. Ali se borba oko ostanka Saveza u Zagrebu toliko izopačila, da tu više čovjek nije mogao sagledati kraj nerazumnoj i nesportskoj borbi."

Politika, Beograd, 19. 03. 1930.

Izvor **7**

Nova uprava JNS-a preuzela je posao.

Zagreb, 18. marta/ožujka
Jučer ujutro su predstavnici dosadašnjeg Jugoslavenskog nogometnog saveza primili policijsku obavijest da trebaju odmah prenijeti poslovne zadatke novoizabranom odboru. Danas (poslijepodne) u 15 sati je to izvršeno.

Slovenec, Novine Slovenske pučke stranke, br 65,

Izvor **8**

Izjava Huga Meisla*

Politika, 20. 3. 1930.
"Što se tiče priznanja ovih promjena u vođstvu jugoslavenskog nogometa kod FIFA, mogu vam odmah reći da će priznati upravu koja je legalizirana kod vlasti"
"Ako bi s tim bili saglasni jugoslavenski sportski krugovi, ja bih predložio da se održi jedna konferencija, eventualno u Mariboru, na kojoj bih se založio da se razmirice između Beograda i Zagreba izglade."

*Hugo Meisl = izbornik Austrije i član uprave FIFE

Politika, 20 03 1930

Izvor **9**

Prva sjednica JNS-a u Beogradu

"Sinoć je u Beogradu bila prva sjednica Jugoslavenskog nogometnog saveza. Poslije opširne rasprave, odbijena je primjedba Zagrebačkog podsaveza, da je Savez premješten u Beograd po nuždi, a ne pravno."

Hrvatski list, 23. 3. 1930.

Pitanja i zadaci:

1. Postavi izvore u hronološki red i napravi vremenski slijed.
2. Analiziraj sva stanovišta o premještanju Fudbalskog saveza iz Zagreba u Beograd. Šta možeš zaključiti?
3. Zašto je važno da sjedišta fudbalskih saveza budu u glavnom gradu države? Obrazloži svoje mišljenje.

Uvod

Bilo je mnogo problema s jugoslavenskim nacionalnim timom tokom priprema za svjetsko prvenstvo u urugvaju 1930. Jugoslavenski fudbalski savez osnovan je sa sjedištem u Zagrebu 1919. Premještanje sjedišta iz Zagreba u Beograd bila je politička odluka s lošim posljedicama. Čini se da je fudbal oduvijek bio više od igre za većinu građana.

Raniji predsjednici Fudbalskog saveza Jugoslavije su uglavnom bili Hrvati – dr. Hinko Wirth, dr. Ante Jakovac, dr. Miroslav Petanjek, dr. Veljko Ugrinić, dr. Kazimir Kremedić, dr. Ivo Lipovšćak, Dragan Vučković, Vatroslav Krčelić, Ante Pandaković i Janko Šafarik. Fudbalski selektori su također bili većinom Hrvati – Veljko Ugrinić, Dušan Zinaja i Ante Pandaković.

Hrvatski građani i javnost su bili rezignirani, ljuti i revoltirani. Deveterica hrvatskih igrača sa spiska za Urugvaj odbili su igrati za jugoslavenski nacionalni tim na svjetskom šampionatu. Igrači iz Slovenije i Subotice pridružili su im se i povukli svoje igrače.

Nakon utakmice u Atini 1930, jugoslavensku reprezentaciju napustio je selektor, Ante Pandaković (također Hrvat). Novi selektor je bivši fudbaler i prvi srpski internacionalni sportski sudija, Boško Simonović.

Izvor **1**

Prva noć na brodu Florida

ПОЛИТИКА

Наши фудбалери на путу за Уругвај

Прва ноћ на броду „Флорида"

Све је уређено да наши играчи тренирају на броду за време пута —

Politika' , 26. 06. 1930, br. 7950 – godina XXVII

Izvor **2**

Jugoslavija je postigla značajne rezultate, podjelom trećeg mjesta s timom SAD, dok su u prvom susretu na otvaranju pobijedili apsolutne favorite – tim Brazila – s 2:1.

15 јул ПОЛИТИКА

Успеси Европљана у Монтевидеу

Југославија је тукла Бразилију са 2:1 (2:0)

— За Југославију су голове дали Тирнанић и Бек. — Француска-Мексико 4:1 — Америка-Белгија 3:0 — Румунија-Перу 3:1 —

Politika, Beograd, 15. 7. 1930.

Izvor **3**

Bez Hrvata

U novinama koje su kupili u Zagrebu ne nalaze ništa o učešću Jugoslavije u Montevideu. Jedina vijest u vezi s predstojećim takmičenjem bila je izjava jednog zagrebačkog fudbalskog radnika koji je rekao i ostao živ:

"Mi vodimo računa o zdravlju naših igrača i ne dozvoljavamo im da putuju u Montevideo, u avanturu koja i njihove živote može dovesti u pitanje. Oni će tamo gladovati i mi žalimo sve one koji su pošli na ovaj put preko mora", pisalo je u novinama.

Vladimir Stanković "Montevideo bog te video", Beograd

Izvor **4**

Danas Jugoslavija igra protiv Bolivije.

Favorit je Jugoslavija – "Najbolji tim, prvaci Evrope", kaže urugvajska štampa za naše igrače."

Страна 13

Данас Југославија игра против Боливије

– Фаворит је Југославија – „Најбољи тим, прваци Европе", каже уругвајска штампа за наше играче –

Politika', 17 07 1930

Pitanja i zadaci:

1. Zbog čega su hrvatski igrači odbili igrati za nacionalni tim na Svjetskom prvenstvu?
2. Pronađi poveznicu između politike i sporta, biznisa i sporta, nekad i danas. Objasni!
3. Znaš li za nekog igrača danas koji je odbio igrati za nacionalnu reprezentaciju i zašto?
4. Koji su mogući razlozi za odbijanje poziva reprezentacije danas, a koji nekad?

Izvor **1**

Povratak reprezentacije

Doček je bio srdačan, kao i svugdje usput. Prvo u Ljubljani, zatim u Zagrebu, Sisku, Novoj Gradiški, u Šidu su navijači bukvalno okupirali vagon u kojem su bili igrači, a kulminacija je bila u Beogradu, gdje je na željezničkoj stanici čekalo 5.000 oduševljenih ljudi. Fudbaleri su bukvalno izneseni iz voza kroz prozore vagona i na ramenima navijača ponijeti ka Terazijama…

Vladimir Stanković, Montevideo! Bog te video, Beograd 2010.

Izvor **2**

Doček u Ljubljani

"Jutros u devet i pet brzim je vozom u Ljubljanu stigla naša sportska reprezentacija, koja se s velikim uspjehom borila na nogometnim poljima Južne Amerike i postigla tako zavidne rezultate predstavljajući u inostranstvu naš sport. Tom prilikom našlo se na stanici dosta ljubljanskog sportskog svijeta, koji je srdačno dočekao našu nogometnu reprezentaciju i srdačno je pozdravio."

„Politika", Septembar 1930., br. 8018 – godina XXVII

Izvor **3**

Doček u Zagrebu, 1. septembar/rujan 1930.

"Danas u 12 i 30 brzim vozom iz Pariza stigla je u Zagreb naša fudbalska ekipa iz Montevidea. Na zagrebačkoj stanici izostao je svaki sportski doček. Prisutni su bili samo sportski dopisnici beogradskih listova."

„Politika", Beograd, 2. 09. 1930., br. 8018 – godina XXVII

Izvor **4**

Dobrodošlica

„Hiljade navijača na dočeku naših reprezentativaca na velikoj beogradskoj željezničkoj stanici."

Politika", Septembar 1930., br. 8018 – godina XXVII

Izvor **5**

Jugoslavenski tim (po povratku) u Beogradu, 3. septembra 1930.

Vladimir Stanković, Montevideo Bog te video, Beograd

Pitanja:

1. Uporedi doček nacionalnog tima u Ljubljani, Zagrebu i Beogradu. Šta možeš zaključiti?
2. Zašto im je u Zagrebu priređen hladan doček?
3. Poveži ovakav doček sa situacijom u zemlji tih dana.

Izvor 6

Afera zbog novca i ostavka predsjednika Jugoslavenskog nogometnog saveza

Afera zbog novaca iz Južne Amerike sve se više zaoštrava.
BSK odlučio podnijeti tužbu protiv JNS.
Beograd 23. septembra/rujna
"Pitanje podjele 450.000 din. koje je državna reprezentacija donijela iz Urugvaja dobija sve oštriji oblik i čini se da će stvar završiti pred sudom. Dok su jedni tražili da se novac preda JNS-u u korist cjelokupnog jugoslavenskog sporta, drugi su tražili da se novac dade BSK-u, jer da je on zaslužan da je uopće naša državna reprezentacija otišla u novi svijet. Javili smo da su predsjednik JNS-a Šafarik i savezni kapetan Simonović dali ostavke jer su tražili da se polovica prihoda dade BSK-u. Sinoć je uprava BSK-a održala sjednicu na kojoj je predsjednik kluba dr. Živković referirao o pitanju podjele novca i istaknuo da su neki članovi Uprave Saveza usmenim sporazumom izjavili da će polovicu čistoga prihoda iz Južne Amerike dati BSK-u. Međutim, ti članovi nisu sada mogli iskupiti svoje obećanje, a kako on smatra da je u neku ruku oštetio klub, to je dao ostavku na položaj predsjednika. Ostavka nije uvažena, a o njoj će klub rješavati kada ide. Ujedno je riješeno da se podnese tužba redovnom sudu protiv JNS-a, da se u toj tužbi JNS označi kao forum, koji želi na bespravan način prisvojiti novac, koji je u stvari svojina jednog kluba."

Hrvatski list, 23 septembar 1930

Izvor 7

Podjela premija

"Samo će u Jugoslaviji početi uskoro kampanja preko novina u pravcu negiranja kvalitete 'Selekcije Srbije' i načina reprezentiranja jugoslavenskog fudbala. Porazi reprezentacije Beograda i BSK na prijateljskim utakmicama nazvat će se blamažom 'jugoslavenskog ugleda' zaboravljajući da je taj ugled podigla baš ta selekcija fudbalera. Neće se, međutim, velika suma zarađenog novca (preko 450.000 dinara) nazivati 'blamiranim', već će se tražiti da čitav iznos pripadne Jugoslavenskom nogometnom savezu, kao da je prijateljske utakmice igrala državna reprezentacija, po nalogu iz Jugoslavije. Iako je BSK u delegaciji fudbalera u Urugvaju imao više od dvije trećine zastupljenih, tražio je samo jednu trećinu sredstava radi pokrića troškova pri ostvarivanju tog prihoda. Pored toga, BSK je zbog ugleda jugoslavenskog fudbala žrtvovao svoj, igrajući u državnom prvenstvu s rezervnim sastavom.
Višemjesečna svađa u vrhu jugoslavenskog fudbala završit će odlukom Skupštine Jugoslavenskog nogometnog saveza u korist BSK 14. decembra 1930. godine.
U međuvremenu je na prigovore zagrebačkog fudbalskog područja 'da bi bilo sve drugačije da je središte Saveza ostalo u Zagrebu' predsjednik Jugoslavenskog nogometnog saveza Janko Šafarik podnio ostavku i zauvijek se povukao iz fudbalskog sporta."

Petar M. Prokić, Montevideo 1930.- Prvi svetski kup u fudbalu, Beograd 1998., str. 94.-95.

Izvor 8

Ostavka predsjednika Jugoslovenskog nogometnog saveza

Burna sjednica Upravnog odbora Jugoslavenskog nogometnog saveza, radi pitanja podjele novca, koji je državna reprezentacija donijela iz Južne Amerike
Beograd 19. septembra/rujna. Sinoć je Jugoslavenski nogometni savez održao vanrednu sjednicu. Prije početka sjednice pročitana je ostavka predsjednika dr. Janka Šafarika koja se morala i uvažiti, jer je dr. Šafarik u njoj naveo da neopozivo odstupa…

Hrvatski list, 20.9.1930

Pitanja i zadaci:

1. Navedi neke probleme u vezi s novcem nakon završenog svjetskog prvenstva.

Na kraju ćemo izvući zajednički zaključak i popuniti tablicu: Uzroci / incident / posljedice

Uzroci	Incident	Posljedice

Denis Detling

Umjetnost i režim

Ključno pitanje

U kojoj mjeri se slažete s izjavom: „Umjetnost nije imala nikakve veze s politikom“?

Tema

Politička kriza nakon ubojstva u Skupštini navela je kralja da uvede (ličnu) diktaturu. Integralno jugoslavenstvo, politički progoni, cenzura, ograničavanje građanskih sloboda, neke su od karakteristika diktature Kralja Aleksandra. Ako na to dodamo lošu ekonomsku situaciju, kao odraz Velike depresije, možemo govoriti o situaciji u prvim godinama četvrte decenije 20. stoljeća u Jugoslaviji. Ostaje ključno pitanje kako je to utjecalo na umjetnost i kakvi su bili odnosi između umjetnosti i režima.

Iako ovo pitanje nije osjetljivo i kontroverzno, ono je interesantno zbog činjenice da daje pristup političkim temama iz drugog ugla – umjetnosti. Pitanje odnosa između umjetnosti i režima vidi se, u ovom slučaju, kroz prizmu Grupe Zemlja, Proljetne izložbe u Beogradu i dvojice svjetski poznatih umjetnika – Antuna Augustinčića i Ivana Meštrovića. Mada je za umjetnost (i ne samo u to vrijeme) bio zainteresiran mali krug ljudi, a bio je koncentriran u velikim centrima, naročito Zagrebu i Beogradu, umjetnost je važna ne samo zato što predstavlja odraz situacije u zemlji i društvu već i zato jer je to odraz razmišljanja i postupaka političke i kulturne elite.

Ishodi

- Učenici će naučiti nešto o grupi umjetnika Zemlja, Antunu Augustinčiću, Ivanu Meštroviću, Proljetnim izložbama u Beogradu 30-tih godna 20. stoljeća u Kraljevini Jugoslaviji.
- Učenici će moći razumjeti položaj umjetnika prema režimu i obrnuto.
- Učenici će moći zauzeti stav, izraziti svoje mišljenje koristeći argumente.

Ciljevi

- Napraviti kritičku analizu historijskih izvora.
- Dati tri različite perspektive za temu Umjetnost i režim kroz izabrane materijale.
- Pokazati odnos između (vizuelne) umjetnosti i režima kralja Aleksandra u 30-tim godinama 20. stoljeća, ideju nacionalnog unitarizma, ali i odnos režima prema umjetnosti.
- Prikazati položaj umjetnika prema režimu.
- Koristiti umjetnička djela kao historijske izvore.
- Postići kritičko razmišljanje uz pomoć historijskih izvora i podstaći diskusiju.

Uputstva za nastavnike

Učenici će steći znanja, razumijevanje i uvid u temu kroz odabrani materijal – izvore (slike, pisane izvore, karte) i pripremljene uvodne tekstove. Dati tri različite perspektive za temu Umjetnost i režim kroz izabrane materijale. Rad na izvorima i multiperspektivnost trebaju pomoći da se tema razumije i odgovori na ključno pitanje.

45 minuta

Korak 1

Uvod – objašnjenje radionice i davanje ključnog pitanja: U kojoj mjeri se slažete s izjavom: „Umjetnost nije imala nikakve veze s politikom.“?

Korak 2

Učenici rade u tri grupe s odabranim izvorima i uz dodatnu pomoć teksta iz karata. Postoje četiri vrste izvora – pisani izvori, fotografije, karte i reprodukcije umjetničkih djela. Sve tri grupe imaju isti zadatak, ali različite tvrdnje – grupe trebaju naći koje od navedenih tvrdnji su tačne i objasniti svoj odgovor.

Grupa 1
Izvori: Razgovor između Kralja i Ivana Meštrovića; Olga Manojlović o glorificiranju vlasti; Mapa javnih spomenika kralju Aleksandru (i Petru) koje je izradio Antun Augustinčić; Spomenik kralju Aleksandru u Varaždinu i Titu u Kumrovcu koje je izradio Antun Augustinčić; Skulptura Pijanci.
Tvrdnje

- Meštrović i Augustinčić su bili kritični prema režimu.
- Umjetnički rad Augustinčića i Meštrovića bio je u službi režima.
- Meštrović i Augustinčić su bili politički angažirani.
- Umjetnički rad Augustinčića i Meštrovića je glorificirao kralja.
- Augustinčić i Meštrović su, u prvom redu, izvanredni umjetnici.

Grupa 2
Izvori: Odsustvo nekih od najboljih umjetnika s Proljetne izložbe; Kupovina umjetničkih djela prema broju primjeraka i cijeni; Nazivi umjetničkih djela kupljenih od strane Palate (kralja – uz dodatnu mapu); Prijedlog Palate za kupovinu slika i skulptura; Značaj kupovine umjetničkih djela.
Tvrdnje

- Umjetnici su na proljetnim izložbama promovirali jugoslavensko jedinstvo u umjetnosti.
- Proljetne izložbe su bile sastajalište izuzetnih umjetnika s područja cijele Jugoslavije.
- Palata (kralj) i ministarstvo su izdašno pomagali izložbe kako bi promovirali jugoslavensko jedinstvo.
- Palata (kralj) je prilikom kupovine djela vodila računa samo o kvalitetu djela.

Grupa 3
Izvori: Program Grupe Zemlja; Tabaković: Kult idiotizma (1929); Vanja Radauš: Ispovijest (1932); Krsto Hegedušić: Rekvizicija (1929); Antun Mezđić: Deponija (1932); Oton Postružnik: Pozdrav (1932); Željko Hegedušić: 6.1. (1935).
Tvrdnje

- Umjetnički rad Grupe Zemlja izražava kritiku društvenih, političkih i ekonomskih prilika.
- Umjetnički radovi Grupe Zemlja podržavali su politiku režima.
- Program Grupe Zemlja odražavao je njihovu spremnost da kritiziraju trenutnu situaciju, pa je rad Grupe zbog toga zabranjen.

Korak 3
Predstavnici svake grupe trebali bi označiti na liniji (između dvije ekstremne tvrdnje: Umjetnost nije imala nikakve veze s politikom / Umjetnost je bila u bliskoj vezi s politikom) svoj odgovor u skladu s argumentacijom njihovog grupnog rada.

Umjetnost nije imala nikakve veze s politikom
↑
neutralno
↓
Umjetnost je bila u bliskoj vezi s politikom

Korak 4
Završna rasprava o ključnom pitanju.

Grupa 1

Koje od sljedećih tvrdnji su korektne? Objasni uz pomoć izvora!

1. Meštrović i Augustinčić su bili kritični prema režimu.
2. Umjetnički rad Augustinčića i Meštrovića bio je u službi režima.
3. Meštrović i Augustinčić su bili politički angažirani.
4. Umjetnički rad Augustinčića i Meštrovića je glorificirao kralja.
5. Augustinčić i Meštrović su, u prvom redu, izvanredni umjetnici.

***Uvod**:*

Antun Augustinčić i Ivan Meštrović su bili među najznačajnijim kiparima u Kraljevini Jugoslaviji u međuratnom periodu, pritom i umjetnici svjetskog glasa. Na primjeru dvojice kipara moguće je djelomično pokazati odnos umjetnosti prema režimu kralja Aleksandra.

Ivan Meštrović je najpoznatiji i najslavniji hrvatski kipar te jedan od najvećih savremenih svjetskih umjetnika 20. stoljeća. Dok je do kraja Prvog svjetskog rata politički angažiran radeći na ideji jugoslavenstva, u Kraljevini Jugoslaviji je vješto izbjegavao izravne političke sukobe.

U prvim godinama 30-tih godina 20. stoljeća izlaže svoje radove u Zagrebu i Beogradu (između ostalih i na 2. i 4. proljetnoj izložbi), Evropi (London, Paris, Berlin, Prag, Manchester, Leeds, Belfast, Műnchen, Valencia, Barcelona, Beč, Zűrich, Bruxelles...) i Americi (Chicago, New York).

Antun Augustinčić je uz Ivana Meštrovića svakako najznačajniji hrvatski kipar 20. stoljeća, također svjetski poznat po spomenicima izvedenim širom svijeta. Augustinčić je bio jedan od osnivača likovne Grupe Zemlja iz koje istupa 1933. Od tridesetih godina intenzivira svoje bavljenje javnim spomenicima. Sudjelujući i često pobjeđujući na brojnim javnim konkursima za spomenike u Jugoslaviji i svijetu, stječe ugled majstora spomenika, posebno konjaničkih, što mu među kolegama donosi status prvog državnog kipara.

Izvor 1

Razgovor između kralja i Ivana Meštrovića

Razgovor je vođen prilikom poziranja za izradu biste nakon što je zagrebački časopis (izrazito projugoslavenski) Nova Europa, koji je izdavao dr. Milan Ćurčin, objavio u broju od 26. januara/siječnja 1929. izjavu pod naslovom Novo stanje, koju su potpisali: dr. Laza Popović, dr. Ivan Politeo, dr. Ivan Belin, dr. Milan Ćurčin i Meštrović. U izjavi je izražena kritika uspostave diktature, kao nedemokratskog načina rješavanja problema. Taj broj Nove Europe bio je zbog izjave zabranjen.

- A što radi Vaš Ćurčin? Zar on ne vidi da ovo nije Engleska i da se ovdje ne može kao kod njih?... Zatvorit ću ja njega. Pred sud će on.
- Ako je tako, onda moramo pred sud svi koji smo s njim potpisali izjavu.
- To ne mora biti. Ako neke od vas neću zatvoriti, a neću, na primjer, Vas, a druge hoću, šta ko tome može?
- Da, sastavio jest on, ali smo i mi ostali supotpisali. On nam je izjavu pročitao, a mi smo se, uz manje primjedbe, s njom složili i potpisali. Zato mi se čini da je pravo – ako je pravo – da svi jednako odgovaramo, ako ima odgovornosti.

Kralj je podulje šutio, a onda se nasmiješio, pa rekao:

- Vidjet ćemo šta ćemo s njim. Ovaj put je izabrao dobro društvo, ali, ako se ne urazumi, ništa mu neće pomoći.
- Dr. Ćurčin želi našoj zemlji dobro, koliko bilo ko od nas.
- To sam sklon da vjerujem, ali ima i drugih koji ovoj zemlji žele dobro, pa ih se mora ušutkati, jer ono, kako bi oni htjeli da joj pomognu, ne ide, a što ne ide, ne valja.

Zatim smo prešli na posao. On je sjedio mirno i kod tog prvog poziranja nismo mnogo razgovarali.

Ivan Mestrović, Uspomene na političke ljude i događaje, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1993., 185

Izvor 2

Olga Manojlović o glorifikaciji vladara

"Tako je u periodu pred izbijanje Drugog svjetskog rata – vremenu najžešćih političkih sukobljavanja i postavljanja zahtjeva za decentralizacijom države, glorifikacija ličnosti kraljeva Petra i Aleksandra afirmirala ideje državnog centralizma i nacionalne monolitnosti, na gotovo identičan način kao što je veličanje ličnosti vladara ostvareno u vremenu socijalističke Jugoslavije, a posebno u posljednjoj deceniji njenog postojanja."

Olga Manojlović Pintar, "Tito je stena" (dis)kontinuitet vladarskih predstavljanja u Jugoslaviji i Srbiji 20. veka, Godišnjak za društvenu istoriju, 2-3-, 2004., 86-87

Izvor **3**

Mapa javnih spomenika kralju Aleksandru (i Petru) koje je izradio Antun Augustinčić

Plava boja - napravljeni spomenici (uništeni tijekom Drugog svjetskog rata)
Crvena boja - skice za spomenike

kartu izradio Denis Detling

Izvor **4**

Spomenik kralju Aleksandru u Varaždinu i Titu u Kumrovcu koje je izradio Antun Augustinčić

Spomenik Aleksandru I. Ujedinitelju podignut je 1935. u Varaždinu (srušen 1941.). Spomenik Josipu Brozu Titu postavljen je u Kumrovcu 1948.

Gradski muzej Varazdin 61552 /
en.wikipedia.org/wiki/File:Tito_spomenik1.jpg

Izvor **5**

Skulptura Pijanci

Skulptura Pijanci, autora Antuna Augustinčića, prikazuje u punoj figuri dva muška lika – mršavog žandara i debelog financa (personifikacija režima) – kako zagrljeni teturaju i pjevaju. Kao njedna druga od njegovih poznatih nam skulptura, Pijanci jasno i glasno izražavaju duh Grupe Zemlja (čiji je Augustinčić 1929. bio jedan od osnivača i pripadao joj do 1933), snažnije i jače nego što su to činili njegovi angažirani crteži kojima je sudjelovao na zemljaškim izložbama. To što Pijanci u to vrijeme nisu bili izlagani i britkost umjetničkog izraza podržava nas u uvjerenju da su nastali kao Augustinčićeva reakcija na policijsku zabranu svih aktivnosti Grupe Zemlja u travnju/aprilu 1935. godine, što se poklapa s iskazom sadašnjeg vlasnika da je i prvotna vlasnica Ksenija Kantoci skulpturu datirala u 1935. godinu.

Ekspertiza kustosa galerije A. Augustincica u Kanjecu, Božidar Perković;
fotografija skulpture, Davorin Vujčić

Grupa 2

Koje od sljedećih tvrdnji su korektne? Objasni uz pomoć izvora!

1. Umjetnici su na proljetnim izložbama promovirali jugoslavensko jedinstvo u umjetnosti.
2. Proljetne izložbe su bile sastajalište izuzetnih umjetnika s područja cijele Jugoslavije.
3. Palata (kralj) i ministarstvo su izdašno pomagali izložbe u svrhu promocije jugoslavenskog jedinstva.
4. Palata (kralj) je prilikom kupovine djela vodila računa samo o kvalitetu djela.

Uvod

Od 1929. u Beogradu se u organizaciji umjetničkog društva Cvijeta Zuzorić, održavaju tzv. Proljetne izložbe. One su nastavak tzv. Jugoslavenskih izložbi koje su se organizirale još od 1904.

Izvor **1**

Odsustvo nekih od najboljih umjetnika s Proljetne izložbe

"S izložbe (Prve proljetne izložbe, op. a.) odsustvuju ne samo mnogi od najboljih umetnika koji su trenutno u inostranstvu – Milunović, Dobrović, Šumanović, Uzelac – i čije neprisustvo se razumije i opravdava, nego odsustvuje i velik broj umjetnika koji su kod kuće. Beogradski umjetnici zastupljeni su skoro svi, od slovenskih jedva trojica-četverica, a od hrvatskih nema najboljih, tačno onih čija djela su se očekivala s nestrpljenjem: nema Meštrovića, Kršinića, Babića, Miša, Augustinčića, Becića. Njih zastupaju, u gomili, slabiji umjetnici, od kojih bi samo nekolicina mogla učestvovati na izložbi i s veoma smanjenim brojem radova."

M. Kašanin, Umetničke kritike, Beograd 1968, str. 143-144. u R. Vučetić: Cvijeta Zuzorić' i kulturni život Beograda 1918–1941., Beograd, 2003.

Izvor **2**

Kupovina umjetnina po broju dijela i cijenama

Kupac/Izložba	Ministarstvo obrazovanja	Općina	Kraljev dvor	Privatni
Druga izložba iz 1930.	23	26	0	12
Treća izložba iz 1931.	28 (101 000 din)	4	28 (72 900 din)	8
Peta izložba iz 1933.	nema podataka	nema podataka	nema podataka	1

R. Vučetić, Cvijeta Zuzorić' i kulturni život Beograda 1918–1941., Beograd, 2003., str.712. (AJ, 66-376-614; AJ, 74-350-182; AJ, 74-494-199)

Opciona pitanja:

1. Ko je najveći otkupitelj slika?
2. Šta misliš zašto?
3. Pokušaj objasniti zašto se smanjuje broj radova koje su otkupile privatne osobe?
4. Šta misliš, ima li to kakve veze s kvalitetom izloženih radova?

Izvor **3**

Značaj kupovine umjetničkih djela

Udruženje Cvijeta Zuzorić, organizator Proljetnih izložbi, u dopisima Ministarstvu prosvjete naglašavalo je značaj otkupa. "(...) dosada (je) na proljetnim izložbama bio najveći kupac NJ. V. Kralj i Ministarstvo prosvjete, baš zato što na ovim reprezentativnim izložbama učestvuju umjetnici iz cijele države."

Radina Vučetić, Jugoslavenstvo u umjetnosti I kulturi – od zavodljivog mita do okrutne realnosti (Jugoslavenske izložbe od 1904.-1940.), Časopis za suvremenu povijest, br 3., Zagreb, 2009., 712.; prema Arhiv Jugoslavije, 66-113-366

Opciono pitanje:

1. Šta je po mišljenju Cvijete Zuzorić razlog da su Kralj i Ministarstvo prosvjete najveći otkupitelji slika.

Izvor **4**

Pismo ministru prosvjete

Nakon završene Druge proljetne izložbe, slikari Jovan Bijelić i Vaso Pomorišac, u svibnju/maju 1930, pišu ministru da je zajednička izložba uspjela „kako visokim nivoom izloženih djela, tako još više jednim drugim momentom – naime, kad su se sve narodne snage sjedinile za dobro otadžbine, u tom vremenu našli su se na okupu i pioniri zavjetne jugoslavenske misli".

Radina Vučetić, Jugoslavenstvo u umjetnosti I kulturi – od zavodljivog mita do okrutne realnosti (Jugoslavenske izložbe od 1904.-1940.), Časopis za suvremenu povijest, br 3., Zagreb, 2009., 71o.; prema Arhiv Jugoslavije, 66-381-617

Opciono pitanje:

1. Šta slikari smatraju većim uspjehom kod Druge izložbe: visok nivo izloženih djela ili što su se na izložbi okupili oni koji zagovaraju jugoslavensku misao?

Izvor **5**

Nazivi (nekih) umjetničkih djela koja je kupila kraljeva Palata (s dodatnom mapom)

Prilikom otkupa slika od strane Dvora primetno je da su najčešće otkupljivana djela s motivima mrtve prirode i djela koja se vežu uz razne dijelove Jugoslavije, što se može vidjeti iz naslova djela:

- Motiv iz Ohrida
- Primorski motiv
- Dalmatinske kuće
- Veles
- Oko Tetova
- Korčula
- Iz Hvara
- Pogled na trg u Prizrenu
- Maglaj u Bosni

R. Vučetić, Cvijeta Zuzorić' i kulturni život Beograda 1918–1941., Beograd, 2003., str.712,713 (Arhiv Jugoslavije, 66-376-614);

Opciono pitanje:

1. Šta misliš zašto se prilikom otkupa slika vodila briga da slike budu vezane uz razne dijelove Jugoslavije?

Izvor **6**

Prijedlog Palate za kupovinu slika i skulptura

Prijedlog za otkup slika i skulptura načinjen za Dvor sadržavao je prezime i ime umjetnika i trebao je sadržavati karakteristike izloženog djela. U stvarnosti je to izgledalo ovako:

- Vidmar Nande – Slovenac iz Ljubljane. Uzima motive iz narodnog života.
- Kralj France – Iz Ljubljane, vođa generacije koja se pojavila po oslobođenju.
- Palavičini Petar – Dalmatinac porijeklom. Živi i radi u Beogradu.
- Ružička Kamilo – Slikar iz Zagreba, učestvuje na svim jugoslavenskim izložbama.
- Uzelac Milivoj – Rođen u Mostaru, živi u Parizu. Smatra se jednim od glavnih predstavnika naše savremene umjetnosti. Ima lijepo ime u inostranstvu.

R. Vučetić, Cvijeta Zuzorić' i kulturni život Beograda 1918–1941.,

Opciono pitanje:

1. Ističu li se u prijedlogu otkupa karakteristike umjetničkog djela? Šta je Dvoru bitno za otkup?

Grupa 3

Koje od sljedećih tvrdnji su korektne? Objasni uz pomoć izvora!

1. Umjetnički rad Grupe Zemlja izražava kritiku društvenih, političkih i ekonomskih prilika.
2. Umjetnički radovi Grupe Zemlja podržavali su politiku režima.
3. Program Grupe Zemlja odražavao je njihovu spremnost da kritiziraju trenutnu situaciju, pa je rad Grupe radi toga zabranjen.

Uvod

Grupa Zemlja (punim nazivom: Udruženje likovnih umjetnika Zemlja) je bila statutarno udruženje angažiranih, politički lijevo orijentiranih likovnih umjetnika koje je djelovalo od 1929. do 1935. godine.

Grupa je nastala u vremenu izbijanja ekonomske krize, smrti Stjepana Radića i uspostave diktature. Veliki posredni utjecaj na Grupu Zemlja imali su književnik Miroslav Krleža, njemački slikar Gerog Grosz i njemačka likovna grupa Nova stvarnost (Neue Sachlichkeit).

Članovi Zemlje su se zalagali za umjetnost koja je nije sama sebi svrhom, već je društveno i politički angažirana i dostupna širokim narodnim slojevima (što će utjecati na utemeljenje hrvatskog naivnog slikarstva od strane Krste Hegedušića). Teme i motive su preuzimali iz vlastite sredine, zemlje iz koje su potekli (otud naziv Zemlja), a ponajviše su se bavili problemima hrvatskog sela. Grupa je bila kritička, polemična i u svom je djelovanju vješto zaobilazila cenzuru i pazila da javno ne izazove reakciju režima.

Članovi Grupe Zemlja su bili mnogi značajni hrvatski umjetnici, a među njima Drago Ibler (predsjednik), Antun Augustinčić, Krsto Hegedušić, Frano Kršinić, Marijan Detoni, Ivan Generalić, Željko Hegedušić. Grupa je organizirala 6 izložbi, na kojima su svoja angažirana djela izlagali članovi, ali i gosti Grupe Zemlja.

Izvor **1**

Program Grupe Zemlja

"Treba živjeti životom svog doba.
Treba stvarati u duhu svog doba.
Savremeni život prožet je socijalnim idejama i pitanja kolektiva su dominantna.
Umjetnik se ne može oteti htijenjima novoga društva i stajati izvan kolektiva
jer je umjetnost izraz naziranja svijeta,
jer su umjetnost i život jedno."
Javno objavljeni program Grupe Zemlja je zbog cenzure bio oprezno formuliran. Iako je grupa u svom djelovanju, kao i u formuliranju programa, vješto zaobilazila cenzuru i pazila da javno ne izazove reakciju režima, režim je 1935. godine izgubio strpljenje i zabranio djelovanje grupe bez objašnjenja.

Izložba Udruženja umjetnika Zemlja, Zagreb, 1929.

Izvor **2**

Ivan Tabaković:
Kult idiotizma (1929)

Izložba Udruženja umjetnika Zemlja, Zagreb, 1929.

Opciona pitanja:

1. Šta vidiš na slici?
2. Kult označava poštovanje nekoga ili nečega. Šta je autor htio reći naslovom djela?

Izvor **3**

Vanja Radauš: Ispovijest (1932)

Izložba Zemlja u Umjetničkom paviljonu, Zagreb, 1932.

Opciono pitanje:

1. Kako je prikazan svećenik, a kako ispovjednica?

Izvor **4**

Krsto Hegedušić: Rekvizicija (1929)

Izložba udruženja umjetnika Zemlja, Zagreb, 1929.; http://www.ipress.hr/kultura/izlozba-krste-hegedusica-za-deset-godina-galerije-adris-14514.html

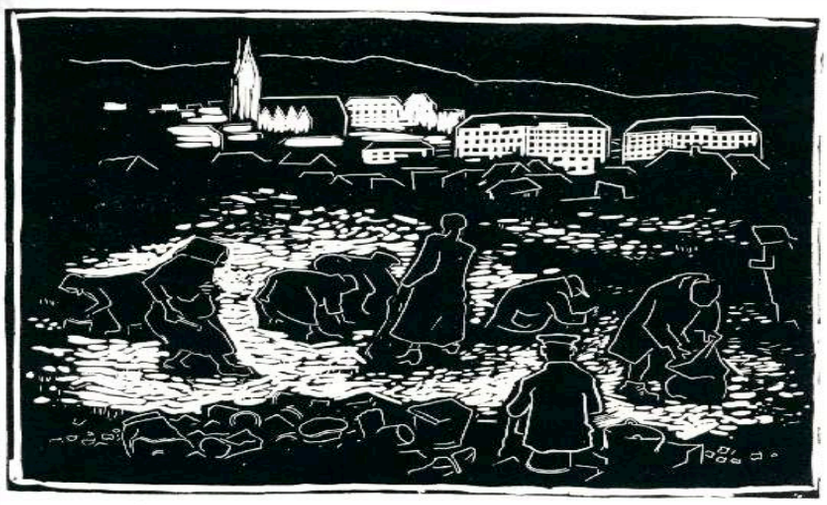
Opciona pitanja:

1. Šta slika prikazuje?
2. Rekvizicija znači prisilno, odnosno privremeno oduzimanje imovine uz namiru/nadoknadu, obično u ratne svrhe. Šta ti misliš, hoće li seljaci sa slike dobiti nadoknadu?

Izvor **5**

Antun Mezdić: Deponij (1932)

Izložba Zemlja u Umjetničkom paviljonu, Zagreb, 1932.

Opciona pitanja:

1. U pozadini slike je Zagreb, ali šta slika pokazuje?
2. U kakvoj je to vezi s naslovom izložbe?

Izvor **6**

Oton Postružnik: Pozdrav (1932)

Izložba Zemlja u Umjetničkom paviljonu, Zagreb, 1932.

Opciona pitanja:

1. Zastava je simbol neke države. Kako bi ti držao zastavu svoje zemlje kada bi je neko pozdravljao?
2. Kako je ovdje prikazana?
3. Pobroji koliko osoba ima na slici, a koliko lica vidiš?
4. Kod lica koja vidiš, radi li se tu o konkretnoj osobi ili možda ona nekoga predstavlja?

Извор **7**

Željko Hegedušić: 6. 1. (1935)

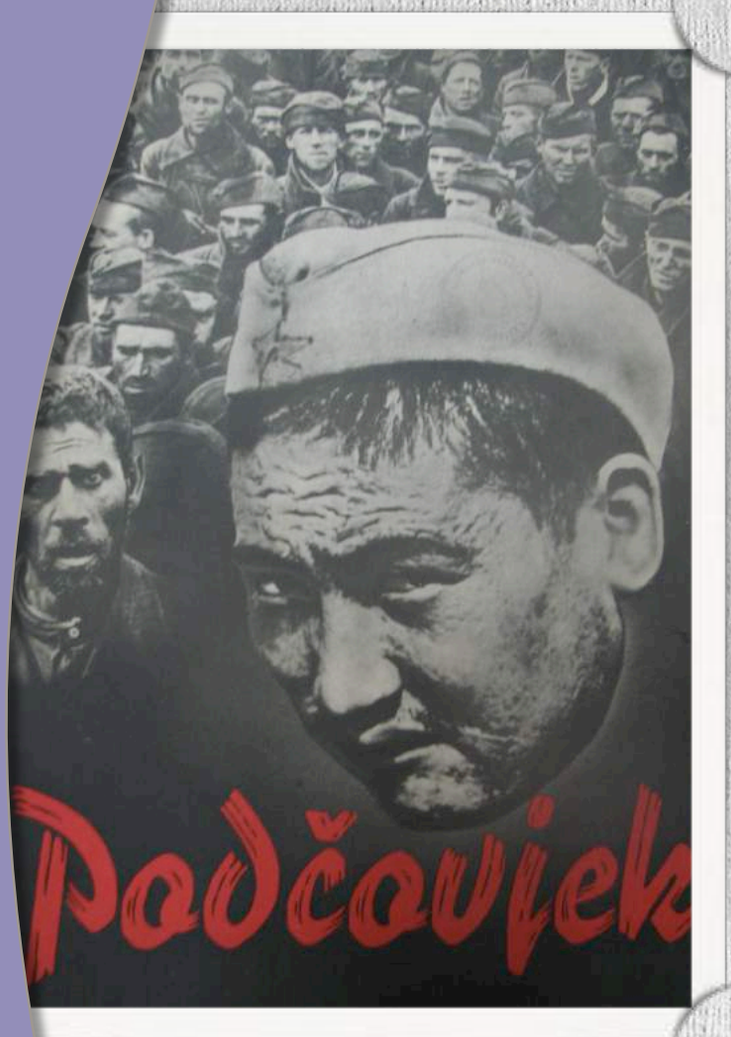
Moderna galerija Zagreb, MG-2891; photo by Goran Vranic.

Opciona pitanja:

1. Naslov slike je 6.1. Šta se dogodilo 6. 1. 1929?
2. Svi likovi na ovoj slici hodaju prema kamenu na kojem stoji 6.1. Šta misliš, šta je autor ovom slikom htio reći?
3. Pogledaj koji se sve likovi nalaze na slici. Kako su prikazani?
4. Predstavljaju li stvarne osobe ili ti likovi predstavljaju određene grupe?
5. Ako predstavljaju određene grupe, kakav je stav autora slike prema njima?
6. Pojavljuje li se negdje smrt u pozadini?
7. Šta je prethodilo događaju od 6. 1. 1929?
8. Šta misliš kakav je stav autora, na osnovu slike, prema događaju koji se zbio 6. 1. 1929?

Nenad Perošević
Miloš Vukanović

Propaganda tokom Drugog svjetskog rata

Ključno pitanje

U kojoj mjeri je propaganda uspješno ostvarivala svoje ciljeve tokom Drugog svjetskog rata na prostoru Jugoslavije?

Tema

Tema radionice su propagandni posteri različitih frakcija u Jugoslaviji tokom Drugog svjetskog rata. Radionica obuhvata samo dio postera nekoliko frakcija koje su bile aktivne na teritoriji Jugoslavije tokom Drugog svjetskog rata. Posteri i pamfleti su dobar način da se prikažu onovremena politička i ideološka uvjerenja raznih frakcija kao i njihovi ciljevi. Propaganda pretežno vrši promociju tako da je istina određene frakcije jedina i neprikosnovena. Neke poruke s ovih postera su u upotrebi i dan danas.

Ciljevi

Kroz direktan pristup historijskim izvorima, učenici će steći novo znanje o Drugom svjetskom ratu. Imat će bolje razumijevanje nekih poruka i simbola tog vremena, kao i propagandnih metoda različitih frakcija. Poruke i simboli koji su prezentirani na ovim posterima univerzalni su za cijelu Evropu tog vremena.

Ishodi

- Učenici će steći znanje o dijelu propagande nekih frakcija na teritoriji Jugoslavije tokom Drugog svjetskog rata.
- Učenici će steći osnovno znanje o propagandi.
- Učenici će analizirati historijske izvore.
- Učenici će ocjenjivati razlike i sličnosti poruka i simbola različitih frakcija.
- Učenici će interpretirati izvore i napraviti analizu poruka koje izvori šalju i koji su njihovi ciljevi.

Uvod

Propaganda i politički plakat

Pod terminom propaganda podrazumijeva se utjecaj na ljudsku svijest i emocije, s ciljem da se putem posebne komunikacije izmijene stavovi određenih lica, grupa ili naroda. Propaganda se obraća i razumu i osjećanjima da bi se narod ili određena grupa čija su osjećanja probuđena osvojili ne samo trenutno već na duži period. Zato poruka mora biti jaka, upečatljiva i trajno usađena u svijest.

Propagandu možemo definirati i kao pokušaj da se utječe na što veći broj ljudi kako bi se oni naveli da promijene mišljenje ili, pak, da ga zadrže, da bi djelovali na određeni način. Jedan od vidova propagande su i plakati.

Savremeni politički plakat nastao je za vrijeme Prvog svjetskog rata kada je odigrao veliku ulogu u komuniciranju države s narodom. Plakat je najprije podstrekivao rodoljublje i nacionalni moral.

Sve poruke ispisane su krupnim, uočljivim slovima, a slike su snažne i upečatljive, jarkih boja, kako bi ostavile što jači utisak.

Politički plakat je imao sljedeće zadatke: demaskiranje neprijatelja (spoljašnjeg i unutrašnjeg), odgajanje zemlje u mržnji prema neprijatelju, podsticanje otpora kod naroda prema neprijatelju, ukazivanje na građanske dužnosti.

Plakati su se koristili i da bi se stanovništvu, na koje se nije moglo utjecati na drugi način, poslala poruka. U Jugoslaviji je u ovom periodu bilo dosta nepismenog ili polupismenog stanovništva i obraćanje putem plakata je bio jedini način da poruka stigne i do njih.

Značajna karakteristika plakata, koju nemaju ostali vidovi propagande, jest produženo vrijeme izlaganja na širokoj teritoriji.

Ono na šta se posebno obraća pažnja je i mjesto objavljivanja plakata. Najčešće su to bile zanatlijske, trgovačke, ugostiteljske radnje, zgrade državne uprave, kafane, kina, hoteli, knjižare.

Uputstva za predavača
Na početku časa predavač otpočinje radionicu s pitanjima za zagrijavanje, pitajući učenike sljedeća pitanja o propagandi

1. Šta je po vama propaganda?
2. Koji sve oblici propagande postoje danas?
3. Koji su mogli biti prvi oblici propagande?

Nakon zagrijavanja predavač daje učenicima da čitaju uvod.

Aktivnost 1

Predavač dijeli učenike u 4 grupe. Predavač ima 5 tipova postera (Pronjemački, Antikomunistički, Antisaveznički, Antipartizanski, Propartizanski), ali ne pokazuje učenicima kojem tipu koji poster pripada. Predavač promiješa postere i daje svakoj grupi da odabere 5 nasumičnih postera. Svaki poster dođe uz kratko objašnjenje. Predavač može birati hoće li učenicima dati objašnjenja na korištenje. Profesor također daje učenicima pitanja koja će im pomoći pri analizi postera.

Pitanja:

1. Koje poruke šalje poster?
2. Koji su simboli prisutni (ako postoje) na posteru?
3. Koje emocije stimulira poster?
4. Kojoj frakciji pripada poster?

45 minuta

Dok studenti analiziraju postere, predavač nacrta dolje navedenu tabelu na školskoj tabli.

Pronjemački	Antikomunistički	Antisaveznički	Antipartizanski	Propartizanski

Nakon što su učenici analizirali postere, svaka grupa da kratko objašnjenje za svaki od 5 postera koji su dobili. Na kraju zalijepe poster u kolumnu kojoj misle da pripada.

Na kraju Aktivnosti 1, predavač organizira diskusiju o sličnostima i razlikama u porukama i simbolima svakog tipa postera.

Aktivnost 2

Svaka grupa učenika mora nacrtati svoj sopstveni Prosaveznički poster, koristeći poruke i simbole za koje smatraju da su najbitniji za takav tip postera. Svaka grupa mora prezentirati svoj rad i objasniti poruke i simbole koje su koristili u crtežu.

Predavač može završiti radionicu s diskusijom i poređenjem propagande tokom Drugog svjetskog rata i danas.

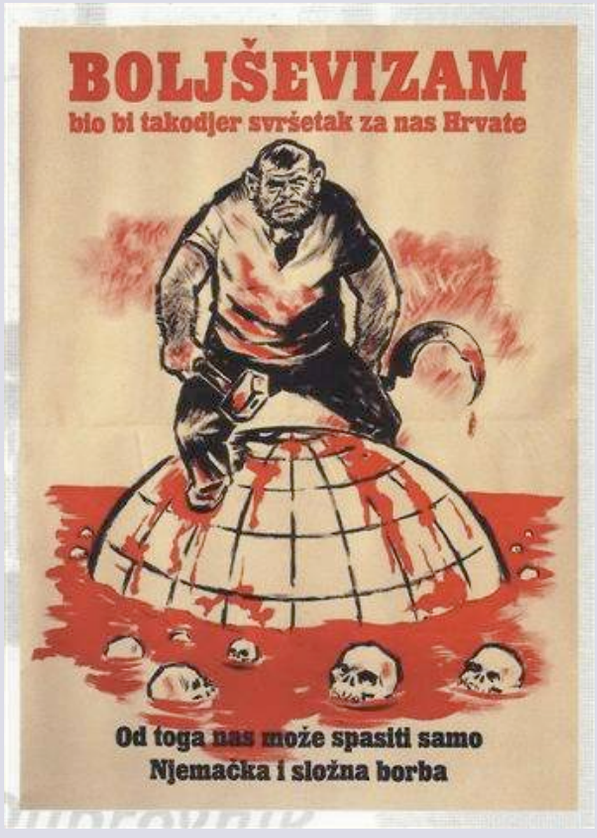
Pronjemački plakat iz Srbije
22. 6. 1941. Godišnjica evropske borbe za slobodu
Evropa opet brani svoju kulturu od najezde s istoka

Arhiva zemaljskog muzeja, Sarajevo

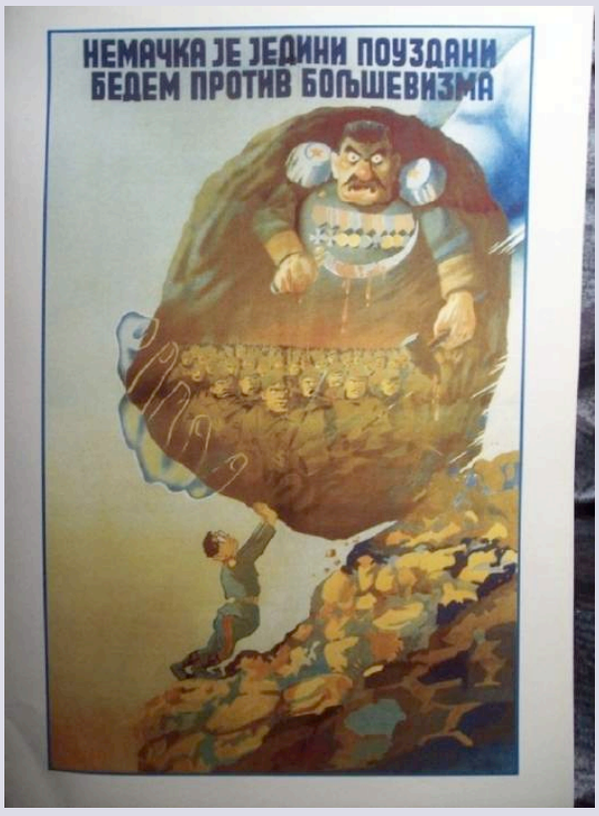
Pronjemački plakat iz Hrvatske
Zaštite može Hrvatska naći samo i jedino NA STRANI NJEMAČKE

Katalog izlozbe Svjedoci dubrovacke povijesti 1918-1995, Dubrovnik, 2010

Pronjemački plakat iz Hrvatske
BOLJŠEVIZAM bi bio kraj iza nas Hrvate
Od toga nas može spasiti samo Njemačka i složna borba

Katalog izlozbe Svjedoci dubrovacke povijesti 1918-1995, Dubrovnik, 2010

Pronjemački plakat iz Srbije
Njemačka je jedini pouzdani bedem protiv boljševizma

Kosta Nikolić, Nemački ratni plakat u Srbiji 1941-1944, Nova Pazova, Bonart, 2000, str. 74

Antikomunistički plakat iz Srbije
Sve preko tvojih leđa, Srbine
Prijateljski susret dvojice srboždera (Tito i Staljin)

Kosta Nikolić, Nemački ratni plakat u Srbiji 1941-1944, Nova Pazova, Bonart, 2000, str. 74

Antikomunistički plakat iz Hrvatske
Podčovjek (komunist azijskog podrijetla)

Narodni mujzej Crne Gore, Arhiv, Zbirka dokumenata NOB-a

Antikomunistički plakat iz Hrvatske
Što ti je draže:
Miran rad ili boljševičko nasilje?

Katalog izlozbe Svjedoci dubrovacke povijesti 1918-1995, Dubrovnik, 2010

Antikomunistički plakat iz Slovenije
Banditi pripremaju put boljševizmu.
Pobjegnite od tih podljudi!

https://sites.google.com/site/mycollectionofposters/propaganda/world-war-ii/slovenia (27.05.2013. 15:38)

Antisaveznički plakat iz Slovenije
Boljševička Evropa JALTA - SMRT NARODA

https://lh3.googleusercontent.com/-u2jrF3AAwCM/T2DSVWRVpCI/AAAAAAABM3g/KiPRy2hpXUc/s1600/D21.jpg
(27.05.2013. 18:10)

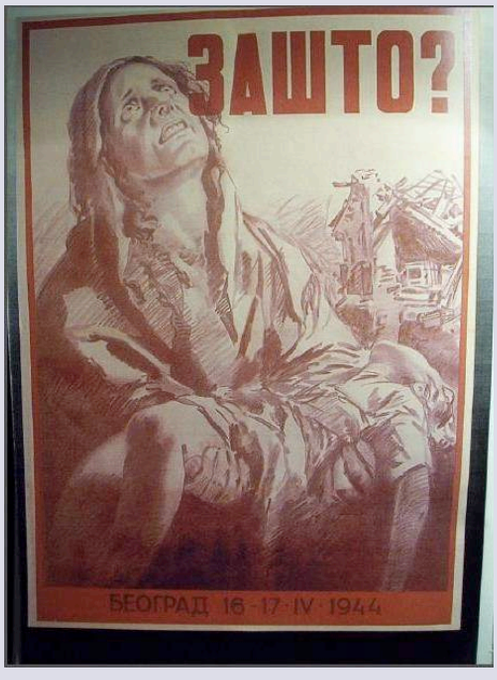
Antisaveznički plakat iz Srbije
Anglosaksonci su i po drugi put izdali Srbe

https://lh6.googleusercontent.com/-jIno60PMdbQ/T2DSQo87eNI/AAAAAAABM2g/mRP8lo3vaxk/s1600/D10.jpg
(27.05.2013. 18:10)

Antisaveznički plakat iz Slovenije
SAD blagosilja Evropu

https://lh4.googleusercontent.com/-J3Vq7DLPMt4/T2DSTTPuEhI/AAAAAAABM24/tSmDxqANV6o/s1600/D15.jpg
(27.05.2013, 17:49)

Antisaveznički plakat iz Srbije
ZAŠTO?

Kosta Nikolić, Nemački ratni plakat u Srbiji 1941-1944, Nova Pazova, Bonart, 2000, str. 37

Antipartizanski plakat iz Slovenije
Partizanska pobožnost

https://lh3.googleusercontent.com/-u2jrF3AAwCM/T2DSVWRVpCI/AAAAAAABM3g/KiPRy2hpXUc/s1600/D21.jpg
(27.05.2013. 18:10)

Antipartizanski plakat iz Slovenije
Vaša vjera je u opasnosti

https://lh6.googleusercontent.com/-jIno60PMdbQ/T2DSQo87eNI/AAAAAAABM2g/mRP8lo3vaxk/s1600/D10.jpg
(27.05.2013. 18:10)

Antipartizanski plakat iz Srbije
“OSLOBODILAC?” NE, NIKADA...

Arhiva zemaljskog muzeja, Sarajevo

Antipartizanski plakat iz Srbije
i Srbija je u antikomunističkom frontu

Kosta Nikolić, Nemački ratni plakat u Srbiji 1941-1944, Nova Pazova, Bonart, 2000, str. 37

Propartizanski plakat iz Slovenije
Za posljednji udar SVI!

https://lh6.googleusercontent.com/-W6bqxTRshcY/T2DScDpt2wI/AAAAAAABM5k/Eu6PC45Kgy0/s1600/P13.jpg (27.05.2013 18:20)

Propartizanski plakat iz Hrvatske
Svi u borbu za slobodu HRVATSKE!

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Partizanski_plakat.jpg (27.05.2013 18:20)

Propartizanski plakat iz Slovenije
Svi zgrabimo oružje!!

https://lh4.googleusercontent.com/-BSFkwTEVYfo/T2DSgpsZrkI/AAAAAAABM7A/x9uG92fhJK4/s1600/mmsblog0001702jk0.jpg (27.05.2013 19:40)

Propartizanski plakat iz Slovenije
Crvena armija dobrodošla je na naše tlo!

https://lh6.googleusercontent.com/-GHseRG121Ps/T2DSezl6i0I/AAAAAAABM6I/rmoXufg5Niw/s1600/P20.jpg (27.05.2013 19:40)

Nenad Perošević
Miloš Vukanović

Život partizana

Ključno pitanje

Na koji su način pripadnici partizanskog pokreta organizirali život na teritorijama koje su oslobodili?

Tema

Tema obuhvata period cijelog Drugog svjetskog rata (1941–1945) na prostoru Jugoslavije. Tema je nekada bila veoma zastupljena i detaljno proučavana u obrazovnom programu komunističke Jugoslavije, ali po njenom raspadu polahko je smanjivana u obrazovnim programima novonastalih država. Aktivnosti partizana na teritorijama koje su držali tokom Drugog svjetskog rata su do danas kontroverzne.

Ciljevi

- Kritičko razumijevanje kompleksnosti događaja u prošlosti
- Razvijanje empatije
- Prepoznavanje uloge žene u ratu
- Razumijevanje uzročno-posljedičnih veza

Ishodi

- Učenici će analizirati historijske izvore.
- Učenici će učiti o partizanskom pokretu i životu na teritorijama koje su kontrolirali tokom Drugog svjetskog rata.
- Učenici će učiti o životu žena u partizanskom pokretu tokom Drugog svjetskog rata.

Uputstva za predavača

Na početku časa predavač otpočinje radionicu s pitanjima za zagrijavanje, pitajući učenike sljedeća pitanja:

1. Ko su bili partizani?
2. Koja je bila njihova ideologija?
3. Znate li nešto o partizanima u svom kraju?

45 minuta

Predavač nastavlja s uvodom. Učenici čitaju tekst uvoda i analiziraju mape. Predavač postavlja pitanja s kraja uvoda.

Aktivnost 1 - Igranje uloga

Predavač dijeli učenike u 4 grupe i daje im izvore. Koristeći izvore učenici trebaju sastaviti fiktivan izvještaj.

Grupa 1 – Život i organizacija
Učenici u ovoj grupi predstavljaju političko tijelo koje treba sastaviti fiktivni izvještaj o organiziranju života na novooslobođenim teritorijama i napretku u uspostavljanju institucija.

Grupa 2 – Žrtvovanje
Učenici u ovoj grupi su predstavnici partizanske jedinice koja se upravo vratila iz borbe s neprijateljem. Trebaju dostaviti izvještaj o borbi.

Grupa 3 – Žene u Narodnooslobodilačkoj borbi
Učenici u ovoj grupi trebaju napraviti fiktivnu životnu priču jedne partizanke: njeno porijeklo, kada i gdje je stupila u Partiju, gdje se borila u ratu,...

Grupa 4 – Greške i zločini
Učenici u ovoj grupi pripadaju tijelu za unutrašnju kontrolu koje treba dostaviti izvještaj o greškama i zločinima koje su nedavno počinile njihove jedinice.

Nakon čitanja izvještaja, predavač pita učenike da usporede i prodiskutiraju izvještaje drugih grupa.

Za zaključak predavač postavi pitanja na kraju radionice i organizira debatu.

Nakon otpočinjanja borbe u okupiranoj Jugoslaviji (juni–juli 1941) od strane partizana, oslobođena teritorija se neprekidno širila pa je već decembra 1942. njena površina bila veća od površine pojedinih evropskih država. Na oslobođenim teritorijama brzo su uspostavljeni novi organi upravne vlasti, narodnooslobodilački odbori, kao i strukture privrede, školstva i zdravstva. Konačan cilj borbe bio je oslobođenje Jugoslavije od okupatora ali i uspostavljanje novog, komunističkog, društvenog uređenja. Ovakvi ciljevi su ih, pored okupatora, doveli u sukob i s frakcijama lojalnim starom režimu, kao i novostvorenim nacionalističkim grupacijama. Na oslobođenim teritorijama novoformirane vlasti su pokušavale zavesti disciplinu i kontrolu nad svojim trupama, ali to nije spriječilo razne zloupotrebe i incidente.

DRŽAVA	POVRŠINA km²
BELGIJA	30.000
ŠVICARSKA	41.000
DANSKA	43.000
JUGOSLAVIJA (oslobođeni teritorij 1941.)	48.000

Mapa teritorije koju je oslobodio NOB od 1941. do 1944.

1941

1942

1943

1944

Pitanja:

1. Koja područja su partizani prvo oslobodili?
2. Kuda i kakvim terenom su se najviše kretali?
3. Možete li nabrojati neke oblasti Jugoslavije koje su partizani kontrolirali 1941, 1942, 1943, 1944.

Izvor **1**

Organizacija vlasti

Narodnooslobodilački odbori (NOO) su organi revolucionarne narodne vlasti u Jugoslaviji izrasli za vrijeme Narodnooslobodilačkog rata (NOR-a) 1941–1945. Stvarani su (birani ili imenovani) od početka oružanog ustanka 1941. na oslobođenoj, a kasnije i na neoslobođenoj teritoriji, i od osnivanja bili su klica novog društvenog sistema. Narodooslobodilački odbori su od osnivanja imali obilježja državnih organa vlasti. Donosili su odluke i uputstva, rješavali međusobne odnose građana, ustanovljavali prava i zasnivali obaveze, propisivali ponašanje, organizirali pomoć partizanskim odredima i branili začetke novog poretka. Osim na oslobođenim i poluoslobođenim područjima Jugoslavije, oni su radili i u neprijateljskoj pozadini, u vidu odbora jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta, mahom vršeći privredne, političke i propagandne funkcije, što je svjedočilo o izvjesnom dvojstvu vlasti okupatora i narodnooslobodilačkog pokreta. Od jula 1941. javljaju se seoski, općinski, sreski, gradski, okružni i zemaljski narodnooslobodilački odbori.

Izvor **2**

Školstvo

Za KPJ (Komunistička partija Jugoslavije) borba za narodnu kulturu i narodno prosvjećivanje bila je sastavni dio revolucionarne borbe. Otuda i aktuelni slogani: "Prosvjetom k slobodi" i "Nisu oružje samo puške i topovi, avioni i tenkovi, već znanje". Poznata je i parola "Knjiga nam pomaže da osvojimo slobodu, sloboda će nam omogućiti da osvojimo knjigu". Kulturno-prosvjetni i kulturno-umjetnički rad tekao je u okvirima partizanskih vojnih jedinica, na oslobođenim teritorijama i u okviru djelatnosti organa vlasti i antifašističkih organizacija žena i omladine. Načela i sadržaj kulturne politike su istovjetni u svim krajevima Jugoslavije, razlikujući se samo u specifičnim oblicima koje su bili izraz drukčijih prilika i okolnosti u kojima se razvijao pojedini narod Jugoslavije i zakona neravnomjernosti jugoslavenske revolucije.

Izvor **3**

Štampa

Borba (Srbija), *Pobjeda* (Crna Gora), *Omladinski pokret* (Crna Gora), *Osvobodilna fronta* (Slovenija), *Slobodna Vojvodina* (Srbija), *Reč naroda* (Srbija), *Vesti* (Srbija), *Mlad Borec* (Makedonija), *Nova Makedonija* (Makedonija) itd.

Izvor **4**

Pozorište

Borci sa smislom za kulturno-propagandni rad povlačeni su iz borbenih jedinica u umjetničke jedinice. Četa Užičkog odreda prerasla je u dramski aktiv koji je izveo četiri pozorišne predstave na oslobođenoj teritoriji. Pored dramske ekipe, na slobodnoj teritoriji "Užičke republike" aktivno su se oglašavali i pjevači i muzičari. Veliki orkestar imao je oko 30 članova. U aprilu 1942. osniva se reprezentativni pozorišni ansambl – Kazalište narodnog oslobođenja Jugoslavije. U svom sastavu imalo je oko 60 članova osnivača, od kojih su mnogi bili već poznati i afirmirani dramski umjetnici koji su napustili okupiranu teritoriju.

Izvor **5**

Ratna privreda

U oslobođenom Užicu obnovljena je 1941. tvornica oružja koja je za 67 dana proizvela 21.040 pušaka, 18.000 ručnih bombi, 2.700.000 puščanih metaka i dr. Na Ozrenu su partizani izrađivali ručne bombe od vodovodnih cijevi, s drškom od drveta po kojoj su dobile ime "klipače", jer su po izgledu ličile na klip kukuruza. Već sredinom septembra 1941. u Drvaru je otpočela izrada tvorničkih tipova bombi poput onih iz Vojnog zavoda u Kragujevcu. Model je izradio mehaničar Miloš Bauk i one su po njemu dobile naziv "baukovke", dok su ih lički ustanici nazivali "drvarčanke", jer su dolazile iz Drvara. Računa se da je proizvedeno oko 6.000 bombi ovog tipa. U Grmeču, na potoku Suvajčine, organizirana je najveća partizanska tvornica oružja u Bosni i Hercegovini, koja je radila sve do januara 1943. Na Petrovoj gori je već oktobra 1941. počela s radom radionica za proizvodnju bombi, prepravku pušaka i sl. Na tlu ustaničke Crne Gore (u Rudinama) radile su također partizanske radionice: opančarska, krojačka, puškarska, obućarska i stolarska. U pojedinim krajevima Jugoslavije na slobodnoj teritoriji stvarane su stočne farme koje su se nalazile u posjedu narodnooslobodilačkog fonda. U Crnoj Gori, na području Pive, maja 1942. obrazovane su stočne farme koje su davale mlijeko i meso borcima, ranjenicima i bolesnicima. Ovih farmi, nastalih najvećim dijelom rekvizicijom ili putem plijena, bilo je 19. Ukupan broj stoke u ovim farmama iznosio je: 174 muzne krave, 264 grla goveda za meso, 1.497 muznih ovaca, 2.158 jalovih ovaca, 392 muzne koze i 311 jalovih ovaca. Partizanska ekonomija ("struga") u Prekaji osnovana je u proljeće 1942. od uloga ovcama koje su dali imućniji domaćini. Poslije kapitulacije Italije, septembra 1943, na ostrvima su počela raditi i brodogradilišta: u Veloj Luci na Korčuli, na ostrvima Braču, Hvaru, Dugom otoku, Kornatu, Ižu, Visu i Lastovu. Od početka oktobra 1943. do decembra 1944. izvučeno je na navoze tih brodogradilišta oko 600 manjih brodova radi opravke.

***Izvori 1,2,3,4,5 i 6**: B. Petranović, Istorija Jugoslavije 1918–1988, knj. 2, Beograd 1988; Vojna enciklopedija, tom 5, Beograd 1973; Z. Lakić, Duhovni otpor fašizmu – Jugoslavija 1941-1945, Istorijski zapisi, br. 2/1995; Z. Lakić, Poslijeratni razvoj kulture u Crnoj Gori (1945-1980), Bibliografski vjesnik, br. 1/1983;*

Izvor **6**

Partizanske jedinice su bile formirane u brigade. Na slici 1 vrhovni komandant Tito pregleda 1. proletersku brigadu. Na slici 2 prikazano je postrojavanje 4. crnogorske proleterske brigade.

Kobsa, Ljubljanović, Rastić: *Ilustrirana povjest NOB-a u Jugoslaviji 1941–1945, Stvarnost, Zagreb, 1973*

Izvor **1**

Igmanski marš je bio usiljeni marš Prve proleterske brigade ostvaren, uz velike gubitke, u noći 27. januara 1942. godine.

Prethodnica kolone je izbila u podnožje Igmana oko 22 sata. Bilo je potrebno još samo malo vremena da kolona zamakne u igmanske šume i da tada prestanu sve opasnosti koje su prijetile brigadi dok je prolazila pored neprijateljskih uporišta. Čim je čelo kolone izbilo na put Sarajevo – Blažuj, I bataljon je isturio II četu da obezbijedi pravac od Sarajeva, a dio III čete prema Blažuju. U podnožju Igmana brigada se rastala od svojih vodiča – boraca Semizovačke čete Crnovrškog bataljona. Brigada nije više bila u opasnosti, ali oni jesu. Morali su se vratiti istim putem. Brigada je krenula uz Igman. Nadomak potpunog uspjeha naišla je na novu prepreku. Put uz Igman najprije je vodio koso uz jednu stranu, a zatim, na oko 300 metara od puta, naglo skreće, gotovo vertikalno uz brdo. Na toj strmini put je bio zaleđen, a led pokriven tankim slojem snijega. Mnogi su se na njemu okliznuli, padali i ponovo, krajnjim naporom, često puzeći, savlađivali tu poledicu. Najteže je bilo proći s natovarenim konjima. Njihove male, bosanske potkovice, s ekserima male glave, ili stari potkovi, više su "pomagali" konjima da se kližu nego da pređu preko leda. Kolona je na tom opasnom mjestu zastajala i gomilala se. Opasnost je rasla. Cijela kolona se, zbijena na malom prostoru, našla na dijelu puta uz Igman i na putu Sarajevo – Blažuj. S puta je bio očišćen snijeg i njime se mogla pojaviti neprijateljska motorizacija.

Komandant brigade Koča Popović je došao da vidi zašto je kolona zastala. Videći razlog, naredio je da se sjekirama razbije led, a da se konji rastovare. Borci su prihvatili mitraljeze, minobacače i drugu opremu, nosili je na ramenima i izvlačili konje uz tu stravičnu strminu. Ljudi su na njoj bili izdržljiviji od konja!

Zastoj u podnožju Igmana, na rijetko viđenoj hladnoći, najveći je uzročnik promrzavanja velikog broja boraca. Borcima je bivalo sve hladnije. Uzalud su se sve više utezali, cupkali u mjestu. Nije više ni to pomagalo. Neki borci s kraja kolone, koji su još bili u selu, nisu mogli podnijeti sve jaču hladnoću i ušli su u kuće da se ogriju. To ih je skupo koštalo. Otopio se snijeg s njihove obuće, koja se okovala ledom čim su izašli iz kuća. A onim borcima koji su na uzbrdici padali, kao i onima koji su s konja uzimali i nosili oružje, promrzli su prsti na rukama.

Marš uz Igman bio je težak i sve teži što se dalje odmicalo. Nanosi snijega bili su sve veći, a prtina dublja. Ako neki borac nije dobro ugazio u prtinu, posrtao je i padao u duboki snijeg. Odozgo s Igmana, borci su gledali svjetla u Ilidži, Rajlovcu i Sarajevu. Znali su da je tamo toplo, ali i da je tamo neprijatelj. Što se kolona više pela uz planinu, hladnoća je postajala oštrija. Pred zoru je stezalo najžešće. A kolona partizana je marširala već deset sati bez odmora, umorna od prethodnih dana, a i gladna. Snage u borcima bilo je sve manje, a planina sve surovija i hladnija. Slabije odjeveni borci jače su osjećali zimu, iako su se kretali. Hrabrila ih je nada da će i to savladati, isto kao što su izbjegli neprijatelja na tom teškom maršu.

Čelo kolone je oko 8 sati stiglo na Veliko polje. Tu je bila poveća, lijepa planinska kuća na sprat, štab Igmanske partizansko-četničke čete. Četnici i partizani su u to vrijeme još uvijek sarađivali u borbi protiv Nijemaca. Veoma su predusretljivo dočekali brigadu, borcima dali da pojedu ono što su imali i pomagali promrzlim borcima da skinu obuću. Borcima koji su ugazili u potok i onima koji su svraćali u kuće u podnožju Igmana bilo je teško skinuti zamrzlu obuću. Bolničarke, nepromrzli borci i zatečeni partizani, svi bez razlike, užurbano su masirali promrzle.

Miloš Vuksanović "Prva proleterska brigada"; "Narodna knjiga" Beograd, "Pobjeda" Titograd; 1981. godina

Izvor **2**

Kroz planine Bosne

Drago Mazar, Partizanski album, 4 jul, Beograd 1981

Izvor **3**

Drugoj dalmatinskoj brigadi Tito je dao zadatak da tokom noći pređe na drugu stranu Neretve, napravi improvizirani most preko koga bi prešli vojska i ranjenici. Vrativši se iz Vrhovnog štaba, komandant brigade Ljubo Vučković je komandantu Trećeg bataljona, tada devetnaestogodišnjem Brunu Vuletiću, budućem generalu JNA (Jugoslovenska narodna armija), naredio da sastavi desetinu koja će izvršiti Titovu naredbu. Desetinu je predvodio Glišo Opačić. Od žice su napravili opasače na kojima su visile male italijanske bombe razorne snage… Dalmatinci, i plivači i junaci – ne znam je li ijedan bio stariji od dvadeset godina – skočili su u ledenu i zastrašujuću Neretvu. Opačić, koji je u zubima držao gvozdenu sajlu, uspio ju je vezati za drugu obalu.

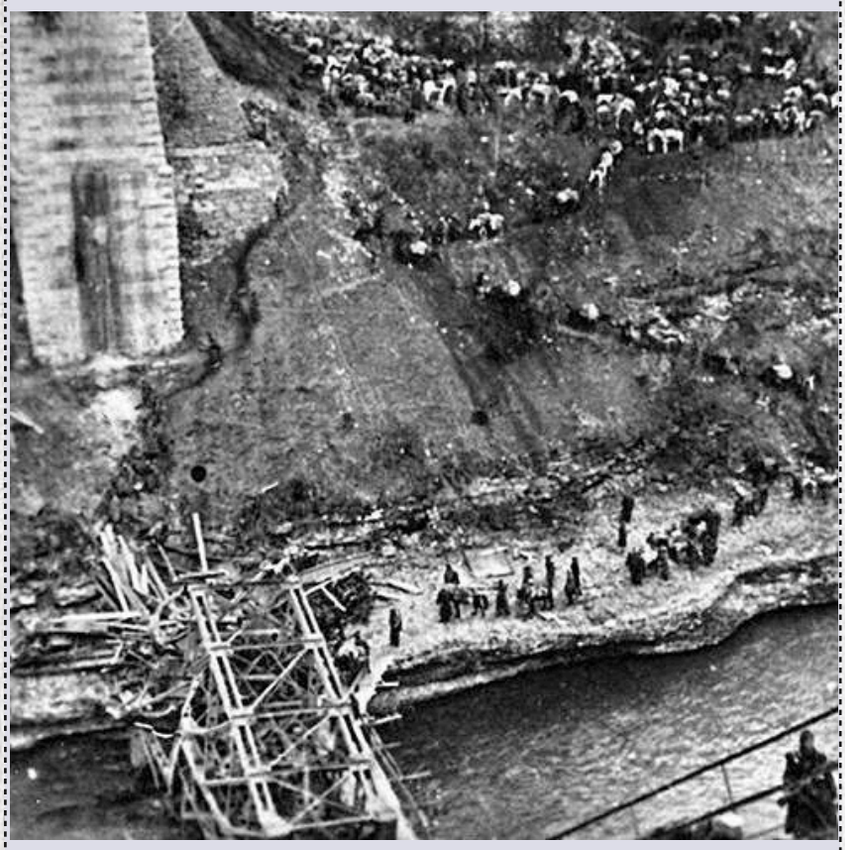
Bila je noć i pljuštala je kiša.

Kada se Opačićeva desetina dočepala druge strane Neretve, bombama su zasuli četnike koji su se dali u bijeg, ostavivši konje, hranu, municiju… Pomoću sajle Gliša Opačića izgrađen je improvizirani prelaz preko Neretve. Borci s ranjenicima su polahko pošli na drugu obalu. Bio sam sedamnaesti u redu…

Tamara Nikčević, Goli otoci Jova Kapičića, Daily Press, Podgorica, 2009

Izvor **4**

Neretva

Kobsa, Ljubljanović, Rastić, ILUSTRIRANA POVJEST NOBa U JUGOSLAVIJI 1941-1945, Stvarnost, Zagreb, 1973.

Izvor **5**

Moj grob – Ivan Goran Kovačić

U planini mrkoj nek mi bude hum,
Nad njim urlik vuka, crnih grana šum,
Ljeti vječan vihor, zimi visok snijeg,
Muku moje rake nedostupan bijeg.
Visoko nek stoji, ko oblak i tron,
Da ne dopre do njeg niskog tornja zvon,
Da ne dopre do njeg pokajnički glas,
Strah obraćenika, molitve za spas.
Neka šikne travom, uz trnovit grm,
Besput da je do njeg, neprobojan, strm.
Nitko da ne dođe, do prijatelj drag,
I kada se vrati, nek poravna trag.

Izvor **6**

"Nažalost, činjenica je da morem nismo poslali gotovo ništa pomoći za 222.000 Titovih boraca. (...) Ovi izdržljivi borci su vezali više Nijemaca u Jugoslaviji nego združene angloameričke snage u Italiji južno od Rima. Nijemci su u zbrci nakon pada Italije te su partizani preuzeli nadzor nad velikim dijelovima obale. I pored toga, mi nismo iskoristili priliku. Nijemci su se brzo oporavili i potisnuli partizane korak po korak. Glavni razlog tome je neprirodna linija zapovijedanja na Balkanu. (...) Budući da su nam partizani pružili velikodušnu pomoć uz gotovo nikakve troškove s naše strane, bilo je od velike važnosti osigurati ustrajnost njihovog otpora."

W. Churchill: Memoari, 24. novembra 1943.

Izvor **1**

U Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije borilo se preko sto hiljada žena, od kojih je oko 25.000 poginulo. Od oko 40.000 žena, koliko je ranjeno tokom Narodnooslobodilačke borbre (NOB-a), preko 3.000 su postale teški invalidi. Za narodne heroje proglašena je 91 žena, a njih 3.344 dobilo je Partizansku spomenicu 1941. Više od 2.000 žena postale su oficiri Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Žene-borci su bile: delegati, politički komesari, komandiri i komandanti, referenti saniteta, bolničarke, borci, puškomitraljesci, bombaši, partijski i skojevski rukovodioci i odbornici Narodnooslobodilačkih odbora. Od oko 1.700.000 Jugoslovena, koliko je stradalo tokom Drugog svetskog rata, oko 620.000 su žene, a samo u logorima ih je ubijeno više od 282.000.
Od 91 žene, koliko je proglašeno za narodne heroje, njih 73 je poginulo tokom NOB-a, dok je samo njih 17 odlikovano za života. Za prvog narodnog heroja proglašena je 15. oktobra 1943. godine Marija Bursać, borac-bombaš Desete krajiške brigade. Prva žena koja je za života odlikovana Ordenom narodnog heroja je Spasenija Cana Babović, koja je odlikovana 5. jula 1952. godine.

Narodni heroji Jugoslavije, „Mladost“, Beograd 1975. godina

Izvor **2**

Rajka Baković

Rajka je rođena u imućnoj obitelji bračkog iseljenika Frane Bakovića u bolivijskom rudarskom gradu Oruro, gdje je njen otac s bratom posjedovao hotel i trgovinu. Obitelj se 1921. vratila u Jugoslaviju zbog školovanja djece (Zdenka, Jerko, Rajka i Mladen). Nakon osnovne škole, koju je završila na Braču, Rajka se s porodicom preselila u Zagreb, gdje je otac kupio kuću (trospratnica u Gundulićevoj ulici na broju 25). Još kao gimnazijalka, Rajka se približila lijevo orijentiranoj omladini, tako da je 1938. primljena u SKOJ (Savez komunističke omladine Jugoslavije). Te iste godine upisala se na Filozofski fakultet Zagrebačkog sveučilišta i na fakultetu nastavila s političkom aktivnošću, naročito se aktivirajući u pripremama za izbore 1939. I cijela njezina obitelj, sestra Zdenka, braća i majka, bila je lijevo orijentirana i aktivna u svim organizacijama klasnog radničkog pokreta, tako da je Rajka uskoro postala znana svim zagrebačkim komunistima. Njihov stan postao je okupljalište lijevo orijentirane omladine, radnika i intelektualaca. Nakon smrti oca, obitelj Baković zapala je u novčane teškoće, zbog tog je 1939. kupila trafiku u Nikolićevoj ulici 7, pored tadašnjeg kina (danas Zagrebačko kazalište mladih).
Po izbijanju rata, njihova trafika postala je punkt za vezu svih partijskih ilegalaca, a snabdijevala je materijalom i tehniku Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske, u kojoj je radio i njezin brat Jerko. Rajka je bila i povjerljivi kurir pokreta otpora, nosila je poruke u Beograd i druge gradove, a sudjelovala je i u akcijama udarnih SKOJ-evskih grupa, kao što je paljenje drvenog stadiona u Maksimiru. Međutim, njihov ilegalni rad nije ostao neprimijećen, pa su u noći 20. decembra 1941. godine u stan obitelji Baković upali agenti Ustaške nadzorne službe (UNS), izvršili premetačinu i uhapsili Zdenku, Rajku i brata Mladena. Obje sestre su podvrgnute teškim mučenjima kako bi odale svoje veze. Noću su mučene, ali danju su odvođene u trafiku na rad, ne bi li se na taj način ulovili ilegalci koji bi se eventualno pojavili, ali policiji to nije pomoglo. Sestre nisu nikoga prokazale, usprkos teškim batinama. Nakon petodnevnog mučenja Rajka je 24. decembra prevezena u bolnicu, a Zdenka je sutradan, vidjevši da joj nema sestre, u trenutku očaja iskoristila moment nepažnje svojih čuvara, otrgnula se od njih i bacila s četvrtog kata sjedišta UNS-a u Zvonimirovoj ulici i poginula. Rajka Baković je umrla od posljedica mučenja 29. decembra 1941.

Rajka Baković je 24. jula 1953. godine proglašena narodnim herojem SFR Jugoslavije.

"Narodni heroji Jugoslavije", "Mladost" Beograd 1975. godina.

Izvor **3**

Fana Kočovska Cvetković

Rođena je 27. jula 1927. godine u selu Lavci kod Bitolja, u siromašnoj porodici makedonskog pečalbara. Poslije okupacije Jugoslavije, aprila 1941. godine, u selu Lavcima postojala je jaka partijska organizacija, pod čijim je okriljem radio skojevski aktiv čiji je član bila i mlada Kočevska. Bugarskim fašističkim okupatorima uspjelo je da uhvate jednog člana skojevskog aktiva, koji se loše držao pred policijom, odavši rad organizacije i njene članove. Fana se uspjela skloniti pred fašističkom policijom, koja je došla u selo da je pronađe, pretresajući kuću i maltretirajući njenu majku i baku.
Fana je nastavila ilegalno raditi. Ubrzo zatim otišla je u partizanski odred "Goce Delčev". Tada nije imala ni punih petnaest godina. U proljeće 1944. godine, Fana je bila dio grupe od sedam boraca koja je trebala prekinuti proizvodnju u rudniku olova kod Zletova uništenjem njegovih postrojenja. Zadatak je bio da napadnu bunkere koje su držali njemački i bugarski fašisti. Zadatak je bio izvršen, ali je Fana bila ranjena. Drugovi su je jedva spasili od neprijateljskih rafala. Štab brigade odlučio je ostaviti je na liječenju u selu, s ostalim ranjenicima. Fana je odbila boravak u selu i ostala i dalje u brigadi.
Istakla se prilikom borbi kod sela Lavci 1943. godine, kada su poginuli komandant odreda Tošo Angelovski Daskalot, mladi bombaš Pande Hajze i još nekoliko drugova. Skrivajući se po okolini sela Lavci oko mjesec i po dana s jednom grupom partizana, Fana je jednom četiri dana ostala sama, okružena bugarskim patrolama, koje su danonoćno vršile pretrese i potjere, znajući da se partizani nalaze u blizini. Fana je bila učesnik dvadesetodnevnog Februarskog pohoda 1944. godine, od Kožufa do Kozjaka. Tada je bila omladinski rukovodilac bataljona "Stiv Naumov".

"Narodni heroji Jugoslavije", "Mladost" Beograd 1975. godina.

Izvor **4**

Vida Tomšič

Rođena je 26. juna 1913. godine u Ljubljani. Tu je završila osnovnu školu i gimnaziju. Godine 1931. upisala je Filozofski fakultet, ali je kasnije prešla na Pravni, na kom je diplomirala 1941. godine. U toku studija se pridružila naprednom studentskom pokretu i učestvovala u mnogim štrajkovima.
Godine 1934. postala je član Komunističke partije Jugoslavije. Iste godine se upoznala i sa svojim budućim mužem Antonom Tonetom Tomšičem, narodnim herojem. Novembra 1934. godine je uhapšena i pred ljubljanskim Okružnim sudom osuđena na devet mjeseci zatvora. Poslije izlaska iz zatvora, nastavila je ilegalni rad u partijskoj organizaciji i učešće u studentskom pokretu. Učestvovala je u štampanju i širenju ilegalnih i legalnih listova i brošura. Izvesno vrijeme radila je kao instruktor Centralnog komiteta Komunističke partije Slovenije (CKKPS) na Dolenjskoj i Beloj Krajini.
Juna 1940. godine je na Pokrajinskoj konferenciji izabrana za člana CK KP Slovenije, a zatim je bila u partijskoj školi pri CK KP Jugoslavije u Makarskoj. Na Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ, oktobra 1940. godine, izabrana je za člana Centralnog komiteta KPJ.
Od prvih dana okupacije Kraljevine Jugoslavije, učestvovala je u pripremama za oružani ustanak i radila na učvršćivanju partijskih organizacija na području Ljubljanske pokrajine. Početkom 1941. godine učestvuje u osnivanju legalnog partijskog lista za žene "Naša žena". U avgustu iste godine je, kao ilegalac za kojim je bila izdata potjernica, rodila sina. Na dojavu jednog izdajnika, Italijani su je 10. decembra 1941. godine uhapsili, zajedno sa suprugom Tonetom, pod ilegalnim imenom Marija Pevec. U zatvoru je mučena da bi priznala ilegalni rad i rad svog supruga, za kojeg su znali da je jedan od glavnih vođa ustanka. Nije ništa priznala, čak ni svoje pravo ime. Zatim je, zajedno sa suprugom, Mihom Marinkom i Pepcom Kardelj, odvedena u gestapov zatvor u Begunjama, na Gorenjskom, ali ih je Gestapo poslije dva mjeseca vratio italijanskim vlastima.
16. maja 1942. godine, italijanski vojni sud ju je, na procesu protiv Toneta Tomšiča i ostalih, osudio na 25 godina zatvora. Kada su njenog supruga strijeljali, nju su, juna 1942. godine, odveli u zatvor u Veneciju, zatim u Ankonu, pa u Kampoboso i u Tranu.
Poslije kapitulacije Italije je, zajedno s drugim zatvorenicima, dovedena u logor anglo-američke vojne uprave u Karbonari, kod Barija. Tu je organizirala partijsku organizaciju u logoru i bila među osnivačima Prve prekomorske brigade, u kojoj je jedno vrijeme bila zamjenik političkog komesara.
Januara 1944. godine vratila se u Sloveniju. Od aprila do oktobra 1942. uređivala je partijsko glasilo "Ljudska pravica" i obavljala organizacione poslove u Centralnom komitetu KP Slovenije. Početkom 1945. godine poslata je u Primorsku na politički rad u vojsci, gdje je od 18. januara, kao član Politbiroa CK KPS, pomagala u radu Oblasnog komiteta KPS za Slovensko primorje i jedinicama Devetog slovenačkog korpusa.
Poslije oslobođenja Jugoslavije Vida Tomšič vršila je značajne funkcije. U organima vlasti je bila ministar za socijalnu politiku Vlade Narodne republike Slovenije, predsjednik Kontrolne komisije NR Slovenije i član Izvršnog vijeća NR Slovenije

"Narodni heroji Jugoslavije", "Mladost" Beograd 1975. godina.

Izvor **5**

Drugarice iz IV-te proleterske brigade, Sutjeska 1942.

Muzej Istorije Jugoslavije, inv. br. 13699.

Izvor **1**

(Titova naredba)

Nažalost, u posljednje vrijeme događaju se takve pojave u nekim našim jedinicama koje su nedostojne svakog onog koji se nalazi u redovima te vojske. Putem nasilnog otimanja hrane i stoke od seljaka, kako od pojedinaca tako i od odgovornih organa, ruši se ugled naše vojske kao narodne vojske, a također se stvara kod naroda i neprijateljsko raspoloženje protiv naše vojske, što može, u najkraće vrijeme, za nas imati katastrofalne posljedice. Takva djela idu na ruku krvnim neprijateljima našeg naroda i naše vojske i pomažu im na taj način da postignu svoje ciljeve koje nisu postigli do sada nikakvim oružjem.

NAREĐUJEM
Svaka pojava pljačke i nasilja ima se temeljito ispitati najhitnije i u slučaju nepobitno utvrđene krivice krivci se moraju pred strojem kazniti strijeljanjem.
Preduzeti sve mjere da se u našim jedinicama uspostavi ona disciplina koja je do sada vladala, da se bez pogovora izvršavaju sva naređenja pretpostavljenih starješina.

Izvor **2**

Činjenica da se izvjestan broj boraca, pa i partijaca, hrđavo odnosi prema stanovništvu (u čemu se ogleda slabost i nebudnost partijske organizacije i rukovodstva), ako se poveže s ranijim slučajevima dezerterstva, pokazuje da još nisu iživljene slabosti u vašoj partijskoj organizaciji.

Izvor **3**

Ovih dana strijeljan je Petar Krnjajić, bivši komandir naše čete i bivši komandant Prvog bataljona... Poslije napada na Prekopu pozvan je u štab I operativne zone da položi račun da se selo spali, a svi muškarci iznad šesnaest godina starosti poubijaju.

Извори 1.,2. u 3.: D. Lazarević, P. Damjanović, O partiji i ulozi komunista, Knjiga 2 Institut za savremenu istoriju u Beogradu, Narodna Knjiga, Beograd, 1984.

Izvor **4**

17. jula/srpnja 1942. u 21:30 sati upalo je 15 naoružanih partizana u selo Sreser, 4 km sjeverno od Janjine, i odnijelo tamošnjim seljacima raznih predmeta i novca, i to:
Tomislavu Matijaševiću Stjepanovu, iz Sv. Marije, općine Draškovac, kotara Varaždin, trgovački putnik, sada privremeno nastanjen u Sreseru, odnijeli su partizani gotovog novca 34.070 kuna iz sanduka, 4 rubičića, 5 pari čarapa i drugih sitnih stvari, koje nije mogao tačno opisati, u vrijednosti 3.000 kuna te poslije ovoga otišli iz stana.
Tomislavu Nožici pok. Vlaha, trgovcu iz Sresera, odnijeli su partizani 20 kg krompira, jednu vreću za krompir, 2 litra ulja, 1 pršut, 1 lonac za kuhanje od 6 litara, 30 metara konopca, 2 kalodonta, 2 četke za zube, 10 komada noževa za brijanje, 800 komada cigareta Rama, 2.000 kuna gotovog novca, svega u ukupnoj vrijednosti 6.000 kuna. Tražili su 100.000 kuna gotovog novca, ali ovaj nije imao, a potom su otišli iz kuće.
Peru Kućeru pok. Ante iz Sresera, posjedniku, odnijeli su partizani 20 kg pšeničnog brašna i zaprijetili mu, ako bude u službi Italijana, da će ga ubiti. Svima trojici su zaprijetili da nikome ništa ne govore, jer će im glave pasti.
Jedna partizanska grupa od deset ljudi zaplijenila je dva vola od hercegovačkog stočara Miška Papca 27. augusta, u brdu Sv. Ilija, istočno od sela Nakovnja. Papac je ovaj događaj prijavio oružnicima u Orebiću.

Sve naše Dakse, Joška Radica, Dubrovnik, 2003. str 69.

Izvor **5**

U aprilu su ubijena i dvojica komunista koji su uspjeli pobjeći iz četničkog zatvora (Radomir Jovančević i Miodrag Medo Ćulafić), zato što su kao partizani dozvolili da živi padnu u ruke klasnom neprijatelju i uprljaju partizansko oružje. U Crmnici je ubijen sanitetski general Milo Iličković zajedeno sa ženom Ruskinjom, kao i Bosa Plamenac, član Komunističke partije Jugoslavije (KPJ) jer se nije htjela odreći svoje porodice. U Pivi je likvidiran Tadija Tadić s tri rođaka, politički komesar Pivske čete, jer nije htio izdati strica.... Brojna druga slična ubojstva, koja su imala obilježje likvidacije pošto je prethodno bila donijeta presuda, stvorili su atmosferu straha i terora u kojoj niko nije znao ko je sljedeći. Pokazani atavizam i svirepost je teško objasniti ideološkim floskulama. Uostalom, ovakvih pojava gotovo da nije bilo u drugim krajevima Jugoslavije, bez obzira na to što se direktiva Centralnog Komiteta KPJ sprovodila preko svih partijskih organizacija.

Živko M. Andrijašević-Šerbo Rastoder, Istorija Crne Gore, CZICG, Podgorica 2006., str. 413-414

Pitanja za završnu debatu

1. Kakve aktivnosti su partizani sprovodili na oslobođenim teritorijama?
2. Koji su bili ciljevi tih aktivnosti?
3. Kakve posljedice, pozitivne ili negativne, su njihove akcije mogle proizvesti?

Melisa Forić

Sarajevski atentat

Ključno pitanje

1. **Treba li atentat u Sarajevu smatrati herojskim činom ili zločinom? Može li se atentat opravdati patriotskim razlozima?**
2. **Kakva vrsta spomenika treba obilježavati atentat u Sarajevu?**

Tema

Ovaj modul govori o Sarajevskom atentatu, događaju koji je obilježio početak Prvog svjetskog rata i koji se spominje širom Evrope. Glavna kontroverza ove teme je što je drugačije prikazana u udžbenicima u regiji i unutar same BiH. Za neke od njih, atentatori su prikazani kao heroji, a za ostale su prikazani kao teroristi koji su inicirali krize koje su dovele do rata.

Ishodi

- Steći znanje o Sarajevskom atentatu, njegovim uzrocima i posljedicama, na osnovu različitih perspektiva.
- Sposobnost postavljanja jasnih historijskih pitanja; kritička upotreba historijskih izvora, historijskih tumačenja (interpretacija) i perspektiva, neki su od ključnih elemenata za razumijevanje pojedinih aspekata Sarajevskog atentata.
- Učenici će ocijeniti historijske izvore u smislu pouzdanosti i različitosti perspektive.
- Učenici će razviti vještine empatije.

Ciljevi

Cilj ove radionice je da se stekne multiperspektivni uvid u datu temu, da se vidi mišljenje atentatora i stav Vlade. Učenici bi trebali nešto više naučiti o idejama koje su navele atentatore na njihov čin i vidjeti kakve su bile posljedice tog čina. Cilj radionice je da otvori pitanja o djelima počinjenim u ime patriotizma i o njihovoj opravdanosti. Može se primijeniti na savremene teme, vezane za terorističke napade širom svijeta.

Uputstva za nastavnike

Prvi dio

Prvi dio radionice ima za cilj da bude proveden kao simulacija suđenja.
Razred treba podijeliti u tri grupe:
1. Tužilaštvo
2. Odbrana
3. Porota

Nastavnik će biti u ulozi sudije.
Porota treba da bude veća grupa učenika (pola razreda), jer ova grupa dobija na uvid sve izvore Grupa 1 i 2.

Korak 1
Riječ sudije – na početku časa nastavnik (sudija) daje uvod u temu, dajući osnovne činjenice: šta, gdje i kada. Nastavnik koristi uvodni tekst i izvore za uvodni dio – 15 minuta.

90 minuta

Korak 2
Paralelni rad u grupama – svaka od tri grupe dobija svoju grupu izvora. Grupa 1 (tužilaštvo) i Grupa 2 (odbrana) moraju kritički analizirati svoje izvore, naći argumente da odgovore na ključno pitanje sa svog stanovišta i organizirati svoje izlaganje kao tužilaštvo, odnosno odbrana. Grupa 3 (porota) će dobiti izmiješane izvore grupa 1 i 2, sa zadatkom da ih pregleda i sortira prema vlastitom nahođenju, koji od izvora bi pripadali tužilaštvu, a koje bi koristila odbrana – 25 min.

Korak 3
Izlaganja Grupa – Grupa 1 i Grupa 2 izlažu svoje mišljenje i zaključke na osnovu argumenata zasnovanih na analiziranim izvorima. Grupe moraju izložiti svoj odgovor na ključno pitanje.
Grupa 3 mora pažljivo pratiti izlaganja kako bi mogla ocijeniti koja je grupa uradila bolju analizu, argumentaciju i izlaganje te koja je grupa bolje iskoristila svoje izvore. Na osnovu izloženog, porota će donijeti odluku i predstaviti je (konačna presuda). Porota svoje izlaganje i mišljenje u principu treba zasnivati na izlaganjima koja su čuli, a svi izvori koji su dati poroti služe im da zaključe koja je strana (tužilaštvo ili odbrana) imala bolje izlaganje te da donese presudu – odgovor na ključno pitanje – 3 x 15 minuta (tužilaštvo 15 minuta, odbrana 15 minuta, porota 15 minuta).

Korak 4
Zaključak i diskusija – Nastavnik i učenici će dati završne zaključke o općem pitanju atentata i njegove šire posljedice i utjecaja.

Radna aktivnost – drugi dio

Korak 1
Učenici dobijaju izvore o podizanju i uklanjanju spomenika na mjestu atentata kroz 20. stoljeće.
Za domaću zadaću, učenici moraju analizirati izvore i dati elaborat prijedloga s konkretnim argumentima zasnovanim na izvorima, o spomeniku koji bi trebao danas da obilježava mjesto atentata u Sarajevu.

Korak 2
Izlaganje prijedoga i rješenja za spomenik na mjestu atentata u Sarajevu, s argumentacijom.

Korak 3
Diskutiranje o različitim prijedlozima i ulozi spomenika u svakodnevnom životu.

Prvi dio

Uvod

Riječ sudije

Na početku časa sudija (nastavnik) daje učenicima uvod – kontekstualizaciju o temi, glavne činjenice: kada, šta, gdje i kako (na osnovu sljedećih izvora).

Uvod

Nakon aneksione krize izazvane pripajanjem teritorije Bosne i Hercegovine Austro-Ugarskoj (1908–1909) i Balkanskih ratova (1912–1913), posebno se zaoštrio odnos između Srbije i Crne Gore, s jedne, i Austro-Ugarske, s druge strane. Austro-Ugarska je aneksijom Bosne i Hercegovine prodrla duboko na Balkan graničeći sa Srbijom koja je spomenutim Balkanskim ratovima znatno uvećala svoju teritoriju. Dešavanja na Balkanu tih godina pomno su pratile međunarodne svjetske sile u zaoštrenoj borbi za podjelu svijeta, među kojima su prednjačile Austro-Ugarska, Njemačka i Italija, s jedne, i Francuska, Velika Britanija i Rusija s druge strane, uključujući se diplomatskim intervencijama i spremajući se za mogući oružani sukob. Istovremeno s ovim dešavanjima, u južnoslavenskim zemljama jačaju pokreti omladine koji prvenstveno zastupaju ideju jugoslavenstva s ciljem rušenja Habsburške monarhije i ujedinjenja svih Južnih Slavena u zajedničku državu pod vođstvom Srbije. Rad omladine odvijao se putem kružoka i tajnih organizacija, a oružje djelovanja su često bili i atentati na viđenije predstavnike vlasti Monarhije. U uslovima zaoštrenih odnosa Austro-Ugarska monarhija kao demonstraciju svoje sile na Balkanu u ljeto 1914. godine organizira vojne manevre koje lično, predvodi prijestolonasljednik vojvoda Franz Ferdinand. Tokom posjete Franza Ferdinanda Sarajevu 28. 6. 1914. godine članovi omladinske organizacije Mlada Bosna, u kojoj su bili Gavrilo Princip, Nedeljko Čabrinović, Trifko Grabež, Vaso Čubrilović, Cvjetko Popović, Muhamed Mehmedbašić, Danilo Ilić i drugi, organizirali su i izvršili atentat na prijestolonasljednika, pritom ubivši njega i njegovu suprugu Sofiju. Za ovaj događaj Austro-Ugarska je okrivila Srbiju, a nedugo zatim objavila joj je i rat. Nakon toga uslijedilo je uključivanje i objava rata od strane drugih evropskih zemalja. Iskra nastala izvršenim atentatom upalila je veliku vatru Prvog svjetskog rata. U historiografiji su događaj Sarajevskog atentata i umiješanost Srbije različito prikazivani, a čin atentata je nerijetko opravdavan činom herojstva omladinske organizacije Mlada Bosna koja se željela osloboditi tuđinske vlasti. Gavrilo Princip i drugi atentatori za jedne su bili heroji, a za druge kriminalci čiji je čin oštro osuđivan.

Izvor **1**

Karta Austro-Ugarske monarhije s Bosnom, kao posebnim dijelom Monarhije

Izvor **2**

Čin aneksije

PROGLAS
Na narod Bosne i Hercegovine

Mi, Franjo Josif I,
Car austrijski, kralj češki itd., i apostolski kralj ugarski
Stanovnicima Bosne i Hercegovine

Kad je ono prije jednog pokoljenja Naša vojska prekoračila granice vaših zemalja, dato vam je uvjerenje da nisu došli kao dušmani nego kao vaši prijatelji s čvrstom voljom da ukolone sva zla koja su vašu domovinu godinama teško pritiskala.
(...) Da bi Bosnu i Hercegovinu podigli na viši stepen političkog života, odlučili smo se podijeliti objema zemljama konstitucionalne ustanove koje će odgovarati njihovim prilikama i zajedničkim interesima i stvoriti na taj način zakonsku podlogu za predstavništvo njihovih želja i koristi. Neka se sluša i vaša riječ, kad se unaprijed odlučuje o stvarima vaše domovine, koja će kao i do sada imati zasebnu upravu.
(...) S toga razloga, a držeći na pameti one veze koje su starijim vremenima postojale između Naših dičnih predaka na ugarskom prijestolju i ovih zemalja, protežemo Mi prava Naše suverenosti na Bosnu i Hercegovinu i hoćemo da se i na ove zemlje primjenjuje red nasljedstva koji vrijedi za Našu kuću..

M. Arslanagić – F. Isaković, Istorija-Povijest, 1. Razred srednjeg usmjerenog obrazovanja, Sarajevo 1991, 278

Izvor **3**

Karikatura iz francuskih novina „Le Petit Journal“ koja objašnjava aneksionu krizu

LE REVEIL DE LA QUESTION D'ORIENT
La Bulgarie proclame son indépendance. — L'Autriche prend la Bosnie et l'Herzégovine

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Bosnian_Crisis_1908.jpg , downloaded on 28.2. 2012.

Radionica, dio 1.

Rad u grupama

Grupa 1. Tužilaštvo
Glavni zadatak
Primljene izvore iz austrijske, bosanskohercegovačke i međunarodne štampe te vladine dokumente kritički analizirati, naći argumente za odgovor na pitanje zašto na atentat u Sarajevu treba gledati kao na zločin i pripremiti prezentaciju.

Dokaz **1**
Zvanične fotografije vladinog albuma programa posjete

Sarajevo Museum, Sarajevo during the Austro-Hungarian Monarchy 1914-1918, Display presentation, photo by author

Zadaci uz izvore:

1. Poredaj po redoslijedu fotografije u svrhu rekonstrukcije događaja!
2. Analiziraj šta je na njima prikazano i kakva atmosfera vlada u trenutku kada su slikane?

Dokaz **2**

Članak iz dnevnih novina Zemaljske vlade koje su izlazile u Sarajevu u vrijeme Austro-Ugarske monarhije o posjeti Franje Ferdinanda Sarajevu

(...) Generalni nadzornik cjelokupne austrougarske vojske prijestolonasljednik nadvojvoda Franjo Ferdinand dolazi danas u Bosnu i Hercegovinu. Prijestolonasljednik nadvojvoda Franjo Ferdinand budnim okom prati ovaj razvoj BiH i On im dolazi u posjete ne samo po dužnosti, već i zato što ih je srcem zavolio. Da to i vidno dokaže, dolazi ovamo ne sam, već sa Svojom prejasnom suprugom vojvotknjom Sofijom.
Jeka radosti i veselja razliježe se Bosnom i Hercegovinom i narod se sprema da upotrijebi sretnu zgodu da svojim dinastičkim patriotskim osjećajima dade vidna izraza. I ovom Mu zgodom cio narod Bosne i Hercegovine, bez razlike, srcima punim radosti i oduševljenja, kliče najoduševljenije: Dobro i sretno nam došao, nadvojvodo prijestolonasljedniče!

Četvrtak, 25. juna 1914. Четвртак, 12. јуна

Sarajevski List Сарајевски Лист

Dobro nam došao!

Sarajevski list (Dobro nam došao), br. 127, 25.juni 1914 – 12. juni (Povjesni arhiv Sarajevo)

Zadatak uz izvore:

Analiziraj s kakvim osjećajima narod dočekuje prestolonasljednika.

Dokaz **3**

Naslovne strane stranih novina

"Vojvoda Franc Ferdinand i njegova supruga vojvotkinja od Hohenberga ubijeni tokom vožnje ulicama Sarajeva, Bosna"

THE NEW YORK HERALD

ARCHDUKE FRANCIS FERDINAND AND HIS CONSORT, THE DUCHESS OF HOHENBERG, ARE ASSASSINATED WHILE DRIVING THROUGH STREETS OF SARAJEVO, BOSNIA

http://blog.postcardgallery.net/i/pics/nyh-06-29-1914-saraevo-asassination.jpg (New York Herald, New York daily paper published in the period 1835 to 1924) , downloaded on 2 June 2013

Domenica del Corrierre (italijanski sedmični list)

LA DOMENICA DEL CORRIERE

http://previews.agefotostock.com/previewimage/bajaage/510b7d637895591db19d6200dd4aa0f2/DAE-11319783.jpg downloaded on 27 Feb. 2012)

"Katastrofa u Sarajevu. Atentat na nadvojvodu Franca Ferdinanda i vojvotkinju od Hohenberga s bombom i 'Brovingom'. Prijestolonasljednik i njegova supruga ubijeni. Dva atentata. (…) Atentatori uhapšeni. Povratak cara."

Illustrierte Kronen Zeitung

Die Katastrophe von Sarajewo.

Attentat auf Erzherzog Franz Ferdinand und Herzogin von Hohenberg.

Mit Bombe und Browning.

Der Thronfolger und seine Gemalin ermordet.

Zwei Attentate.

Dem ersten entkommen, dem zweiten erlegen.

Die Attentäter verhaftet.

Von der empörten Menge blutig zugerichtet.

Rückkehr des Kaisers.

http://einestages.spiegel.de/hund-images/2009/11/16/96/e70e86700c4437f45762133de62765b5_image_document_large_featured_borderless.jpg , downloaded on 2 June 2013)

"Nasljednik austrijskog prijestolja je ubijen sa svojom ženom od strane bosanske omladine koja se htjela osvetiti radi oduzimanja zemlje"

The New York Times.

HEIR TO AUSTRIA'S THRONE IS SLAIN WITH HIS WIFE BY A BOSNIAN YOUTH TO AVENGE SEIZURE OF HIS COUNTRY

Slain by Assassin's Bullets.

New York Times (American daily paper published continuously since 1851), 29 July 1914, Internet, http://blu.stb.s-msn.com/i/7B/4992F9D19CEEE63507ADD6D4C2BE2.jpg, downloaded on 2 June 2013

Pitanja uz izvore:

1. Kako je prenesena vijest u stranim novinama?
2. Zašto je ova vijest izazvala ovakvu pažnju i interes širom svijeta?

Dokaz **4**

Izvodi iz članaka stranih novina

Politische Correspondenz (Beč)
Die Ermordung der Hronfolgers und seiner Gemahlin — broj 11610 od 30. juna 1914.
Ova novinska agencija objavljuje šta su bečki listovi pisali drugog dana po atentatu.
Neue freie Presse: Atentat je bio balkansko ubojstvo, djelo krvožednosti, slično divljem kasapljenju. Ali, ako ovaj atentat treba da znači da će naši vladaoci i nasljednici prijestolja uvijek ovako biti u Sarajevu dočekani, onda jedini odgovor može biti: "Ovdje smo i ovdje ostajemo". Svi poglavari država moraju misliti o miru, ali ne smiju dopustiti da se balkanska zaraza dalje širi, jer su zločini zarazni.
Die Zeit: Teška sjenka pada na Srbiju. Njoj se sada pružila velika plemenita prilika da učini dobro za sebe i za druge, pa i za svoje saplemenike u našoj Monarhiji. Ona treba ovu priliku iskoristiti.
Iza prostačkog srpskog djela u Sarajevu treba doći otmjeno srpsko protivdjelo u Beogradu.

Nikola Đ. Trišić, Sarajevski atentat u svjetlu bibliografskih podataka, Veselin Masleša, Sarajevo 1980, 21.

Pitanja uz izvore:

1. Kako je ovaj događaj predstavljen u stranim novinama?
2. Zašto je ovaj događaj izavao toliko pažnje u javnosti širom svijeta?

Dokaz **6**

Glas historiografije – Historija atentata

Žerajić je pucao na zemaljskog poglavara Bosne i Hercegovine, generala Varešanina, da bi vrhovima Austro-Ugarske monarhije stavio na znanje da omladina u otvaranju Sabora prozire njihove namjere (...)
Luka Jukić pokušao je (8. 6. 1912) atentat na kraljevskog komesara Slavka Cuvaja, da bi vladajućoj mađarskoj džentriji izrazio stav nacionalne omladine da Hrvatska nije ugarska, već svoja – hrvatska.
U opredjeljenju pripadnika jugoslavenskog nacionalno-revolucionarnog pokreta, u prvom redu "Mlade Bosne", za atentate kao metod borbe protiv tuđinske vlasti, nacionalno oslobođenje i ujedinjenje, djelovale su ne samo određene političke i društvene prilike nego i duhovni, kulturno-politički utjecaji, bez kojih se ne može objasniti njihova moralna i intelektualna fizionomija, njihov historijski lik.

Enver Redžić, Omladinski pokret I sarajevski atentat, Prilozi za istoriju BiH, Posebna izdanja ANUBiH, LXXIX, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 17. Sarajevo 1987, 318-319.

Pitanja uz izvore:

1. Zašto su ranije organizirani atentati?
2. Koji je bio njihov cilj?

Dokaz **5**

Članak o atentatu na Franju Ferdinanda iz dnevnih novina Zemaljske vlade koje su izlazile u Sarajevu u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije

Сарајевски Лист Sarajevski List

Crni dani.

"Bili su to dani veselja, dani oduševljenja. Ko ih se ne sjeća? (...) Narod ih je radostan primio, jer je ta posjeta odlikovanje, pozdravljao ih je, kada su se iznenada pojavili u Sarajevu, jer se je oduševljavao, gledajući oči u oči svoga budućeg vladara. (...) I napokon je došao zadnji dan njihova boravka u Sarajevu – i odjednom se čaša radosti do vrha napunila najgorčom žuči. I radost i veselje iznenada se naglo rasplinu pod dojmom strahovitoga, bogumrskoga čina kojemu padoše žrtvom dragocjeni život nadvojvode prestolonasljednika Franje Ferdinanda i vojvotkinje Sofije Hohenburške. (...) Usred srca danas duboko ražalošćene Bosne leži mrtvo tijelo naše nade i ponosa sve Habsburške monarhije. (...)."

Dokaz **7**

Zvanični dokument o nacionalističko-revolucionarnoj omladinskoj organizaciji u Sarajevu

Prepis Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu
Broj 5544 Pres. Sarajevo 9. jula 1914.
Postojanje jedne nacionalističko-revolucionarne organizacije u Sarajevu.
Unazad nekog vremena, po svoj prilici ne prije čitave godine, postoji u Sarajevu, pod imenom koje naivno zvuči, "Srpsko-hrvatska nacionalistička omladina", omladinska organizacija.
Ova organizacija nema nekog čvrstog vida, nego je to na prvom mjestu organizacija učenika Učiteljske škole, zatim srednjoškolaca, a ima i nekolicina omladinaca iz trgovačkog i zanatlijskog staleža.
Ona nema posebnih pravila ni vlastitog lokala. Glavnu osnovu njene djelatnosti čine statuti zloglasnog "Narodnog ujedinjenja" ili također "Narodnog jedinstva" iz Beograda, kome je u svoje vrijeme pripadao također i atentator Žerajić. Svrha i zadatak ove organizacije je da se sva omladina slavenskog Juga odgaja u jedinstvenom duhu i organizira u smislu jedne u svakom pogledu ujedinjene jugoslavenske države pod vrhovnim srpskim gospodstvom, dakle izrazito otcjepljenje od habzburškog prijestolja ("Od nesnosnog habzburškog jarma"). Centri ovoga pokreta su Beograd, Zagreb, Ljubljana i Sarajevo, a u svim sjedištima srednjih škola trebale bi biti postepeno obrazovane podružnice.

V. Bogičević, Mlada Bosna, Sarajevo 1954.

Dokaz **8**

Slika suđenja

Muzej Sarajevo, Sarajevo u Austro-Ugarskoj 1914-1918

Pitanja uz izvor:

Pronađi u izvoru ocjene vlasti o ulozi i idejama omladinskog pokreta i njegove povezanosti s atentatom?

Pitanja uz izvore:

1. Analiziraj sliku atentatora na suđenju?
2. Kakve emocije možeš prepoznati na njihovim licima?

Dokaz **9**

Novinski članak: „Sjećanje na rezultate istrage"

Memoar o ishodu istrage u Sarajevu glasi: Istraga koju je sud u Sarajevu vodio nad Gavrilom Principom i drugovima zbog izvršenog zločina 15. juna ove godine i zbog saučešništva u njemu dosad je utvrdila ovo:
1. Plan da se nadvojvoda Franc Ferdinand ubije za vrijeme svog bavljenja u Sarajevu spremili su u Beogradu Gavrilo Princip, Nedeljko Čabrinović i Trifko Grabež uz pomoć majora Voje Tankosića.
2. Šest bombi i četiri brauning revolvera s municijom kojima su se zločinci poslužili kao oruđem nabavili su i dali Principu, Čabrinoviću i Grabežu, u Beogradu, neki Milan Ciganović i major Tankosić.
3. Bombe su ručne granate koje su iz depoa oružja srpske vojske u Kragujevcu.
4. Da se obezbijedi uspjeh atentata poučavao je Ciganović Principa, Čabrinovića i Grabeža u rukovanju granatama i upućivao u jednoj šumi pored strelišta Topčiderskog Principa i Grabeža u gađanju iz brauning-revolvera.
5. Da bi Principu, Čabrinoviću i Grabežu omogućio prelazak preko bosanskohercegovačke granice i da bi omogućio prokrijumčarenje njihovog oružja, Ciganović je organizovao cijeli jedan tajni sistem prevođenja. Ulazak zločinaca s njihovim oružjem u Bosnu i Hercegovinu izvele su pogranične vlasti Šapca (Rade Popović) i Loznice, kao i carinski službenik Radivoj Grbić iz Loznice uz pomoć više drugih osoba.

Politika, br. 3769, 12. 07. 1914.

Radionica, dio 1.

Rad u grupama

GRUPA 2. ODBRANA

Glavni zadatak

Odbrana će primiti izvore iz programskih dokumenata Omladinske organizacije i njihove ideologije, članke iz srbijanske i međunarodne štampe, pisama i ličnih dokumenata atentatora. Zadatak je kritički ih analizirati, naći argumente za odgovor na pitanje može li se atentat u Sarajevu smatrati herojskim činom opravdanim patriotskim razlozima s njihovog stanovišta te pripremiti argumente za izlaganje odbrane.

Dokaz **1**

Pismo-letak Mlada Bosna, koji definiše program pokreta

MLADA BOSNA

Bosna je stara srpska zemlja. Po svojoj psihologiji, kulturi, cijelom životu. Pet stoljeća ropstva ostavilo je dubok utisak na njenoj duši. Ona je primala udarce, bila ubijana, padala i klecala, uvijek noseći u sebi neku veliku vjeru, neki veliki, topli instinkt. Poslije muka i padanja osvježavana je svojim srcem, opet počinjala živjeti, ćutljiva, spora i zakopčana. Njena historija posljednjih sto godina puna je prosipanja krvi, vatre i dima. Dok su dijelovi našeg naroda u drugim krajevima ulazili u kulturu, odbijajući od sebe one mnogobrojne varvarske prinose ropstva, mi smo bili bičevani, ostali primitivni, neizrađeni i goli. (...)

Mladi bosanski pokret za obnovu svoje zemlje mora se temeljiti na dubokoj, ogromnoj ljubavi prema narodu i velikoj tvoračkoj vjeri u samog sebe. Nikakva sila ne smije tu ljubav ugasiti i nikakva nevolja tu vjeru poljuljati. Tako, sporim i malim radom, izvršit će se najveći proces u životu naroda, oslobođenje njegovo iz tamnice i dizanje njegovo do duhovne slobode i moralne nezavisnosti. Naša mlada zemlja, izlomljena i napaćena, ropska i puna mraka, može jedino poći tim putem. U stanju duhovnih i ekonomskih kriza, ona se penje novom suncu, nosi novu vjeru i stvara novi život. Ono što joj se daje samo je mali prinos njenoj obnovi, njenom velikom Vaskrsu koji dolazi...

Vladimir Gaćinović, Calendar Prosvjeta, Sarajevo, 1911, 92-94, in: V. Bogičević, Mlada Bosna, pisma i Prilozi, Sarajevo 1954.

Pitanje uz izvor:

U tekstu pronađi za šta su se zalagali i čime su bili vođeni pripadnici Mlade Bosne?

Dokaz **2**

Stenogram izjave Gavrila Principa o njegovim političkim uvjerenjima.

Gavrilo Princip o političkim stremljenjima svojim i Mlade Bosne

"Ideal mladosti: Jedinstvo jugoslavenskih naroda Srba, Hrvata i Slovenaca, ali ne pod Austrijom. U nekoj državnoj formi, u republici, ili tako. Mislio je da će izbiti revolucija ako Austrija zapadne u težak položaj. Ali za takvu revoluciju mora se spremiti teren, stvoriti raspoloženje. Već i prije je bilo atentata, atentatori su bili heroji za našu omladinu. Nije mislio da postane heroj. Htio je samo da umre za svoju ideju. (...)"

Dr Martin Papenhajm; Princip o sebi, Zagreb 1926), in: V. Bogičević, Mlada Bosna, pisma i Prilozi, Sarajevo 1954, 464-465.

Pitanje uz izvor:

U tekstu pronađi za šta su se zalagali i čime su bili vođeni pripadnici Mlade Bosne?

Dokaz **3**

Pamflet podržavaoca atentatora

Ljubimo heroje naše: Jukića, Zerajića, Dojčića, Čabrinju, Planinšćaka, Principa, jer su oni proroci nacije, jer su oni nacija! Sinovi jedne Jugoslavije!

Zar ne osjećate, sinovi jedne Jugoslavije, da u krvi leži naš život i da je atentat bog bogova Nacije, jer on dokazuje da živi Mlada Bosna. Da živi elemenat kojeg pritišće nesnosni balast imperijalistički, da živi elemenat koji je gotov da gine!

U krvi je život rase, u krvi je bog Nacije! Smrt je prethodila Vaskrsu! Atentat je Vaskrs Nacije. Smrt stotine sinova Jugoslavije dokaz je Markove dinamike njegove, a smrt dvojice heroja njenih Vaskrs je naših srca. O svijetli, o veliki, sinovi proroci Jugoslavije!

V. Bogičević, Mlada Bosna, Sarajevo 1954.

Pitanje uz izvor:

Koji se argumenti za odbranu mogu izvući iz navedenih tekstova?

Dokaz **4**

Stenogram svjedočenja Gavrila Principa

Gavrilo Princip
Predsjedavajući: Kojega ste mišljenja?
Optuženi: Ja sam nacionalista jugoslavenski i težim za ujedinjenjem Jugoslavena u koju bilo državnu formu, da se oslobode od Austrije (69).
Pr.: Kakvo je bilo mišljenje o Austriji u vašim krugovima?
Op.: Bilo je mišljenje da je Austrija zlo u našem narodu, kao što faktično i jest, i da nije potrebna (70).
Pr.: Kakvo je bilo mišljenje što se tiče Srbije, bi li za Bosnu bilo korisno da se pripoji Srbiji?
Op.: Bilo je mišljenje da se ujedine Jugoslaveni. Razumije se, Srbija kao slobodni dio Jugoslovena, imala bi moralnu dužnost da pomogne tom ujedinjenju, da bude kao što je bio Piemont u Italiji (70).
Pr.: Kakvog je mišljenja bio Ilić u političkom pogledu?
Op.: On je nacionalista kao i ja, Jugoslaven.
Pr.: Dakle istog mišljenja kao i vi?
Op.: Jest, da se imaju ujediniti Jugoslaveni.
Pr.: Pod Austrijom?
Op.: Bože sačuvaj! Ja nisam bio za dinastije. Tako daleko nismo išli, nego smo mislili: ujedinjenje, pa kako budu prilike (81).
Branitelj, dr. Premužić: Vjerujete li vi u Boga ili ste ateista?
Op.: Ateista (105)

Bilješke iz stenograma sa procesa protiv zavjerenika u Sarajevskom atentatu 1914 g.) DAS, akv. br. 828. u: V. Bogičević. Mlada Bosna. Saraievo 1954..

Pitanje uz izvor:

Koje ideje i osjećanja preovladavaju u odgovorima Gavrila Principa u stenogra-fskim bilješkama?

Dokaz **5**

Stenogram svjedočenja Nedeljka Čabrinovića

Nedeljko Čabrinović
Pr.: Jeste li bili kad nacionalista?
Op.: Jesam, ali sam zadržao svoje anarhističke ideje.
Pr.: Jesu li drugi bili takvi?
Op.: Drugi su bili radikalni nacionaliste.
Pr.: Šta to znači radikalni nacionalista?
Op.: Ujedinjenje svih Srba pod jednom krunom. Uspostava starog Dušanovog carstva.
Pr.: Pod Austrijom?
Op.: Ne.
Pr.: Koja je bila težnja da se to oživotvori?
Op.: Rat protiv Austrije radi otrgnuća Bosne i Hercegovine, Srijema i Banata.
Pr.: A vi ste se slagali s njihovim nazorima?
Op.: Moj ideal bio je jedna jugoslavenska republika, uopće slavenska republika.
Pr.: Kako vi mislite da se to može oživotvoriti?
Op.: To je nemoguće legalnim načinom.
Pr.; Kako to može biti, u Srbiji ima jedna dinastija, je li obljubljena?
Op.: Jest.
Pr.: Kako sebi vi, dakle, to predstavljate?
Op.: Mislim da bi se to moglo postići organizacijom kao što ju je proveo Macini u Italiji. Ali, pošto su Srbijanci i svi oni među kojima sam se kretao imali za ideal otrgnuće Bosne od Austrije, a pripojenje Srbiji, to smo se u tom mogli slagati. Samo smo se razdvajali u tom što su oni pristalice dinastije pod krunom Karađorđevića, a ja sam do kraja ostao dosljedan anarhističkim idejama. Mogao sam se promijeniti samo utoliko da bih njima kao neki kompromis dozvolio da ta dinastija ili, ako je moguće, sam kralj Petar, dok je živ, ostane kralj, ali poslije njegove smrti da nastane jugoslavenska republika (27, 28).
Pr.: Kakvu ti vjeru imaš, jesi li deista ili ateista?
Op.: Ateista (39)

Bilješke iz stenograma sa procesa protiv zavjerenika u Sarajevskom atentatu 1914 g.) DAS, akv. br. 828. u: V. Bogičević, Mlada Bosna, Sarajevo 1954.

Pitanje uz izvor:

Šta o ciljevima i vlastitim osjećanjima govori Nedeljko Čabrinović u stenografskim bilješkama?

Dokaz **6**

Članak iz Politike

Krvav sarajevski događaj načinio je u Beogradu dubok utisak u svim slojevima društva. Taj utisak utoliko je dublji što svi mi iz iskustva znamo da će kao odgovor na ovo krvavo djelo doći čitav niz nezgoda za naš narod u Austro-Ugarskoj monarhiji. (...)

Po svom starom običaju, bečka štampa udarit će sad opet optužbe protiv srpskog naroda i Srbije. Srpski narod bit će kriv zato što su atentatori Čabrinović i Princip Srbi po narodnosti. Srbija će biti kriva zato što je jedan od tih atentatora, kako telegrami iz Sarajeva javljaju, izjavio na saslušanju da je ranije bio u Beogradu. A i jedna i druga optužba apsurdna je. Niti cijeli narod može biti odgovoran za djelo jednog ili dvojice pojedinaca, niti Srbija može biti odgovorna za djela nekog čovjeka zato što je on živio u Srbiji. (...)

Politika, br. 3744, 17. lipnja 1914.
Narodna biblioteka Srbije, On line katalog

ПОЛИТИКА

Сарајевски атентат.

Смрт Фрање Фердинанда.

Suđenje u Sarajevu

Otpočeo je pretres Principu, Čabrinoviću i drugovima zbog ubojstva Franje Ferdinanda i njegove žene. Državni tužilac Sarajevskog suda optužuje Principa i još dvadeset dvojicu njegovih drugova za veleizdaju, dva ubojstva s predumišljajem. Pored njih, druga trojica optuženi su za saučesništvo u prikrivanju oružja koje je nabavljeno da bi se njime izvršili atentati. U optužnici se izlaže postupak zavjere skovane u Beogradu od članova Narodne odbrane i opisuje putovanje zavjerenika i krijumčarenje oružja u Bosnu, način na koji su zavjerenici uspjeli pribaviti saučesnike u Sarajevu i druge pojedinosti oko atentata. Izlažući motive atentata, koji je politički događaj prvoga reda, optužba opisuje iredentistička rovarenja velikosrpskih krugova u Beogradu koji dopiru do samoga dvora i sistematski rad protiv Austro-Ugarske i Habsburške dinastije u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni, rad kojem je jedini cilj da se Austro-Ugarskoj monarhiji otmu Hrvatska, Dalmacija, Istra, Bosna, Hercegovina i provincije južne Ugarske, naseljene Srbima, i da se te zemlje prisajedine Srbiji. Zavjerenici Princip i Čabrinović priznali su, kako se tvrdi u jednom telegramu iz Sarajeva, da su bili inspirirani mržnjom prema Monarhiji i velikosrpskim nacionalističkim osjećanjima koji teže ujedinjenju svih Jugoslavena, uništenju Austro-Ugarske i stvaranju velikog srpskog carstva. Zbog toga, oni su napravili plan za atentat na život nadvojvode Franca Ferdinanda, plan koji su i ostvarili.

Politika, br. 3842, 6. 10. 1914,
Narodna biblioteka Srbije, On line katalog

Svi plaču

Jedna sudska scena udešena po bečkom žanru.

Beč 15. oktobra (zadocnio). Na kraju sarajevskog pretresa Čabrinović je završio svoj iskaz ovim riječima:

"Zaista nismo znali da je pokojnik otac, da ima djece, tek smo ovdje čuli. Potreseni smo do dna duše njegovim posljednjim riječima koje je izgovorio svojoj ženi: Ne umri! Živi za svoju djecu (čitava dvorana plače). Može biti da sam zlikovac, ubica. Radite sa mnom šta znate, ali zaklinjem se Bogom, samo želim da stari car, da djeca, u svojim dušama, oproste zato što smo mi zgriješili prema njima. Vi, sudije, pošaljite nas odmah u smrt. Nismo obični zlikovci, samo smo zavedeni mladići."

Dalje nije mogao govoriti od plača. Zatim se predsjednik okrenuo optuženicima i upitao želi li još neko da govori? Čvrsto i odlučno ustao je tada Gavrilo Princip (...), rumen od uzbuđenja, ali tako pribran da se vidi kako vlada svom snagom svojom, glas mu je energičan i izjavljuje:

"Podsticaja sa strane u ovom atentatu nije bilo. Kad Čabrinović ovdje drukčije govori, on laže, a laže i državni tužilac, koji to hoće da dokaže. Nas niko nije najmio! Voljeli smo svoj narod, poznavali smo prilike u kojima je, znali smo dobro za sve njegove jade! To je istina."

ПОЛИТИКА

Стари војник.

ШТА СЕ ГОВОРИ?

За окупацију.

Politika 3850, 14. 10. 1914.
Narodna biblioteka Srbije, On line katalog

Pitanja uz izvor:

1. Kako srbijanska štampa izvještava o atentatorima i njihovom suđenju?
2. Koji se argumenti za odbranu mogu izvući iz navedenih tekstova?
3. Kako se može objasniti razlog zašto je slika Gavrila Principa jedina objavljena slika u novinama "Politika" u 1914. godini?

Drugi dio

Zadatak je odgovoriti na pitanje: **Kakva vrsta spomenika treba obilježavati Sarajevski atentat?**
Učenici dobijaju izvore o postavljanju i uklanjanju spomenika s mjesta atentata kroz 20. stoljeće. Za domaću zadaću, učenici moraju analizirati izvore i dati elaborat prijedloga s konkretnim argumentima zasnovanim na izvorima, o spomeniku koji bi trebao danas obilježavati mjesto atentata u Sarajevu.

Uvod

Događaji koji su obilježili određene trenutke historije markirani su ne samo u dokumentima, knjigama i sjećanjima već se na mjestima gdje su se oni odigrali podižu spomenici. Mjesto gdje se desio Sarajevski atentat jedno je od mjesta koje se nastojalo očuvati od zaborava podizanjem spomenika koji će generacijama poslije govoriti o događaju koji se ovdje zbio 28. juna 1914. godine. Danas, stotinu godina nakon atentata, možemo govoriti o spomenicima koji su se mijenjali u vezi s ideologijom vladara i političkih okvira unutar kojih su se Bosna i Hercegovina i Sarajevo tokom svoje historije nalazili. Godine 1917. na Latinskom mostu, na mjestu ubojstva austrougarske vlasti u Bosni i Hercegovini podigle su spomenik nadvojvodi Franzu Ferdinandu i njegovoj supruzi Sofiji, pod nazivom "Spomenik umorstvu". Uspostavom Kraljevine SHS, kasnije Kraljevine Jugoslavije (1918–1941), uklanjanje spomenika koji veličaju Habsburšku monarhiju postaje prioritet nove vlasti te je u martu 1919. godine ovaj spomenik uklonjen. Na mjestu atentata potom je postavljena spomen-ploča Gavrilu Principu i atentatorima. Paralelno s tim na groblju uz crkvu Svetog Arhangela Mihaila na Koševu u Sarajevu 1920. podignuta je zajednička grobnica atentatorima u kojima su sahranjene njihove kosti i postavljeno spomen-obilježje. Zajednička grobnica i spomen-kapela očuvale su se do danas. Njemačke okupacione trupe su nakon dolaska u Sarajevo 1941. godine uklonile spomen-ploču pripadnicima Mlade Bosne. Nakon oslobođenja nove vlasti Narodne republike Bosne i Hercegovine, koja je bila u sastavu Socijalističke Jugoslavije (1945–1991) podigle su 6. maja 1945. spomen-ploču pripadnicima Mlade Bosne, a nedugo zatim su izlivene stope Gavrila Principa (1956). Na mjestu atentata otvoren je Muzej Mlade Bosne (1953), a most preko Miljacke nazvan je Most Gavrila Principa. Nakon proglašenja nezavisnosti Bosne i Hercegovine 1992. godine i početkom rata i opsade Sarajeva, spomen ploča i otisci stopa Gavrila Principa su izmješteni. Muzej je nakon završetka rata krajem 1995. godine promijenio ime u Muzej Sarajevo 1878–1918, a postavljena je nova ploča s natpisom na bosanskom i engleskom jeziku. Nekadašnji Most Gavrila Principa danas nosi ime Latinska ćuprija. Analizirajući spomen-obilježja na mjestu atentata možemo pratiti kako se mijenjalo sjećanje na sam čin Sarajevskog atentata i njegove učesnike.

Izvor 1

Slike i informacije o podizanju spomenika Francu i Sofiji u Sarajevu 1917. godine

„Na ovom mjestu Nadvojvoda Franjo Ferdinand i njegova supruga Sofija dadoše svoje živote i proliše krv za Boga i domovinu."

Natpis na spomeniku iz 1917.

Muzej grada Sarajeva

Izvor **2**

Slike i informacije o izgradnji grobnice za atentatore iz 1920.

Sarajevo, 6. juna
Sutradan, na svetog Jovana, obavit će se formalna sahrana kostiju Vidovdanskih heroja, Gavrila Principa, Nedeljka Čabrinovića, Jakova Milovića, braće Mitra i Nege Kerović, koji su u pratnji Sokola preneseni iz Terezina u Češkoj.
Procesija kreće kod glavne pošte, gdje će Lujo Novak održati govor, prema mjestu gdje je Gavrilo Princip ubio Franca Ferdinanda i njegovu suprugu, na Vidovdan 1914.
Na tom mjestu, Vasilj Grđić će govoriti o značaju Vidovdanskog atentata, a zatim će hor otpjevati "Hej, trubaču".
Posebna grobnica izgrađena je na groblju Koševo, gdje će ostaci Gavrila Principa i njegovih drugova biti položeni sutra.

Politika, br. 4384 od 7. juna 1920

Blagosloven onaj koji vječno živi.
Imao se zašto i roditi.
Vidovdanski heroji
Nedeljko Čabrinović
Veljko Čubrilović
Gavrilo Princip
Danilo Ilić
Nego Kerović
Mihajlo Miško Jovanović
Jakov Milović
Bogdan Žerajić
Trifko Grabež
Mitar Kerović
Marko Perić
1914.
Kapela Sv. Arhangela Mihaila i natpis na spomen-ploči na grobnici, fotografija autora.

Izvor **3**

Film o uklanjanju memorijalne ploče Gavrilu Principu od strane Nijemaca u Sarajevu, 1941.

(*Youtube*) http://www.youtube.com/watch?v=zeHbpHye-jQ&feature=g-hist&context=G23aececAHT009KAADAA

Izvor **4**

Slika stopa Gavrila Principa i ploče postavljene 1945.

Sa ovoga mjesta 28. juna 1914. godine Gavrilo Princip svojim pucnjem izrazi narodni protest protiv tiranije i vjekovnu težnju naših naroda za slobodom.

Spomen ploča postavljena 6. maja 1945. i
Spomen stope Gavrila Principa postavljene 1956.

http://g-ecx.images-amazon.com/images/G/01/wikipedia/images/b67c09a14e346968a34ce5b9ec165b8746cee8aa.jpg

Izvor **5**

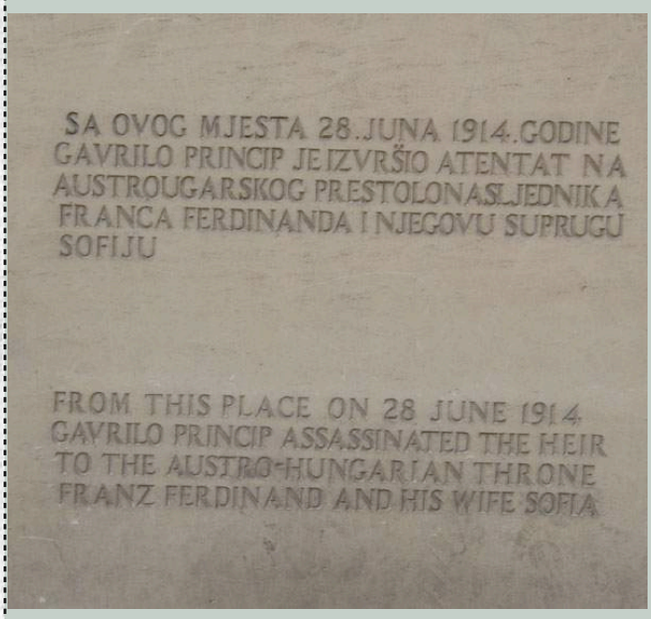
Novinski članak o postavljanju memorijalne ploče na mjestu ubojstva (8. maj 1945)

Oslobođenje, 8. maj 1945.
Otkrivanje spomen-ploče Gavrilu Principu
Kao dio Prvog omladinskog kongresa, 7. aprila u 16:00 sati, veliki skup u parku Cara Dušana u Sarajevu otvorio je manifestaciju otkrivanja spomen-ploče velikom narodnom heroju i mučeniku, borcu za slobodu i bratstvo svih naroda Jugoslavije, Gavrilu Principu. (...) Nakon govora, formirana je povorka koja je otišla do historijskog mjesta, Principovog mosta, gdje je metak Gavrila Principa najavio smrt svima koji pokušaju namjetnuti ropstvo našem narodu.
Nova ploča postavljena je na istom mjestu gdje je stajala i prethodna u spomen Gavrila Principa, koju je neprijatelj uklonio prvih dana okupacije (...).
Otkrivanje ploče prisutni su pozdravili riječima: "Slava neumrlom narodnom heroju Gavrilu Principu i njegovim drugovima".

Oslobođenje, 8. maj 1945

Izvor **6**

Fotografija spomen-ploče postavljene 2002.

fotografija autora, 2002

Video materijal

1. **Kratki film o atentatu**

http://www.youtube.com/watch?v=5_qvMyklN20

2. **Film o uklanjanju memorijalne ploče Gavrilu Principu od strane Nijemaca u Sarajevu, 1941.**

http://www.youtube.com/watch?v=zeHbpHye-jQ&feature=g-hist&context=G23aececAHT009KAADAA

Kiti Jurica-Korda

Pucnji u parlamentu

Ključno pitanje

Zašto je ubijen Stjepan Radić?

Tema

Modul je o ubojstvu Stjepana Radića i članova HSP (Hrvatske stranke prava) u Narodnoj skupštini u Beogradu, 20. jula 1928.

Ovu temu smo izabrali jer smo planirali da obradimo sva ubojstva koja su se desila u tom periodu i na tom području. Kontroverzno u ovoj temi je što je ovo ubojstvo kod većine Hrvata shvaćeno kao način vladajućeg režima da se obračuna s najjačom hrvatskom strankom i njenim veoma popularnim predsjednikom. Teza da je u pitanju predumišljaj nikada nije dokazana, ali vjerovanje da je to bilo organizirano ubojstvo ostala je među Hrvatima, prije nego zvanična verzija događaja da je u pitanju bio slučajan akt "poremećenog" poslanika Puniše Račića.

S obzirom na to da se ubojstvo desilo u Narodnoj skupštini Kraljevine SHS, događaj je relevantan svim narodima koji su živjeli u Kraljevini, posebno zbog toga što je samo 6 mjeseci nakon toga kralj Aleksandar uveo ličnu diktaturu.

Ciljevi

Upoznavanje s političkom atmosferom u Kraljevini SHS 20-tih godina 20. stoljeća, naročito međusobnim odnosom režima i vodećeg hrvatskog političara Stjepana Radića. Kritičkim proučavanjem izvora odrediti moguće uzroke atentata u Narodnoj Skupštini te objasniti razloge kontroverznim reakcijama na taj događaj.

Ishodi

- Učenici će se upoznati s dijelom političke atmosfere u Kraljevini SHS, naročito s politikom i djelovanjem Stjepana Radića prema vladajućem režimu i obrnuto.
- Učenici će razviti sposobnost analiziranja pisanih i fotografskih izvora, sposobnost pravljenja vlastitih procjena i kritičkog mišljenja, kreativnog i grafičkog predstavljanja rezultata.
- Učenici će razviti empatiju, društvenu osjetljivost i vidjet će koliko emocije mogu pojačati kontroverznost događaja.

Uputstva za nastavnike

Radionica se treba izvoditi u dva dijela.

1. dio: Ubojstvo u parlamentu i njegovi uzroci (zašto je ubijen Stjepan Radić?)

90 minuta

1. korak – Nakon kratkog uvoda (u zavisnosti od prethodnog znanja učenika), nastavnik će parovima učenika podijeliti 6 novinskih naslova. Zadatak učenika je da tih 6 naslova sortiraju prema emotivnom naboju.

2. korak – Nastavnik dijeli učenike u 4 grupe i daje im izvore s pitanjima za analizu. Izvori se odnose na moguće uzroke ubojstva. Moraju ih analizirati i odgovoriti na ključno pitanje.

3. korak – Svaka grupa predstavlja odgovor na svoje ključno pitanje. U skladu s odgovorima nastavnik i učenici prave listu uzroka atentata i ispisuju ih na tabli.

4. korak – Učenici ispisuju sve uzroke na papire i oblikuju ih u liku dijamanta.

5. Korak – Kratka diskusija o značaju uzroka.

2. dio: Reakcije na ubojstvo (šta je razlog kontroverznim reakcijama na ubojstvo Stjepana Radića?)

1. korak – Nastavnik dijeli učenike u 8 grupa i dijeli im izvore. Svaka grupa ima posebnu ulogu osobe koja ima sopstveni pogled na ubojstvo.

Zadatak za svaku grupu: Sa stanovišta vaše uloge, pripremite izjavu kao reakciju na atentat i smrt Stjepana Radića.

2. korak – Učenici (jedan predstavnik svake grupe-uloge) predstavljaju svoje izjave (reakcije) na ubojstvo i smrt Stjepana Radića.

3. korak – Kroz diskusiju odgovorite na ključno pitanje:

Šta je glavni razlog kontroverznih reakcija na ubojstvo Stjepana Radića?

1. čas:

Atentat u Narodnoj skupštini i njegovi uzroci

Korak 1. Učenicima u parovima podijeliti naslovnice novina

Uvod

1. 12. 1918. proglašena je prva zajednička država Južnih Slavena – Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Vodeći političar među Hrvatima bio je Stjepan Radić, koji će svojim zalaganjem za republikansko uređenje, nacionalnu ravnopravnost i socijalnu pravdu uspješno oponirati vladajućem monarhističkom režimu. Iako su na parlamentarnim izborima osvajali značajan broj mandata, do 1925. godine radićevci apstiniraju od rada u parlamentu. Radić je u nekoliko navrata bio i zatvaran. 1925. godine odriče se republikanstva, priznaje režim i kratkotrajno sudjeluje u vladi kao ministar prosvjete. 1927. nastaje koalicija HSS-a i Samostalne demokratske stranke Svetozara Pribičevića koja je predstavljala vrlo ozbiljnu opoziciju vladajućem režimu.

Zadatak:

1. Poredaj naslovnice novina prema emocionalnom naboju naslovnih tekstova!
2. Komentiraj odakle dolaze naslovnice s najviše emocionalnog naboja.

Strahovito krvoproliće u Narodnoj Skupštini	**Krv je pala**	**Ubojstvo Pavla Radića i dr. Basaričeka**
		
"Novosti" – posebno izdanje od 20. juna 1928.	Jutarnji list" od 21.juna 1928.	*"Politika", 21 06. 1928 http://scr.digital.nb.rs/zbirka/novina 25 May 2012.*
Strašno ubojstvo u Skupštini	**Krvavi dan u narodnoj skupštini"**	**„Ljudskom krvlju manipuliraju"**
		
"Novosti" od 21. juna 1928. http://dazg.chez.com/flashback_6.htm 25 May 2012.	""Slovenec", slovenski dnevni politički list http://www.dlib.si/browse/besedila/1 25 May 2012.	"Domoljub", slovenski dvotjednik poučnog i zabavnog karaktera http://www.dlib.si/browse/besedila/1 25 May 2012.

1. čas:

Atentat u Narodnoj skupštini i njegovi uzroci

2. korak – Učenike podijeliti u 4 grupe i dati im izvore.

Grupa 1

Izvor 1

Iz govora Stjepana Radića na sjednici Narodnoga vijeća 24. 11. 1918. na kojoj se raspravljalo o ujedinjenju Države SHS s Kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom vidljiv je Radićev temeljni politički stav:

Vi, gospodo, upravo nimalo ne marite za to što naš seljak uopće, a posebno seljak hrvatski, neće ni da čuje ništa više o kralju i o caru, a isto tako ni o državi koja mu se silom nameće (...) Ali stalno znam da Hrvate za to pridobiti nećete, a nećete ih pridobiti zato jer je sav hrvatski seljački svijet isto tako protiv vašeg centralizma kako je protiv militarizma, isto tako za republiku kao i za narodni sporazum sa Srbima (...) Naš je hrvatski seljak, a to je devet desetina hrvatskog naroda – u ratu postao potpun čovjek, a to znači da neće više nikom služiti, nikom robovati, ni tuđinu ni bratu (...) Nego hoće da se u ovo veliko doba država uredi na slobodnom republikanskom i na pravednom čovječanskom (socijalnom) temelju.

Stjepan Radić: Politički spisi, Zagreb, 1971., str.323-335

Izvor 3

Zbog svojih republikanskih stavova te otvorene kritike države i režima, Radić je u razdoblju od 1919. do 1925. više puta zatvaran.

Svi skupovi stranke su zabranjeni, arhiva je zaplijenjena, a izdat je i nalog za hapšenje gospodina Radića i nekolicine drugih vođa stranke. Dekret se zasnivao na činjenici da je stranka, prišavši seljačkoj inernacionali, postala sastavni dio Treće komunističke internacionale (što su Hrvati uvijek osporavali), da je održavala nezakonite odnose s Makedonskim revolucionarnim komitetom i da su njeni članovi odgovorni za subverzivnu propagandu u vojsci. Pet stranačkih vođa je uhapšeno, ali je gospodinu Radiću pošlo za rukom da na vrijeme izbjegne hapšenje i tek je naknadno pronađen kako se sramno krije u jednoj niši u zidu, u stanu svog nećaka.

Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, uredio: Ž. Avramovski, Zagreb, 1986, str.311.

Izvor 2

Stjepan Radić na propagandnom letku

file:///D:/multimedija/program/pov8/032-1.htm (15 May 2012)

Pitanja:

1. Kakvu je državu, još prije ujedinjenja, Radić zagovarao u:
a) smislu državnog uređenja
b) smislu nacionalnih odnosa s ostalim Južnim Slavenima
c) socijalnom smislu
2. Zašto je Radić uhićen 1925.godine?

Ključno pitanje za grupu 1:

Zašto je i na koji način režim pokušao onemogućiti Radiću političko djelovanje?

Korak 2. Učenike podijeliti u 4 grupe i dati im izvore.

Grupa 2

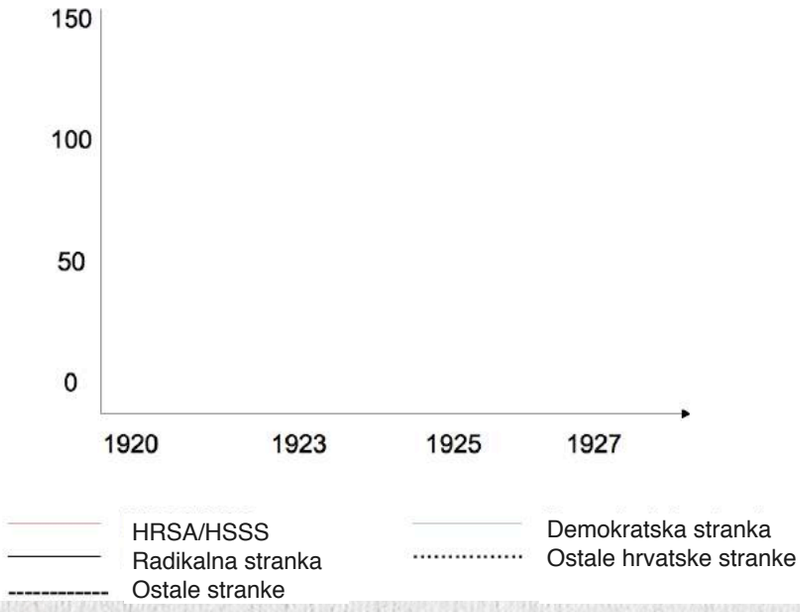
Izvor 1

Rezultati parlamentarnih izbora 1920.-1927. u Kraljevini SHS

Godine i Stranke	1920	1923	1925	1927
Demokratska stranka	92	51	37	61
Narodna radikalna stranka	91	108	143	112
Komunistička stranka	58			
Hrvatska narodna (republikanska) Seljačka stranka	50*	70*	67	61
Samostojna demokratska stranka			21	22
Ostale hrvatske stranke	6	1	0	2
Ostale stranke	122	84	47	57

* Izabrani zastupnici HRSS-a 1920. i 1923. nisu sudjelovali u radu parlamenta.

Prema podacima o rezultatima parlamentarnih izvora grafički prikaži brojčane odnose u Parlamentu!

Pitanje:

Postavite pitanja za analizu rezultata izbora!

Ključno pitanje za grupu 2:

Kakve je izborne rezultate imala Radićeva stranka?

Izvor 1

Stjepan Radić je na skupštini u Hlebinama 5.12.1927. izjavio:

"Mi smo korupciju svezali. I da naša Seljačka stranka nije pred svijetom učinila ništa drugo nego pokazala da naša država ima lice kakvo je vaše, da je to država naroda poštenog, da ne trpimo lopova, to je velika stvar. To me je moglo stajati glave, a možda će me i stajati. Ja sam dobijao pisma u kojima mi pišu: Ubit ću vas! Javno su govorili: Pašić je umro, Radića treba ubiti. Ako nemamo zato svoga čovjeka, naći ćemo Hrvata."

List "Dom" , 19.I.1927.

List "Dom" glasilo je Radićeve stranke od 1904.

Izvor 2

Radićev prijedlog revizije ustava i preuređenja države

"Potrebna je organizacija tri do četiri oblasti, koje bi se temeljile na ekonomskim, socijalnim, prosvjetnim i geografskim principima. Prva je jadransko-podunavska oblast u kojoj bi bili svi prečanski krajevi bez Slovenije, a s Crnom Gorom. Druga oblast bi bils srpsko-moravska, treća Južna Srbija, četvrta Slovenija. Svakoj oblasti bi se prepustilo sve što se tiče privrede, kulture i socijalne brige. U Beogradu bi ostalo zakonodavstvo i egzekutiva samo u velikom, a svi zakoni što sređuju život i saradnju prešli bi na oblasti."

Hrvoje Matković: Povijest HSS-a, Naklada Pavičić, Zagreb, 1999, str.248. (Matković citira Radića prema listu Riječ, 134/13.VI. 1928.)

Izvor 3

U listu "Jedinstvo" kojeg je pokrenuo i finansirao predsjednik Vlade Velja Vukičević u junu 1928, u broju od 17. 6. 1928. otvoreno se prijeti ubojstvom Radiću i Pribičeviću.

"Ipak, ako mislite da neko ruši iznutra zemlju, onda vam je prva dužnost bila i ostaje da jednoga istoga dana, i Svetozara Pribićevića u Beogradu, i Stjepana Radića u Zagrebu, ubijete."

Izvor 4

Slobodan Jovanović navodi da su srbijanski političari povjerovali da je federalizam opasan za državno jedinstvo.

"U svojoj vjekovnoj borbi za državnu samostalnost, Srbi su dobili pravi kult državne ideje i dosta je bilo da im se kaže da federalizam može dovesti u pitanje državno jedinstvo, pa da oni odmah postanu njegovi protivnici."

Slobodan Jovanovic, Jugoslovenska misao u proslosti i buducnosti, Beograd 1939, str 3.

Pitanja:
Što Radić predlaže u preuređenju države i zašto se to smatra unutrašnjim rušenjem države?
Ključno pitanje za grupu 3:
Čije je interese ugrozio Radić svojim kritikama i prijedlozima i kakve prijetnje zbog togaj?

1. čas:

Atentat u Narodnoj skupštini i njegovi uzroci

Korak 2. Učenike podijeliti u 4 grupe i dati im izvore.

Grupa 4 - Rekonstrukcija krvavog događaja

Izvor **1**

Neposredno prije atentata:

"Puniša Račić: (...) Izjavljujem pred svima vama da nikad srpski interesi, kad ne pucaju puške i topovi, nisu više bili dovedeni u opasnost nego sada (...) (graja). I gospodo, kao Srbin i narodni poslanik, kad vidim opasnost prema svojoj naciji i otadžbini, otvoreno kažem da ću upotrijebiti i drugo oružje, koje treba da zaštiti interese srpstva (...) (velika graja i protesti kod oporbe)
Svetozar Pribićević: Hoćete li da se i u Londonu čuje da se ovdje prijeti oružjem?
Dr. Pernar: Opljačkali ste begove!
Puniša Račić (silazi s govornice): Tražim, gospodine predsjedniče, da ga kaznite ili ću ga ja kazniti. (graja i burni protesti) Ko god se bude pokušao staviti između mene i Pernara, poginut će! (velika larma) U tom momentu on je zbilja potegao revolver. Ministar Vujičić koji sjedi iza njega u ministarskoj klupi hvata ga za ruku u namjeri da ga spriječi da puca. U istom momentu priskoči i Obradović, ali Račić, fizički silno jak čovjek, odgurne ruku Obradoviću i strahoviti pucanj iz parabeluma odjeknuo je u dvorani. (...)"

Josip Horvat: Politička povijest Hrvatske 2 str.342-343 (prema novinskom izvještaju)

Izvor **2**

"G. Stjepan Radić bio je tog dana potpuno miran. Nijedna upadica nije se čula s njegovih usana (...) Pok. Pavle Radić također je bio miran (...) Jedini su g. Granđa i g. Pernar toga tragičnoga dana bili temperamentni i silno revoltirani zbog prijetnja ubojstvima (...) Cijela atmosfera bila je puna elektriciteta. Svi su predosjećali nesreću, ali niko nije mislio da će se tako brzo odigrati najveća tragedija od osnivanja ove države."

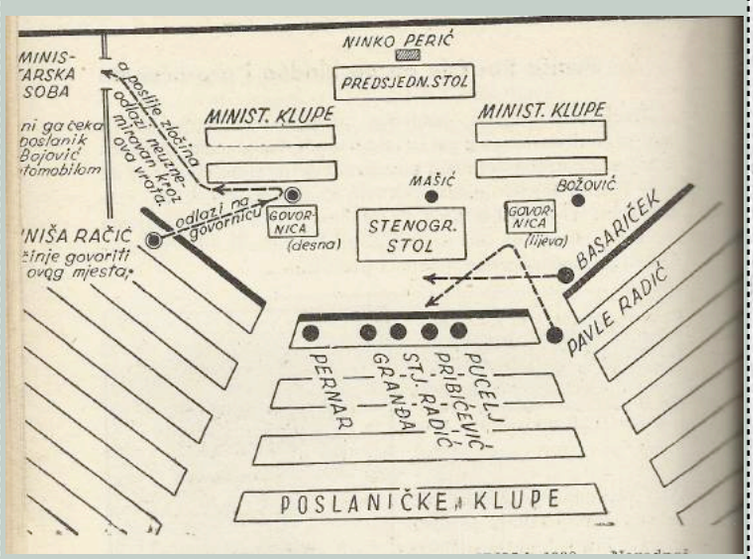
'Politika', no. 7236, 24. O6.1928.

Izvor **3**

Politika, br. 7232, 21. jun 1928. str. 7 nosi posljednje riječi Puniše Račića prije napuštanja parlamenta u dvorani mašući pištoljem u rukama. On viče: "Živela Srbija!"

Izvor **4**

Rekonstrukcija atentata izrađena prema podacima iz Politike, br. 7236 od 24.6.1928.

Z. Kulundžić: Atentat na Stjepana Radića, Zagreb, 1967., str.374.

Pitanja:

1. Šta je Puniši Račiću poslužilo kao povod za atentat ?
2. Kojim je riječima opisana atmosfera u Parlamentu neposredno prije atentata?
3. Šta misliš, je li Račić smišljeno tijekom govora prešao sa svog mjesta na govornicu?

Ključno pitanje za grupu 4:

Može li se iz samog događaja zaključiti i o nekom od uzroka atentata?

1. čas:

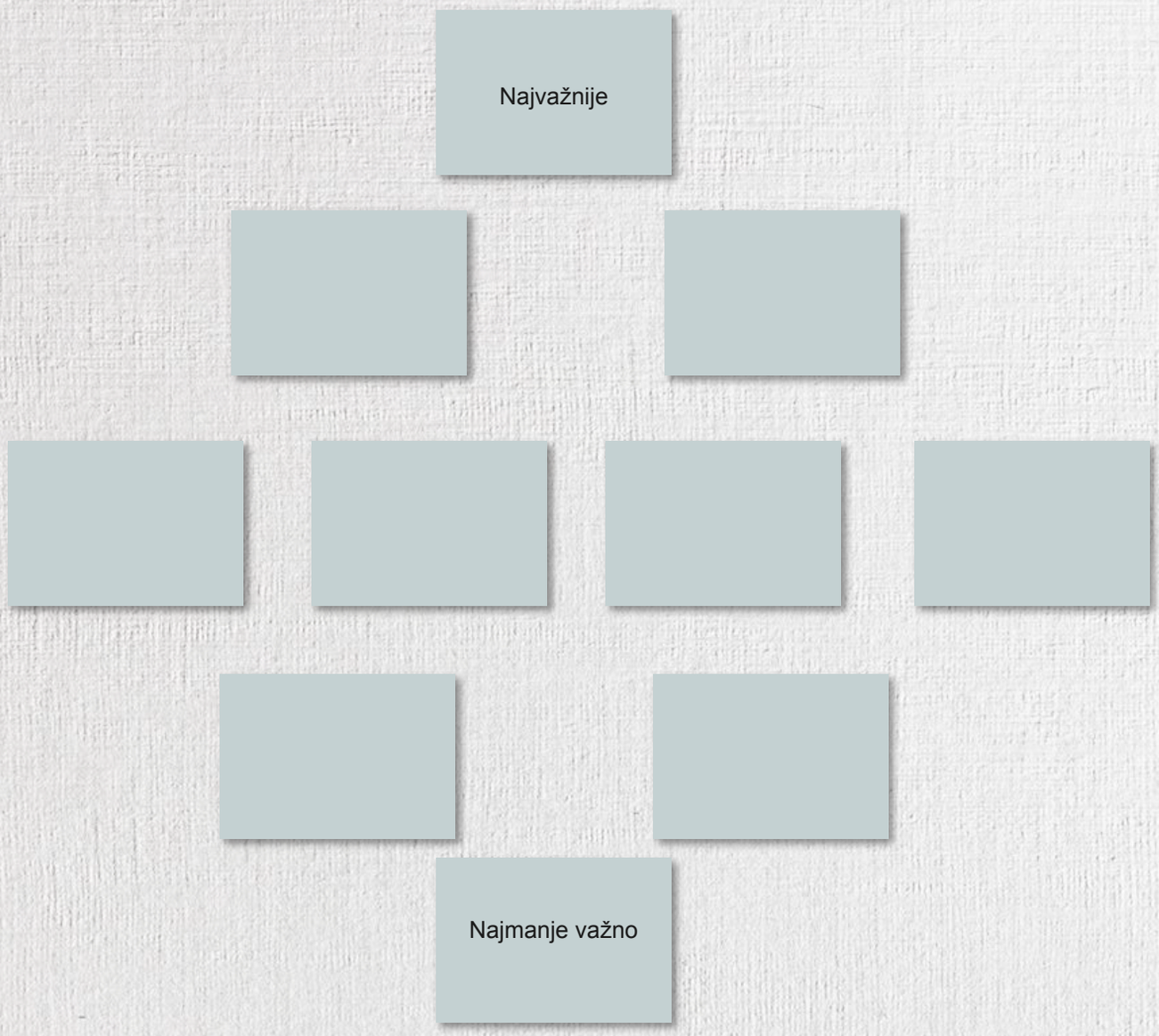
Atentat u Narodnoj skupštini i njegovi uzroci

Nakon što svaka grupa odradi svoj zadatak, nastavnik na ploču zapisuje odgovore na ključna pitanja svake grupe. Prema odgovorima zajednički napravite listu 10 mogućih uzroka atentata.

Učenici navode uzroke pojedinačno zapisujući odgovore na kartončiće.

Zadatak za učenike: Poredajte moguće uzroke u "dijamant" prema važnosti!

Dijamant

2. čas:
Reakcije na atentat

Učenike podijeliti u 8 grupa (uloga) po 3 ili 4 učenika i podijeliti im izvore.

Zadatak: Prema ulogama po grupama sastavite izjavu kao reakciju na atentat i smrt Stjepana Radića.

Grupa **1**

Pripadnik Hrvatske stranke prava

"Opravdani gnjev cjelokupne hrvatske javnosti nad umorstvom hrvatskih narodnih zastupnika u Beogradskom parlamentu došao je kao i u svim ostalim hrvatskim krajevima i u Zagrebu do potpunog izražaja u jučerašnjim demonstracijama. Ogorčenje je bilo bezgranično, pa je pravo čudo da nije bilo i težih posljedica osim dvadeseterice ranjenih, koji su prilikom demonstracija nastradali..."
Članak je iz glasila Hrvatske stranke prava "Hrvat" u rubrici Zagrebačka kronika

ZAGREBAČKA KRONIKA

Krvave demonstracije u Zagrebu

Hrvatsko pučanstvo daje oduška svome ogorčenju

http://dazg.chez.com/flashback_6.htm (25.05.2012).

Grupa **2**

Sekula Drljević

Sekula Drljević, kontroverzna povijesna ličnost u Crnoj Gori, u parlamentarnom životu Kraljevine SHS bio je jedan od lidera Crnogorske federalističke stranke, a na izborima 1927. godine izabran je za poslanika na listi Hrvatske seljačke stranke. U svojim *Političkim spisima* pod naslovom *20. lipanj/juni 1928* donosi, između ostalog, svoje viđenje atentata:
"Iz zasjede, po unaprijed utvrđenom planu, izvršen je zločin umorstva nad Vođom i Učiteljem hrvatskoga naroda i nad njegovim drugovima. Vođa je poginuo u času kada je hrvatski narod polagao sve svoje nade u njegovu pobjedu i postao je žrtva zločinca u času kada su zlikovci jedino u njegovoj smrti vidjeli mogućnost pobjede nad hrvatskim narodom."

Grupa **3**

Ivan Meštrović

Ivan Meštrović, poznati umjetnik koji se do 1918. godine bavio politikom i bio član Jugoslavenskog odbora.
"Dan poslije atentata sreo sam ženu admirala Stankovića. Ona mi se približila i rekla mi na francuskom: Ovi Srbijanci ne samo da su primitivci, nego su i rođeni razbojnici i neiskrena bagra.
Pripovijedala mi je zatim šta je zapovjednik mjesta, general Trnokopović, rekao njenom mužu, kad mu je admiral Stanković rekao da je sramota pucati na narodne zastupnike i usto još usred Narodne skupštine, jer to može imati ne samo unutarnjih nego i vanjskih posljedica. Umjesto odgovora, general je upitao admirala:
- A je li Stipica mrtav?
- Nije Stjepan Radić mrtav – odgovorio je Stanković – nego, prema vijestima, samo teško ranjen, a mrtvi su njegov sinovac Pavle Radić i Đuro Basariček.
- Oh, majku mu staru, kako je to slabo gađao – odgovorio je sada Trnokopović i dodao – a posljedice će biti da će se morati ponovo pucati, ako preživi."

*Ivan Meštrović: Uspomene na političke ljude i događaje, Zagr*eb 1993.

Grupa **3**

Svetozar Pribićević

Svetozar Pribićević, srpski političar iz Hrvatske i Radićev koalicijski partner u svojoj knjizi "Diktatura kralja Aleksandra" napisao je o Puniši Račiću:
"Rodom iz Crne Gore, ali odgajan u Srbiji, gdje je i cijeli život proveo. Pašić ga je upotrebljavao za povjerljive poslove u Makedoniji i Albaniji. Bio je komita u Makedniji i poslije ujedinjenja pripadao je četničkoj organizaciji. (...) Ušao je u Radikalnu stranku. Zapažen je kao pristalica ideje Velike Srbije. On je organizirao ubojstvo Radića po višoj naredbi koju je ranije dobio (...)"

Dr. Sekula Drljević, Politička misao; izabrana djela, uvodna studija, izbor tekstova i dokumentarnih priloga Danilo Radojević, Podgorica 2007. godina, str.296.

2. čas:
Reakcije na atentat

Učenike podijeliti u 8 grupa (uloga) po 3 ili 4 učenika i podijeliti im izvore.

Zadatak: Prema ulogama po grupama sastavite izjavu kao reakciju na atentat i smrt Stjepana Radića.

Grupa **5**

Građanin Zagreba

Pogreb Stjepana Radića 12.8.1928.

http://www.daz.hr/web/cache/preview/fdb5568d642fbae8f7cae1c3049c69fa.jpg 15 May 2012.

Grupa **6**

Član Srpske narodne radikalne stranke

"U međuvremenu u Beogradu nije bilo gotovo nikakvih manifestacija žalosti i Hrvati su ocijenili da je reakcija na tragične događaje u tom gradu posve neadekvatna. Vladina glasila, mada su osuđivala zločin, naglašavala su i provokativno ponašanje opozicije. Takve ocjene nisu doprinijele smirivanju situacije. Ništa povoljnije posljedice nije imalo ni vladino toleriranje 'Jedinstva', lista krajnjih radikalskih tendencija, koji se u svom prvom broju, objavljenom nekoliko dana prije zločina, zalagao za uklanjanje g. Radića i Pribičevića."

Izvještaj britanskog diplomate H.W. Kennarda, Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, Ž. Avramovski, Zagreb, 1986,

Grupa **7**

Strani novinar

23. 6. 1928. australske novine The Mail (Adelaide) pišu o neredima u Zagrebu nakon atentata u Narodnoj Skupštini, o policijskom satu koji je zbog toga uveden u Zagrebu, ali i...
"Postoji mnogo zle krvi između Hrvata i Srba u Kraljevini Jugoslaviji. To je dovelo do nereda u Zagrebu (glavni grad Hrvatske) kada se saznalo da je Stjepan Radić (hrvatski političar i predsjednik Seljačke stranke) ranjen, a Pavle Radić (njegov nećak) ubijen od strane Račića (drugog delegata) tokom zasjedanja Narodne skupštine."

The Manchester Guardian 10. 8. 1928. izvještava o smrti Stjepana Radića. Autor članka se kritički osvrće na balkanski mentalitet u kojem mase slijede vođu smatrajući Radića uspješnim populističkim vođom. Naglašava vrlo napeto stanje između Hrvata i Srba nakon Atentata u Skupštini te zaključuje:
"Hrvati traže otcjepljenje. S ubijenim Radićem tražit će ga više no ikada. (...) Jugoslavija je započela najcrnje dane u svojoj kratkoj historiji. Niko ne može da kaže hoće li izaći kao izliječena ili slomljena nacija."

http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/58553487 20 May 2012.

Grupa **8**

Glasnogovornik Vlade Kraljevine SHS

Priopćenje nove Vlade objavljeno na sjednici Narodne skupštine 3. 8. 1928.
"Događaj od 20. juna tekuće godine, koji zaslužuje najtežu osudu i koji nam je oduzeo dva draga druga i više njih ranio, ne smije biti razlog da prekinemo dosadašnju zakonodavnu saradnju, koja je za našoj državi toliko potrebna. Ovaj žalosni događaj je izdvojen i ličan i ne smije se uopćavati. Posebno je velika nepravda kad se čitave parlamentarne grupe ili, što je još gore, čitav dio naroda, optužuje bez svakog razloga za djelo s kojim nema ničeg zajedničkog i koje isto tako žali i osuđuje kao i sav kulturni svijet. Tako nedopušteno zaoštravanje odnosa ne može biti nego štetno."

'Politika', br. 7276, 3 August 1928, str. 1

Učenici prema ulogama (po jedan predstavnik svake grupe-uloge) redom iznose svoje mišljenje o atentatu i smrti Stjepana Radića.

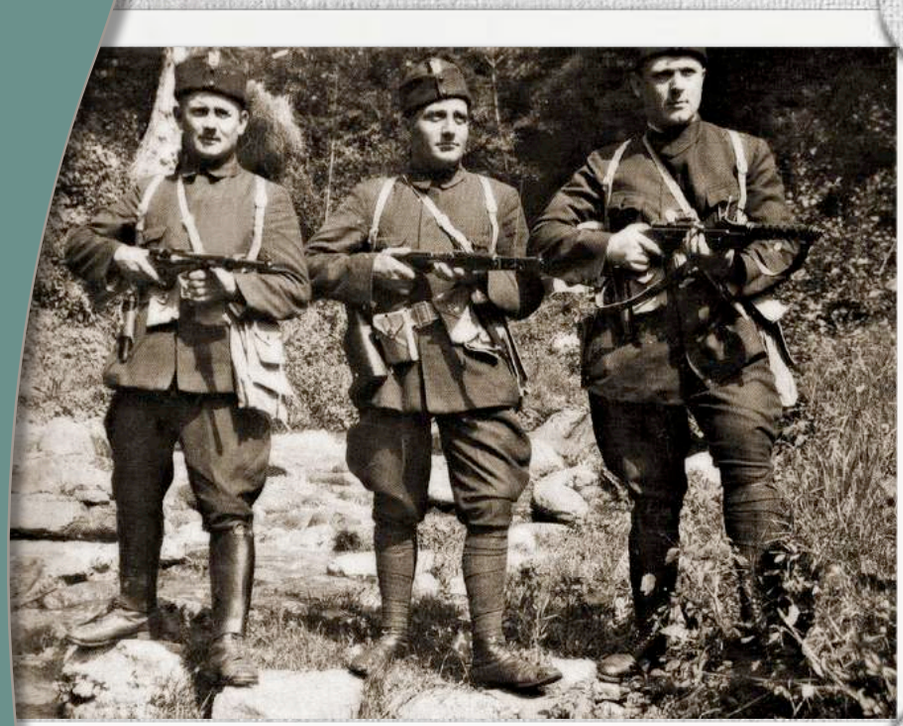
Kroz diskusiju odgovoriti na ključno pitanje:

Koji je glavni uzrok kontroverznim reakcijama na ubojstvo Stjepana Radića?

Ivana Dobrivojević
Goran Miloradović

Ugrožena država?

Terorizam u Kraljevini Jugoslaviji

Ključno pitanje

Smatrate li da terorizam kao političko sredstvo može biti opravdan?

Tema

Ovaj modul istražuje fenomen terorizma u Kraljevini SHS / Jugoslaviji u periodu 1919–1934. Temu smo izabrali jer smo željeli da se dotaknemo borbe između terorističkih organizacija i državnih institucija u društvu koje se bori za demokratiju. Kontroverze se nalaze u različitim percepcijama terorističkih organizacija. Dok se država, političke elite i većina populacije snažno protive terorizmu, manjina ih smatra "borcima za slobodu".

Ishodi

- Prepoznavanje terorizma kao sredstva za postizanje političkih ciljeva
- Analiziranje historijskih izvora
- Uočavanje veze između političkih prilika i terorizma
- Upoređivanje terorizma nekada i danas

Ciljevi

Učenici će steći saznanja o terorističkim aktivnostima različitih političkih grupa u Kraljevini SHS.

90 minuta

Uputstva za predavača

Korak 1
Učenici će se upoznati s temom kroz kontekst i pitanja, dobit će izvore za svoju grupu i sve fotografije.

Korak 2
Podjela učenika u grupe i analiza izvora

Korak 3
Izlaganje zaključaka svake grupe

Korak 4
Diskusija

Korak 1

Oluja misli

Objašnjenje pojmova

Teorijsko tumačenje terorizma

Najvažniji pojmovi:

Teror: vladavina nasilja, progoni, fizičko ugrožavanje i uništavanje protivnika, strahovlada

Terorizam: sistematsko korištenje nasilja i zastrašivanja u političke svrhe ili radi iznude novca

Terorista: onaj koji vrši teror, pripadnik terorističke organizacije

Ivan Klajn, Milan Šipka, Veliki rečnih stranih reči i izraza, Novi Sad 2006.

Uvod

Jugoslavija (Kraljevina SHS) je nastala na Konferenciji mira u Parizu 1919. godine. Kao i druge novoformirane države, bila je dio rješenja pitanja bezbjednosti u Evropi. Od Baltika do Sredozemnog mora formiran je pojas novih država koje su bile pod zaštitom sila pobjednica u Prvom svjetskom ratu. Glavne svrhe tog pojasa bile su: sprječavanje sovjetske ekspanzije u Evropu, obuzdavanje revanšizma poraženih država, otpor italijanskom ekspanzionizmu usmjerenom ka Balkanu.

Kao dio tog tzv. francuskog sistema, Jugoslavija je izvršavala sve tri svrhe. Glavne prijetnje Jugoslaviji stizale su iz Italije i Sovjetskog saveza, a od 30-ih godina i iz Njemačke. Neposrednu osnovu za napade pružale su susjedne države Mađarska, Bugarska i Albanija. Ekstremni nacionalisti u Jugoslaviji, nezadovoljni novim granicama, imali su podršku Italije, a od početka 30-ih godina i Njemačke. Komunisti su imali stalnu podršku Sovjetskog saveza. Unutar zemlje stvoren je front sastavljen od različitih ljudi kojima je zajedničko bilo nezadovoljstvo novom državom, kao i razne terorističke organizacije. Najaktivnije su bile Komunistička partija, VMRO i ustaše, dok se albansko nezadovoljstvo izražavalo neprestanim oružanim otporom niskog intenziteta. Teroristički napadi na Jugoslaviju javljaju se od njenog osnivanja, a vrhunac su dosegli tokom tridesetih godina.

Pitanja:

1. Šta mislite šta je terorizam?
2. Šta mislite koja je razlika između teroriste i borca za slobodu?
3. Pokušajte objasniti kako ista osoba može biti obilježena u jednoj zemlji kao terorista, a u drugoj kao borac za slobodu? Pokušajte dati neke primjere.
4. Koje su (negativne) posljedice terorizma?
5. Kako država najčešće reagira na terorizam?
6. Znaš li neke savremene terorističke organizacije i teroristička djela?

Izvor **1**

Akcija Makedonskih komita (1919–1934)

"Statistika terorističkih akcija s ove strane granice pokazuje da je u periodu 1919–1934. godine na jugoslavenskom teritoriju počinjeno 467 napada, terorističkih akcija i slično, koje je organizirao VMRO, tokom kojih je 185 službenih osoba i 253 građana – nevine žrtve, ubijeno ili ranjeno.
Prisjetimo se samo nekih od terorističkih akcija: masakr seljaka u selima Kadrifalkovo i Suševo, koji je koštao 35 ljudskih života; ubojstvo generala Mihajla Kovačevića u Štipu i ubojstvo još desetak drugih oficira graničara raznih činova; zatim 10 terorističkih napada u javnim zgradama (kafanama i restoranima) koji su odnijeli 94 života i drugih 28 napada usmjerenih protiv željeznice i njene imovine."
VMRO – Unutrašnja makedonska revolucionarna organizacija osnovana krajem 1893. godine u Solunu. Nezadovoljna Nejskim mirovnim ugovorom, organizacija je pokušala terorističkim metodama promijeniti granice na Balkanu.

Report of the results of Macedonian komitadji action", 1. 12. 1934;

AJ (Archives of Yugoslavia), 37 (Milan Stojadinovic) – 22 - 174

Izvor **2**

Teroristički napadi VMRO

"U noći između 30. i 31. maja 1932. godine postavljene su u Beogradu 4 paklene mašine, i to: u ulici Miloša Pocerca, u nedovršenoj zgradi Okružnog ureda za osiguranje radnika u Nemanjinoj ulici, na ogradi II muške gimnazije i kod štamparije Đura Jakšić u blizini Nove skupštine u ulici Kralja Aleksandra, od kojih su samo druga i četvrta eksplodirale (…), dok su ostale dvije blagovremeno opažene i demontirane. Dana 30. septembra 1932. godine došao je u Oficirski dom nosač Kresović Đura noseći jedan mali kofer. Služavka Spasenija Božić, koja je tamo prala stepenice, upitala je nosača koga traži, a on joj je odgovorio da je od nekog gospodina na ulici dobio naređenje da s tim koferom sačeka nekog kapetana Rankovića. Spasenija, ne poznavajući tog kapetana, uputila je nosača u baštu, da tamo čeka, i on je neko vrijeme izašao, a poslije se opet vratio u predvorje, govoreći joj da više ne može čekati, nego će se opet nakon kratkog vremena ovamo vratiti. Na to se Kresović uputio prema izlazu da izađe. U taj čas je nastala u predvorju silna eksplozija koja je (…) bila uzrokovana eksplozijom paklene mašine koja se nalazila u koferčiću. Nosač Kresović je pao smrtno pogođen i ubrzo iza toga umro od zadobijenih povreda, dok je Spasenija Božović (…) bila teško povrijeđena. Ta je eksplozija načinila na samoj zgradi i pokućstvu štetu od 122.770,24 dinara, kako se kasnije utvrdilo. Nosaču Kresoviću je ta eksplozija otrgnula obje noge, raskinula krvne sudove na nogama i desnoj ruci, pa je tako nastalo jako krvarenje, usljed čega je Kresović, nesaslušan o djelu i počiniocu, i umro."

AJ, 135 (Drzavni sud za zastitu drzave) – 100 – 38 / 33.

Izvor **3**

Neprekidni rat niskog intenziteta na jugoslavensko – bugarskoj granici?

"Noćas oko 22 sata naši graničari su vodili borbu s banditima koji su pokušali preći na našu teritiriju. Bandama su pomagali i bugarski graničari. Borba je vođena kod karaule *Javor čuka* u blizini same granice (…) prema bosiljgradskom srezu. U borbi su upotrijebljene puške, bombe i puškomitraljezi. Borba je trajala 15 minuta. Banditi su se povukli pod pritiskom puškomitraljeske vatre (…) Jačina čete je bila pet ljudi. Prema obavještenju koje imam, komite bi mogle pokušati prijelaz na drugoj strani krivopalanačkog ili bosiljgradskog sreza. Preduzete mjere: žandarmi s milicijom na terenu."

Nezavedeno, bez naslova, iz 1933; AJ, 74 (Dvor) – 50 - 68.

Izvor **4**

Finansijski efekti kampanje VMRO-a

"Nebrojeni protesti u Sofiji, kojima se tražilo da bugarska vlada provjeri terorističke kampanje VMRO, ostali su bez rezultata. Jugoslavenskoj vladi zbog toga nije preostalo ništa drugo do li da osigura vlastitu teritoriju od upada i zaštiti živote svojih građana utvrđujući gotovo kompletnu granicu prema Bugarskoj, nekih 400 km, uz značajne troškove (oko 200 miliona dinara). Također, jačanje i neprekidan nadzor nad granicom, željezničkim linijama i javnim zgradama u područjima u blizini Bugarske granice zahtijevali su značajna finansijska sredstva (oko milijardu dinara tokom petnaest godina)."

"*Report of the results of Macedonian komitadji action", 1. 12. 1934; AJ (Archives of Yugoslavia), 37 (Milan Stojadinovic) – 22 - 174*

Izvor **5**

Ubojstvo kralja Aleksandra

"Kralj Aleksandar ubijen je 9. oktobra u Marseju, nekoliko minuta nakon što se iskrcao s komandnog broda eskadre 'Dubrovnik', kojim je doplovio iz Jugoslavije. Zbog kriminalnog nehata francuskih vlasti, Njegovo Veličanstvo, zajedno s francuskim ministrom inostranih poslova Bartuom, olahko je žrtvovano ubici, koji je u međuvremenu identificiran kao pripadnik Makedonske revolucionarne organizacije (VMRO – prim. prev. I. D.) i koji je sigurno (…) predstavljao oruđe u rukama onih hrvatskih izbeglica kojima su Italija i Mađarska u proteklih 7 godina pružale utočište i gostoprimstvo. Naoružan automatskim pištoljem, ubica se uspio probiti kroz rijedak kordon policajaca i gardista, koji su stajali na međusobnom rastojanju od otprilike četiri i po metra, popeti se na platformu kraljevskog automobila i ispaliti oko dvadeset metaka, prije nego što ga je pokosio konjički oficir u pratnji. Masa ga je zatim linčovala."

Godisnji izvestaj Nevila Hendersona, britanskog poslanika u Beogradu, za 1934. godinu, Z. Avramovski, Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, t II, Zagreb 1988, 263..

Pitanja za Grupu 1:

- Koje su bile terorističke aktivnosti VMRO-a?
- Kako su terorističke aktivnosti utjecale na život običnih ljudi?
- U vrijeme velike ekonomske krize terorizam i borba protiv terorizma uzrokovali su velike finansijske gubitke i ogromne vojne investicije. Pokusaj objasniti zašto.

Izvor **1**

Ustaški ciljevi

"Bombe su potrebne, one su svrsishodne, one su vremenski imperativ, s njima, s paklenim mašinama, s ubojitim streljivom treba tresti rasklimatane zidove krvave kule koja se zove Jugoslavija. Neka bombe krešu, neka se njihov glas razliježe po Hrvatskoj i preko nje, neka njihov broj dnevno bude što veći."

Gric. Evropski prilog Hrvatskog domobrana, 4. 06 1932; AJ, 38 (CPB) – 114 – 565.

Izvor **2**

"Ustaška je dužnost vraćati milo za drago. No ne jednakom mjerom. Ustaše, zapamtite, ustaški se plaća: za zub – glavu, za glavu – deset glava! Tako veli ustaško evanđelje."

Ustasa, 06. 1932, AJ, 135 – 105 – 53 / 33.

Izvor **3**

"Iako je Udruženje ustaša postavilo sebi kao konačan cilj izdvajanje jednog dijela Kraljevine Jugoslavije iz državne cjeline, ono ne nastoji da postigne taj cilj političkim, makar i ilegalnim, sredstvima borbe, već je uputilo svoju akciju u pravcu da teroristički zastraši široke slojeve naroda atentatima, ubojstvima istaknutih ličnosti i rušenjem javnih objekata eksplozivnim materijama, naročito javnih saobraćajnih instalacija i sredstava, kojom prilikom dolazi do materijalne štete, tjelesnih povreda i ubojstava koja s politikom nisu ni u kakvoj vezi."

AJ, 135 – 114 – 37 / 34

Izvor **4**

Terorističke aktivnosti ustaša

"Početkom augusta (1931) došlo je do niza eksplozija bombi na vozovima koji su dolazili iz Austrije. U noći 2. augusta, bomba je eksplodirala u ekspresnom vozu Minhen – Beograd, koji je prošao kroz Austriju. Do eksplozije je došlo kada je voz stajao u Zemunu, posljednjoj stanici prije ulaska u Beograd. Dva odrasla muškarca i jedan dječak su poginuli, a jedna žena je smrtno ranjena. Jugoslavenske željezničke vlasti su smjesta odlučile na granici zadržati sve putničke vagone koji dolaze iz Austrije i sljedećeg dana otkrile su eksplozive u dva vagona kod Jesenica na Austrijskog granici. Vagoni su sklonjeni na sporedni kolosijek, ali pretragom nisu otkrivene još dvije bombe koje su bile sakrivene iza sjedišta i koje su eksplodirale nekoliko sati kasnije."

Godisnji izvestaj Nevila Hendersona, britanskog poslanika u Beogradu, za 1931. godinu, Z. Avramovski, Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, t II, Zagreb 1988,26.

Izvor **5**

„Kao rezultat duge serije eksplozija bombi koje su ubijale putnike i uništavale vagone, nijednom stranom vagonu u srijedu nije bilo dozvoljeno da pređe jugoslavensku granicu. Putnici na svim vozovima iz drugih zemalja, izuzev ekspresnog voza iz Italije, bili su obavezni presjesti u jugoslavenske vagone."

"Jugo – Slavian Bar Foreign Rail Cars to Quell Bombing", Journal, Atlanta, 6. 8. 1931; AJ, 38 – 414 – 565.

Izvor **6**

Ustaške terorističke aktivnosti

""Kao posljedica (organiziranja i obučavanja ustaša – prim. prev. I. D.) došao je niz terorističkih akata izvršenih u Jugoslaviji. Kao najvažnije spominjem: ubojstvo Tonija Šlegela, direktora lista Novosti u Zagrebu, ubojstvo policijskog agenta Josipa Keca i pokušaj ubojstva policijskog agenta Josipa Bana koji je teško ranjen; ubojstvo policijskog agenta Matije Trebskog i pokušaj ubojstva policijskog agenta Frane Blagovića – sve je ovo izvršeno u 1929. godini. Zatim, u 1930. godini, pokušaj atentata paklenom mašinom na željezničkoj pruzi Strizivojna – Vrpolje – Mihanovci (paklena mašina je trebala eksplodirati za vrijeme prolaska voza kojim je išla deputacija seljaka u Zagreb). Poslije toga u 1931. godini dolazi eksplozija paklene mašine u zgradi Banovine u Zagrebu i ubojstvo Andrije Berića, predsjednika općine u Novoj Gradiški. U 1932. godini slijedi eksplozija paklene mašine u vagonu II klase na liniji Osijek – Vinkovci, eksplozija paklene mašine na prugi Beograd – Zagreb (…) i eksplozije paklenih mašina u Zagrebu pred pravoslavnom crkvom i u dvorištu XXXII pješadijskog puka. U 1933. godini dolazi (…) eksplozija paklene mašine u policijskom komesarijatu u Koprivnici od koje je jedan policijski agent poginuo, a druga dvojica su teško ranjena. Poslije toga dolazi ubojstvo bivšeg ministra i narodnog poslanika Mirka Najdorfera u Zlataru (…), eksplozija paklene mašine u Goli, eksplozija paklene mašine na željezničkoj prugi kod Zaprešića itd. (…)"

Nezavedeno, bez naslova, iz 1933; AJ, 38 – 103 - 240

Pitanja za Grupu 2:

1. Koristeći izvore, pokušaj objasniti zašto ekstremni nacionalisti sanjaju o raspadu Jugoslavije!
2. Analizirajući izvore, pokušaj naći sličnosti između terorizma danas i Ustaške organizacije!
3. Koji izvori nam pokazuju eksplicitnu kolaboraciju između dvije terorističke organizacije?
4. Koristeći date izvore, pokušaj zaključiti koje zemlje su (direktno ili indirektno) podržavale Ustašku organizaciju?

Izvor **1**

Protest izmučene Makedonije!

Porobljeni makedonski narod u državi kralja Aleksandra Karađorđevića preživljava teške dane. On je tiho stavljen izvan zakona. Njega biju bez suda i presude, ugnjetavaju i pljačkaju mimo svakog zakona i svakog građanskog i ljudskog prava. Strah i trepet caruju danas Makedonijom. Monarhistička i militaristička klika u Beogradu je odlučila ognjem i mačem ugušiti makedonski duh i u krvi ugušiti makedonsku nacionalnu svijest. Svakog dana padaju glave, svakog dana policija i žandarmerija prebijaju ljude nasred ulice. Svakog dana se mirni Makedonci izvlače iz svojih domova, iz zatvora, da bi poslije nekoliko minuta bili strijeljani od strane žandara srpskog kralja.

Nikakva sigurnost života i imovine u Makedoniji danas ne postoji. Tim vrijednostima Makedonaca danas raspolažu policija i žandarmerija. Svi su sumnjivi, svačiji život je ugrožen. Niko ne zna hoće li živ omrknuti i živ osvanuti. Beograd zločinački šuti o svemu tome. Inače brbljiva i bučna, beogradska štampa grobno šuti o tim strašnim maltretiranjima i ubojstvima. Ona, ako ponešto i saopći o tim bezbrojnim zlodjelima, pripisuje ih protogerovljevim 'revolucionarima' iz Sofije (...).

Narod se nalazi u očajnom položaju. S jedne strane Protogerov šalje svoje čete da vrše atentate, od kojih stalno stradaju nevini Makedonci; s druge strane, sadašnji režim koristi svaku atentatorsku akciju, uspješnu ili neuspješnu, da bi uvećao teror, koji donosi samo zlo. I tako, po cijenu naših života, vodi se spor o tome čija je Makedonija, zbog čega pate samo Makedonci, iako u njemu nisu saučesnici i osuđuju djela, i jedne i druge strane. (...)"

МАКЕДОНСКО ДЕЛО, Виена, година 3, 25. јануари 1928, бр. 58.

Izvor **2**

Siromaštvo dijela seljaštva kao jedan od motiva za pristupanje ustašama

"Srez Biograd na moru je srez koji se graniči s fašističkom Italijom (…) Taj naš živalj tešku muku muči da se, u prvom redu, otme obmani fašističkog susjeda, a još težu muku muči kako da ishrani sebe i svoju porodicu. Bijeda i siromaštvo vladaju srezom Biograda na moru, narod nema nikakve zarade, nema gdje unovčiti ono svojih sirotinjskih produkata (…). Unovčiti mogu samo danas u italijanskom Zadru, jer mu taj grad stoji pred kućnim pragom. Naši gradovi su mu predaleko, najbliži je Šibenik, daleko 100 kilometara, jer željeznice nema. Ova prevelika bijeda, to pravo siromaštvo, to vječito hodanje u Zadar da unovče svoje artikle (…) jeste jedan od glavnih uzročnika da je stanovništvo nasjelo obmani naših izdajničkih sinova (…). Ovi (…) nagovoriše siromašne seljake da prime oružje koje im dadoše (revolver), da iste sakriju i kad im oni poruče da iste upotrijebe, koliko za svoju odbranu, toliko još više za pomoć njima, jer će brzo doći čas kada će oni biti oslobođeni te teške bijede koja ih bije, da će za njih doći ekonomski spas, a isto tako bolja uprava koja će voditi računa o svim njihovim potrebama i dati im bolji prosperitet života."

Ekspoze Josipa Antunovica, saborski poslanik sa obracanja iz 17.03.1933, stenografske beleske Drzavne skupstine Beograd1933, 43.

Izvor **3**

"Stanovništvo, koje je zavedeno, sad dolazi do saznanja da su varljiva bila obećanja koja su se davala (…). Utvrđeno je da su odmetnički elementi koji su prebjegli u Zadar obećavali seoskom stanovništvu u benkovačkom i biogradskom srezu da će svi oni koji budu učestvovali ili pomagali ustašku akciju, nakon njenog uspjeha, kao dobrovoljci dobiti zemlju oko Vranskog zemljišta, na državnom imanju Sokoluši."

Odmetnicka akcija u Severnoj Dalmaciji (15. 2. 1933), AJ, 38 – 12 – 42.

Izvor **4**

"Iako su neki listovi svojim pisanjem stvorili dojam da je Zagreb dom terorizma, javnost je duboko protiv njega."

Izbestaj britanskog konzulata u Zagrebu iz 26. 12. 1934, AJ, FO 371 – 409 - 19547

Izvor **5**

Jugoslavenski memorandum upućen Ligi naroda (1934.)

"28. novembra Jugoslavenska vlada dostavila je generalnom sekretaru Društva naroda memorandum s dokumentima o navodnom saučesništvu mađarskih vlasti. Taj veoma opširni memorandum sadrži, između ostalih, i sljedeće optužbe: da su teroristi u Mađarskoj smještani u logore sa znanjem i odobrenjem mađarskih vlasti; da su im pružene olakšice za unošenje oružja, eksploziva i propagandnog materijala u Jugoslaviju; da su pod vedrim nebom obučavani upotrebi vatrenog oružja što nije moglo biti nepoznato mađarskim vlastima; (…) da je izbor zločinaca koji su trebali izvesti atentat u Marseju izvršen na mađarskoj teritoriji, iz redova specijalno obučenih terorista.
Debata o tom memorandumu, koja je započela 7. decembra (…) je protekla u znaku oštrih razmimoilaženja. U noći 10. decembra, nakon dugih i mukotrpnih pregovora, lord čuvar pečata, kao izvjestilac, podnio je prijedlog saopćenja i rezolucije koji su jednodušno prihvaćeni u Savjetu. Rezolucija je, pozivajući se na obavezu svake države da se bori protiv terorizma i poštuje teritorijalni integritet i nezavisnost drugih država, ukazivala na to da neki predstavnici mađarskih vlasti mogu, u najmanju ruku usljed nehata, snositi odgovornost za zločin u Marseju i tražila od mađarske vlasti da kazni one predstavnike vlasti čija se krivica bude mogla ustanoviti."

Godisnji izvestaj Nevila Hendersona, britanskog poslanika u Beogradu, za 1934. godinu, Z. Avramovski, Britanci o Kraljevini Jugoslaviji, t II, Zagreb 1988,253 – 254.

Pitanja za Grupu 3:

1. Imajući na umu historijski kontekst, pokušaj objasniti šta je bio okidač za terorizam u međuratnoj Jugoslaviji!
2. Kakav je bio stav (međunarodnih organizacija) Lige naroda po pitanju terorizma?
3. Koji su motivi bili najviše zastupljeni u odlučivanju pojedinca da se opredijeli za terorizam?

Ustaše tokom obuke u Italiji
Vlado Černozemski u sredini

Arhiv Jugoslavije, 14 – 27 – 72

Atentator na kralja Aleksandra Vlado Černozemski u ustaškom logoru za obuku

Bogdan Krizman, Pavelić i ustaše, Zagreb 1978, str. 128

Ante Pavelić u Italiji ustaškom logoru za obuku

Bogdan Krizman, Pavelić i ustaše, Zagreb 1978, str. 128

Kralj Aleksandar i francuski ministar L. B.

Arhiv Jugoslavije, zbirka fotografija

Atentat u Marseju

Arhiv Jugoslavije, zbirka fotografija

Teritorijalne aspiracije VMRO-a

Letak VMRO-a
Tekst plakata: Makedonija Makedoncima

Teritorijalne aspiracije ustaškog pokreta

Ustaški letak

Tekst s plakata

Nezavisna država Hrvatska, ustaški poglavnik dr. Ante Pavelić, vođa hrvatskog oslobodilačkog pokreta
Hrvatski narode! U novu Evropu mora ući slobodna i Nezavisna država Hrvatska na čitavom gore označenom narodnom i povijesnom hrvatskom području. Stvaranje nezavisne države Hrvatske zastupat će na mirovnim pregovorima dr. Ante Pavelić, ustaški poglavnik koji je već prije jednog desetljeća hrvatsku narodnu politiku usmjerio prema danas pobjedničkoj Italiji i Njemačkoj i koji je jedini u stanju osigurati sretnu budućnost hrvatskog naroda.
Dajmo sve naše povjerenje poglavniku dr. Anti Paveliću!!

Bogdan Krizman, Pavelić i ustaše, Zagreb 1978, str. 336.

Pitanja za završnu diskusiju:

1. U vrijeme velike ekonomske depresije, terorizam i borba protiv terorizma uzrokovali su velike finansijske gubitke i ogromne vojne investicije. Pokušaj objasniti zašto?
2. Do koje mjere je terorizam promijenio političku situaciju u zemlji?
3. Je li država mogla reagirati drugačije? Objasni!
4. Ko je i na koji način ugrožavao državu?
5. Usporedi kakav je bio stav (međunarodnih organizacija) Lige naroda tada, a kakav je stav međunarodnih organizacija danas po pitanju terorizma?

Mire Mladenovski

Atentat u Marseju

Ključno pitanje

U kojoj je mjeri atentat riješio problem Aleksandrove diktature?

Tema

Atentat na kralja Aleksandra je važan trenutak u historiji Jugoslavije. Taj trenutak predstavlja prekretnicu u zemlji. Atentat je bio prekriven velom tajni i postoje različite teorije o tome ko stoji iza ubojstva. Također je vrlo kontroverzna i osjetljiva tema. Osim toga, tu je i pitanje opravdanosti atentata, kao i koji su ciljevi postignuti ovim činom.

Ishodi:

Razumijevanje razloga za ubojstvo kralja Aleksandra I, kako su taj događaj shvatili oni koji su u njemu učestvovali i kakva su bila očekivanja i rezultati atentata.

- Učenici će ocijeniti razloge za ubojstvo kralja Aleksandra.
- Analiza izvora i njihovo upoređivanje.
- Učenici će uvidjeti značaj ubojstva kralja za budući razvoj Jugoslavije.

Ciljevi

Kritičko razumijevanje složene prirode prošlosti i podizanje svijesti o kritičkom razmišljanju i multiperspektivnom pristupu u bavljenju historijskim događajima.

Uputstva za predavača

Korak 1 – Grupni rad

Zadak je poredati hronološki sedam značajnih događaja vezanih za Kraljevinu Jugoslaviju. Uz svaki događaj mora stajati datum, naziv, pisani dokument i vizuelni izvor koji se odnosi na njega.
Rad je u grupama i svaka grupa ima isti zadatak. Na taj način, svaka grupa predstavlja rezultat svoga rada pred drugim grupama.
Svaka grupa (ima ih 4 ili 5) prima isti set materijala za kreiranje vremenske prave:

- Stvaranje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca
- Atentat na Stjepana Radića
- Šestojanuarska diktatura
- Atentat na kralja Aleksandra

90 minuta

Korak 2 – Brain storming na temu Atentat
Nastavnik piše ključne pojmove dobijene na brain stormingu na tabli.

Zadatak:

1. Izraditi novinarski članak koji sadrži sve pojmove koji su zapisani na tabli.

Preporučeni video materijal za Korak 2: http://www.youtube.com/watch?v=SrruCOZwxKA

Korak 1

Hronološki poredaj izvore!

Koji su glavni događaji u političkom životu Jugoslaviju prije i poslije ubojstva kralja Aleksandra?

Zadatak je hronološki svrstati dokumenta na način da svaki događaj sadrži datum, naslov, tekstualni opis događaja i fotografiju

Svaka grupa (4 ili 5) dobiva isti set materijala za izradu hronološke trake.

	Stvaranje Kraljevine SHS	**Atentat na Stjepana Radića**	**Šestojanuarska diktatura**	**Atentat na kralja Aleksandra**
	1934	**1929**	**1918**	**1928**
				
				
	Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca stvorena je 1918. spajanjem privremene države Slovenaca, Hrvata i Srba, koja se sastojala od teritorije raspadnutog Austro-Ugarskog carstva, s od ranije nezavisnom Kraljevinom Srbijom.	Hrvatski političar i osnivač Hrvatske seljačke stranke (HSS), Stjepan Radić, ubijen je u Skupštini. Ubio ga je srpski političar, Puniša Račić.	Kralj Aleksandar I ubijen u Marseju, 9. 10. 1934. zajedno s ministrom spoljnih poslova Francuske, Louisom Bartuom, tokom zvanične posjete Francuskoj.	Uspostavljena je diktatura kralja Aleksandra u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Trajala je od 6. januara 1929, kada je kralj raspustio Skupštinu i preuzeo kontrolu nad državom. Ime monarhije je promijenjeno u Jugoslavija.

Korak 2

Objasni situaciju u Jugoslaviji!
Objasni političku situaciju prije ubojstva kralja Aleksandra!

Zadatak je analizirati političku situaciju u Jugoslaviji 30-ih godina 20. stoljeća s gledišta kralja, ustaškoga pokreta i VMRO. Svaka grupa, pred ostalima, objašnjava različite stavove. Nakon toga slijedi diskusija.
Svaka grupa (ima ih 3) dobija drugi komplet materijala.

Izvor **1**

Proklamacija kralja Aleksandra, 6. januara 1929.

(...) Nastupio je čas kad između naroda i kralja ne može i ne smije biti više posrednika (...) Parlamentarni red i sav naš politički život dobijaju sve više negativno obilježje, od čega narod i država imaju za sada samo štete. Sve korisne ustanove u našoj državi, njihov napredak i razvitak cjelokupnog našeg narodnog života, dovedeni su time u opasnost.
Od takvog nezdravog političkog stanja u zemlji strada ne samo unutarnji život i napredak nego i sređivanje i razvijanje spoljnih odnosa naše države, kao i jačanje našeg ugleda i kredita u inostranstvu.
Parlamentarizam, koji je kao političko sredstvo, po tradicijama od moga nezaboravljenoga oca, ostao i moj ideal, počele su zaslijepljene političke strasti zloupotrebljavati u toj mjeri da je postao smetnja za svaki plodni rad u državi. Žalosni razdori i događaji u Narodnoj skupštini pokolebali su kod naroda vjeru u korisnost te ustanove. Sporazumi, pa i najobičniji odnosi između stranaka i ljudi, postali su apsolutno nemogući.
Umjesto da parlamentarizam razvija i jača duh narodnog i državnog jedinstva, on, ovakav kakav je, počinje da dovodi do duhovnog rasula i narodnog razjedinjavanja. Moja je sveta dužnost da svim sredstvima čuvam državno i narodno jedinstvo. I ja sam riješen da ovu dužnost bez kolebanja ispunim do kraja.
Čuvati jedinstvo narodno i cjelinu državnu, to je najviši cilj moje vladavine, a to mora biti i najveći zakon za mene i svakoga. To mi nalaže moja odgovornost pred narodom i pred historijom. To mi nalaže ljubav prema otadžbini i pijetet prema bezbrojnim dragocjenim žrtvama, koje padoše za taj ideal.
Tražiti lijeka u tom zlu u dosadašnjim parlamentarnim promjenama vlade ili u novim zakonodavnim izborima, značilo bi gubiti dragocjeno vrijeme u uzaludnim pokušajima, koji su nam već odnijeli nekoliko posljednjih godina. Mi moramo tražiti nove metode rada i krčiti nove puteve...
Zbog toga riješio sam i rješavam da Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 28. juna 1921. godine prestane važiti. Svi zemaljski zakoni ostaju u važnosti, dok se prema potrebi mojim ukazom ne ukinu. Na isti način donosit će se ubuduće novi zakoni. Narodna skupština izabrana 11. novembra 1927. godine raspušta se.

Službene novine Kraljevine SHS, 6. januar 1929.

Izvor **2**

Pakt balkanskog sporazuma, februara 1934.

Član 1.

Jugoslavija, Grčka, Rumunija i Turska garantiraju uzajamno bezbjednost svih svojih balkanskih granica.

Član 2.

Visoke strane ugovornice obavezuju se da će se sporazumijevati o mjerama koje se imaju preduzimati pri pojavi eventualnih slučajeva koji mogu zadirati u njihove interese kao što su isti definirani ovim sporazumom. One se obavezuju da neće preduzimati nikakvu političku akciju naspram ma koje druge balkanske zemlje koja nije potpisnica ovog sporazuma, bez prethodnog uzajamnog obavještenja, i da neće primiti na sebe nikakvu političku obavezu naspram ma koje druge balkanske zemlje, bez pristanka ostalih strana ugovornica.

Član 3.

(...) On će biti otvoren svakoj balkanskoj zemlji čije će pristupanje biti predmet blagonaklonog ispitivanja od strane strana ugovornica i postati stvarno čim ostale zemlje potpisnice budu notificirale svoj pristanak.

Službene novine, 1934., br. 145-XXXVIII.
http://www.rastko.rs/istorija/diplomatija/pbs_s.html *(19. 07. 2013.*

Ante Pavelić je bio advokat i poznat političar u Kraljevini Jugoslaviji, poznat po svojim nacionalističkim uvjerenjima, naročito o nezavisnoj Hrvatskoj. U periodu 1927–1929. bio je član Skupštine Jugoslavije, gdje je izrazio svoja uvjerenja o nezavisnosti Hrvatske. U tom periodu pozivao je Hrvate na oružani revolt protiv Jugoslavije, a nakon što je kralj Aleksandar uveo diktaturu 6. januara (1929), Pavelić je pobjegao u Italiju gdje je osnovao Ustaše – hrvatski revolucionarni pokret. U početku je to bio hrvatski nacionalistički pokret s ciljem stvaranja nezavisne Velike Hrvatske oružanom pobunom. Oktobra 1934. on je planirao atentat na kralja Aleksandra I.

Ustaše

Ante Pavelić

Izvor **1**

Ustav hrvatskog oslobodilačkog pokreta

(...) Zadaća pokreta: Ustaša, hrvatski oslobodilački pokret, ima zadaću da svim sredstvima — pa i oružanim ustankom — oslobodi ispod tuđinskog jarma Hrvatsku, da ona postane *potpuno samostalna i nezavisna država* na cijelom svom narodnom i povijesnom području. Kada bude taj cilj postignut, ustaški će pokret svim sredstvima braniti državnu samostalnost Hrvatske i narodnu osebujnost hrvatskog naroda; borit će se za to da u hrvatskoj državi bude uvijek vladao samo hrvatski narod, pa da on bude potpun gospodar svih stvarnih i duhovnih dobara u svojoj zemlji, napredno i pravedno uređenoj u duhu ustaških načela...

F. Čulinović, *Dokumenti o Jugoslaviji: Historijat od osnutka zajednicke drzave do danas, 1968,page* 299.

Izvor **2**

Načela hrvatskog ustaškog pokreta, juna 1933.

Hrvatski narod ima pravo svoju vrhovničku (suverenu) vlast u svojoj vlastitoj državi Hrvatskoj na cijelom svome narodnom i povijesnom području oživotvoriti, tj. svoju potpunu samostalnu i nezavisnu hrvatsku državu opet uspostaviti. Tu uspostavu ima pravo izvršiti svim sredstvima, pa i silom oružja (...) Hrvatski narod ima svoje vrhovničko pravo (suverenitet) po kome on jedini ima vladati u svojoj državi i upravljati svim svojim državnim i narodnim poslovima.
U hrvatskim narodnim i državnim poslovima u samostalnoj i nezavisnoj državi Hrvatskoj ne smije odlučivati niko ko nije pokoljenima i po krvi član hrvatskoga naroda te isto tako ne smije o sudbini hrvatskoga naroda i hrvatske države odlučivali nijedan strani narod ni država (...)

http://hr.wikisource.org/wiki/Načela_Hrvatskog_ustaškog_pokreta (19.07.2013)

Izvor **3**

Memorandum Augusta Košutića i Juraja Krnjevića Ligi naroda

(...) Na cijeloj hrvatskoj *državnoj* teritoriji uveden je apsolutistički režim *srpskog kralja*, koji *hrvatskom narodu* uskraćuje primarna narodna prava, koja su inače osigurana svakom narodu. Tako je zabranjena upotreba imena hrvatskog naroda, koji je priznat u međunarodnim ugovorima kao međunarodni faktor te koji se nije odrekao ni svog imena ni svoje egzistencije u zajednici naroda. Zabranjeni su hrvatski grb i zastava hrvatska. Raspuštena su i dapače zabranjena hrvatska kulturna i naučna društva. Istisnut je *hrvatski jezik* iz škola i javnih službi. Krivotvorena je i brisana historija u školskim knjigama. Nastoji se zaustaviti kulturni napredak hrvatskog naroda, da se narodu otuđe hrvatske generacije, pa da im se otuđi cjelokupna hrvatska pisana literatura. Zapostavlja se *hrvatska vjera*, a oštećuju se *grobovi* (npr. u Zagrebu 1. studenoga/novembra 1929). Samovoljno su hrvatske zemlje razdrobljene i istodobno podvrgnute *srpskoj prevlasti.* Zabranjeni su historijski državni nazivi, npr. Hrvatska i Bosna. Samovoljno su raspisani porezi i druga javna davanja, koji se silovito utjeruju i bez kontrole troše većinom u *Srbiji*.
2. Pomoću neograničene apsolutističke sile nastoji se iz svijeta maknuti hrvatska narodna parlamentarna reprezentacija, premda je ova reprezentacija – usprkos raznim progonima i nasiljima — bila pod vođstvom Stjepana Radića birana kod svih dosadašnjih izbora (28. studenoga/novembra 1920, 18. ožujka/marta 1923, 8. veljače/februara 1925. i 11. rujna/septembra 1927). Bez obzira na dušu hrvatskog naroda i na njegovu jasno izraženu volju, nastoji se reprezentacija zamijeniti funkcionerima koji su hrvatskom narodu imenovani po apsolutističkom kralju *Srbije*.
Na temelju izmišljenih okrivljenja i lažnih iskaza što ih je iznudila policija zatvoren je predsjednik narodnog zastupništva dr. Vladimir Maček. On je stavljen pred vanredni sud, čije se rasprave ne objavljuju te čije osude padaju bez prava na priziv.
Hrvatskom je narodu oduzeta svaka mogućnost zakonite samoodbrane, jer je ukinuta sloboda štampe, oduzeto je pravo držanja skupštine, zabranjena je kritika postupanja vladinih organa, uklonjena je nezavisnost sudaca, a osnovan je vanredni sud za političke delikte.

F. Čulinović, *Dokumenti o Jugoslaviji: Historijat od osnutka zajednicke drzave do danas, 1968,page* 299-300.

VMRO je makedonska organizacija osnovana još 1893. godine. Njena osnovna ideja je bila sticanje autonomije u okviru Osmanskog carstva, kao prelazna faza ka stvaranju nezavisne makedonske države. Tokom vremena došlo je do njene podjele na dva dijela: VMRO (ujedinjena) i VMRO (vrhovistička). Dok se VMRO (ujedinjena) zalagala za stvaranje makedonske države kao države makedonskog naroda, VMRO (vrhovistička) predvođena od Vanče Mihajlova, zagovarala je stvaranje nezavisne države Makedonije kao druge bugarske države, odnosno države bugarskog naroda. To je dovelo do velikih nesuglasica između ovih dviju organizacija koje nose isto ime. Nesuglasice su propraćene brojnim ubojstvima i atentatima.

Komite - vojna jedinica VMRO-a

Ivan (Vančo) Mihajlov

Izvor **1**

Ja u potpunosti razumijem zašto su Makedonci ranije govorili o autonomiji. U to vrijeme cijela Makedonija bila je pod otomanskom vlašću; prema tome, mogla je postojati u okviru velike Turske države pod autonomnim statusom. Međutim, od 1912. mogla je samo tražiti nezavisnost, inače bi bila stavljena pod vlast tri različite strane, u tri različite države, iscjepkana kao mala Poljska. U takvom svom položaju izgubila bi cjelokupnu svoju teritoriju (...) Ne bi ponijela svoje ime ni u jednom od tri dijela – jedan bi bio Sjeverna Grčka itd. – Južna Srbija itd. (...) Makedonski pokret pridržava se ovdje izloženih ideja već duže od pola stoljeća. Oni podržavaju sve oslobodilačke krugove u inostranstvu. Mislimo da bi ideja o nezavisnoj Makedoniji i balkanskom pomirenju trebala biti prihvatljivija danas, kada se tako uporno razmatra potreba za mirom i jedinstvom u Evropi.

Македонија. Швајцарија на Балканот, Иван Михајлов, Сент Луис, 1950

Izvor **2**

O čemu se radi?

Čini se da u središtu Evrope, jedva 48 sati vozom iz Lionske stanice u Parizu, postoji jedna organizacija koja je jača od države koja djeluje na toj teritoriji. Ta organizacija posjeduje svoju zemlju, svoje novine, svoju policiju i svoje sudstvo. Skuplja danak, dobija novac iz inostranstva, osuđuje na smrt prema sopstvenim moralnim vrijednostima. Ta strašna organizacija suvereno vlada jednim dijelom zemlje i oficijelna vlada ne vodi ni unutrašnju ni spoljnu politiku koja nije u saglasnosti sa shvatanjima ove organizacije. To je natjeralo Jugoslaviju da postavi bodljikavu žicu na granici i da pod stražu stavi željezničke pruge i mostove kao da su u ratnom stanju. Te i takve stvari radi Unutrašnja makedonska revolucionarna organizacija – VMRO.

Алберт Лондр, Комитации, Тероризмот на Балканот, Скопје, Култура, 1996

Izvor **3**

Saradnja s ustaškim pokretom

Aprila 1929. Makedonski nacionalni komitet pod kontrolom Mihajlova i hrvatski predstavnik potpisali su Deklaraciju o saradnji i stvaranju Nezavisne d ržave Hrvatske i Nezavisne Makedonije, kao druge bugarske države. Zajedničkom akcijom hrvatskih i makedonskih snaga, 9. 10. 1934. izvršen je atentat na kralja Jugoslavije, Aleksandra I Karađorđevića. Bugarska vlada, na čelu s Kimonom Georgievim, krajem 1934. odlučila je raspustiti IMRO, nakon čega ova pod vođstvom Mihajlova nastavlja djelovati u inostranstvu. Bili su u vezi s nacistima i profašističkim snagama u Njemačkoj, Italiji, Mađarskoj i Hrvatskoj i djelovali su do kraja Drugog svjetskog rata.

Зоран Тодоровски, ВМРО 1924 - 1934, Скопје, 1997

Korak 3

Napiši članak „Ko je ubio kralja Aleksandra?“

Počinjemo gledanjem kratkog filma o ubojstvu ili brain stormingom o ubojstvu kralja Aleksandra I. Svaka grupa dobija određenu ulogu novinara koji izvještavaju o ubojstvu kralja Aleksandra I. Članak mora sadržavati i predviđanje o posljedicama koje mogu uslijediti nakon ubojstva (rat, demokratija, nova diktatura...).

Moguće uloge su sljedeće (svaki nastavnik nezavisno odabire uloge):

- Novinar koji piše za međunarodne novine (npr. francuske, njemačke...)
- Novinar koji piše za list iz Srbije
- Novinar koji piše za list iz Hrvatske

Nakon završetka ovog zadatka, čitaju se članci i daju komentari na njihov sadržaj, pronalazeći sličnosti i razlike te razloge za to.

Svaka grupa (ima ih 3) dobija drugi komplet materijala.

Pitanjem dajte moguća predviđanja izvještaja: rat, demokratija, nova diktatura...

Izvor **1**

(...) Kralj Aleksandar I ubijen u Marseju, 9. 10. 1934. zajedno s ministrom spoljnih poslova Francuske, Louisom Bartuom, tokom zvanične posjete Francuskoj. Kralj Aleksandar putovao je u Francusku s ciljem jačanja odbrambene alijanse protiv nacističke Njemačke. Kraljeva pogibija duboko je potresla cijelu Jugoslaviju, a stotine hiljada ljudi došle su da odaju posljednju poštu duž pogrebne povorke kroz zemlju, do kraljevske grobnice na Oplencu. Kralj Aleksandar I sahranjen je u mauzoleju Crkve sv. Đorđa koju je izgradio Petar I. U znak priznanja za njegova najveća dostignuća, Narodna skupština i Senat Kraljevine Jugoslavije proglasili su ga za Kralja Aleksandra I Ujedinitelja.

Službena internet stranica Srpske kraljevske porodice, http://www.royalfamily.org/index.php?43,en_hm-king-alexander-i-of-yugoslavia *(19. 07. 2013.)*

Izvor **2**

Kako je Marsej izgledao, 9. 10. 1934. godine, Simon Misirlić, dopisnik Ilustrasiona iz Beograda, piše:

"Marsej je treptao u općem veselju, okićen zastavama, trikolorima istih boja - plava, bijela i crvena. Poredane vodoravno, boje obilježavaju jugoslavensku trobojnicu, a iste boje, ali uspravno stavljene, to je francuska trikolora. Njima su ne samo ulice u centru grada već i predgrađa bila ukrašena. Bio je to dan radosti u tipično mediteranskom raspoloženju, svi su bili razdragani. Restorane na glavnoj marsejskoj saobraćajnici, na Aveniji Kanabier i po okolnim ulicama, ispunila je bučna i razdragana masa naroda. A duž cijelog predviđenog kraljevog puta – od Stare luke do Spomenika ratnicima sa Solunskog fronta – prozori i balkoni ispunjeni su grozdovima ljudi, žena, djece.

francuske novine "Illustration", 9. 10. 1934.

Izvor **3**

Hrvoje Matković prikazuje Vladu Černozemskog kao Makedonca.

Za glavnog vođu grupe atentatora Pavelić je postavio Eugena Didu Kvaternika. Atentatori su se pripremali u mjestu Janka Pusta, u Mađarskoj, pa su krivotvorenim pasošima Austrije i Švicarske stigli u Francusku. U Švicarskoj su se pridružili Didi Kvaterniku koji je bio u pratnji makedonskog člana IMRO, zvanog “Vlado Šofer”. IMRO je svakako održao dobre odnose s ustaškom organizacijom radi zajedničkog cilja – uništenja Jugoslavije. Zbog toge je IMRO slala svoje članove kao instruktore za gerilske akcije. “Vlado Šofer” bio je jedan od njih.

Prema: Hrvoje Matković, Povijest Nezavisne Države Hrvatske.

Povijest Jugoslavije : 1918-1991 : hrvatski pogled, 1998. Naklada Pavičić

Izvor **4**

Heroji i ubojice

“Hrvati nisu imali iskustva u zavjereničkim aktivnostima. Zato su izrazili dobrodošlicu pomoći njihove makedonske braće, koji su već gotovo pola stoljeća živjeli i borili se u atmosferi terora i zavjera. Kada je Ante Pavelić posjetio Bugarsku 1929, otišao je u Makedoniju da se sretne s Ivanom Mihaijovom. Oba lidera su se toplo pozdravili i sjeli da razrade detalje zajedničkog rata protiv kralja Aleksandra. Pavelić je zamolio makedonskog vođu da ‘pozajmi’ ustašama elitne teroriste i konspiratore. Jedan od onih koje je Mihajlov poslao bio je budući ubojica kralja Aleksandra, Vladimir (Vlado) Georgiev Černozemski. On je bio jedan od Mihajlovih omiljenih ubica, jer je uspješno izvršio veliki broj zadataka. Mihajlov je 15. 7. 1932. zagrlio Černozemskog prilikom opraštanja: ‘Sada idi kod naše braće Hrvata’, rekao je. ‘Borba je ista, samo je front različit. Neprijatelj je isti.’”

Стојан Христов: Херои и убијци,1936.

Izvor **5**

U svojim memoarima Ivan Mihajlov je zapisao da je Vladu Černozemskog upoznao 1922. i da je njegovo pravo ime Veličko Georgiev Kerin. "Vlado je bio tih i izuzetno efikasan čovjek. Nije volio ljude koji piju. Nije volio žene. Volio je samoću i puno je čitao. Do savršenstva je poznavao historiju Vasila Levskog i Hriste Boteva (bugarskih revolucionara). Bio je nacionalista."

Иван Михајлов: *Македонија. Швајцарија на Балканот*, Сент Луис, 1950.

Izvor **6**

9. oktobra 1934. u Istanbulu, Turska, u domu bugarskog mitropolita Andreja Veličkog, nakon ručka izašli smo na terasu da pijemo popodnevnu kafu. Oko 4 sata popodne, Mihajlov je pogledao na sat i rekao: "U ovom trenutku dogodilo se nešto što će biti fatalno za čovječanstvo! Pokrenuto je novo računanje vremena. Počinje novi kalendar, kalendar... Drugog svjetskog rata!"

Петър Япов,Пътуване из дневниците на митрополит Андрей, глава на задграничната Българска православна църква,Ню Юрк,1937-1972,Марскилскиятатентат с участието на Ванчо Михайлов и ВМРО 9 октомври1934,София,2002,19.

Izvor **7**

U čast kralja Aleksandra, pismo Nikole Tesle uredniku *New York Timesa*

Dovoljno je rečeno o Jugoslaviji i njenim narodima. Međutim, mnogi Amerikanci imaju pogrešnu predstavu o tome, jer agitatori i politički neprijatelji šire glasine o Jugoslaviji i njenim stanovnicima, koji pripadaju različitim narodima, a svi jednako mrze tiransku vlast koja ih drži zajedno protiv njihove volje. Istina je da svi Jugoslovenni – Srbi, Slavonci, Hercegovci, Dalmatinci, Crnogorci, Hrvati i Sloveni, pripadaju istoj rasi, govore istim jezikom i dijele zajedničke ideale i tradicije.

Nakon Prvog svjetskog rata, kralj Aleksandar pružio je političko jedinstvo zemlje i stvorio bogatu i moćnu državu. Sloveni su s entuzijazmom dočekani, ali ljudima je trebalo vremena da se prilagode novim okolnostima. Ja sam rođen u Hrvatskoj. Hrvati i Sloveni nikada nisu bili u prilici da se bore za svoju nezavisnost. Srbi su bili jedini koji su se borili i izborili za slobodu, i cijena je plaćena srpskom krvlju. Svi čestiti Sloveni i Hrvati se toga sjećaju sa zahvalnošću. Oni su također svjesni da Srbi imaju najveću sposobnost i iskustvo u ratovanju i da su najbolji i najvoljniji da šalju svoje trupe u krizna vremena za državu.

Nakon što je kralj Aleksandar ujedinio Jugoslaviju, počeli su napadi političkih protivnika koji su činili sve da je unište, sijući sjeme razdora i šireći zle glasine. (...)

Nikola Tesla, New York, 19. listopada 1934.

Izvor **8**

Poznat pod različitim imenima:
- Vlado Černozemski
- Vlado "Šofer"
- Veličko Dimitrov Kerin
- Vlado Georgiev

Krivotvoreni pasoš Vlade Černozemskog

Černozemski u ustaškoj uniformi

Izvor **9**

Ubica kralja Aleksandra je zloglasni terorista
Pobio je veliki broj onih koji su se protivili nezavisnosti Makedonije.

Beč – (AP) – Jugoslavensko poslanstvo ovdje otkrilo je da ime ubojice kralja Aleksandra nije Petar Kaleman već Vlado Georgiev Černozemski, a on je zloglasni makedonski terorista i bivši lični čuvar Ivana Mihajlova, makedonskog revolucionarnog lidera, sada u egzilu.
Službenici izaslanstva rekli su da je Makedonac koristio ime Kaleman kao alias. Oni su izjavili da je on (Černozemski) pobio veliki broj onih koji su se protivili nezavisnosti Makedonije.
Rečeno je da je on ubio Hadži Inova, bugarskog agrarnog lidera 1921. (...)
(...) Prema bugarskim izvorima, 1932. Černozemski je angažiran kao kurir tajnih poruka makedonskih revolucionara i hrvatskih terorista u emigraciji. Nedavno je radio kao instruktor u kampu Mađarskoj gdje su, prema tvrdnjama Jugoslovena, Hrvati bili obučavani da koriste bombe i puške.
Černozemski je rođen u Kamenici, u južnoj Bugarskoj. Identificiran je, kako je saopćeno, zahvaljujući fotografijama koje je francuska policija dobila od dva bivša jugoslovenska Makedonca koji sada žive u svom rodnom kraju, a s kojima je Černozemski ranije bio povezan.

http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/10962918

IN YUGOSLAVIA VOICED IN BELGRADE

Confusion Grips Capital When Word of Slaying Reaches Officials

Vienna Shocked and Sees Breaking Away of Little Entente from France

VIENNA, Oct. 9.—(AP)—Unconfirmed rumors stated tonight that the Yugoslav government intends to order an immediate mobilization of its army on the Italian and Hungarian frontiers.

Another rumor said that martial law would be declared throughout Yugoslavia as a result of the assassination of King Alexander in Marseille today.

BELGRADE, Yugoslavia, Oct. 9.—(AP)—Confusion gripped government offices today when news of King Alexander's assassination reached here.

Officials wept openly as telephones rang frantically throughout the government buildings calling department leaders into conference.

Some fear was expressed that the

KING ALEXANDER

VIOLENCE MARKED LIFE OF RULER OF BALKAN NATION

Izvor **10**

Ubojica Vlado "Šofer" otkomandovan je još prije dvije godine za instruktora u Janka Pusti.

Sofija, 19. oktobar (telefonom)
Ko zna iz kojih razloga u pogledu marsejskog ubice Vlade Georgieva Černozemskog ovdje puštaju izvjesne diverzije. Jedna od tih je vijest o nekom tobožnjem istupanju Vlade Šofera iz VMRO poslije 1932. godine. Druga je da je on čak od strane VMRO poslije 1932. ubijen. Sad se međutim ustanovilo da su obje ove vijesti proturene tendenciozno, da bi mu se prikrio trag poslije 1932. godine. Naime, on je tada prosto otkomandovan za instruktora na Janka Pusti.
Kako je poznato, još u aprilu 1929. godine u Sofiji su predstavnici terorista s Janka Puste s tadašnjim Nacionalnim komitetom, pod predsjedništvom g. dr. Staniševa, potpisali jedan ugovor. Po tom ugovoru tada je obrazovan njihov zajednički front. Ovaj njihov tadašnji ugovor tada je objavljen u formi deklaracije s potpisima obje strane. Istovjetnost težnji, metoda i ciljeva rada obiju grupa s obje strane je u štampi i na zborovima više puta isticana i podvlačena.

Politika, Beograd, 19 .10. 1932

Убица Влада шофер откомандован је још пре две године за инструктора у Јанка Пусти

Софија, 19 октобра (телефоном)

Ко зна из којих разлога у погледу личности марсељског убице Владе Георгијева Черноземског овде се пуштају извесне дивержије. Једна од тих је вест о неком тобожњем иступању Влада Шофера из ВМРО 1932 године. Друга је да је он чак од стране ВМРО после 1932 године убијен. Сад се међутим установило да су обе ове вести протуране тенденциозно, да би му се прикрио траг после 1932 године. Наиме, он је тада просто откомандован за инструктора на Јанка Пусти.

Како је познато, још у априлу 1929 године у Софији су претставници терориста са Јанка Пусте са тадашњим Националним комитетом, под председништвом г. др. Станишева потписали један уговор. По том уговору тада је образован њихов заједнички фронт. О

Атентатор Георгијев

на полиција. Осим тога, зна се да су чак неки одавшњи комунисти, живећи илегално, ишли у логор дановићта, слушали проповеди „учитеља" и убрајали се у данашње само да прикрију траг.

К. Крајшумовић

САДАШЊИ УПРАВНИК БУГАРСКЕ ПОЛИЦИЈЕ

Софија, 12 октобра (телефоном)

Г. Владимир Начев, управник бугарске полиције рођен је 7 марта 1886 године у Старој Загори. Свршио је војну академију у Софији. Командовао је једним одељењем за време светског рата. Године 1920 пензионисан је војску. Године 1922 свршио је правни факултет у Софији. Од 9 јуна 1923 до јули 1925 као народни посланик председник је друштвог за руковођи бугарском Општественом безбедношћу. Он међу преваранама, до 1931 године, био је народ-

Izvor **11**

Atentator bugarski terorist
Naslov dnevnih novina "Winnipeg free Press", Canada

Winnipeg Free Press

ASSASSIN BULGARIAN TERRORIST

Winnipeg Athlete Drowned

"Master Mind" in Slaying Of King Is Identified As Revolutionist Leader

Stanley Kurys Victim Of Boating Tragedy in Lake of the Woods Area

From Student Prince to King

Mire Mladenovski

Balkanski ratovi

Ratovi za slobodu ili osvajanje?

Ključno pitanje

Jesu li Balkanski ratovi vođeni za oslobođenje ili osvajanje?

Ostala pitanja kojima će se baviti modul:

1. Kakva je hronologija događaja?
2. Kakva su bila očekivanja i opravdanja Balkanskih ratova?
3. Kako su ratovi percepirani?
4. Kakve su bile posljedice Balkanskih ratova?

Tema

Tema ove radionice su Balkanski ratovi (1912-1913). Posebna se paznja posvećuje ulozi onih koji su uključeni u rat, s naglaskom na očekivanja i razočarenja ratovima. Tema je osjetljiva i kontroverzna u mnogim zemljama Balkana, zbog različitih pogleda na Balkanske ratove. Ključno pitanje je da li su ti ratovi bili oslobađajući ili osvajački.

Ishodi

1. Svrstavanje historijskih događaje u vremenske okvire.
2. Razvijanje sposobnisti analize izvora i kritičkog mišljenja.
3. Vrednovanje historijskih događaja kroz multiperspektivan pristup.
4. Učenici će prepoznati odnose među državama i narodima u to vrijeme, njihova očekivanja i razočarenja za vrijeme Balkanskih ratova. Također će učenici razumjeti kako ovi događaji utječu na živote ljudi.

Ciljevi

- Multiperspektivni pogled na Balkanske ratove kroz analizu različitih vrsta izvora.
- Otvorena rasprava o očekivanjima i razočaranjima Balkanskih ratova.
- Uvod u političku atmosferu tijekom Balkanskih ratova i pokušaj razjašnjenja spornih reakcija na njih.

90 minuta

Uputstva za predavača

Korak 1
Grupni rad – Izrada vremenske ose.

Korak 2
Grupni rad – Analiza različitih tipova izvora i diskusija.

Korak 3
Grupni rad – Izrada novinskog članka.

Korak 4
Grupni rad – Sortiranje i određivanje izvora, nakon čega slijedi rasprava o odgovoru na ključno pitanje.

Korak 1

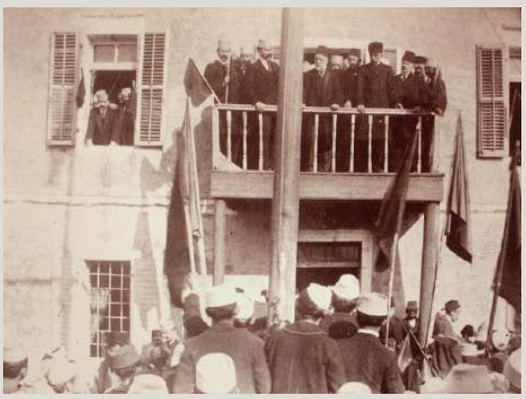
Svaka grupa (ima ih 4 ili 5) prima isti set materijala za kreiranje vremenske prave.

Kakva je hronologija Balkanskih ratova?
Napravite vremensku osu!

Zadak je hronološki poredati šest značajnih događaja vezanih za Balkanske ratove. Uza svaki događaj mora stajati datum, naziv, pisani dokument i vizualni izvor koji se odnosi na njega.

Da bi se to postiglo, svi djelići s radnih papira moraju se isjeći. Nakon toga treba ih poredati na praznom papiru. To bi kreiralo vremensku osu glavnih događaja u Balkanskim ratovima.

Rad je u grupama i svaka grupa ima isti zadatak. Na taj način svaka grupa predstavlja rezultat svoga rada pred drugim grupama.

NAZIV	Balkanski savez	Londonski sporazum	Sporazum iz Bukurešta	Drugi balkanski rat	Prvi balkanski rat	Nezavisnost Albanije
GODINE	1912 - 1913	1912	1913	28. 11. 1912	30. 05. 1913	10 .08. 1913
TEKST	Balkanska alijansa stvorena je nakon serije bilateralnih sporazuma između balkanskih država Bugarske, Grčke, Crne Gore i Srbije, a uperena je protiv Otomanskog carstva, koje je u to vrijeme još uvijek kontroliralo veliki dio Balkanskog poluostrva.		U ratovima su učestvovali pobjednička Balkanska liga (Srbija, Grčka, Kraljevina Bugarska i Crna Gora), a poraženo je bilo Otomansko carstvo. Velike Sile predstavljale su V. Britanija, Njemačka, Rusija, Austro-Ugarska i Italija.		Bugarska, Grčka, Crna Gora i Srbija napale su Otomansko carstvo, prekidajući njegovu petostoljetnu vlast na Balkanu nakon sedmomjesečnih sukoba, koji su se završili Londonskim sporazumom.	
	Skupština od 83 narodne vođe sastala se u Vlori, u novembru 1912, i proglasila Albaniju nezavisnom državom te uspostavila privremenu vladu. U skladu s članom 2 Londonskog sporazuma, Albanija bi bila priznata kao autonomna država pod suverenitetom otomanskog sultana.		Bugarska je bila nezadovoljna podjelom ratnog plijena u Makedoniji. Makedonska vojska odbila je Bugarsku ofanzivu i u protivnapadu ušla u bugarsku teritoriju, dok su Rumunija i Otomanska imperija iskoristile priliku da interveniraju protiv Bugarske i steknu teritorijalne dobitke. U Sporazumu iz Bukurešta koji je uslijedio, Bugarska je izgubila većinu teritorija koje je osvojila u Prvom balkanskom ratu.		Bugarska je poražena kombiniranim snagama Srbije, Grčke i Rumunije. Prema uslovima sporazuma, Bugarskoj je dodijeljen mali dio Makedonije i uski pojas Egejske obale, uključujući i luku Dedeağaç (Alexandroúpolis). Srbija je uzela sjevernu i centralnu Makedoniju, Grčka je dobila južnu Makedoniju, dok je Rumunija dobila južnu Dobrudzu.	
FOTO-GRAFI-JE	 *http://en.wikipedia.org/wiki/File:London_Peace_Treaty_Signing_30_May_1913.jpg*			 *http://en.wikipedia.org/wiki/File:28nentor.jpg*		

PLAKATI

http://simple.wikipedia.org/wiki/File:Balkan_League_poster.png

http://www.robinsonlibrary.com/history/balkan/history/war1912.htm#.UyWrqWBX4lM

SLIKE

Teaching modern southeast europian history, Alternative education material, The Balkan Wars, 2009, p.106

Korak 2

Objasni očekivanja od rata!

Izvori za grupu 1.

Koja su bila opravdanja i očekivanja od Balkanskih ratova?

Zadatak je proučiti izvore i pronaći razloge za rat (opravdanja i očekivanja). Nakon toga svaka grupa treba pred cijelim razredom objasniti svoje viđenje opravdanja rata. Nakon toga slijedi diskusija.
Grupa 1 radi s kartama i statistikom.
Grupa 2 radi s karikaturama.
Grupa 3 radi sa zvaničnim izvorima
Grupa 4 radi s nezvaničnim izvorima.

Izvor **1**

Zvanična statistika stanovništva Makedonije po okruzima

	BUGARSKA (Kančev, 1900.)	SRBIJA (Gopčević, 1889.)	GRČKA (Delyani, 1904.)
Turci	499 204	231 400	634 017
Bugari	1 181 336	57 600	332 162
Grci	228 702	201 140	652 795
Albanci	128 711	165 620	— —
Vlasi	80 767	69 665	25 101
Jevreji	67 840	64 645	53 147
Romi	54 557	28 730	8 911
Srbi	700	2 048 320	— —
Miješani	16 407	3 500	18 685
UKUPNO	2 258 224	2 870 620	1 724 818

Tebalu je kreirao autor prema "Teaching modern southeast europian history, Alternative education material, "The Balkan Wars", 2009, cmp. 41

Izvor **2**

Aspiracije balkanskih zemalja, prema Karnegijevoj komisiji

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Territorial_aspirations_of_the_Balkan_states,_1912.jpg (19.07.2013)

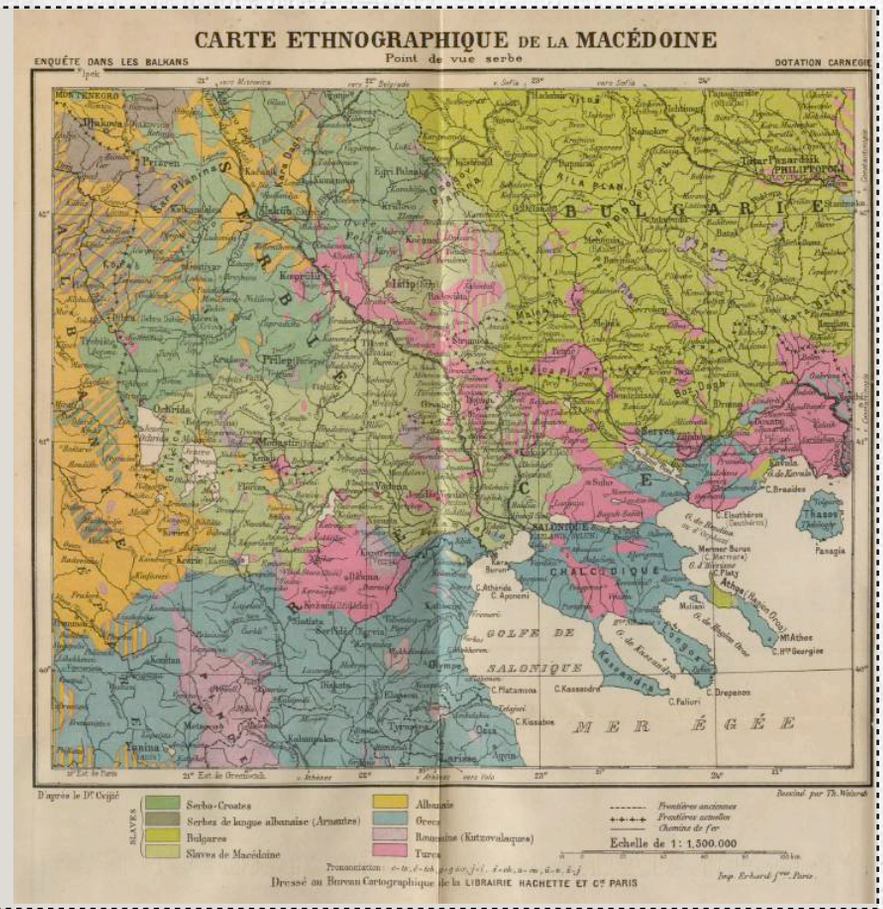
Izvor **3**

Etnička karta Makedonije prema srpskom stanovištu o tom pitanju

SLAVENI
Srbo-Hrvati
Arnauti (Srbi koji govore albanski)
Bugari
Makedonski slaveni

Albanci
Grci
Vlasi
Turci

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Macedonia_-_Point_of_View_of_the_Serbs.jpg (19.07.2013)

Izvor **4**

Etnička karta Makedonije prema bugarskom stanovištu o tom pitanju

Bugari
Rusini
Albanci

Vlasi
Grci
Turci

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Macedonia_-_Point_of_View_of_the_Bulgarians.jpg (19.07.2013)

Izvor **1**

Turističko-zabavno putovanje!

- Dajte mi povratne karte za Sofiju, Beograd, Cetinje i Atenu; povratak je opcija.
- Koliko karata želite?
- Oko 700.000 ili 800.000, za sada.

Tobias Heinzelmann, Balkanska kriza u osmanliskim karikaturama. Satiricne novine Karagjoz i Kalem 1908-1914, Istanbul, 1999

Izvor **2**

Albanska karikatura

"**Dalje od mene! Krvopije!"**
Malizi - Crna Gora
Serbi - Srbija
Greku - Grcka

Novine "Dielli". 13.02.1913, str. 3

Izvor **3**

Makedonija, konačno slobodna

Punch or the London charivari, November, 27 1912

Izvor **4**

Slovenska karikatura

Izvor **5**

Bugarska karikatura

Protjerivanje Osmanlija iz Evrope

Izvor **1**

Uslovi sporazuma Balkanske alijanse

Postoje dva dijela Bugarsko-srpskog sporazuma. Jedan dio je kreirao odbrambeni savez među zemljama potpisnicama, u kome su obje preuzele obavezu da "pomognu jedna drugoj svim svojim silama u slučaju da jedna od njih bude napadnuta od strane jedne ili više zemalja". Drugi dio je "tajni aneks", u kome su se pripremile za mogući rat s Turskom, u slučaju internih ili eksternih problema Turske, koji bi mogli ugroziti nacionalni interes bilo koje od potpisnica, ili zaprijetiti održavanju statusa qvo na Balkanskom poluostrvu. Važan dio ovog dijela je sporazum o podijeli teritorija u slučaju pobjede u takvom ratu. Sva područja bila bi pod zajedničkom kontrolom sve dok ne dođe do potpisivanja mira. Po zaključenju mira, teritorije sjeverno od Šar-planine, uključujući i sandžak Novi Pazar i "staru" Srbiju išle bi Srbiji, a teritorije južno i istočno od Rodopskih planina i rijeke Strume išle bi Bugarskoj. Autonomija bi bila data centralnom području. Ako bi se obje strane, međutim, dogovorile da autonomija za ovaj region nije izvediva, područje treba da se podijeli među njima prema linijama definiranim u sporazumu, s iznimkom da centralno područje, koje je ostavljeno nepodijeljeno, bude naknadno podijeljeno u arbitraži pod vođstvom ruskog cara. Teritorijalni aranžmani predstavljaju pokušaj da pomire srpske želje za podjelom i izlazom na Jadransko more i bugarski plan za autonomiju Makedonije. Na kraju, sporazum je predvidio da car bude arbitar u ostalim pitanjima koji mogu proizaći iz sporazuma.

Anderson, Frank Maloy and Amos Shartle Hershey, Handbook for the Diplomatic History of Europe, Asia, and Africa 1870-1914. Prepared for the National Board for Historical Service. Government Printing Office, Washington, 1918.

Izvor **2**

Izjava Đorđa I i objava rata Otomanskom carstvu, 5. 10. 1912.

Mom narodu
Naša sveta dužnost prema našoj dragoj domovini, našoj porobljenoj braći i čovječanstvu, zahtijeva da država, nakon propasti mirnih pokušaja da se sačuvaju ljudska prava hrišćana pod Turcima, uzme oružje u ruke kako bi prekinula patnje koje traju stoljećima. Grčka, zajedno sa svojim saveznicima koji su inspirirani istim osjećajima i vezani istim obavezama, ulazi u svetu bitku za pravdu i slobodu ugnjetenih naroda Orijenta. Naša vojska i mornarica, potpuno svjesni svoje dužnosti prema narodu i hrišćanstvu, svoje tradicije i ponosni na svoje moralne nadmoći i vrijednosti, vjerno ulaze u borbu, spremni da proliju svoju čestitu krv kako bi ugnjetenima vratili slobodu.
Grčka će, zajedno sa saveznicima, ići k ovom cilju pod svaku cijenu; prizivajući Božiju pomoć u ovoj potpuno opravdanoj civilizacijskoj borbi, uzvikujemo – Živjela Grčka, Živio naš narod!

Gardika-Katsiadaki, G. Margaritis, The Aegean in Balkan wars, Atina, 2002

Izvor **3**

Manifest bugarskom narodu 5. 10. 1912.

Ljudski, hrišćanski osjećaji, sveta dužnost da pomognete svojoj braći kada je njihova gola egzistencija ugrožena, čast i dignitet Bugarske, prisiljavaju me da pozovem pod zastavu sinove ove zemlje koji su je spremni braniti. Naš cilj je pravičan, svet i slavan. S vjerom u zaštitu i pomoć Boga Svemogućega, proglašavam bugarskom narodu da je rat za ljudska prava hrišćana u Turskoj objavljen. Naređujem hrabroj bugarskoj vojsci da napadne teritoriju Turske! Zajedno s nama, u zajedničkom cilju, protiv zajedničkog neprijatelja borit će se i vojske naših saveznika, Balkanskih država – Srbije, Grčke i Crne Gore. I u ovoj borbi Krsta protiv Polumjeseca, odnosno slobode protiv tiranije, na našoj strani imat ćemo sve ljude koji vole pravdu i napredak.

П.Кишкилова, Балканските војни по страниците на бугарскиот печат. 1912-1913, Софија 1999

Izvor **4**

Objava rata

Dragi moji Srbi,
dogodilo se ono čemu se nikad nisam nadao. Bugari, naša braća po krvi i vjeri, naši saveznici, zaratiše na nas bez objave rata. Proliše krv svoje braće, svojih saveznika i nečovječno pobiše ranjenike. Rasjekoše mačem savezni ugovor i uništiše prijateljstvo i bratstvo. I evo već osam dana kako se na Ovčem polju, po Makedoniji, na starim granicama naše otadžbine, bije ljuta bitka i lije bratska krv. (...) Odgovornost za ovaj zločin prema slavenstvu i čovječanstvu neka podnese onaj koji ga je izvršio. I zašto sve to? Zato što neće da se bratski, mirnim putem, raspravi spor o diobi! Zato da nam otmu naše tekovine, našu djedovinu, zemlje nemanjićke, koje zaliste svježom krvlju i oslobodiste i povratiste srpstvu. Sjene naših palih viteških boraca u ovom slavnom ratu pozivaju vas, Srbe, i zaklinju da ih osvetite. Od te napasti branimo se zajednički mi i naši vjerni i junački saveznici Grci; s nama brane srpske zemlje naša hrabra i viteška braća, crnogorski sokolovi. Životni interesi otadžbine nagnali su me, iako teška srca, da pozovem svoju hrabru vojsku, da se požrtvovanjem i junaštvom pokaže dostojna heroja slavnih pobjeda na Kumanovu, Prilipu, Bitolju i Jedrenu. Neka mojim dragim vojnicima Bog i sreća junačka u pomoći budu u ovom žalosnom, ali nama nametnutom ratu.
U Beogradu, 25. juna 1913. godine.

Izvor **5**

Proglas kralja Crne Gore, Nikole Petrovića, 27. 7. 1913.

Crnogorci!
(...) Obuzeti postignutim pobjedama i slavom svojih saveznika, naš četvrti partner poželio je na silu preuzeti naše zajedničke uspjehe, ne poštujući Božiju pravdu i očinsku prosudbu cara zaštitnika.
(...) Bugari, zavedeni, otpali su od našeg slavenskog stada (...) i napali svoju braću i saveznike. Bugare treba spriječiti od korištenja istog oružja i uputiti ih da poštuju zajedničke interese i slavensku solidarnost. Ova odluka mi teško pada, jer potrebno je rukom odsjeći ruku, ali drugačije nismo mogli postupiti. Dušu mi je preplavila tuga jer moram podstaći vašu hrabrost da silom odbijete Bugarske napade, ali gajim nadu da će jednog dana, kada anđeo mira raširi krila iznad Balkana, izrasti novo, svježe drvo slavenskog jedinstva iz naše miješane slavenske krvi (...)

Balkanski rat u slici i reči 23, 14 (27) July 1913.

Izvor **1**

Odluke o pozicijama koje trebaju zauzeti Albanci u slučaju balkanskog rata – Skoplje, 14. 10. 1912.

Ogranak "Komiteta spasa" u Skoplju i "Crno društvo" održali su u Skoplju hitan sastanak na temu: Turska će izazvati rat. Kako ćemo onda spasiti Albaniju?
Donesene odluke bile su:
1. Poslati proglas velikim silama.
2. Oformiti grupu delegata koja će raskinuti sporazum skutarskih gorštaka s Crnogorcima.
3. Ova delegacija će imati moć da ujedini albanske regije, kako bi spriječila opasnost da se zemlja raspadne.

Proglas "Crnog društva" od 16. 10. 1912. sadrži sljedeće: "Crno društvo", kao predstavnik albanskog naroda, ima čast obavijestiti vas da se albanski narod ne bori za provođenje turske dominacije na Balkanu, već da preuzme kontrolu nad cijelom albanskom teritorijom. Prema tome, kakav god ishod rata bio, Albanci nikada neće dozvoliti nijedan drugi oblik administracije za četiri vilajeta, osim jedne jedinstvene vlade.

Akte të Rilindjes Kombëtare Shqiptare, pp. 255-256.

Izvor **2**

Hristo Kabačiev*, Namjere bugarske burzoažije prema Makedoniji.

…Prirodno, Makedonija je bila ona zemlja prema kojoj su bile usmjerene čežnje i simpatije bugarske buržoazije. Od sada pa nadalje buržoazija se ne odvaja od … "oslobođenja" Makedonije. Naprotiv, što se više razvija kapitalizam, to više se razbuktava njen patriotski plamen za Makedoniju.…Makedonija stalna jabuka razdora među balkanskim narodima. Velike kapitalističke države, s ogromnim apetitom prema tim narodima i Makedoniji, kada bi mogli, još više bi ih razjednili. To postižu kako svojim intrigama među balkanskim državama, tako i smislenim rasplamsavanjem nacionalističkih neprijateljskih vatri u Makedoniji…

*Istaknuti aktivista Bugarske u međunarodnom radničkom udruženju.

Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава, Скопје 1985, с. 543

Izvor **3**

Stav Dimitrija Tucovića prema balkanskim osvajačima Makedonije, 1913. godine.

(...) Mi, socijal-demokrate, prema tome, ne možemo pitati kome da pripadne Makedonija, jer se ne možemo složiti da je vidimo da pripada bilo Srbiji, Bugarskoj, ili Grčkoj, niti da bude podijeljena među državama (...)
Jedini korektan stav koji mi, socijal-demokrati, podržavamo jest: Sloboda, ne ugnjetavanje, jednakost, a ne potčinjavanje, za sve narode. Sve ovo može se postići ne osvajanjem Makedonije od strane Bugarske, Srbije i Grčke i podjelom između njih, već punom slobodom makedonskog stanovništva, nacionalno konstituiranog kao jednakog člana za ulazak u Balkansku federaciju. Naravno, isto važi za Trakiju i Albaniju.

Istorijski arhiv Beograda, CPY Vol 3 1950, str. 239-242.

Izvor **4**

21. 4. 1913, u Petrogradskom listu "Slavjanin", Dimitrije Čupovski, pišući pod pseudonimom Upravda, objavio je članak "Makedonska država", u kom je predvidio:

"(...) Uprkos opoziciji samih Makedonaca, podjela Makedonije će nesumnjivo voditi do međusobnog krvoprolića među saveznicima (...) Balkansko poluostrvo je suviše malehno za nekoliko velikodržavnih ideala da koegzistiraju. Samo federalna država sačinjena od Balkanskih naroda, u kojoj će Makedonija biti uključena na ravnoj nozi, kao nedjeljiva država, nezavisna u njenim unutrašnjim pitanjima – samo takva federacija može pružiti mirnu koegzistenciju i napredak Balkanskih naroda!"

Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава, Скопје 1985, с. 554

Korak 3

Napišite dokument o Balkanskim ratovima!

Izvori za grupu 1

Kako su ratovi percipirani?

Počnite s kratkim brain-stormingom na temu "Rat". Na tabli napišite 10-15 riječi koje prizilaze iz brain-storminga. Svaka grupa onda preuzima određenu ulogu. Moguće uloge su sljedeće (svaki nastavnik nezavisno odabire usluge):
Grupa 1 – vojnik koji piše pismo porodici ili daje intervju za novine.
Grupa 2 – civil koji piše pismo porodici ili daje intervju za novine.
Grupa 3 – novinar koji piše članak o Balkanskim ratovima.
Grupa 4 – novinar koji piše o "Albanskom pitanju" ili "Makedonskom pitanju" tokom Balkanskih ratova.
Zadatak svake grupe je da pripremi pisani dokument (pismo, članak, izvještaj ili intervju, zavisno od grupe). U tim dokumentima treba se upotrijebiti svih 10-15 riječi proizašlih iz ranijeg zajedničkog brejn-storminga na temu "Rat".

Izvor **1**

Očekivanja srpskog vojnika

Srpski vojnik, baš kao i grčki, bio je čvrsto uvjeren da će u Makedoniji naći svoje sunarodnjake, ljude koji govore njegovim jezikom i koji će ga osloviti sa "živio" ili "zito". Pronašli su ljude koji su govorili jezikom drugačijim od njihovih i uzvikivali "Ura!". Pogrešno su razumjeli, ili uopće nisu razumjeli. Teorija koju su u mladosti naučili o postojanju srpske Makedonije i grčke Makedonije, naravno, bila je poljuljana, ali njihova patriotska uvjerenja, da Makedonija mora postati srpska ili grčka, ako to već nije, ostala su neokrnjena. Bez sumnje, Makedonija je bila ono što su željeli da opet postane u vrijeme Duke Snažnog ili Vizantijskih careva. Agitatori i propagandisti, Bugari su utuvili stanovništvu u glavu ideju da su Bugari. Agitatori se moraju izbaciti iz zemlje i onda će opet biti kako je oduvijek bilo, srpska ili grčka. Oni su i postupali na tim osnovama. Ko su bili ti agitatori koji su ljude naveli da zaborave grčki i srpski jezik? Najprije su to bili sveštenici, zatim direktori škola i najzad revolucionarni elementi, koji su pod starim režimom formirali organizaciju: vođe bandi i njihove članove, seljake koji su im dostavljali novac i hranu, ukratko, sve muške glave, ukoliko su bile obrazovane i obaviještene.

Carnegie Endowment for International Peace, Report of the International Commission... , str.50-51.

Izvor **2**

21. juna, u toku bitke, pogođen sam zrnom u lijevu nogu i petu. Nemoćan da se krećem, morao sam ostati gdje sam bio. Neki bugarski vojnici su došli, a dvojica su počela da me pljačkaju. Uzeli su mi kožnu jaknu sa 115 franaka, sat vrijednosti 48 franaka, kožnu kesicu (novčanik), ćilibarnu muštiklu, epoletu, zviždaljku, kutiju šibica, kapu i kokardu. Kad su uzeli sve to, bili su spremni da odu, ali je jedan od njih rekao: "Hajde da ga ubijemo!" Onda je "naoštrio" nož na puški i napravio mi tri duboke posjekotine, dvije na lijevoj i jednu na desnoj strani. Drugi me je snažno šutnuo u nogu i rebra s desne strane. Treći Bugarin je prišao i udario me svojom musketom u grudi. Onda su otišli.

Dostavio potpukovnik Žarko Tripković

Carnegie Endowment for International Peace, Report of the International Commission... , str.61.

Izvor **3**

Moral u bugarskoj vojsci, analiza načelnika Glavnog stožera bugarske vojske, u godinama nakon rata

Moral naše vojske uopće nije bio visok. Trpeći oskudicu i bolesti dugo vremena, naša vojska je bila u depresiji. Dugački pregovori unosili su nervozu među vojnike. Svi su bili željni doma i htjeli su svojim kućama što je prije moguće. Osim toga, ideja o mogućem ratu protiv saveznika nije uopće bila popularna među vojnicima i htjeli su tu mogućnost izbjeći.
Oficiri su konstantno sakrivali činjenicu da je bilo demonstracija i nemira protiv rata u jedinicama vojske, pošto im je zamjenik načelnika GŠ prijetio da će biti otpušteni zbog dozvoljavanja nereda. Tako niko nije mogao reći istinu. Naravno, bilo je neke defetističke propagande ekstremnih elemenata, ali to nije opasno kao kad kod svakog vojnika postoji unutrašnje uvjerenje da takav bratoubilački rat ne bi donio ništa dobro.
Zemljotresi u Velikom Trnovu i Gornjim Orahovištima također su doprinijeli depresiji.

Teaching modern southeast europian history, Alternative education material, The "Balkan Wars", 2009, str. 79

Izvor **4**

Odlomak iz pisma grčkog vojnika zarobljenog od strane Bugara u regionu Razloga

Rodopi, 11. 7. 1913.
Ovaj rat je veoma bolan. Spalili smo sva sela koja su Bugari napustili. Oni su spalili grčka sela, a mi bugarska. Oni masakriraju nas i mi masakriramo njih, a protiv svih onih koji od ove lažljive nacije padnu naših šaka, Od 1.200 zarobljenika koje smo pokupili u Nigriti, samo 41 su ostali u zatvoru i svuda gdje smo prošli, nismo ostavili ni tračak ove rase (na životu).
Nježno vas pozdravljam, tvoga brata i suprugu također

Spiliotopoulos Philippos.

Teaching modern southeast europian history, Alternative education material, The Balkan Wars, 2009,

Izvor **5**

Pismo Ipokratisa Papavasiliua njegovoj supruzi, Aleksandri Snefci, 23. 6. 1913.

Najdraža moja,
tokom ratovanja s Turcima pisao sam ti iz turskih sela. Sada, tokom rata s Bugarima, pišem ti iz bugarskih mjesta. Pisao sam ti prekjučer, ljubavi, odmah nakon bitke kod Kilkisa – naše velike pobjede. Kilkis je bio sveti grad za Bugare i komitađi gerilce, kao i rodno mjesto Danefa. Nakon bitke, zapalili su grad. Bio je to ogroman spektakl, gorio je dva dana, ljudi, svi Bugari, napustili su ga prije toga. Naša armija, draga, napreduje brzim korakom, tjerajući Bugare da se osjećaju kao progonjeni zečevi. Trče prebrzo za nas, ali mi ćemo ih stići, jednom će morati stati negdje. Draga, ne možeš ni da zamisliš sliku kakvu predstavlja ovaj rat. Svuda gdje idemo nailazimo na pustoš i bijedu; Turci, koji su izgleda mnogo patili pod Bugarima, sada se svete paleći njihova sela i imovinu. Uvijek je na vidiku selo u plamenu. Bugari su pobjegli; nema više Bugara u Makedoniji; zvijeri su zauvijek pobjegle; trebala bi da vidiš kakve su to kukavice: zarobljenici se tresu od straha. Sretan sam što nas je ovaj rat jednom zauvijek riješio ovih nasilnika, što nas je natjerao da upoznamo jedni druge, što nam je omogućio da uklonimo njihove lavlje jazbine i raskrinkamo ih, jer je njihova drskost zavela svijet koji ih je nazivao “Prusima Istoka”, ove smiješne, glupe ljude. Nezadovoljni onim što su već imali, te prijetvorne hijene željele su zgrabiti i dio od svojih saveznika, od onih koji su im pomogli u njihovim osvajanjima i bez kojih bi davno propali pod Turcima. Sada će izgubiti sve što su imali. Tako im i treba. Oni su živi primjer mitske priče o psu i mesu.
Osjećam da ste uvijek uz mene, ti i naša draga djeca. Žudim za tobom, ali pobjeda je utjeha, jer to znači da naša razdvojenost neće još dugo trajati. Mislim da rat neće potrajati duže od dvije sedmice od sada.
Šta Evgenios ima da kaže o Bugarima sada, a toliko im se divio?

L. Trichas, Dnevnici i pisma sa fronta, Atina 1993, str.318-319.

Izvor **6**

Bugarski general o bezbjednosti života, imovine i časti stanovništva na oslobođenim teritorijama

Lozengrad, 13. decembar 1912.
Neke informacije su došle do Štaba koje, na žalost, čine da posumnjamo da su neki ljudi i oficiri posegnuli za pljačkom i nasiljem nad civilima na osvojenim teritorijama. S obzirom na to da, s jedne strane, takvi prijekora vrijedni i nehumani činovi kompromitiraju bugarski narod, a s druge strane podrivaju povjerenje naših mogućih podanika, naročito među civilnom muslimanskom populacijom, u sposobnost naše zemlje da osigura njihovu čast, imovinu i život, naređujem:
1. Vojni komandanti i vojni upravnici (guverneri) moraju preduzeti brze i stroge mjere, tako da se pokrene procesuiranje takvih radnji počinjenih na području koje su okupirale njihove jedinice; krivci moraju biti odmah izvedeni pred sud, bez obzira na njihov čin i položaj. Svi komandanti moraju biti upozoreni da kažnjavaju takve kriminalne činove bez milosti, imajući na umu odgovornost koju će snositi u protivnom.
2. Stroge mjere moraju se poduzeti da u pozadini uspostave red i disciplinu. Svi koji nisu dio vojske ili ne rade za vojsku, moraju biti poslani nazad u Bugarsku. Svi koji su u vojsci, ali bi zbog svoje nepouzdanosti mogli kompromitirati službu u pozadini, moraju se poslati na liniju fronta.
3. Svi činovi trebaju biti upozoreni na to da je civilno stanovništvo na okupiranim teritorijama, bez obzira na njihovu nacionalnost i vjeru, pod zaštitom naših vojnih zakona i da će svako neopravdano nasilje nad njima biti procesuirano prema istim tim zakonima. Kako bismo uspjeli u tome, pozivam sve vojne i civilne predstavnike vlasti da sarađuju.
4. Na kraju, želio bih da vas podsjetim da smo rat započeli u ime visoko humanih ideja, tj. da “oslobodimo ove ljude od režima, koji je postao nepodnošljiv u svom nasilju i nepravdi”. Bože, pomozi svojih hrabrim bugarskim sinovima u postizanju ovog uzvišenog cilja. U ovom trenutku apelujem na sve da ne dozvole svojim saborcima da takvim činjenjem kompromituju njihov veliki i slavni podvig pred očima civiliziranog svijeta.

Георгиев-Ст. Трифонов., Историја на бугарите, во документи, Софија, 1996

Izvor **1**

Dokaz (Svjedočenje) Rahni Efendije iz Strumice

(...) Imenovana je lokalna žandarmerija, a po jedan žandarm i vojnik su poslati da idu od kuće do kuće i da pozivaju muslimane, jednog po jednog, pred Komisiju. I ja sam pozvan s ostalima.
Postupak je bio sljedeći: Srpski komandant bi pitao "Kakav je ovo čovjek?" Odgovor je bio prosto "dobar" ili "loš". Nisu postavljana pitanja o našem karakteru; nije bilo odbrane niti diskusije; ako bi jedan član Komisije rekao "loš", to bi bilo dovoljno da osudi pojedinca na zatvor. Svaki član Komisije imao je svoje neprijatelje koje je želio uništiti, pa se niko nije protivio mišljenjima drugih članova Komisije. Po izricanju presude zatvorenik bi skidao svoju spoljašnju odjeću, a novac bi uzimao srpski komandant. Ja sam proglašen "dobrim", zajedno s možda još desetinom privedenih. Oni koji su osuđeni, vezivani su zajedno po trojica i odvođeni u klanicu; njihove uši i nosevi često su odsijecani prije nego što bi ih ubili. Klanje je trajalo mjesec dana; vjerujem da je u gradu i obližnjim selima ubijeno između tri i četiri hiljade muslimana.
Napomena – od ovog mjesta razgovor je postao uopćen, a četiri uglednika iz Strumice su, svaki ponaosob, govorili o tome kako je on izgubio sina, unuka ili brata u tom masakru.

Abdul Kerin Aga, iz Strumice, potvrdio je izjave prethodnog svjedoka. Njegov sin je doveden svezan na kapiju njegove kuće; on je onda otišao do Tome, vođe bugarskih bandi, i pokušao da se s njim dogovori za sinov život. Toma je zahtijevao 100 funti; on je već ranije u dva navrata platio 50 i 70 funti da spasi tog istog sina. Rekao je Tomi da nema spreman toliki novac, ali da će probati da proda prodavnicu, ako bi Bugari sačekali do navečer. Toma je odbio da čeka i njegov sin je pogubljen.

Carnegie Endowment for International Peace, Report of the International Commission... , str 73

Izvor **2**

Karnegijev poziv za međunarodne mirovne kometare nakon "paralelnih" gubitaka od paljenja sela i egzodusa ljudi

Paljenje sela i egzodus poraženih je normalna i tradicionalna pojava svih balkanskih ratova i ustanaka. To je navika svih ovih naroda. Ono što su sami prepatili, to isto jednako vrate drugima. To se jedino moglo izbjeći imperativnim naredbama iz Atine, Beograda i Sofije, i tada samo pod uslovom da su crkva i pobunjenička organizacija podržale rješenje vlada. Opći poziv na humanost zapravo je poslala makedonska pobunjenička "Unutrašnja organizacija", ali se čini da je imala vrlo mali učinak.

Carnegie Endowment for International Peace, Report of the International Commission... , cmp.73

Izvor **3**

Martulkova sjećanja na prvi susret Srpske vojske i građana njegovog rodnog grada Velesa, u jesen 1912.

Od samih početaka, Balkanski saveznici – "oslobodioci" – bilježili su velike pobjede protiv Turske. Kada je Srpska vojska zauzela naš grad, Veles, mi, građani, dočekali smo "oslobodioce" veoma svečano. Treba reći da je prvih dana rata najveći dio stanovništva – uz svega nekoliko iznimki – bio izuzetno sretan.
Kraj petostoljetnog turskog jarma konačno je stigao! Bili smo ispunjeni nadom da će doći povoljni uslovi za bolji život i obnovu, stavljajući tačku na tešku prošlost i štiteći interese makedonskog naroda.
Ali, nažalost, još od samih početaka, moglo se vidjeti kakvi vjetrovi pušu među saveznicima "oslobodiocima" i kakva se iznenađenja mogu očekivati u bližoj budućnosti (...)
Naši "oslobodioci" nisu krili svoje velikosrpske aspiracije. Kada bi započeli razgovor s građanima, prvo pitanje je bilo: "Šta ste vi?" i ako bi dobili odgovor da on ili ona nisu Srbi, onda bi nastavili: "Tako je bilo do sada, ali će se to ubuduće promijeniti. Bugari su dugo radili na vama da vas naprave Bugarima. Ali, sada ćete postati dobri Srbi (...) Treba da znate: gdje srpska noga kroči, tu je Srbija".

Мартулков, Моето учество во револуционерните борби во Македонија, str.. 243-244.

Izvor **4**

Lav Trocki, poznati lik Ruske revolucije 1917, pomoćnik Lenjina, poslat je da izvještava o Balkanskom ratu za ruski dnevni list "Kijevska misao".

"Komite (bugarski i srpski pobunjenici) kreću automatski kada padne mrak. Ulaze u turske i albanske kuće i često se događa ista stvar: krađa i klanje. Skoplje je imalo 60.000 stanovnika, polovina su bili Albanci i Turci. Neki su pobjegli, ali većina je ostala. Sada su postali žrtve svakonoćnog krvoprolića."
Trocki je očekivao da će izvještavati o vojnim pobjedama Slavena, ali nakon što je vidio ove brutalne masakre, odlučio se vratiti u Rusiju: "Nisam imao snage da izdržim, nisam mogao da dišem. Moj politički interes i ogromna moralna radoznalost da vidim šta se događa su nestali. Sve što je preostalo bila je želja da pobjegnem što je prije moguće."

The War Correspondence of Leon Trotsky: The Balkan Wars 1912-13,

Izvor **1**

Rat na Balkanu - I

Pohlepna pokvarena Evropa već stotine godina dopušta da divlji čopori Turaka na zvjerski način mrcvare i muče, kolju, ubijaju, oskvrnjuju nevine kršćane, koje je krivnjom civilizirane i kulturne Evrope zadesila nesreća da ih još uvijek zarobljene drži ona ista vjerski fanatizirana neman u ljudskoj spodobi što se naziva Turčin. To sve trpi i dopušta tobože napredna, kulturna, humanitarna Evropa, jer zavist te kulturne Evrope, nezasitost i proždrljivost, inače ljenost i pokvarenost u ovo "civilizirano" doba priječila je do sada uvijek poštenim, koji bi se podigli na odbranu potlačenih i mučenika, da ih oslobode od krvoločne zvijeri. Tako je Turčin i nadalje mirno naočigled kulturne i čovjekoljubive Evrope klao, robio, palio, oskvrnjivao žene, mlađahnu dječicu i nemoćne starce. Kad bi se ta izmučena raja kadgod u sumnji podigla i pokušala stresti sa sebe zvjerski jaram te otomanske nemani, eto ti odmah kulturne Evrope, gdje priskače u pomoć divljoj nemani da uguši zdvojni jauk i plač gladne i izmučene kršćanske sirotinje. Sve to u ime lažne i kulturne civilizacije iskvarene Evrope.

Dnevni *List „Naša sloga", Pula, 17. oktobra 1912.*

Izvor **2**

Rat na Balkanu - II

Balkanske zemlje svakako ne ulaze u rat samo da bi dobile ona mala obećanja o reformama od Turske, već i s nadom dobijanja kompletne autonomije za hrišćanske provincije ili barem da prošire svoje teritorije (...) Naravno, konačan uspjeh Balkanskih zemalja zavisi od njihove spremnosti na rat te njihovog uzajamnog razumijevanja i provođenja njihovih zajedničkih interesa. Ako je ovaj savez zasnovan na solidnom temelju, njegov uspjeh je garantiran; on će biti u stanju suprotstaviti se, kao novi autoritet, svim spoljašnjim utjecajima.

Zagrebački dnevni list „Obzor", 10. oktobra 1912.

Izvor **3**

Slovenski pogled na situaciji u Makedoniji

."(...) Nijedan slavenski narod i ne pomišlja da dodaje ulje na vatru u ovom sukobu; čak se i Rusi, kao najstarija braća, izbjegavaju direktno umiješati u konflikt, kao arbitri. (...) 'Ruskoje Slovo' otvoreno upozorava Srbe – a implicitno također i Bugare – da u slučaju rata ne trebaju računati na pomoć Rusije niti na simpatije Antante (...) Nikako se ne smije dopustiti novi balkanski rat.

Velike sile imaju na raspolaganju neophodna sredstva da stave tačku na glupe sporove i beskompromisnost jedne i druge strane. Takva mjera je autonomija Makedonije – jasno je da će se takva mjera preduzeti samo u ekstremnom slučaju, kada se sva druga sredstva pokažu neefikasnim."

Stav ruskih novina nije ništa novo u svijetu. U užim krugovima na Balkanu mjesecima je bilo poznato da postoji jedna strana – manje-više bitna – koja bi željela stvoriti autonomnu Makedoniju; ta strana su separatisti. Oni rade tajno, a jasno je i zašto. Ali ako dobiju podršku tako jake strane kao što je Rusija, to bi moglo da ih okuraži, brzo će steći nove sljedbenike i budućnost bi im se neočekivano mogla nasmiješiti.

List „Slovenec", 122, 31. maj 1913.

Izvor **4**

Odlomak članka iz bugarskih novina, 26. 7. 1913. – Potpisan Mirovni sporazum

Mirovni sporazum potpisan je u Bukureštu, ali na Balkanu uopće neće biti mira. Ne može biti mira tamo gdje ima nasilja. Sporazum potpisan u Bukureštu je odobrenje za najbrutalnije nasilje. Bugarska se nikada neće pomiriti s tim. Smanjena, sužena na svojim granicama, opljačkana, ugušena, silovana, počet će raditi unutar svojih granica da ojača svoju ekonomiju, kulturnu i fizičku snagu, da ih umnoži deset puta, tako da će, čim bude pogodan momenat, Bugarska uzeti što joj pripada, po nacionalnom i historijskom pravu.

„Народна воля" [Narodna volja], 53, br. 58, 26. srpnja 1913., u: Кишкилова, Балканските войни

Izvor **1**

Odlomci iz dvaju novina štampanih na albanskom jeziku u inostranstvu, koji izražavaju različite stavove prema Prvom balkanskom ratu

A. Iz novina štampanih u Bostonu
Veliki sastanak koji su patriote održale u Bostonu, 6. 10. 1912. je veoma značajan u historiji Albanskog pokreta. Ostali sastanci koji su održavani u Americi izrazili su patriotizam i ideale naših mladih. Ali sastanak od 6. oktobra pokazao je drugu, neočekivanu i sjajnu stvar, jer je rijetkost: želim govoriti o njegovom političkom značenju. Nije beznačajna pojava da su se patriote sakupile iz svih krajeva Amerike i jednoglasno izjavile da je interes Albanije potpuno ujedinjenje s Turskom protiv balkanskih zemalja. Albanija je u opasnosti da bude podijeljena i mogu je spasiti samo prijatelji i oni koji je podržavaju. Taj sastanak je bio razlog koji je utjecao na to da, u izvjesnoj mjeri, Otomanska vlada štiti interese Albanije tokom Londonske konferencije. Ne može se poreći da bi, ako bi se Turska odrekla zaštite nad Albanijom, u njenom interesu bilo da Grčkoj, Srbiji i Crnoj Gori da što te države traže i da sklopi mir s njima, pa bi se tada morala suočiti samo s Bugarskom. Ali naša ujedinjena akcija je ublažila Tursku, a naša politika učinila je da Turska uvidi svoje greške i počinjenu štetu u prošlosti i htjela nas je nagraditi insistirajući da Janina, Skadar i, ako je moguće, Manastir, budu dijelovi nove Albanije.

„Dielli“ (Sunce), 19. decembar 1912., str. 1.

B. Iz novina štampanih u Sofiji
Ovaj program četiri ujedinjene sile je poželjan, pa se Albanci ne smiju ujediniti s Turskom niti se boriti na strani onoga ko je osuđen na smrt. Albanci trebaju dići svoj glas i zahtijevati svoja prava od velikih sila. Treba biti prikazano čitavom svijetu da je albanski narod porobljen i da se već 4 godine bori i traži autonomiju za Albaniju.

„Liri e Shqiperise“ (Albanska sloboda), 12. oktoar 1912., str. 1.

Izvor **2**

Razaranja izazvana ratom u selima oko Skadra i agonija naroda koji pokušava naći „valjan“ razlog za svoju patnju – osvrt Mary Edith Durham

Neka područja su bila tako velika da mi je trebalo tri dana i 10 do 12 sati vožnje uokolo da im pomažem i da se vratim u Skadar. Sve u svemu, posjetila sam 1.022 obitelji čije su kuće spaljene u okolini Skadra. Najžalosnija stvar u svemu tome je što je samo nekoliko ovih nesretnika imalo nekakvu predstavu o tome zašto im se sve to dogodilo. Žene s izgladnjelom djecom bi pitale: „Zašto su veliki kraljevi (velike sile) dopustili da vojnici dođu i pljačkaju i ubijaju nas? Mi nismo činili ništa loše. Uzeli su naše koze i naše ovce – sve, sve su uzeli. Kada je moj muž pokušao spasiti jednu ovcu, ubili su ga. Naša kuća je spaljena. Gladujemo na vjetrometini.“

M. Edith Durham, The struggle for Scutari, London p.296.

Izvor **3**

Telegram predsjednika Privremene vlade Albanije ministrima spoljnih poslova Crne Gore, Srbije, Bugarske i Grčke, 29. 11. 1912.

Želim obavijestiti Vaše Ekselencije o izuzetnom događaju u narodnom životu Albanaca.
Predstavnici iz svih dijelova Albanije, različite vjerske pripadnosti, skupili su se juče u Vlori na Narodnoj Skupštini, i proglasili nezavisnost Albanije te izabrali privremenu vladu.
Albanci su sretni da se pridruže porodici slobodnih naroda istočne Evrope, nemajući drugi cilj osim da žive u miru sa svim svojim susjedima. U nadi da će vaše kraljevske vlade prihvatiti ovu promjenu u nacionalnom životu Albanaca i našu Privremenu vladu; da će svaka neprijateljska akcija vaših vojski unutar naših granica prestati te da će sve albanske teritorije koje sada okupiraju vaše snage ponovo biti slobodne.

Qeveria e Përkohëshme e Vlorës..., pp.42-43.

Izvor **1**

Pisac iz Struge, Risto Krle, u svojoj biografiji piše o Ohridsko-Debarskom ustanku

"U selima Rajca i Prnjezi u Albaniji u blizini granice s Makedonijom, nasuprot planini Jablanica, skupilo se mnogo albanskih i makedonskih izbjeglica, uključujući i Milana Matova, vice-premijera Albanije, Esada Pašu, bivšeg sultanovog generala, i mnoge druge. Njima je pruženo veliko gostoprimstvo. Makedonske i albanske izbjeglice formirale su svake svoj štab.
Njihov cilj je bio oslobađanje Makedonije i zajedničko preuzimanje vlasti u njihove ruke. Zajednička komanda makedonsko-albanskih pobunjenika bila je u selu Razjo."

Ристо Крле, Автобиографија, Скопје, 1990, str. 164

Izvor **2**

Ustanak u Tikvešu

Ustanak u Tikvešu je bio prvi masovni narodni oružani otpor srpskoj vlasti koja je okupirala Vardarsku Makedoniju nakon povlačenja Turaka u Prvom svjetskom ratu. Ustanak je počeo u Tikvešiji 19. juna 1913. i trajao je 7 dana. Tikveški ustanak je rezultat spontanog organiziranja stanovnika Тikveša, pod upravom lokalnih aktivista, revolucionara i knezova, uz podršku snaga IMRO.

Виолета Ачковска и Никола Жежов, " Предавствата и атентатите во македонската историја", Скопје, 2004

Izvor **3**

Vladama i javnosti u zemljama Balkanskog saveza

Makedonci su kontinuirano, stoljećima, ustajali i borili se za nezavisnost i slobodu, i svojom upornom borbom pomogli oslobađanje Srbije, Grčke i Bugarske (…) Više od sto hiljada makedonskih boraca borilo se rame uz rame s vojnicima Saveza (...)
Umjesto Makedonije, proslavljene Aleksandrom Makedonskim, osveštane svetim apostolom Pavlom, ponosne na rad svete braće Ćirila i Metodija (…) umjesto ujedinjene, cjelovite i slobodne Makedonije, evropska diplomatija, a s njom i vi, naša braća, saveznici i oslobodioci, cijepate nas na komadiće i skrnavite naše svete ideale (...) Zapamtite, braćo Bugari, Srbi i Grci, da ste vi ponovo rođeni da započnete novi život tek nakon 14 krvavih ratova Rusije protiv Otomanskog carstva (...) Zapamtite da će rasparčana Makedonija zauvijek biti jabuka razdora među vama. Sjetite se da su kroz historiju, u prošlosti, nestajale države jedna za drugom u borbi za Makedoniju, pa nemojte produžavati tu krvavu listu mrtvih u ovo vrijeme (...) Makedonija treba biti nezavisna država u svojim etnografskim, geografskim, kulturnim i historijskim granicama, s vladom koja odgovara Narodnoj skupštini (...) Nacionalno predstavničko tijelo se treba oformiti u Solunu, putem općih izbora. Braćo saveznici i oslobodioci! Nadamo se da će naše riječi doprijeti do vaših srca i svijesti.
U Petrogradu, potpisali ovlašćeni predstavnici.

"*Makedonskij golos", Petrograd, str. 52-55.*

Izvor **4**

Ideja o autonomnoj Makedoniji, osporavana od strane francuskog novinara, avgust 1912.

Hoćemo li primijeniti ovaj slijed događaja, prema autonomiji Makedonije? Ideja "Makedonija – Makedoncima" razvila se proteklih nekoliko godina i prijeti da zamijeni ideju opasnijeg rasparčavanja Makedonije i podjele između različitih balkanskih država. Ali svi trzaji koji konstantno uznemiravaju to područje izgleda da potiču od Bugarskog pokreta, prije nego Makedonskog. U sadašnjim uslovima, bilo bi teško organizirati makedonsku autonomiju bez značajnog favoriziranja bugarske strane, žrtvujući interese ostalih naroda. To bi provociralo očajničke otpore u samom srcu Makedonije. Na kraju, ne smijemo zaboraviti da su makedonski Grci i Karavlasi (Rumuni), iz straha od hegemonije slavenskih elemenata, za status quo. […] Balkanski rat bi u ovom trenutku bio značajna prijetnja za Evropu. Evropa bi se trebala potruditi da udalji ovu prijetnju sredstvima koja joj stoje na raspolaganju. Ništa nije legitimnije od toga.

AlbeÅLric Cahuet, "La situation en Turquie et la proposition Berchtold", L'Illustration, 3626, 24 aou^t 1912, str. 123.

Izvor **5**

Srpske vlasti, ne samo u Ohridu već i šire u zapadnoj Makedoniji, obaviještene su da se vrše pripreme za podizanje ustanka u regiji. O ovim pripremama Mirko Novaković, načelnik Štaba za Bitoljski okrug, telegramom obavještava ministra unutrašnjih djela u Beogradu, 12. 9. 1913.

"Načelnik Prespanskog područja kaže da su se pojavile anarhističke bande pod vođstvom Petra Čauleva i Krste Trajceva, bugarskih vođa, s njihovim četnicima, i predstavljaju veću prijetnju nego Arnauti. U slučaju njihovog upada podigla bi se sela i gradovi, a sve je spremno za to (...)"

П. Митреска, Српски документи за историјата на охридско-струшкиот регион (1890–1940) Струга, 2002, стр. 182, док..

Korak 4

Sortiraj izvore

Izvori za sve grupe

Kakve su bile posljedice rata?

Učenici će analizirati izvore i odlučiti kojem opisu pripadaju i zašto. Termini (opisi) su sljedeći:

– izuzetan
– zapamćen
– za rezultat ima posljedicu
– odjeknuo
– otrežnjujući (puno otkriva)

Ova diskusija treba se nastaviti i pružiti odgovor na drugo ključno pitanje. Odgovoriti na pitanje: **zbog čega su Balkanski ratovi kontroverzni i osjetljivi čak i danas?**

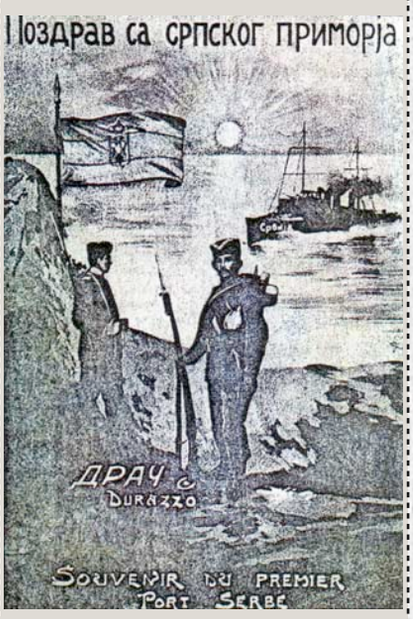
Izvor 1

Statistika balkanskih ratova

	Povrsina u miljama		Procenjena populacija	
	prije rata	poslije rata	prije rata	poslije rata
Albanija	-	11,317	-	850,000
Bugarska	33,647	43,310	4,337,516	4,467,006
Grčka	25,014	41,933	2,666,000	4,363,000
Crna Gora	3,474	5,603	250,000	500,000
Rumunija	50,720	53,489	7,230,418	7,516,418
Srbija	18,650	33,891	2,911,701	4,527,992
Evropska Turska	65,350	10,882	6,130,200	1,891,000

Izvor 2

Srpska razglednica iz Balkanskih ratova

Pozdravi sa srpske obale. Drač. Suveniri iz prve srpske luke.“

http://sh.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Pozdrav_sa_srpskog_primorja.jpg

Izvor 3

Poražene osmanske trupe u povlačenju

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ottoman_soldiers_after_the_First_Balkan_War.png

Izvor 4

Grob u selu pored Bitolja, Makedonija

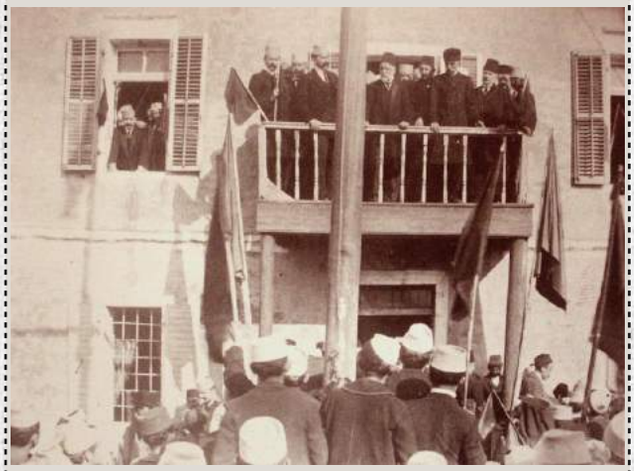

Ovdje leži
Liskovski Petko
1882. – 1970.
Turski vojnik 1910. – 1912.
Srpski vojnik 1914. – 1915.
Bugarski vojnik 1916. – 1918.
Posljednji dar od unuka
Hristo, Krste i Miško

http://www.telegraf.mk/aktuelno/makedonija/102400-bitola-nagradata-mende-petkovski-za-novinarkata-zaneta-zdravkovska

Izvor **5**

Proglašenje nezavisne Albanije

http://en.wikipedia.org/wiki/File:28nentor.jpg

Izvor **6**

Poster štampan u Grčkoj 1912.

http://en.wikipedia.org/wiki/File:New_Greece.jpg

Izvor **7**

Zebrnjak, spomen-kosturnica srpskih vojnika iz Balkanskih ratova, Kumanovo, Makedonija

http://www.va.mod.gov.rs/cms/view.php?id=10479

Izvor **8**

Mijenjanje natpisa na željezničkoj stanici u Skoplju

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Skoplje_1912.jpg

Izvor **9**

Karta podijeljene Makedonije poslije Balkanskih ratova

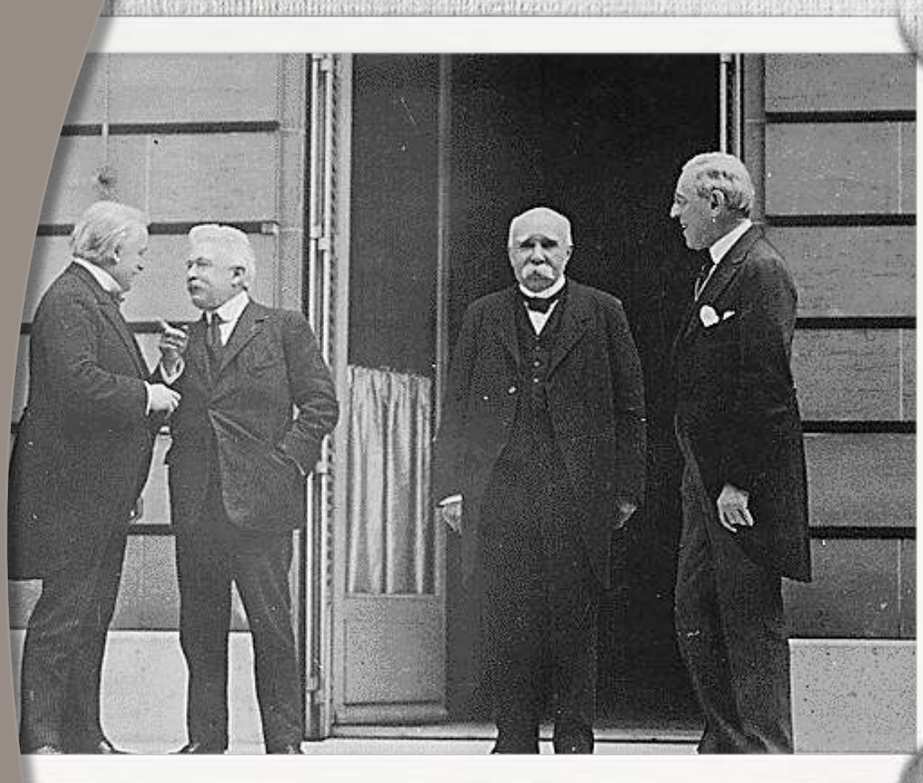

http://www.kirilica.com.mk/vest.asp?id=76676

Iljo Trajkovski

Pariska mirovna konferencija

Stvaranje zajedničke države Kraljevine SHS / Kraljevine Jugoslavije i velike sile

Ključno pitanje

Koliko se Pariska mirovna konferencija pokazala značajnom za narode Balkana?

Tema

Glavna tema ove radionice je period Prvog svjetskog rata, Pariška mirovna konferencija i osnivanje Kraljevine SHS / Jugoslavije. Tema je relevantna za sve države koje su dio ovog projekta i veoma je kontroverzna i osjetljiva. Formiranje nove države predstavlja polaznu tačku za mnoge konflikte i ratove na Balkanu.

Ishodi

- Sticanje osnovnih znanja o Pariskoj mirovnoj konferenciji – ko je sve učestvovao, kada i gdje je ovaj događaj održan.
- Učenici ce ocijeniti značaj Pariske mirovne konferencije, očekivanja i razočarenja među narodima Balkana, analizirati značaj odluka Pariskih mirovnih ugovora za male narode i kakav su efekat oni imali na Balkanu te primijeniti znanja o Pariskoj mirovnoj konferenciji u odnosu na situaciju na Balkanu u današnje vrijeme.

Ciljevi

- Pregled očekivanja i razočaravanja Pariškom mirovnom konferencijom, a naročito zbog priznavanja novonastalih država.
-Kritičko razumijevanje utjecaja svjetske politike na prilike na Balkanu.

Upute za nastavnika

90 minuta

Korak 1 – Uvod (kontekstualizacija) – 3 minute
Nastavnik predstavlja temu, čita uvod i objašnjava različite vrste izvora. Za rad s prvom grupom izvora bit će formirane grupe od po četiri učenika.

Korak 2 – Prve dvije aktivnosti se odigravaju istovremeno, ali u različitim grupama. Nakon formiranja najmanje 6 grupa učenika od po 4 člana, nastavnik daje prva dva izvora za Aktivnost 1 u prve tri grupe učenika, a druge tri grupe učenika dobijaju izvore iz Aktivnosti 2. Imat će na raspolaganju 7 minuta da objasne svoje zaključke. Nastavnik slučajnim odabirom bira jednu grupu za Aktivnost 1 i jednu za Aktivnost 2, a komentari iz drugih grupa su dobrodošli.

Korak 3 – Kao i u prethodnom slučaju, sljedeće dvije aktivnosti odigravaju se u isto vrijeme. Ovoga puta nastavnik bira po jednog učenika iz svake grupe, tako da ostaje 6 grupa od po tri učenika i sedma grupa koja će imati 6 učenika.
Aktivnost 3 ima tri grupe izvora i tri pitanja na koja treba odgovoriti. Svaka grupa izvora i svaki odgovor bit će dati dvjema grupama učenika. Sedma grupa učenika će raditi Aktivnost 4 ili će dobiti 14 tačaka Predsjednika SAD, Woodrowa Wilsona, kao izvor, i odgovorit će na pitanja.

Korak 4 – Nastavnik nasumičnim rasporedom traži odgovore grupa i uključuje sve učenike da daju primjedbe i komentare na odgovore.

Korak 5 – Nastavnik daje neki uvod o temi, ili čak može pripremiti mali kontekst s osnovnim informacijama o Kraljevini SHS / Jugoslaviji. Također može koristiti dvije karte Balkanskog poluostrva, iz 1913. i 1919. godine.

Korak 6 – Nastavnik će formirati 4 grupe od po 6 učenika, dat će im zastavu i grb Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i novčanice koje su bile u opticaju u Kraljevini SHS / Jugoslaviji. Učenici rade Aktivnost 5.

Korak 7 – Nastavnik će spojiti grupe u dvije grupe, tako da mogu raditi s većim brojem dokumenata i izvora. Učenici će početi s Aktivnošću 6, a obje grupe će raditi na hronološkoj vremenskoj liniji, tj. postavljat će informacije iz izvora na vremensku osu.

Korak 8 – Učenici i nastavnik će pokušati da nađu odgovor na ključno pitanje – Koliko se Pariska mirovna konferencija zaista pokazala značajnom za narode Balkana?

Korak 1

Učenici, podijeljeni u grupe po četiri učenika, diskutiraju i analiziraju ilustraciju, koristeći se ovim pitanjima:

1. Opiši šta vidiš na ilustraciji!
2. Zašto su ti likovi na crtežu?
3. Zašto je ilustracija nazvana „Zločin stoljeća“?
4. Molimo da odgovorite na pitanje u dnu ilustracije.

Izvor **1**

Osnovni cilj ove Konferencije je bio da se kazne sile Osovine, zemlje koje su smatrane odgovornima za izbijanje Prvog svjetskog rata. Nekoliko nekada velikih evropskih carstava je uništeno, a druga su fatalno oslabljena. Pad carstava otvorio je mogućnosti nekada podaničkim i malim narodima širom Evrope.

Margaret Olwen MacMillan, *Paris 1919: Peacemakers: Six Months That Changed the World, London 2003.* (Margaret MacMillan, *Mirotvorci: šest mjeseci koji su promijenili svijet*, Zagreb 2008.)

Izvor **2**

Politički plakati iz Prvog svjetskog rata - Zločin stoljeća – ko ga je počinio?

http://history148-20thcenturyusa.blogspot.com
Chicago Tribune, USA, 1914.

Korak 2

1. **Usporedi dvije karte i utvrdi kakve su bile posljedice Pariskog mirovnog sporazuma u Evropi.**
2. **Pročitaj tekst na karikaturi i pronađi kako i zašto je crtež povezan s kartama.**

Izvor **1**

- sve moje godine ucenja su uzaludne!

Cartoon "Redrawing Europe" published 18/02/1919, Berryman Political Cartoon Collection

Izvor **2**

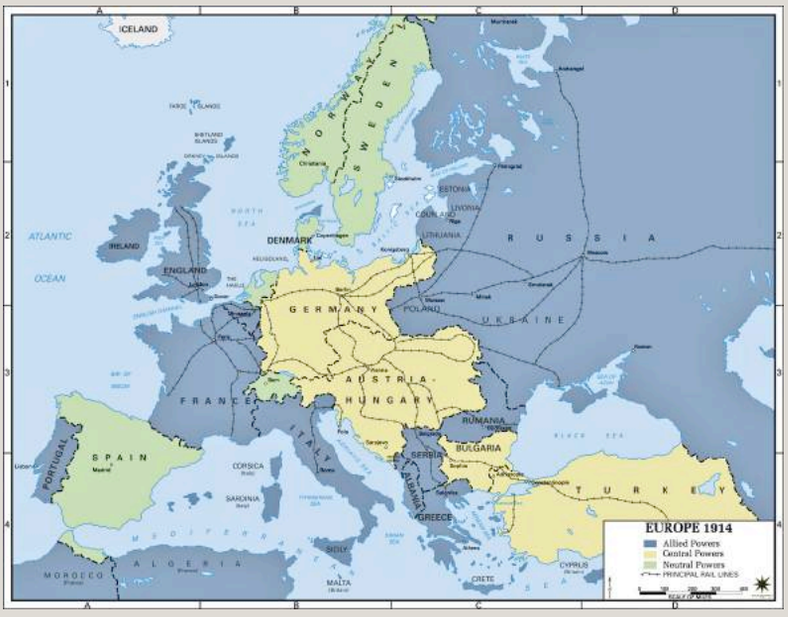
Karta Evrope iz 1919.

http://florigkor.com/WALL5295708.gif

Izvor **3**

Karta Evrope iz 1914.

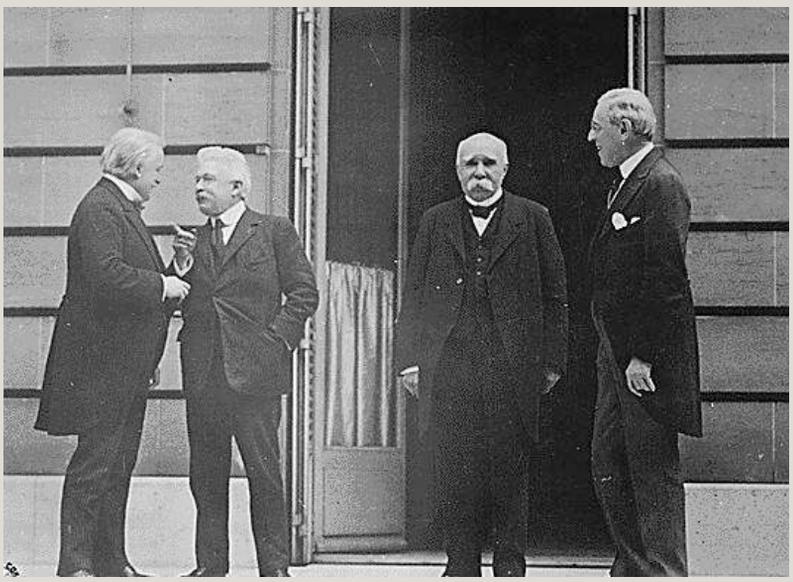

Korak 3

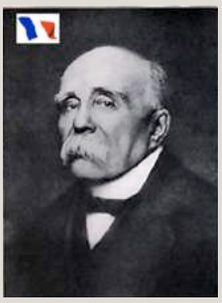
1. **Usporedi prva četiri izvora i utvrdi ima li nekih zajedničkih ciljeva.**
2. **Usporedi govor Predsjednika SAD, W. Wilsona, s izjavom ministra spoljnih poslova Njemačke.**
3. **Analiziraj kartu i utvrdi koje nove države su se pojavile.**

Izvor **1**

„Velika četvorka“ – savezničke vođe koje su se sastale na Pariskoj mirovnoj konferenciji.

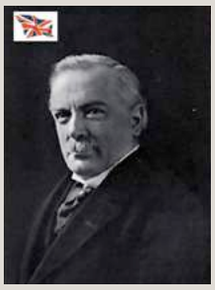
Savjet četverice na Pariskoj mirovnoj konferenciji, 27. 5. 1919.
http://www.europeana.eu/portal

George Clemenceau

Woodrow Wilson

David Lloyd George

Vittorio Orlando

Izvor **2**

Izjava D. L. Georgea, britanskog premijera, od 5. 1. 1918.

Prvi zahtjev (...) (je) nezavisnost Belgije i reparacija koja se može dobiti za uništavanje belgijskih gradova i predjela. Ovo nije zahtjev za ratnu odštetu, poput one nametnute Francuskoj od strane Njemačke 1871.
(...) Mi vjerujemo, međutim, da je nezavisna Poljska, koja se sastoji od svih onih pravih poljskih elemenata koji žele biti njen dio, hitna neophodnost za stabilnost Zapadne Evrope (...) Na koncu, mora doći do reparacije za štetu nastalu kršenjem međunarodnog prava. Ova mirovna konferencija ne smije zaboraviti naše mornare i njihove zasluge, kao ni strahote koje su propatili za zajednički cilj slobode.

Encyclopedia of International Affairs, edited by J.C. Johari, Ammol Publications P, 1997

Izvor **3**

Pismo Aristida Brianda Julesu Cambonu, od 12. januara 1917.

Po našem mišljenju, Njemačka više ne smije imati ni stopu zemlje preko Rajne; organizacija ovih teritorija, njihova neutralnost i njihova privremena okupiranost moraju se razmotriti u razmjeni mišljenja između saveznika. Važno je, međutim, da Francuska, kao najdirektnije zainteresirana za teritorijalni status ove regije, ima vodeći glas u ispitivanju rješenja ovog ozbiljnog pitanja.

The Foreign Policy of France from 1914 to 1945 by Jacques Néré, Routledge Publishers, 2002, p. 267.

Izvor **4**

Govor predsjednika SAD, Woodrow Wilsona, od 8. januara 1918.

Ono što tražimo u ovom ratu, prema tome, nije ništa posebno za nas. Želimo da se svijet uredi i bude bezbjedan za život, a naročito da svijet postane bezbjedan za svaku miroljubivu naciju, kao što je naša, koja želi da živi svojim životom, uređuje svoje institucije, bude uvjerena u pravdu i pravične odnose s ostalim narodima svijeta, protiv upotrebe sile i sebične agresije. Svi narodi svijeta su zapravo partneri u tom nastojanju, a mi sa svoje strane jasno vidimo da, ukoliko se ne ukaže pravda prema drugima, neće je biti ni prema nama.

http://www.firstworldwar.com/source/fourteenpoints.htm

Izvor **5**

Centralna Evropa u Prvom svetskom ratu

- Prijeratne granice
- Poslijeratne granica
- Njemački gubici
- Ruski gubici
- Bugarski gubici
- Bivša Austro-Ugarska

http://faculty.unlv.edu/pwerth/Europe-1919-2.jpg

Izvor **6**

Odlomak iz "Njemačka prije mirovne konferencije" autora grofa fon Brokdorf-Rancaua (Count von Brockdorff-Rantzau)

Mi odbijamo naše neprijatelje kao sudije zbog njihovih predrasuda. Mi se ne možemo povinovati tvrdnjama osvajača (pobjednika), već jedino nepristrasnom sudu. Prema tome, ja sebi neću dozvoliti da se udaljim od tačaka Wilsonovog mirovnog programa koji su priznale obje strane (...) Mi smo spremni i za ograničenja našeg suvereniteta, ako naši bivši neprijatelji i budući susjedi pristanu na ista ograničenja.
(...) Zbog toga, mi se držimo Wilsonovih principa da se nikakva odšteta ne plaća pobjednicima i da se nikakva teritorija ne oduzima od poraženih.
Obavezni smo i spremni popraviti štetu koja je nastala od naših napada na civile i na teritorijama koje smo okupirali, ali ako ponovo izgradimo ono što je uništeno na tim prostorima, želimo da to bude od našeg besplatnog rada.

The Living Age Company, Boston, USA, 1919, pp. 68-9. Brockdorff-Rantzau was Foreign Minister of Germany during the Paris Peace Conference
http://www.hoddereducation.co.uk/SiteImages/d7/d7270073-b719-494e-9ced-95252ae44e72.pdf

Korak 4

1. **Pažljivo pročitajte svih 14 tačaka predsjednika SAD, Woodrow Wilsona, i poredajte ih po važnosti.**
2. **Objasni zašto su na tvojoj listi te tačke poredane tim redom.**
3. **Koje od tih 14 tačaka su primjenjive na balkanske prilike pri kraju Prvog svjetskog rata?**

Izvor 1

14 tačaka Predsjednika SAD, Woodrow Wilsona

1. ugovori o miru trebaju se sklapati javno i poslije toga ne smije biti nikakvih tajnih sporazuma, a diplomacija će uvijek raditi javno
2. apsolutna sloboda pomorske plovidbe tokom rata i mira izvan teritorijalnih voda
3. ukidanje svih ekonomskih prepreka
4. snižavanje nacionalnih naoružanja na najmanju moguću mjeru koja odgovara sigurnosti pojedinih zemalja
5. nepristrano rješavanje kolonijalnih zahtjeva, uzimajući u obzir interese naroda o kojima je riječ
6. odlazak stranih vojnih snaga s ruske teritorije
7. odlazak stranih vojnih snaga iz Belgije i uspostava njene pune suverenosti
8. oslobađanje cijele teritorije Francuske s korekcijom granice u Alzasu i Loreni koje su 1871. oduzeli Prusi
9. uspostava Italije u njenim nacionalnim granicama
10. puna sloboda za autonoman razvitak naroda Austro-Ugarske
11. evakuacija Rumunije, Srbije i Crne Gore te slobodan prilaz moru za Srbiju
12. autonoman razvoj za neturske narode u Osmanskom carstvu, slobodan prolaz kroz Dardanele
13. osnivanje slobodne Poljske s izlazom na more i priključenje Poljskoj onih teritorija koje su naseljene Poljacima
14. osnivanje Društva naroda, koje će pružiti jamstvo za političku i teritorijalnu nezavisnost malih država

http://www.firstworldwar.com/source/fourteenpoints.htm

Korak 5

1. **Analizirajte zastavu, grb i novac Kraljevine SHS i utvrdite koji simboli su bili upotrijebljeni.**
2. **Koriste li se neki od simbola i danas, i gdje?**
3. **Analizirajte neke papirne novčanice Kraljevine SHS, koje slike i simboli su korišteni i zašto?**

Izvor **1**

Zastave i grb Kraljevine SHS / Jugoslavije

http://zeljko-heimer-fame.from.hr/descr/yu-king.html

Izvor **2**

Banknote korištene u Kraljevini SHS / Jugoslaviji

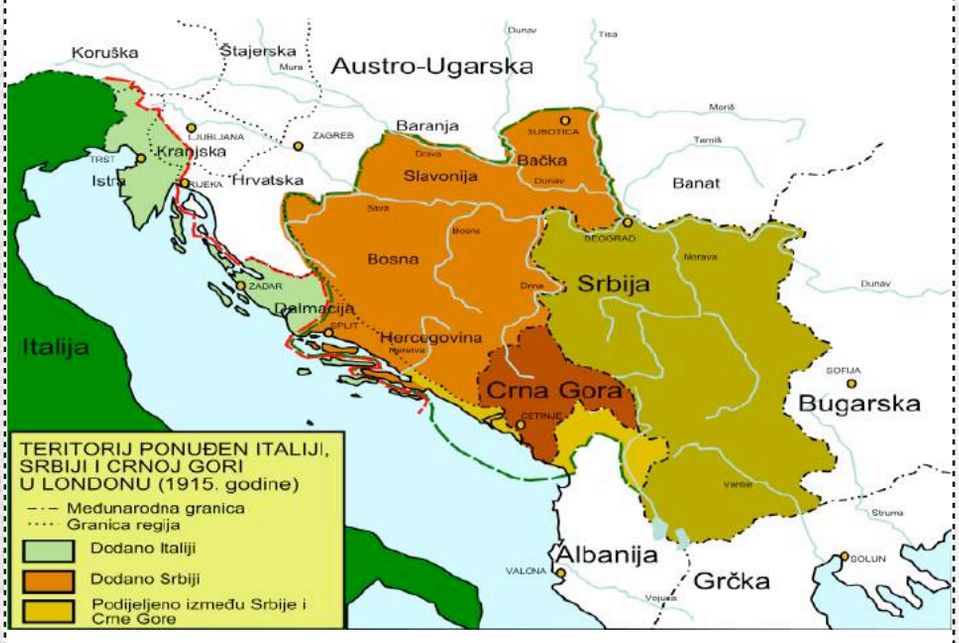
http://www.hnb.hr/novcan/povijest/h-nastavak-4.htm

	Kraljevina SHS / Jugoslavija	Još u upotrebi u zemljama bivše Jugoslavije
Zastava		
Grb		
Novac		

1. **Napravi hronologiju osnivanja Kraljevine SHS.**

Izvor **1**

Londonski sporazum iz 1915.

LEGENDA:
Teritorija ponuđena Italiji, Srbiji i Crnoj Gori u Londonu 1915.

-- . -- Međunarodna granica;

..... Granica regija:

svijetlozelena – dodano Italiji;

narandžasta – dodano Srbiji;

žuta – podijeljeno između Srbije i Crne Gore.

Izvor **2**

Majska deklaracija
Londonski sporazum iz 1915.

Član 4

Budućim mirovnim sporazumom Italiji će biti dat distrikt Trentino, kompletan Južni Tirol sve do njegove prirodne geografske granice, prolaza Brener; grad i distrikt Trst; okrug Girica i Gradiška; kompletno poluostrvo Istra (...)

Član 5

Italiji će biti dana pokrajina Dalmacija u njenim sadašnjim administrativnim granicama (...)

Član 9

Francuska, Velika Britanija i Rusija u principu prihvataju interes Italije u održavanju političke ravnoteže snaga u Sredozemlju i njeno pravo, u slučaju cijepanja Turske, na dio jednak turskom dijelu u Sredozemnom bazenu (...)

Član 11

Italiji će pripasti ratna odšteta koja odgovara razmjerama njenih žrtava i napora.

Član 16

Ovaj dogovor će se držati u tajnosti.

Great Britain, Parliamentary Papers, London, 1920, LI Cmd. 671, Miscellaneous No. 7, 2-7

Izvor **3**

Proglašenje Države Slovenaca, Hrvata i Srba, Zagreb, 29. 10. 1918.

Dalmacija, Hrvatska, Slavonija s Rijekom proglašava se posve nezavisnom državom (buran pljesak i odobravanje) prema Ugarskoj i Austriji te prema modernom načelu narodnosti, a na temelju narodnoga jedinstva Slovenaca, Hrvata i Srba, pristupa u zajedničku narodnu suverenu državu Slovenaca, Hrvata i Srba na cijelom etnografskom području toga naroda, bez obzira na ma koje teritorijalne i državne granice, u kojima narod Slovenaca, Hrvata i Srba danas živi. (Tako je! – ponovo svi ustaju uz buran pljesak i poklike)

Sveopća narodna ustavotvorna skupština svega ujedinjenoga naroda Slovenaca, Hrvata i Srba odlučit će s unaprijed određenom kvalificiranom većinom, koja potpuno štiti od svakoga majoriziranja, konačno kako u formi vladavine, tako u unutrašnjem državnom ustrojstvu naše države, utemeljene na potpunoj ravnopravnosti Slovenaca, Hrvata i Srba. (pljesak i odobravanje)

U Zagrebu, dana 29. oktobra/listopada 1918.

PROGLAŠENJE DRŽAVE SLOVENACA, HRVATA I SRBA Zagreb, 29. oktobra 1918 F. Šišić, Dokumenti, 189—196

Izvor **4**

Muslimani iz Bosne prihvataju državu Slovenaca, Hrvata i Srba.

Politički predstavnici muslimana iz Bosne i Hercegovine opredijelili su se "za politiku narodnog ujedinjenja" u septembru 1918. godine, a kada je, oktobra 1918. godine, u Zagrebu stvoreno NV SHS, vođe bosansko-hercegovačkih muslimana uputile su NV SHS sljedeću izjavu:

"Ovime izjavljujemo da pristajemo uz načela Zagrebačke rezolucije od marta 1918, u kojoj je sadržano načelo bezuvjetnog narodnog samoodređenja i ujedinjenja Srba, Hrvata i Slovenaca u nezavisnu, na demokratskim temeljima izgrađenu narodnu državu. Držeći se ovih temeljnih načela, obavezujemo se da nećemo ni kao pojedinci, ni kao ma kakva skupina, istupati u javnom životu, niti davati kakve izjave, bez prethodnog odobrenja Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba."

Izjavu su potpisali dr. Halilbeg Hrasnica, Zija Rizaefendić, dr. Mustafa Demišlić, dr. Mehmed Spaho, dr. Mehmedbeg Zečević i Hifzi Muftić.

Glas Slobode, br.223 od 19.10.1918. godine; Srđan Budisavljević, Stvaranje države Srba, Hrvata i Slovenaca, Zagreb, 1958. godine, str.. 79

Izvor **5**

Skupština u Podgorici, Odluke

Tokom zasjedanja od 13. novembra 1918. Skupština je donijela odluke:

1. Da se kralj Nikola Petrović i njegova dinastija skinu s trona,
2. Da se Crna Gora i Srbija ujedine u jednu državu pod dinastijom Karađorđevića i da tako ujedinjene postanu zajednička Jugoslovenska država,
3. Da Izvršni narodni odbor od 5 članova koje treba izabrati rukovodi Crnom Gorom, dok zajednica Crne Gore i Srbije ne bude kompletna,
4. Da o ovim zaključcima bude obaviješten kralj Nikola, kao i Vlada Kraljevine Srbije i savezničke zemlje: Francuska, Engleska, SAD i Italija. Nakon oktobarske revolucije, Rusija više nije bila u savezničkom bloku.

F. Šišić, *Dokumenti*, str. 258-261.

Izvor **6**

Skupština u Podgorici, novembar 1918.

http://www.montenegrina.net/pages/pages1/istorija/cg_izmedju_1_i_2_svj_rata/podgoricka_skupstina_n_martinovic.htm

Izvor **7**

Zagreb, 29. 10. 1918. proslavljanje odluke Hrvatskog sabora o napuštanju Austro-Ugarske

http://www.daz.hr/izlozba_persic_galerija.htmlDownloaded November 1st, 2012.
http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=679752&page=26

Izvor **8**

Prva slovenska vlada u državi Slovenaca, Hrvata i Srba, novembar 1918.

http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=679752&page=26

Izvor **9**

Slavlja na ulicama Ljubljane i Celja

http://en.wikipedia.org/wiki/File:KongressfallofAH.jpg

Izvor **10**

Ulazak Srpske vojske u Zagreb, novembra 1918. *http://hr.wikipedia.org/wiki/Prosinačke_žrtve_5._prosinca_1918*

Izvor **11**

Tokom Prvog svjetskog rata, u Hrvatskoj je bilo aktivno nekoliko brigada pod zajedničkim imenom Domobrani, kao dio austrougarskih vojnih snaga. Nakon ujedinjenja u Kraljevinu SHS te vojne jedinice su raspuštene, a kao reakciju na odluke od 5. 11. 1918, vojnici su protestovali na ulicama Zagreba, a pridružilo im se i nekoliko stotina građana. Zagrebačka policija otvorila je vatru i ubila 14-ero ljudi. To su bile prve žrtve u novoj državi.

Vecernji list, 04.12.2010, Zagreb
http://hr.wikipedia.org/wiki/Prosinačke_žrtve_5._prosinca_1918

Korak 7

Igranje uloga – Okrugli sto na Pariskoj mirovnoj konferenciji – Makedonsko pitanje

1. Prva grupa radi na izvorima vezanim za dokumente koje su izdale makedonske političke grupe i intelektualci.
2. Druga grupa radi na dokumentima (pismima, novinskim člancima) koje su Pariskoj mirovnoj konferenciji uputili stranci koji su bili upoznati sa situacijom u Makedoniji.
3. Treća grupa će analizirati odlomke iz zapisnika s Pariske mirovne konferencije.

Izvor **1**

Memorandum VMRO

VMRO (unutar Makedonije) poslao je memorandum vlastima Bugarske negirajući Bugarskoj delegaciji pravo da zastupa makedonski narod na Mirovnoj konferenciji. "U ovim odsudnim danima Makedonija ima pravo da digne svoj glas za oslobođenje, za svoju slobodu. Makedonija diže svoj glas pred cijelim svijetom i pred bugarskim narodom i njegovim vlastima."

Ристо Стефов, Докази за постоењето на Македонци низ вековите, Скопје 2000.

Izvor **2**

Telegram makedonskog političkog udruženja „Makedonija Makedoncima" iz Ciriha upućen Georgu Clemansou

Cirih, 14. 2. 1919.
Skupština makedonskih predstavnika izvan Makedonije traži od vas da intervenirate na Mirovnoj konferenciji, tako da se Makedoncima prizna pravo na samoupravu, slijedeći primjer ostalih naroda, na taj način potvrđujući Vaše humane principe koji će obezbijediti mir na Balkanu i doprinijeti garancijama za univerzalni mir.

Историја на Македонија,Скопје 1998.

Izvor **3**

Apel Mirovnoj konferenciji

Generalna skupština svih makedonskih zajednica u Švicarskoj poslala je Apel Revolucionarnoj organizaciji Mirovne konferencije u kome insistiraju na dopuštenju da Makedoniju na Konferenciji predstavljaju njeni delegati.
"Što se tiče objašnjenja koje su dali premijeri, po pitanju teritorijalnih zahtjeva Srbije i Grčke, Generalna skupština makedonskih zajednica u Švicarskoj još jednom uzima sebi slobodu da apeluje na uvažene predstavnike na Mirovnoj konferenciji da dopuste - narodu da sam odredi i definira svoju budućnost u skladu s principom da nijedan narod nikada neće trpiti stranu vlast ako je to štetno i neprofitabilno. Iskreno vjerujemo da će Pariski sporazum potpisan 1919. biti jednako pravičan za Makedonce kao i za ostale narode."

Makedonska politicka udruga политичко здружение"Makedonija Makedoncima" iz Ciriha. Brzojav pretsedniku francuske vlade, 14.02.1919

Izvor **4**

Sestra Avgustina Bevik o makedonskoj autonomiji, 4. 1. 1919.

Poštovani gospodine,
molim vas da mi oprostite na slobodi da vam pišem, ali to činim zato što je konačno rješenje na Balkanu toliko bitno za vitalne interese katolika u ovim zemljama.
Već 33 godine sam u ovoj misiji, Unijatskoj katoličkoj misiji, koja je na početku Drugog balkanskog rata brojala oko 10.000 katolika. Sporazum u Bukureštu, koji je podijelio Makedoniju bez ikakve pravičnosti, bio je razlog da su se ovi jadni ljudi raspršili zbog svoga slavenskog jezika, koji je u crkvama i školama bio zabranjen.
Grci neće dopustiti slavenski jezik u crkvama i školama; stanovnici Makedonije su u velikoj većini Slaveni; oni sebe sada nazivaju Makedoncima, i ono što oni žele i što mi žarko želimo za njih jeste autonomija pod evropskom kontrolom.
Ako Makedonija bude podijeljena na bilo kakav način, narod će ostati nezadovoljan i ponovo će se boriti što prije to bude moguće. Jedinu nadu mogu da vidim u jakoj autonomiji, koju se ni Grci, ni Bugari, ni Srbi neće usuditi da napadnu; onda će Makedonci, koji su zaista inteligentni i dobri kada ih dobro tretiraju, mirno razvijati ovu prekrasnu i plodnu zemlju i moći naučiti da budu civilizirani.
Vjerujte mi, poštovani gospodine,
Iskreno vaša,
Sestra Avgustina, Sestre milosrdnice

Public Record Office (London). -FO 608/44. Peace Conference. (British Delegation), 1919
http://thedocumentarynews.wordpress.com/2012/01/08/sister-augustine-bewicke-on-the-macedonian-autonomy/

Izvor **5**

Rudolph Archibald Reiss o Makedoncima

Rekao sam da bih vas radije zvao bugarofonim Makedoncima. Nazivate ove ljude Bugarofonima, zbog njihovog jezika koji liči na bugarski. Ali, je li to bugarski, govori li se isti jezik u Sofiji? Ne. Makedonski je jednako sličan srpskom koliko i bugarskom. Ja nisam lingvista i ne bih sebi dozvolio ličnu prosudbu, ali nepristrasni balkanolozi su mi potvrdili da je makedonski sličniji srpskom nego bugarskom jeziku. Moguće je da ima lingvista koji će tvrditi upravo suprotno. Ali ostaje činjenica da se makedonskim jezikom ne govori ni u Sofiji, niti u Beogradu. To je zaseban slavenski jezik, kao što mi imamo romanski u Švicarskoj, koji se govori u Grizonu, pored talijanskog. Po mom mišljenju, Makedonce ne treba zvati ni Bugarima ni Srbima, već prosto Makedoncima.

R. A. Reiss, Sur la situation des Macedoniens et des musulmans dans les nouvelles provinces grecques. Paris, 1918, pp. 6-7.

Izvor **6**

Memorandum James Bourchiera o stvaranju Makedonije

London, 26. 2. 1919.

(1) U interesu pravde i budućeg mira na Balkanskom poluostrvu, neophodno je da se nove granice na Balkanu formiraju tako da koliko je moguće koincidiraju s granicama tamošnjih naroda.

(2) U slučaju Makedonije naročito je poželjno primijeniti ovaj princip, u pogledu zahtjeva rivalnih susjednih država, koji su bili izvor beskrajne bijede tog stanovništva u proteklih gotovo pola stoljeća. S autonomnom vladom pod zaštitom velikih sila, stanovništvu bi bilo omogućeno da se pozabavi vlastitim interesima, da žive i napreduju bez maltretiranja kome su do sada bili izloženi.

(3) Ako prihvatimo teoriju koju su razvili Srbi i Grci, da je nacionalna svijest Makedonaca “fluidna” i da ne pokazuje pristrasnost bilo kojoj stranoj propagandi, prirodni zaključak je da oni treba sami sebe da vode i da treba usvojiti princip “Makedonija Makedoncima”.

(5) Autonomna makedonska država treba se prostirati od Šar-planine (etnička granica Srba) na sjeveru, do Egejskog mora na jugu, te od granice Bugarske na istoku do Albanije na zapadu. Južna granica, šireći se od jezera Kastorija do ušća Vardara, ostavila bi Grčkoj mjesto Ber (Veriju), a Grčka bi također zadržala i Nigritu i poluostrvo Halkidik.

(7) Odricanje Srbije i Grčke od makedonske teritorije koju su okupirale od 1913. ne bi bilo nerazumno, s obzirom na velika proširenja koja će ove države sada dobiti.

(8) Solun, koji je komercijalno neodvojiv od unutrašnjosti, prirodno bi postao glavni grad nove države.

(9) Ovako predloženo rješenje zadovoljilo bi široko prisutnu želju za autonomijom koja je postojala u Makedoniji i u Solunu puno godina unazad.

Str 651-652, The University of “Cyril and Methodius”, Documents on the Struggle of the Macedonian People for Independence and a Nation-State, Volume I 1982
http://mk.wordpress.com/tag/aegean-sea/

Izvor **7**

1. Zapisnik trideset treće sjednice Odbora za nove države, 15. 7. 1919.

Diskutirano je rješenje s novom Državom Srba, Hrvata i Slovenaca. Prijedlog Italije da se da pravo autonomije Makedoniji (Aneks A) i Albaniji (Aneks B) je bio na dnevnom redu i veoma dugo se diskutiralo o njemu. Predstavnik Italije je stavio naglasak na važnost pružanja neophodne sigurnosti za zaštitu stanovništva Makedonije, a naročito Slavena koji nisu Srbi. G-din Lepaire je sugerirao da, dok nema sumnje da neki oblik samouprave Srpska vlada treba dati Makedoniji, nije bilo sigurno treba li takvu obavezu nametnuti Državi Srba, Hrvata i Slovenaca, pa bi bilo bolje, kao prvi korak, raspitati se kakvi su prijedlozi Vlade (SHS) za rješavanje ovog područja. G-din Laroš je naglasio izuzetnu važnost da se ne podriva autoritet Vlade (SHS) uspostavljajući državu unutar države, i snažno zamolio da se miješanje u unutrašnje stvari države drži na minimumu.
Allain Lepaire, šef Pres biroa Britanske delegacije na Pariskoj mirovnoj konferenciji.
Jules Laroch, delegat u Francuskoj delegaciji na Pariskoj konferenciji i član Odbora za nove države.

2. Zapisnik s trideset devete sjednice Odbora za nove države, 30. 7. 1919.

(...) Odbor je zatim raspravljao o Makedonskom pitanju. (1497) Iznesena su dva prijedloga, najprije nacrt kojeg je pripremio pukovnik Kastoldi, (1498) po zahtjevu, prikazujući Makedoniju kao autonomnu oblast slično kako je urađeno za Ruteniju*. (1499)
Postignuta je opća saglasnost da ovo nije bilo moguće usvojiti. Drugi prijedlog je bio od britanskog predstavnika, da se naprave aranžmani kojima bi Liga naroda bila ovlaštena da zadrži predstavnike u Makedoniji, kako bi pojačali garancije protiv represije**.

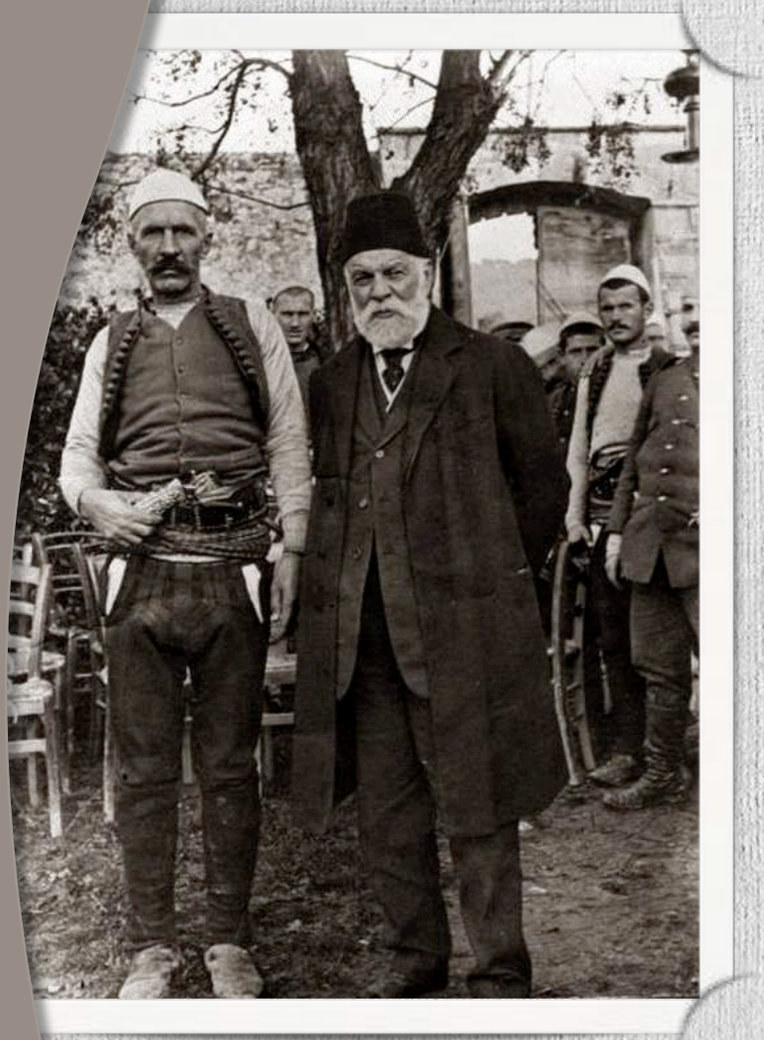
Nikakva definitivna odluka nije proizašla iz ovih rasprava, ali je dogovoreno da različiti članovi Odbora trebaju, po mogućnosti, iznijeti neke konkretne prijedloge za sljedeći sastanak.
* pukovnik Kastoldi, član Italijanske delegacije u Odboru za nove države.
** Rutenija se odnosi na Ukrajinu.

D. H. Miller, My Diary, p. 323; Recueil, 215.

Donika Xhemajli

Otpor manjina

Primjer kosovskih Albanaca u Kraljevini SHS

Ključno pitanje

1. Do koje mjere Albanci na Kosovu nisu prihvaćali Kraljevinu SHS?

2. U kojoj mjeri je država prihvaćala Albance sa Kosova?

Tema

Ovaj modul govori o pravima i zahtjevima manjina u Kraljevini SHS.
Nezadovoljstvo manjina, naročito kosovskih Albanaca, i njihov otpor prema Kraljevini SHS, želji za ujedinjenjem s Albanijom ili jednakim uključenjem u politiku, društveni i javni život u Kraljevini, jeste kontroverzna historijska tema koja još uvijek uzburkava emocije.
Modul uključuje period 1912–1930.
Ova tema je izabrana s ciljem da učenici (mladi) nauče i razumiju s kakvim izazovima se susretala albanska manjina u prošlosti.

Ciljevi

- Kritičko razumijevanje složene prirode prošlosti
- Razumijevanje Albanskog nacionalnog pitanja
- Podrška učenicima u razumijevanju uzroka otpora
- Razvijanje historijske svijesti

Ishodi

- Prepoznavanje zahtjeva i nezadovoljstva Albanaca na Kosovu u Kraljevini SHS
- Usporediti i analizirati različite načine otpora
- Vrjednovati ili ocijeniti ranije učesnike ili događaje u historijskom kontekstu i prilikama
- Povlačenje veza između uzroka i posljedica historijskih događaja kao nacionalnog problema, izazova ili nedovršene priče

Nastavna uputstva

Korak 1. Nastavnik ispisuje vremensku osu na tabli i traži od učenika da sortiraju materijale predviđene za Uvod po hronološkom redu.

Korak 2. Na osnovu materijala svaki učenik piše kratki historijski pregled.

Korak 3. Diskusija.

90 minuta

Korak 4. Nastavnik formira 5 grupa, dijeli materijal i u isto vrijeme daje učenicima pitanja. Svaka grupa ima posebna pitanja.

- Grupa 1. Pozicija Kraljevine SHS
- Grupa 2. Aktivna nelegalna opozicija
- Grupa 3. Legalna opozicija
- Grupa 4. Albanska država
- Grupa 5. Postupci Kosovskih Albanaca

Korak 5. Učenici rade u grupama. Učenici čitaju materijale i pripremaju se da izlože svoje odgovore. Tokom ovog perioda, nastavnik obilazi grupe, posmatra rad učenika i daje im dodatne informacije, ako je potrebno. Materijal se izlaže na flipchartu.

Korak 6. Svaka grupa će izložiti svoj rad pred razredom i odgovoriti na pitanja.

Korak 7. Nastavnik će na tabli nacrtati tabelu. Svaka grupa mora izložiti svoje odgovore na pitanja i dati argumente, na osnovu izvora, kako bi popunila tabelu. Tabelu će popuniti samo jednom riječju, koja daje odgovor na ključno pitanje.

Korak 8. Na kraju slijedi debata o ključnom pitanju.

Ko?	Kraljevina SHS	Ilegalna opozicija	Legalna opozicija	Albanija	Albanska manjina i međunarodno angažiranje
Što?					
Kako?					

90 minuta

Korak 9. Domaći zadatak: Napišite esej na temu:

1. Zašto država nije ispunila zahtjeve manjina? Zato jer su manjine pružale otpor; zato što Kraljevina SHS nije bila u pravu, ili ... ?
2. Prednosti integracije manjina u društveni i javni život.

Uvod

Albanci, kao i neki drugi balkanski narodi, bili su nezadovoljni odlukama Londonske konferencije. Grčka je pretendirala na više teritorija južne Albanije, Srbija je zahtijevala barem luku Sveti Jovan (Medovski), ili, u najboljem slučaju, teritorije sve do Drača. Albanci koji su ostali izvan Albanije 1913, naročito kosovski Albanci, nisu prestajali sa zahtjevima za ujedinjenje s Albanijom. To je bio zahtjev dijela Albanaca s Kosova koji su pružali otpor državi, a druga grupa je također tražila isto i jednak tretman s ostalim narodima koji žive u Kraljevini SHS.

U međuvremenu, teritorije s većinskim albanskim življem u Kraljevini SHS, poput Kosova, bili su prostori s najmanjim ekonomskim razvojem. Ekonomska situacija bila je takva kako zbog političkih prilika, tako i zbog naslijeđenog stanja uzrokovanog nazadnim Otomanskim carstvom. Najniži poljoprivredni razvoj bio je karakteristika ovog dijela zemlje u Kraljevini SHS. Društvene prilike dovele su do nepodnošljivih kontradikcija između položaja radnika i seljaka koji su imali obaveze prema vlastodršcima. Glavni problem je bio neriješeno nacionalno pitanje.

U stvarnosti, centralistička politika Kraljevine SHS produbljivala je problem koegzistencije između naroda i državnog ustrojstva u Kraljevini SHS.

Izvor **1**

Upetljana pređa

Nova godina: "Čini mi se, teta Evropo, da ti se ovo upetljalo. Trebat će nam sve vrijeme ovoga svijeta da to dovedemo u red."

http://archive.org/stream/punchvol144a145lemouoft#page/n53/mode/2up 21.12.12

Izvor **2**

Prekinuta uspavanka

Evropa: "Oh, utišaj se, dijete moje!"

Beba Albanija: "Kako da se utišam dok traje ta paklena buka?"

Evropa: "Pa, moraš raditi isto što i ja i praviti se da ne čuješ."

http://archive.org/stream/punchvol144a145lemouoft#page/90/mode/2up 21.12.12

izvor **3**

Stvaranje albanske države i njeno međunarodno priznanje

Uprkos vojnim intervencijama balkanskih saveznika, albanske patriote koji su ponijeli najteži teret pokreta za oslobođenje svoje domovine, sastali su se u Vlori, 28. 11. 1912. i proglasili Albaniju nezavisnom državom. Narodna skupština imenovala je Privremenu vladu koja je oformila Komitet za zaštitu Albanskog pitanja pred velikim silama. Narodna skupština iz Vlore poslala je velikim silama telegram u kome se, između ostalog, kaže "da su Albanci koji su ušli u porodicu naroda Istočne Evrope, u kojoj su ponosni što su najstariji narod, postali element jednakosti."

Historia e popullit shqiptar, II (History of Albanians, II) Prishtine, 1968 p. 352

Izvor **4**

Ismail Qemaili i Isa Boletini

Isa Boletini bio je albanski nacionalista i gerilski borac, rođen u selu Boletin pored Mitrovice, postao je glavni lik otpora Albanaca protiv Otomana, Srbije i Crne Gore.
Ismail Qemaili bio je glavni lik albanske Deklaracije o nezavisnosti od 28. novembra 1912. Bio je predsjednik Privremene vlade Albanije od 1912. do 1914.

Udžbenik za deveti razred "Historia 9", Fehmi Rexhepi , str.23, 2011
http://www.nasergashi.com/t4847-foto-historike-isa-boletini 12.04.2013

Isa Boletini (1864-1916) *Ismail Qemaili (1844-1919)*

Izvor **5**

Odluke konferencije ambasadora, London, 1913.

Konferencija u Londonu ili Konferencija ambasadora, kako se često naziva u albanskoj historiji, bila je okupljanje šest velikih sila (Velike Britanije, Francuske, Njemačke, Austro-Ugarske, Rusije i Italije) radi rješavanja određenih problema na Balkanu koji su se pojavili kao rezultat propasti Otomanskog carstva. Konferencija je počela s radom 17. decembra 1912. pod vođstvom britanskog ministra spoljnih poslova, ser Edwarda Greya (1862–1933), nakon Balkanskog rata i proglašenja nezavisnosti Albanije u Vlori, 28. 11. 1912.
30. maja 1913. postignut je sporazum po kome će Turska odustati od svih teritorija zapadno od linije Enos – Midia.
Što se tiče Albanije, ambasadori su inicijalno odlučili da država bude priznata kao autonomna pod suverenitetom sultana. Poslije mnogo rasprava, međutim, postigli su formalnu odluku da Albanija, iako uskraćena za gotovo polovinu svoje etničke teritorije (naročito Kosova), ipak bude suverena država nezavisna od Otomanskog carstva. Ova odluka, dogovorena na 44. sastanku konferencije, 29. 7. 1913. kratko je formulirana u sljedećim tačkama i dala je osnov za međunarodno proznanje albanske nezavisnosti:
1. Albanija se konstituira kao autonomna, suverena i nasljedna kneževina s pravom nasljeđivanja, što garantira šest sila. Suverena će odrediti šest sila.
2. Isključuje se bilo kakav oblik gospodarstva/vazalstva između Turske i Albanije.
3. Albanija je neutralna; njenu neutralnost garantira šest sila.
4. Kontrola civilne administracije i finansija Albanije treba biti predana Međunarodnoj komisiji sastavljenoj od delegata šest Sila i jednog delegata iz Albanije.
5. Ovlasti Komisije trajat će deset godina i mogu se po potrebi produžiti.

http://www.albanianhistory.net/texts20_1/AH1913_2.html 28/05/2013

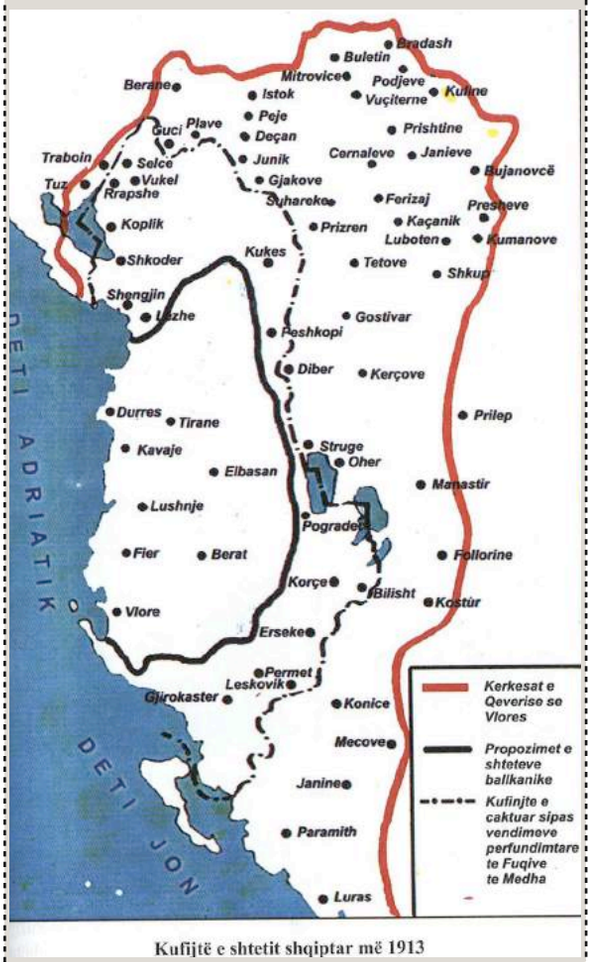
Izvor **6**

Velike sile dale su Srbiji prostor Kosova, naseljen Albancima, a veliki dio Južne Kamerije Grčkoj. Ugrubo rečeno, polovina pretežno albanskih teritorija i 40% stanovništva ostalo je izvan granica novostvorene države.

Historical overview page.675 Janusz Bugajski; Political Parties of Eastern Europe: A Guide to Politics in the Post-Communist Era 12.04.2013

Izvor **7**

Opcije granice albanske države

Kufijtë e shtetit shqiptar më 1913

Šta su Albanci htjeli (crvena linija)

Prijedlog balkanskih država (crna linija)

Granice određene Londonskom konferencijom (isprekidana linija)

Udžbenik "Historia 8", Fehmi Rexhepi & Frasher Demaj, p.133, 2011

Izvor **8**

Mišljenje Edwarda Greya o Odlukama Londonske konferencije

Edward Grey je bio jedini među ministrima spoljnih poslova na Konferenciji koji je bio svjestan nepravde učinjene određivanjem granica Albanije. U njegovom sažetku izmijenjenih izjava u 1913. (E. Grey, Speeches on Foreign Affairs, London 1913), je i jedna o granicama Albanije. "(...) ja sam svjestan – kaže Grej – da kada rezultati budu poznati, ovo rješenje o granicama, u mnogim svojim odrednicama, dat će mnoge razloge bilo kome ko bude prosuđivao ovaj slučaj iz proste lokalne perspektive (...)".

Pavaresia Shqiptare dhe Diplomacia e Fuqive te Medha 1912-1914", Arben Puto, p.24, Tirane 2012

Izvor **9**

Osnivanje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1918.

Osnivanjem Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca 1. decembra 1918. i Kosovo postane dio ove Kraljevine. muslimanskoj manjini nisu data nacionalna prava. Ovo je bio razlog da se organiziraju za politička i nacionalna prava. 1919. osnivaju političku partiju. Ova partija imala je i publikaciju. Između dva svjetska rata Kosovo je bila najsiromašna i najnerazvijenija oblast u Kraljevini.

B. Koro, tarih 9, Prishtina 2008, p. 57-59

Izvor **10**

"Idealni" cilj Albanaca na Kosovu

"Bez jake i slobodne Albanije, svaka aktivnost za Kosovo i druge teritorije je uzaludna."
1918–1924.
"Narodna odbrana Kosova (Komiteti Mbrojtja Komëtare e Kosovës – MKK)" 1918–1924.

Izvor **11**

Zahtjev MKK-a

Komitet MKK – osnovan u Škodru 1918. Cilj ove organizacije je bio da obezbijedi "politička i socijalna prava" kosovskim Albancima u Kraljevini SHS. Komitet se peticijama i memorandumima sa svojim zahtjevima obraćao međunarodnoj diplomatiji.

L.Culaj, Komiteti Mbrojtja Komëtare e Kosovës 1918-1924, Prishtinë 1997, p.41

Grupa 1.
Stav (pozicija) Kraljevine SHS

Pitanja:

1. *Kakav je stav vlade (države) prema albanskoj manjini?*
2. *Znači li to da je zakon bio isti prema svim građanima? Objasni!*

Izvor **1**

Izvještaj predsjednika Delegacije na Mirovnoj konferenciji predsjedniku Vlade u Beogradu – o problemu Albanije

Pariz, 5. decembar 1919.
Predsjedniku Ministarskog savjeta. Lično i strogo povjerljivo,
Rješenje Albanskog pitanja primiče se kraju. Ono je tijesno vezano došlo s rješenjem Jadranskog pitanja, a Jadransko pitanje sad je opet na redu i pokušava se naći rješenje na koje bi mogao pristati Wilson, tj. Američka vlada i Italija. Naši saveznici, tj. Francuzi i Englezi, istina, vode računa o našim zahtjevima, ali smatraju da ćemo moći pristati na ono rješenje na koje bude pristao Wilson. Albansko pitanje vezuje se za Jadransko prvo stoga što je u prirodnoj vezi s njim, a drugo, što se smatra kao predmet kompenzacije. Po Londonskom paktu, po kojem se Italiji ustupa Valona i daje neki protektorat na Srednju Albaniju, Sjeverna Albanija namijenjena je Crnoj Gori i Srbiji. Mi ne tražimo Sjevernu Albaniju za sebe, nego tražimo da se tim plemenima da pravo samoopredjeljenja, da ona sama kažu žele li se sjediniti sa srednjom muslimanskom Albanijom, koja dolazi pod protektorat Italije, ili žele obrazovati zasebnu državicu, kao neku "tampon državicu", ili se žele pridružiti kao autonomna državica našoj državi. U svakom slučaju, mi pretendiramo na granicu opći Drim i Crni Drim spomenutom spravkom.

Branko Petranović, Momčilo Zečević: JUGOSLAVIJA 1918-1988. TEMATSKA ZBIRKA DOKUMENATA

Izvor **2**

Sporazum o zaštiti manjina

5. decembra 1921. Kraljevina SHS potpisala je Sporazum o zaštiti manjina. Sporazum je sačinjen da obezbijedi: "Punu bezbjednost života i slobode građana Kraljevine, bez razlika po nacionalnoj, jezičkoj, rasnoj ili vjerskoj pripadnosti."

Noel Malcolm," Kosovo: A short history" p. 345. 2011

Izvor **3**

"...) Zakon o nacionalnostima Kraljevine SHS iz 1928. nije potvrđivao tadašnji nacionalni status, ali je jasno rekao da je taj status formiran po prvi put: Albanci koji su živjeli na Kosovu, od sredine 1913. do konstituiranja Jugoslavije 1918, bili su poznati kao (paragraf 4, član 55): "ne-Sloveni koji su postali građani Kraljevine u skladu s paragrafom 2 istog člana".

Pop-Kosic, "Etude juridique(LEGAL STUDY)", page 105-15

Izvor **4**

Država Srba, Hrvata i Slovenaca prima sve propise, usvajajući da se oni unesu u jedan ugovor s glavnim silama savezničkim i udruženim, koje te sile budu smatrale kao potrebne radi zaštite u Državi SHS interesa onih stanovnika koji se od većine stanovnika razlikuju po rasi, jeziku i vjeri (...) Država SHS obavezuje se da svim stanovnicima da punu i potpunu zaštitu života i slobode bez obzira na porijeklo, narodnost, jezik, rasu ili vjeru.

Balkanski ugovorni odnosi, 1876 – 1996, 1, Beograd, 1998, 41-51

Izvor **5**

Ustavno reguliranje položaja i prava manjina (Ustav iz 1921)

Uživanje građanskih i političkih prava nezavisno je od ispovijedanja vjere. Niko se ne može osloboditi svojih građanskih i vojnih dužnosti i obaveza pozivajući se na propise svoje vjere (Član 12, stav 1 i 2).

Устав од 1921

Izvor **6**

Ministar spoljnih poslova, Marković, o poziciji Kraljevine SHS po pitanju manjina

"(...) Za naša južna područja koja su priključena našoj državi prije januara 1919, naš stav je da tamo nema manjina. Ovaj stav je konačna presuda po pitanju priznavanja manjina u južnoj Srbiji."
"(...) peticije i žalbe koje su Albanci uputili u Ligu naroda ne treba uzimati u razmatranje (...) jer, prema Markoviću, ovi 'sramotni' zahtjevi vrijeđaju dignitet države (...)"

N. Malcolm, "Kosovo: A short history" Pristine 1997, p. 346, Central Albanian Archive of the Albanian Republic: The Fund of the Foreign Affairs Ministry of the Albania (doc.194; no. 489; p. 252)

Grupa 2.
Aktivna nelegalna opozicija

***Pitanja**:*

1. *Kako su ljudi koji su se osjećali nejednakima bili organizirani u državi u kojoj su živjeli?*
2. *Što je natjeralo određene grupe da se državi suprotstave oružjem?*

Izvor **1**

Različiti pristupi rješavanju pitanja Albanske manjine

Hoxhë Kadri Prishtina, (1878–1925) Vođa MKK, Vođa "Nezavisne Albanije" isključuje mogućnost bilo kakvog protektorata, a "spas Kosova" mora biti političkim sredstvima, pa čak i djelimičnim.

Ceshtje nga historia moderne dhe bashkekohore shqiptare", Emine Arifi – Bakalli, p. 46, Pristine, 2011

Hasan Prishtina, (1878–1933)
"Ostajem neprijatelj Kraljevine SHS sve dok država ne počne pravično tretirati Albance na Kosovu i u Makedoniji."

(Neuss Wiener, Tagblatt, 7.4.1927; Ajet Haxhiu, "Hasan Prishtina, The Kosovos' Patriotic Movement", Tirana 1968, p 167

Izvor **2**

Članak iz lista POLITIKA

ПОЛИТИКА

ИМИГРАНТСКО РАЗРАЧУНАВАЊЕ ИЛИ АТЕНТАТ ПОРУЧЕН ИЗ АЛБАНИЈЕ?

Хасан-бег Приштина, бивши претседник албанске владе, убијен у Солуну

Emigrantstvo, razračunavanje ili atentat poručen iz Albanije?
Hasan-beg Priština, bivši presjednik Albanske vlade, ubijen u Solunu. Atentator Hysein Seko, također albanski emigrant, tvrdi da je pucao na Prištinu zato što ga je ovaj nagovarao da ubije kralja Zogu I.
Solun, 15. avgusta
Jučer popodne u 2:15 sata na raskrsnici ulice Ciminski i Bogacinu ispred bakalske radnje Ivi ubijen je s pet revolverskih metaka poznati albanski političar u emigraciji Hasan-beg Priština, bivši predsjednik Albanske vlade i vođa albanske emigracije. Ubio ga je Albanac, Ibrahim Husein Seko, također emigrant, s kojim je Priština živio u prijateljstvu. Ubojstvo je izvršeno iz političkih pobuda.
Albanski agenti pokušavaju Jugoslaviju optužiti za ubojstvo Hasan-bega Prištine. U tome im pomaže jedan dio solunske štampe.

ПОЛИТИКА

Албански агенти покушавају Југославију да оптуже за убиство Хасан-бега Приштине

У томе им помаже један део солунске штампе

Solun, 18. avgusta
Afera s atentatom na vođu albanskih emigranata Hasan-bega Prištinu počela se komplicirati. Uzrok ovome je tajnost u kojoj se istraga vodi, tako da se još potpuno ne znaju rezultati do kojih je ona došla.
Potpuno neočekivano, i to u momentu kad je svima bilo jasno čije je djelo atentat, u jednom dijelu solunske štampe spominje se Jugoslavija, s ciljem da se ona umiješa u ovu aferu i optuži kao glavni inspirator i organizator atentata. Kao osnova za ovo tvrđenje navodi se Kosovski komitet koji je Priština u svoje vrijeme osporavao, a koji sad i ne postoji, kao i tobožnji utjecaj koji Priština ima na albanski živalj u oblasti Kosova. Tako se ova afera, koja predstavlja čistu međusobnu borbu između emigranata i postojećeg režima u Albaniji, htjela prebaciti na Jugoslaviju i nju optužiti kao glavnog krivca.

1. *Kako su ljudi koji su se osjećali nejednakima bili organizirali u državi u kojoj su živjeli?*
2. *Što je nagnalo određene grupe da se državi suprotstave oružjem?*

Izvor **3**

Azem Bejta, vođa "Kačak pokreta" Shota Galica, njegova supruga

"Levizja Kacake" – Kačak pokret (1912–1924) bio je oružani pokret Albanaca u Kraljevini SHS. Vođa pokreta bio je Azem Bejta, poznat i kao Azem Galica, i njegova supruga, Shote Galica. Koordinator Kačak pokreta je bio MKK, politička organizacija uglavnom sastavljena od kosovskih Albanaca koji su živjeli i radili u egzilu. Osnovni cilj pokreta je bio da se lokalno stanovništvo uvjeri da se Kosovo treba ujediniti s Albanijom.

Sa stanovišta države (K SHS) ovo je bila ilegalna organizacija, ali s druge strane, Albanci su pokret smatrali nacionalno-oslobodilački. Pripadnici Kačak pokreta povlačili su se u planine na Kosovu i borili kao gerila. Apelirali su na građane Albance da se državi odupiru neplaćanjem poreza, nesluženjem vojske, do ispunjenja njihovih zahtjeva. Nakon smrti Azema Bejte 1924, pokret je počeo da se predaje i gasi.

MKK je također podržavao Kačak pokret unutar Kosova (1912–1924).
Za vlasti Kraljevine SHS i predstavnika Velikih sila, Kačaki su smatrani "banditima", a Bajram Curri s Hasanom Prištinom nazvan je "vođom bandita".

Z.Avramovski, Britanci u Kraljevini SKS" f. 85;

U želji da kontrolira Kačak pokret, MKK je 1919. donio neka pravila za njih:
1. Niko iz Kačak pokreta nije smio povrijediti srpskog građanina, osim ako ovaj nije upotrijebio oružje protiv Albanaca.
2. Niko od Kačaka nije smio paliti kuće i crkve.

Uprkos tome, mnogi albanski vojnici i handžari koji su sarađivali sa srpskim vlastima i slavenskim kolonistima, bili su ubijeni od strane Kačaka.

Ceshtje nga historia moderne dhe bashkekohore shqiptare", Emine Bakalli-Afrifi p. 55, Prishtine, 2011

Azem Bejtaa (1889–1924)

Shota Galica (1895 – 1927) ,

Izvor **4**

Komentari Albanaca na rad Lige naroda

Bedri Pejani, aktivni član MKK, rekao je: "Sporazum o zaštiti manjina, koga je Kraljevina SHS potpisala 1921, bio je serum za uspavljivanje bola kod manjina, dok one ostaju kažnjene od strane visoke diplomatije."

Hakif Bajrami, "Bedri Pejani", Pristina 1994 p. 159;

Grupa 3.
Legalna opozicija

1. *Kako je legalna opozicija koristila institucionalne putove za postizanje svojih ciljeva?*
2. *Je li bilo moguće postići politički cilj preko legalnih političkih institucija? Objasni svoj odgovor.*

Izvor **1**

Muslimanska albanska partija "Džemijeti"

Legalna partija, formirana da predstavlja interese muslimana Albanaca s Kosova i iz Makedonije, osnovana je na konferenciji u Skoplju, decembra 1919. Bila je dobro poznata kao "Xhemijeti" ili zajednica, a njen puni naziv je bio "Islam Muhafaza-yl Hukuk Cemijeti" (Islamska asocijacija za zaštitu i pravdu). U početku su planirali uniju s bosanskom islamskom političkom partijom, Jugoslovenskom muslimanskom organizacijom, osnovanom u Sarajevu 1919, ali prijateljstvo između muslimana Slavena i Albanaca nije bilo tako jednostavno za saradnju, iako su se Kosovari, Makedonci i Bosanci na konferenciji u Skoplju dogovorili o ukupnim političkim zahtjevima: punoj vjerskoj autonomiji, za očuvanje džamija i njihove imovine, za "slobodnu upotrebu narodnog jezika sve nesrpske populacije" te za zaštitu begovske imovine od agrarne reforme.

Rrethanat shoqerore dhe politike Kosove 1918-1941",H. Bajrami., Prishtine 1981, fq. 182,

Izvor **2**

"Džemijet" albanska muslimanska partija u Parlamentu Kraljevine SHS

Na parlamentarnim izborima 1920. Džemijet osvaja 8 mandata, a 1923. 14 mandata. Neki od poslanika, kao Ferat Draga, bili su snažno protiv antialbanske politike režima, odbacivali su preseljenja Albanaca, agrarnu eksproprijaciju i kolonizaciju, a tražili su autonomiju za Kosovo, otvaranje škola na maternjem jeziku, kulturni razvoj itd.

Albanska enciklopedija 3, str. 2951, Tirana

Izvor **3**

Novine partije "Džemijet"

Od 1920. "Džemijet" je štampao novine pod nazivom „Hak" (pravda, pravo, istina). S obzirom na to da u to vrijeme nije bilo dozvoljeno obrazovanje na albanskom jeziku, novine su štampane na turskom jeziku, arapskim i ćiriličnim pismom. Uprkos ograničenjima, ove novine su bile prozor u svijet informacija. Uprkos svom uspjehu, novine su prestale izlaziti odlukom režima Karađorđevića.
Štampanje novina je bilo zabranjeno uvođenjem diktature 1929.

Izvor **4**

Ramë Bllaca, poslanik u Parlamentu Kraljevine SHS

U vrijeme Vlade Nikole Pašića 1921, on je bio poslanik u Parlamentu iz svoje regije. Njegov lični cilj je bio da ne dozvoli prebacivanje (preseljavanje) Albanaca s Kosova.

Kuća koju je podigao Ramë Bllaca. Prema riječima komšija i historijskim podacima, ovaj objekat je podignut oko 1937. godine. Svrha ove kuće je bila da pokaže Albancima da on ne namjerava da ide odatle te da svoju budućnost planira na Kosovu, pa ostali mogu slijediti njegov primjer. Iako inicijator gradnje, Ramë Bllaca nije doživio da vidi konačan rezultat, jer je poginuo u borbi 27. avgusta 1937.

Grupa 4.
Albanija

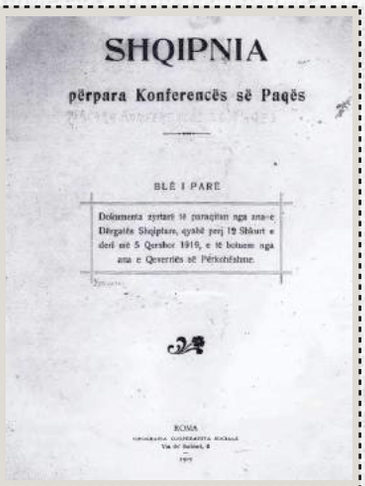
1. *Kakav je bio stav Albanije prema albanskoj manjini u Kraljevini SHS?*
2. *Je li albanska država mogla da pomogne svojim sunarodnjacima koji žive u susjednoj državi? Objasni svoj odgovor!*

Izvor **1**

Zahtjevi albanske države na Mirovnoj konferenciji u Parizu

1. Albanska država sastojala se od tri cjelovita vilajeta: Kosovo, Skadar, Janine, i dijela Manastirskog vilajeta.
2. Memorandum iz februara 1919. Zahtijeva suverenu i nezavisnu državu.
3. Područja izvan teritorije Albanije 1913, gdje žive Albanci, da budu pod protektoratom SAD na 1 ili 2 godine, a nakon toga ovi Albanci da imaju mogućnost da plebiscitom izaberu gdje će živjeti (drugi Memorandum iz marta 1919).

Povjest za 9-ti razred, Fehmi Rexhepi, str. 14

SHQIPNIA

përpara Konferencës së Paqës

BLÉ I PARÉ

Dokumenta zyrtarë të paraqitun nga ana-e Dërgatës Shqiptare, qysh'të prej 19 Shkurt e deri më 5 Qershor 1919, e të botuem nga ana e Qeverisë së Përkohshme.

ROMA

Izvor **2**

Državna "realna politika" Albanije

Zvanično stanovište Albanije po pitanju nacionalizma manjina u Kraljevini SHS, Albanska realna politika "(...) iredentizam (...) ovaj teret je lomljiv još od formiranja, Albanija ga ne može nositi. – Rješavanje nacionalnog pitanja bit će određeno općim razvojem situacije na globalnom planu i ne u skorijoj budućnosti (...) Iredentizam je luksuz koji Albanija sebi ne može priuštiti (...)"

Rregullorja e brendshme dhe detyrat të 1921 të Komitetit MKK), Ana Lalaj, "Problemet e Kosovës në Parlamentin Shqiptarë 1920-1924"

Izvor **3**

Zvanični stav Albanije prema nacionalizmu manjina u Kraljevini SHS

Godine 1920, brod s oružjem pristao je Svetom Jovanu. Ahmet Zogu, ministar unutrašnjih poslova, nije dozvolio istovar oružja. Tvrdio je da bi albanska ofanziva protiv Jugoslavije samo vodila do otvorenog sukoba s njima, a da Albanija nije bila u prilici da se suoči s takvom situacijom.

Iako je zvanična Albanija, na čelu s Ahmetom Zoguom, osnivačem Realne politike, bila veoma pažljiva u postupcima i izjavama vezanim za nacionalno pitanje, u ovom slučaju Jugoslavija je okrivila propagandu i odlučnost zvanične Albanije. "(...) pa ipak, Zogu je bio zakleti neprijatelj revoltiranih i albanskih iredentista. On je, u odsustvu, osudio Azema B. Galicu na smrt, a krajem 1923. poslao je albansku vojsku u 'Neutralnu zonu Junik' protjerujući sve Kačake različitim albansko-jugoslovenskim parolama, kako bi opstruirao njihov povratak na ta područja (...)"

Bernd Jürgen Fischer, "King Zog" cmp. 70-5, 1984

Grupa 5.
Postupci Albanaca na Kosovu

1. Kakav su put izabrali pripadnici albanske manjine na Kosovu u međunarodnom angažmanu za ostvarivanje svojih ciljeva?
2. Koji su bili njihovi politički ciljevi?

"Radi promoviranja međunarodne saradnje i postizanja međunarodnog mira i sigurnosti, prihvatanjem obaveze da se ne poseže za ratnom opcijom, propisivanjem otvorenih, pravičnih i časnih odnosa među narodima, čvrstim uspostavljanjem razumijevanja međunarodnog prava kao stvarnog pravila ponašanja između vlada, održavanjem pravde i strogog poštovanja svih sporazumnih obaveza u interakciji između naroda, prihvataju ovu Povelju Lige naroda."

Otvoreni sastanak Lige naroda u Ženevi, 15.11.1920

http://www.un.org/cyberschoolbus/unintro/unintro3.htm

Izvor 1

Gjon Bisaku, Shtjefën Kurti & Luigj Gashi: The Situation of the Albanian Minority in Yugoslavia Memorandum Presented to the League of Nations 1930 (Položaj Albanske manjine u Jugoslaviji, Memorandum predstavljen u Ligi naroda 1930)

Njegovoj Ekselenciji, gospodinu Ericu Drummondu,
Generalni sekretar Lige naroda, Ženeva.

Vaša Ekselencijo, g-dine generalni sekretare, mi nismo prvi izaslanici Albanaca koji žive u Kraljevini Jugoslaviji, koji su se obratili Ligi naroda po pitanju žalosnog stanja ove manjine do koje je dovela srpska vlast, a svakako nećemo biti i posljednji koji protestiraju pred ovom visokom institucijom međunarodnog prava, osim ukoliko se politički kurs i postupci vlastodržaca u Beogradu prema svojim albanskim podanicima iz osnova ne promijene.
Taj politički kurs, koji je već prepun ekscesa i nesreća, može se sumirati u jednoj frazi: Izmijeniti etničku strukturu područja naseljenih Albancima po svaku cijenu. Strategije za postizanje ovog cilja su sljedeće:

- razni oblici progona kako bi se stanovništvo prisililo da emigrira;
- korištenje nasilja ako bi se nasilno denacionaliziralo bespomoćno stanovništvo;
- prisilno izgnanstvo ili ubijanje svih koji odbijaju da napuste zemlju ili da se mirno prepuste posrbljavanju.

Mi samo želimo obznaniti Ligi naroda i civiliziranom svijetu patnje naše braće koji žive ugnjeteni u Jugoslaviji.

Dom Gjon Bisaku iz Prizrena, sveštenik u parohiji-selu Beč, distrikt Đakovica. Dom Shtjefën Kurti iz Prizrena, sveštenik u parohiji Novosella / Novoselo, distrikt Đakovica Dom Luigj Gashi iz Skoplja, Sveštenik u parohiji Smaç / Smać, distrikt Đakovica.

Ova tri sveštenika radila su na Kosovu 1920-ih u ime "Sacred Congregation of the Propaganda Fide" iz Rima. Njihov očajnički apel pokazuje da se situacija Albanaca na Kosovu nije mnogo popravila generaciju nakon 1913.

Texts and Documents of Albanian History, Robert Elsie
http://www.albanianhistory.net/texts20_2/AH1930.html (10.11.2012

)

Grupa 5.
Postupci Albanaca na Kosovu

1. Kakav su put izabrali pripadnici albanske manjine na Kosovu u međunarodnom angažmanu za ostvarivanje svojih ciljeva?
2. Koji su bili njihove politički ciljevi?

Izvor **1**

Lista dodatne dokumentacije

U sljedećim dodacima preduzeli smo da pokažemo preciznim činjenicama istinitost tvrdnji koje smo imali čast unijeti u ovaj Memorandum. Spomenuti događaji su dati samo kao primjeri i izabrani su slučajno iz mnoštva sličnih slučajeva. Da bismo bili što je moguće jasniji, dali smo reference na odredbe Sporazuma o zaštiti manjina čiji je Kraljevina Jugoslavija potpisnik, i obezbijedili smo činjenice koje će pokazati da odredbe ovog sporazuma nisu bile primjenjivane prema albanskoj manjini.
Činjenice govore same za sebe. Nihova autentičnost ne može se poreći, čak i u saznanju da se službena istraga ne može sprovesti.
Dodatak 5
Upotreba narodnog jezika
"Neće biti ograničenja na upotrebu narodnog (nacionalnog) jezika na polju religije, u štampi, ili bilo kojoj vrsti publikacija." (Sprazum o manjinama, član 7).

Texts and Documents of Albanian History, Robert Elsie
http://www.albanianhistory.net/texts20_2/AH1930.html

Izvor **2**

Ograničenja za Albance u Jugoslaviji se nastavljaju

Situacija se nastavlja za polovinu albanskog naroda koja živi pod tuđinskom vlašću. Nekoliko primjera bit će dovoljno da ilustrira istinitost ove tvrdnje.

1. Ne postoje novine, časopisi ili druge publikacije na albanskom jeziku za 800.000 Albanaca u Jugoslaviji. Vlada u Beogradu može tvrditi da intelektualna aktivnost nije zakonom zabranjena, ali oni koji provode zakon, policija i drugi službenici, čine sve da takvu aktivnost onemoguće. Ukoliko bi Albanac podnio zahtjev za odobrenje izdavanja novina na albanskom jeziku, da održi bezopasno javno predavanje na albanskom ili da otvori školu za učenje albanskog, on, naravno, ne bi bio kažnjen zbog takvog zahtjeva, ali bi odmah bio progonjen od strane policije i žandara po svim mogućim optužbama, uhapšen, a u mnogim slučajevima bačen u zatvor ili bi mu bila oduzeta sva imovina.
2. Jednom od dolje potpisanih, Dom Shtjefën Kurtiju, doskorašnjem svešteniku u parohiji Novosella / Novo Selo, distrikt Đakovica, od strane direktora srpske škole, Radovana Milutinovića, bilo je zabranjeno da koristi albanski jezik da seosku djecu podučava katehizis.
3. Kada su albanska djeca iz sela Skivjane, distrikt Đakovica, donijeli albanske bukvare u srpsku školu u koju su išli, direktor, Srbin, g-din Zonić, konfiscirao je knjige odmah i kaznio djecu što su se "usudila da uče jezik koji nije državni."

Texts and Documents of Albanian History, Robert Elsie
http://www.albanianhistory.net/texts20_2/AH1930.html

Izvor **3**

Zahtjev Albanaca s Kosova pred Ligom naroda

Zahtjevi kosovskih Albanaca upućeni međunarodnoj zajednici
U peticijama, Komitet "Nacionalna odbrana Kosova" MKK, Ligi naroda: "Ustav Kraljevine SHS je mrtvo slovo na papiru (...)"
Zahtijevali su formiranje neutralne komisije Lige naroda, koja bi istražila situaciju na terenu (...) da obezbijedi ovoj potlačenoj populaciji poštovanje manjinskih prava (...).

L.Culaj, Komiteti Mbrojtja Komëtare e Kosovës 1918-1924, Prishtinë 1997,f.68

Irena Paradžik
Vanja Zidar Šmic

Svi protiv svih

slučaj Slovenije

Ključno pitanje

Kako je rat produbio političke podjele među Slovencima?

Tema

Ovaj modul je o građanskom ratu u Sloveniji i može se primijeniti na bilo koju drugu regiju u bivšoj Jugoslaviji. Obraćamo se učenicima u dobi od 14 do 18 godina. To je period Drugog svjetskog rata. Izabrali smo ovu temu jer je veoma kontroverzna i osjetljiva za cijelo područje bivše Jugoslavije, s obzirom na to da i nakon 60 godina od tih događaja još uvijek postoje podjele među ljudima i političarima kada je u pitanju ovaj period, a potpuno pomirenje još uvijek nije postignuto.

Ciljevi

Studenti će steći saznanja o građanskom ratu u Sloveniji.

Ishodi

- Učenici će porediti različite odgovore Slovenaca na okupaciju.
- Naučit će zašto su radnička i buržoaska struja imale različite odgovore na okupaciju.
- Moći će prepoznati činjenice koje su inicirale jačanje tenzija koje su onda izazvale sukob među Slovencima.
- Moći će izraziti kritičko mišljenje na konstruktivan način i izboriti se s osjetljivom i kontroverznom historijom.

Uputstvo za predavače

Nastavnik će učenicima pročitati uvod i predstaviti temu razredu. Radionica ima dva dijela – prvi dio je rad u grupama, a drugi dio je prezentacija rezultata svake grupe i debata.

90 minuta

Korak 1

Nastavnik dijeli učenike u 4 grupe:

- Grupa 1 – odgovor na okupaciju i polarizacija, crkva između dvije vatre
- Grupa 2 – vojne jedinice: radnička struja – partizani, buržoazija – slovenski četnici (plave brigade)
- Grupa 3 – vojne jedinice: buržoazija – seoska garda (MVAC), domobrani
- Grupa 4 – brat na brata (građanski rat 1942–1945)

Korak 2

Nastavnik daje učenicima uputstva za rad u grupi (kooperativno učenje). Svaka grupa također dobija ova uputstva odštampana.

Metodologija – kooperativno učenje

Svaki član grupe dobija vlastiti radni list, rješava sve zadatke i zapisuje odgovore. Svaki član grupe bira broj od 1 do 4, jer svaki od njih može biti izabran za izvjestioca nakon što grupa završi s radom. Pored rješavanja zadataka, svaki član grupe će imati još jedan bitan zadatak. Svaka grupa mora imati: Voditelja, Čuvara, Kontrolora vremena i Posmatrača.

Podjela uloga unutar grupe	Komunikacija unutar grupe
Voditelj rukovodi radom grupe, utvrđuje da svi razumiju upute. On/ona čita pisane izvore.	Čitam li s razumijevanjem? Možemo li naći još bolji odgovor?
Čuvar osigurava da svi članovi grupe sudjeluju u radu. Upozorava one članove koji su se udaljili od teme ili koji ne sudjeluju u radu.	Moraš tiho govoriti. Preglasan si. I ti si član grupe i moraš sudjelovati jer ćemo biti ocijenjeni kao grupa.
Kontrolor vremena vodi računa o vremenskom ograničenju i ohrabruje ostale da požure.	Požurite, još samo tri minute su ostale. Ponestaje nam vremena, moramo se svi potruditi.
Promatrač pažljivo prati rad grupe.	Po završetku rada promatrač izvještava o radu grupe i ostale tri uloge u grupi.

90 minuta

Korak 3
Nastavnik daje uvod u modul (temu) učenicima. Svaka grupa, također, dobija i ovaj uvod u štampanom obliku.

Korak 4
Učenici rade u grupama. Svaka grupa analizira historijske izvore i odgovara na pitanja u isto vrijeme. Svaka grupa također pravi sebi "pojmovnik" svih različitih vojnih jedinica i njihovih vođa.

Korak 5
Nastavnik za svaku grupu bira broj od 1 do 4, tako da se izabire po jedan izvjestilac iz svake grupe. Izvjestioci predstavljaju korištene historijske izvore ostalim učenicima i čitaju odgovore na pitanja. Za to vrijeme učenici crtaju lentu vremena i na tabli prikazuju političke grupacije sa svim njihovim vojnim jedinicama za vrijeme okupacije.

Korak 6
Nastavnik provodi debatu koristeći pitanja za kritičko razmišljanje. Ta pitanja za kritičko razmišljanje su:
1. Je li reakcija civila da se uključe u seosku gardu, četnike i domobrane, bila pretjerana ili legitimna?
2. Koji razlozi su bili najuvjerljiviji da ljude odrede u jednu ili drugu struju?
3. Kakve su bile posljedice odluka ljudi iz tog vremena na život u savremenoj Sloveniji?

UVOD ZA CIJELU REGIJU

Kako je rat produbio političke podjele među Slovencima? (ključno pitanje)
U jesen 1942. talijanski general Vittorio Ruggero rekao je sljedeće u razgovoru s ljubljanskim biskupom:
“MVAC je mnogo pomogao Talijanima, ali je stvorio takvu mržnju među Slovencima da je nećete uspjeti ukloniti ni za 50 godina.

Jan, Ivan: Korenine zla. Odstrte zavese I. Samozaložba. Ljubljana 1995. str. 13.

6. aprila 1941. njemačke trupe su napale Jugoslaviju kroz Bugarsku i Austriju. Napad je počeo bombardiranjem aerodroma i drugih vojnih ciljeva, kao i gradova. Napad na Beograd bio je razarajući. 11. aprila, nakon što su Nijemci već prodrli u Zagreb i Karlovac i odsjekli zapad Jugoslavije od njenog centra, Italijani su započeli invaziju Slovenije i Hrvatske. U to vrijeme, ofanzivu su započele i Mađarske trupe. Jugoslavenska vlada i kralj su napustili zemlju koja je kapitulirala 17. aprila. Većina jugoslavenske vojske bila je zarobljena, ostavljajući zemlju u rasulu.

Repe, B.: Sodobna zgodovina, učbenik za 4. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan 2007. str.. 140

Podjela Jugoslavije na okupacijske zone

Gabrič, A. in Režek, M.: Zgodovina 4: Učbenik za 4. letnik gimnazije. Ljubljana: DZS 2011. str. 166.

Jugoslavija je podijeljena na deset oblasti koje nisu formirale jednu cjelinu, već su imale različite statuse. Podjela je urađena u svrhu promocije šovinizma među narodima i nacionalnostima koji su do tada živjeli u Jugoslaviji.

Petranović, B.: Istorija Jugoslavije, knjiga II – Narodnoosvobodilački rat i revolucija. str.. 26 – 27. www.znaci.net/00001/96.htm

Dio Slovenije (Gornja Koruška, Štajerska i dio Prekomurja), Banat, rudarsko područje oko Bora s okolinom i Stara Srbija potpali su pod vlast Njemačke.

Petranović, str. 25 - 26

Mađarska je uzela vlast u Prekomurju, Baranji, Bačkoj i Međumurju, Bugarska je osvojila većinu Makedonije, dio Kosova i jugoistočnu Srbiju, dok su Italijani zauzeli dio Slovenije (tzv. Ljubljanska pokrajina), zapadni dio Hrvatskog primorja zajedno s ostrvima, Dalmaciju od Zadra do Splita, dio dalmatinskih ostrva, Gorski Kotar, Crnu Goru, većinu Kosova i Metohije, dio zapadne Makedonije i Boku Kotorsku. „Velika Albanija“ dobila je dio Kosova i Metohije, kao i zapadni dio Makedonije, dio Sandžaka i istočni dio Crne Gore.

Repe, 1995, str. 135

Hrvatska i Bosna i Hercegovina postale su dio Nezavisne države Hrvatske (NDH). Nijemci, Italijani, Bugari i Mađari počeli su denacionalizirati okupirana i kontrolirana područja Srbije, Slovenije, Makedonije i Hrvatske.

*P*etranović, str. 36, 42

Najstrožiji režim prema Slovencima bio je njemački, koji je ukinuo slovenske novine, udruženja i organizacije. U školama i vrtićima ljudi su smjeli govoriti samo njemački. Slovenci su natjerani na masovne migracije u druge zemlje, dok su Nijemci naseljavali ta područja. Jednako nasilni bili su Mađari u Prekomurju. Italijani ispočetka nisu bili tako nasilni. Dozvoljavali su postojanje slovenskih kulturnih i obrazovnih institucija.

Bugari, koji su zamijenili njemačke trupe u Makedoniji, zabranili su upotrebu makedonskog imena, jezika i oznaka na zvaničnim tekstovima i postavili svoje službenike i sveštenstvo. Makedonska mladež morala se prijaviti u različite bugarske fašističke paravojne grupe i nacionalne omladinske organizacije. (...) Kolonisti i Srbijanci koji su u Makedoniju došli poslije 1918. su deportovani, a njihova imovina konfiskovana. Italijanski i albanski proglašeni su službenim jezicima zapadne Makedonije; teorija o albanskom porijeklu makedonaca ugledala je svjetlo dana. Albanska fašistička partija (FPA), koja se sastojala od Albanaca i turske omladine, promovirala je mržnju prema Makedoncima. Bugari su objasnili svoju ekspanziju u teritoriju Srbije kao svoje prirodno pravo, jer su tvrdili da je Morava bugarska rijeka.

Srbi su migrirali iz NDH, Kosova i Metohije. Do završetka rata, Srbija je pružila utočište za 240.000 srpskih (i slovenskih) izbjeglica, koji su ranije migrirali iz drugih dijelova Jugoslavije. Međutim, novije studije tvrde da je ovaj broj bio i do 400.000 (...). Najgori oblik denacionalizacije je bio u NDH, koja je postala poznata po holokaustu, genocidu nad Srbima, Jevrejima i Romima. (...)

Petranović, str. 42, 43)

Grupa partizana

Povijesni muzej Istre

GRAĐANSKI RAT

Međusobni konflikti bili su izazvani etničkim i vjerskim sukobima, saradnjom s okupatorima i interesom komunista da uđu u borbu protiv klasnog neprijatelja pod patronatom Narodnooslobodilačkog pokreta. Korijeni sukoba zadirali su čak i u predratne podjele koje su se samo uvećale tokom rata.

OSLOBODILAČKI POKRET U JUGOSLAVIJI

Jugoslavenski oslobodilački pokret (partizani) bio je, s izuzetkom sovjetskog, najjači u Evropi. Zbog svojih ilegalnih organizacija, komunisti su bili jedini koji su zadržali političku mrežu na čitavoj podijeljenoj teritoriji Jugoslavije. Oni su organizirali otpor i vlastite operacije koje su privukle narod da se pridruže masovnom pokretu i iniciraju revoluciju.

Političari koji nisu pobjegli iz zemlje po izbijanju rata, željeli su barem prividno zadržati položaj sarađujući s okupatorom ili pasivno čekajući oslobođenje. Budući da je Jugoslavija bila suočena s ozbiljnom ekonomskom i političkom krizom prije rata i da su pojedini narodi i manjine bili u neravnopravnom položaju, ljudi su pokret otpora shvatili kao mogućnost za drugačiji poslijeratni režim i kao sredstvo za ukidanje nacionalne i socijalne nepravde. Zbog različitih okupacionih sistema i interesa pojedinih naroda, jugoslavenski pokret otpora bio je vrlo šarolik.

U poređenju s četnicima, ustašama i drugim, partizani su bili mnogo discipliniraniji, ali ni njima nije manjkala potreba za osvetom, različitim konfrontacijama, torturama i masakrima nad civilima. Za razliku od njihovih protivnika, navedeni postupci nisu bili dio zvaničnog "načina borbe". Reputacija narodnooslobodilačkog pokreta opala je zbog masovnih nezakonitih obračuna s članovima kvinsliških formacija nakon rata.

Repe, 1995, str. 157

ČETNIČKI POKRET – Ime je izvedeno od riječi četa, četovanje i potiče iz perioda buna i borbi tokom Otomanskog carstva. Pokret je imao punu podršku zapadnih saveznika do kraja 1943. S obzirom na to da su govorili u korist odbrane i saradnje s okupatorima u očekivanju promjena na svjetskim frontovima, njihova borbena taktika razlikovala se od partizanske.
Kasnije su se pridružili borbi, pretpostavljajući da će njihova saradnja s osvajačima biti zaboravljena. Njihova strategija je bila okrenuta ka dominaciji Srba u obnovljenoj Jugoslaviji i obračunu s Hrvatima i manjinama, jer su ih smatrali glavnim krivcima poraza Kraljevine i patnji Srba. Zalagali su se za ideologiju etnički čiste Velike Srbije s izlazom na more, mada su dozvoljavali i federativnu vezu sa smanjenom Hrvatskom u Jugoslaviji. Njihov vođa, Dragoljub Mihailović, bio je ministar vojni u vladi u izbjeglištvu i komandant jugoslavenske vojske u otadžbini. Tokom 1941. dva puta je pregovarao s Titom po pitanju zajedničke borbe, iako su obje strane već iskusile međusobne sukobe (poraz četnika na Ravnoj Gori). U novembru 1941. četničko rukovodstvo pristalo je da se bori protiv Nijemaca i odbacilo zahtjev kojim bi partizani postali dio četničkih jedinica, ali se nisu držali tog sporazuma. Dio četnika se sporadično borio protiv Nijemaca i napadao ih u blizini partizanskih teritorija, pa su se Nijemci svetili na partizanskim porodicama, dok se manji dio četnika pridružio partizanima. Sukobi su prerasli u građanski rat, pa su u nekim periodima partizani smatrali borbu protiv četnika za svoju primarnu misiju. Četnici su bili razjedinjeni i odbili su napustiti svoju teritoriju; manjkalo im je discipline i bili su brutalni prema civilima i zatvorenicima.

Četnik Mićo

Foto kolekcija historijskog muzeja BiH, broj inventara133

Četnici, Bijeljina

Foto kolekcija historijskog muzeja BiH, broj inventara 129

Eugen Dido Kvaternik, desno na slici načelnik RAVSIGUR-a (komesar za javni red i sigurnost od 1941. do 1943.)

USTAŠE I NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA (NDH)

Nezavisna država Hrvatska proglašena je 10. aprila 1941. Proglasio ju je ustaški pukovnik Slavko Kvaternik. Vođa ustaša je bio dr. Ante Pavelić. NDH je bila u potpunosti zavisna od njemačkog rukovostva i stalno je bila na rubu opstanka zbog partizana i interesa Italijana za njihovu teritoriju, naročito Bosnu i Hercegovinu. NDH je bila ekstremno katolička država. Zakonodavstvo je bilo nacionalističko, rasističko, neprijateljsko prema Srbima, Jevrejima, Romima i komunistima. Muslimani nisu bili priznati kao nacija i smatrani su Hrvatima, kao i Slovenci, za koje se govorilo da su "Hrvati s Alpa". Vojne jedinice NDH uključivale su domobrane, ustaše, naoružanu policiju i snage reda i bezbjednosti. Ustaške jedinice su bile partijska vojska, na čelu s ustaškim stožerom i Pavelićem kao vođom. Neke jedinice su bile naročito okrutne, slično kao i policija pod komandom Kvaternikovog sina Gvida. Domobrani su bili kopnena vojska s malim dijelom mornarice i vazduhoplovstva. Dio domobrana se borio na Istočnom frontu i uglavnom izginuo u bici za Staljingrad.

Ustaša

Foto kolekcija historijskog muzeja BiH, broj inventara 137

Buržoaska frakcija

Izvor **1**

Ban Marko Natlačen, poziva Slovence i građane Ljubljane na Narodnoj skupštini Slovenije 11. aprila 1941. da ostanu mirni, iako očekuju okupaciju.

Slovenci! Građani Ljubljane!
Ljubljana, glavni grad Slovenije, uskoro će biti okupirana. U ovom trenutku, mi trebamo održati red i mir koji su nam tako svojstveni! Moramo ostati pribrani, fokusirani, disciplinirani i vjerski potomci naših predaka! Pokažimo naše dostojanstvo na miran način!
Nacija nam je izložena dvama najvećim grijesima. Sada, kada nas je naša vojska napustila, najveći grijeh u narodu bio bi ako bi civili uzeli oružje protiv strane vojske ili protiv nacionalne manjine, ili ako biste protiv njih djelovali na bilo koji drugi neprijateljski način. Ako bismo činili tako, stotine naših rođaka bilo bi izloženo velikoj opasnosti i teškoćama.
Drugi grijeh bi bila denuncijacija, koja je nespojiva s dignitetom čovjeka. Denuncijacija je tako težak grijeh da ga narod nikada neće oprostiti. Prema tome, ne dozvolite da se denuncijacija podigne među nama.
Predstavnici državne i lokalne vlasti ostat će na svojim pozicijama i radit će dok se ne naredi drugačije. Isti zakoni su na snazi dok se ne naredi drugačije. Svaka promjena biće objavljena.
Zakoni se moraju bezuslovno poštovati!
Javni red i mir se nigdje ne smije remetiti! Neka se naša disciplina pokaže i u ovom teškom času!
Ne bježite, izdržite i istrajte!
Ban i Narodna skupština Slovenije

Slovenski dom, leto VI., št. 83, petek 11. aprila 1941

Radnička frakcija

Izvor **2**

Fundamentalne tačke Oslobodilačkog fronta, objavljene 22. juna 1941. na dan njemačke invazije na Sovjetski savez

1. Mora se povesti nemilosrdna oružana akcija protiv osvajača.
2. Akcije služe kao početna tačka za oslobođenje i ujedinjenje svih Slavena.
3. Na osnovu prirodne zajednice slavenskih naroda, Oslobodilački front ne priznaje podjelu Jugoslavije i svim silama se bori za ujedinjenje i jednakost svih naroda. Istovremeno OF teži povezivanju slavenskih naroda pod velikim ruskim narodom, na osnovu prava svakog naroda na samoopredjeljenje.
4. Akcijama za oslobođenje i aktiviranje slavenskih masa, OF preoblikuje slavenski nacionalni karakter. Slavenske mase, boreći se za nacionalna i ljudska prava, stvaraju novi karakter aktivnog slavenstva.
5. Sve grupe koje sarađuju unutar OF obavezne su održavati lojalne međusobne odnose.
6. Nakon narodnog oslobođenja, vlast će biti u rukama Oslobodilačkog fronta kao cjeline.
7. Nakon narodnog oslobođenja, OF će uvesti konzistentnu demokratiju. Sva pitanja koja prevazilaze okvir narodnog oslobođenja, bit će riješena uz pomoć konzistentne demokratije.
8. U skladu sa svečanim izjavama Churchilla, Roosevelta i Staljina, slovenski narod će odlučivati o pitanjima koja se tiču unutrašnjih i spoljnih poslova. OF će provesti i braniti spomenuta elementarna prava svim sredstvima.
9. Narodna armija na teritoriji Slovenije sačinjena je od partizana i narodne odbrane, koji apeliraju na sve svjesne Slovence.

Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga I. 12 in 13/255-256, v: Slovenski poročevalec, 1. II. št. 24 (8. 11. 1941) in 1. III. št. 1 (6. 1. 1942)

Pitanja:

1. Usporedi izjave buržoaske i radničke struje
2. Pokušaj objasniti njihova stanovišta o otporu okupaciji.

Crkva između dve vatre

Izvor **3**

Pismo biskupa ljubljanskog, Gregorija Rožmana, visokom komesaru E. Gracioliju

Ekselencijo!
Dekret o aneksiji Italiji slovenačkih teritorija koje je okupirala italjanska vojska, izdat je danas. Uzimajući to u obzir, moram izraziti zahvalnost Vašoj Ekselenciji, jer teritorija biskupije omogućava veliki razvoj u kulturnom i vjerskom pogledu, tako da očekujemo da oblikujemo autonomiju nacionalnog života u smislu dekreta, u korist crkve i moralnosti. Izražavam svoju potpunu odanost i molim Boga da blagoslovi Vas i sve naše napore za dobrobit našeg naroda.

Griesser – Pečar, Tamara: Razdvojeni narod. MK. Ljubljana 2004. str.. 180.

Izvor **4**

Pismo vjernicima ljubljanskog biskupa Gregorija Rožmana krajem oktobra 1941. On govori o stavu Pape i katoličke crkve o komunizmu.

Pitanje, koje je objasnio i uredio (Škof. list 1937, 39-59) pPije XI u cirkularnom pismu “Divina Redemptoris”, od 19. marta 1937. je relevantno za nas. U njemu on izjavljuje: “Komunizam se, po svojoj prirodi, protivi svakoj religiji.” (tačka 22), “komunizam je nešto što je u svojoj srži loše, tako da nijedna osoba bliska hrišćanstvu ne treba sarađivati s njim.” (str. 58) Papski principi se primjenjuju na nas, pa o njima nećemo raspravljati, već ćemo ih se držati po našoj savjesti i saznanjima. Očekivati određeni kulturni razvoj ili čak nacionalnu slobodu od komunista je isprazno i fatalna greška, koja bi osudila narod na najgore ropstvo i uništila ga.

Weber, T., Novak, D.: 20. stoletje v zgodovinskih virih, besedi in slikah. Druga svetovna vojna v Sloveniji in Jugoslaviji. DZS. Ljubljana 1998. str.. 49.

Pitanja:

1. Objasni stav biskupa ljubljanskog Gregorija Rožmana prema talijanskom okupatoru i razloge njegovih postupaka.

Izvor **5**

Odnos sveštenstva prema Oslobodilačkom frontu

OF je organizacija osuđena od strane biskupa kao antinacionalna i antikatolička institucija. Katolik ne smije uzeti učešće u njemu, niti ga pomagati na bilo koji način (...) Ukoliko bi oni, samozvani, ugrozili slobodu i kretanje ljudi, ili nametali svoje iluzije, ili prisiljavali ljude da idu u brda (tj. u partizane), svaka fizička samoodbrana, kao i organizirana odbrana od njih je dozvoljena. Kao što se pojedinac može braniti od nepravednog nasilnika, na isti način selo ili naselje može sebe zaštititi. S druge strane, bio bi grijeh organizirati marš u šume radi uništenja bandita koji se tamo kriju. Čineći tako, bili bismo izloženi opasnosti, mogli bimo okončati živote mnogih nedužnih ili zapostavljenih pojedinaca.

Cerkev in revolucija OF, zbornik SAZU, Slovenski upor 1941.

Izvor **6**

Biskup Gregorij Rožman s komandantom slovenskih domobrana generalom Leonom Rupnikom i SS generalom Ervinom Rezenerom na stadionu u Ljubljani prije zakletve

Jan, Ivan: Odstrte zavese. Okupator in gorenjsko domobranstvo. Društvo piscev zgodovine NOB Slovenije. Ljubljana 1992. str.. 57.

Pitanje:

1. Kakav je bio stav većine sveštenstva prema Oslobodilačkom frontu u Ljubljanskoj regiji?

Izvor 7

Obavezna vježba za pritvorene sveštenike u kasarni "Mevlje" u Mariboru

U maju 1941. oko 1300 Slovenaca bilo je u logorima širom Slovenije, oko 130 njih bili su sveštenici. Ti sveštenici bili su podvrgnuti izrazitim fizičkim naporima, bili su zatvarani u bunkere i batinani.

Raziskujem preteklost 9. Delovni zvezek. Rokus. Ljubljana 2005. str. 96.

Izvor 8

Nakon partizanskog sastanka ispred Doma kulture u Prezidu, 14. 10. 1943: vjerski službenik 14. diviziona Jože Lampret u pratnji sveštenika Franje Poša

Kržišnik, Zvone: Patrulja zvestobe. Kulturniška skupina 14. divizije. Založba Borec in Partizanska knjiga. Ljubljana 1984. – foto: Jože Petek, fotoreporter 14. divizije.

Izvor 9

Iz govora Božidara Gorjana na 65. godišnjici oslobođenja doline Gornja Savina, objavljenog 20. 2. 2011.

(...) neću govoriti o brigadama ili našem hrabrom narodu, u vezi s današnjim sjećanjem na oslobođenje Savinje prije 65 godina. Međutim, spomenut ću život i djelo dvojice važnih sveštenika iz Štajerske: Jože Lampret bio je vjerski službenik u 14. divizionu, dok je Franc Šmon imao istu ulogu u 14. operativnoj grupi za regije Štajerska i Koruška. Svijet je vidio fotografiju Lampreta, u neudobnoj svešteničkoj odeždi, kako nosi ranjenika. On predstavlja veliki ljudski napor i stradanje, posvećen spasavanju ljudskog života, a simbolično i slovenske nacije. Da, čak su i sveštenici bili na strani Oslobodilačkog fronta, na strani partizana, spasavajući sudbinu slovenskog naroda. Lično sam poznavao obojicu i osjećam se obaveznim da govorim o njihovim plemenitim životima. Svojim vjerskim djelovanjem, oni su duhovno obogatili našu borbu. (...) Osvajači su htjeli potisnuti slavenstvo u Štajerskoj, progoneći slovenske sveštenike. Borba za pravo na vjeru na maternjem jeziku postala je sastavni dio oslobodilačkog pokreta. (...) Vjernici su patili zbog nedostatka vjerske slovenske službe. Zbog toga je teret partizanskih sveštenika bio još veći. Njihova usamljena borba zahtijevala je nadljudske žrtve. Moral i utjehu pružali su komesari, dok su se partizanski sveštenici brinuli o pitanjima vjere. Osim rada u jedinicama, sveštenici su pružali zaklon seljacima na područjima gdje su partizani imali krov nad glavom. (…)

www.zb-nob-solcava.si/2011/02/govor-bozidarja-gorjana-boga-ob-65-obletnici-osvoboditve-zgornje-savinjske-doline/ (10. 5. 2013)

Pitanja:

1. Kakav je bio položaj katoličkog svećenstva u njemačkom okupacijskom sistemu?
2. Jesu li svi svećenici djelovali prema stanovištu Vatikana?
3. Zašto su neki svećenici sarađivali s narodnooslobodilačkim pokretom?

Radnička frakcija - partizani

Izvor **1**

Dva partizana, Jože Simšič – Jelen i Dane Matko – Matija (Gornje Jezero, proljeće 1944)

http://stareslike.files.wordpress.com/2012/01/120107002.jpg (10. 5. 2013)

Izvor **2**

Odlomak iz partizanskog zakonika

Član 1

Partizanske jedinice čine dobrovoljci – partizani koji se žele lojalno i uporno boriti, s oružjem u rukama, protiv fašističkih okupatora, za veliki cilj oslobođenja Slovenaca i prava radnog naroda. Oni su u bliskom kontaktu sa slovenskim masama i svim narodima, bore se protiv fašističke bande, oslanjajući se na operativne i vojne akcije čuvene radničko-seljačke Crvene armije Sovjetskog saveza (...) Partizani neće stati dok se ciljevi zbog kojih su se digli na oružje ne ispune.

Član 2

Partizanske jedinice prihvataju svakog čovjeka, bez obzira na politička uvjerenja i nacionalnu pripadnost, koji prihvata spomenute ciljeve, koji je moralno neiskvaren i koga prihvati partizanski Regrutni odbor. Pristupanje partizanima znači da partizan posvećuje sve svoje snage i život oslobođenju Slovenaca i radnog naroda.

Član 3

Provođenje partizanskih dužnosti trajat će do konačnog trijumfa borbe za oslobođenje slavenskog naroda. Partizan može biti oslobođen svojih revolucionarnih dužnosti samo u slučaju bolesti ili smrti. Kod pristupanja partizanima, pojedinac mora biti dobro opremljen odjećom, cipelama, donjim vešom, ćebetom, hranom za nedjelju dana i, ako je moguće, oružjem. Poželjno je da ima sa sobom mape, kompas, dvogled, neophodni sanitarni materijal i ostale potrepštine.

Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI. knjiga 1/5 Ljubljana 1956.

Izvor **3**

Partizanska zakletva

Ja, partizan oslobodilačke vojske slavenskog naroda, koja se bori zajedno s Crvenom armijom Sovjetskog saveza i svih drugih naroda koji se bore za slobodu, borim se za oslobođenje i ujedinjenje slavenskog naroda, za bratstvo i mir među narodima i bolju budućnost radnog naroda i zaklinjem se pred mojim narodom i saborcima: da ću dati sve u mojoj moći za slobodu slavenskog naroda, radničke klase i za napredno i slobodoljubivo čovječanstvo u svetom ratu protiv fašista i bandita, i neću zaboraviti partizanske redove, kojima sam se pridružio dobrovoljno i svjesno, i da neću položiti svoje oružje do konačne pobjede nad fašistima i potpunog ispunjenja velikog cilja za slobodu slavenskog naroda.
U borbi za velike oslobodilačke ciljeve, zaklinjem se da ću štititi čast i nepovredivost naše partizanske zastave svojom krvlju i da ću, ako treba, dati i svoj život.

Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI. knjiga 1/5 Ljubljana 1956

Izvor **4**

Slovenski pjesnik i partizan Matej Bor opisuje neprijatelja u pjesmi "Hej, brigade".

HEJ, BRIGADE
Hej, brigade, hitite,
razpodite, požgite
Gnezda belih in črnih vragov!
Hej, mašinca, ...

Matej Bor, Hej brigade. Iz borb in življenja prvih štirih slovenskih brigad, september 1952

Pitanja:

1. Uz pomoć različitih izvora pokušaj saznati ko se mogao pridružiti partizanima i šta je odlazak u partizane značio za pojedinca.
2. Kome su se partizani zaklinjali i kako je glasila zakletva?
3. Kakva je poruka pjesme „Hej, brigade"? Objasni značenje te pjesme za ono vrijeme.

BURŽOASKA FRAKCIJA – SLOVENSKI ČETNICI (PLAVE BRIGADE)

Izvor **5**

Izvještaj komandanta slovenskih četnika Karela Novaka nakon povratka sa sastanka s Dražom Mihailovićem u Ravnoj Gori (1941)

Uskoro poslije toga, putovao sam u Srbiju s pukovnikom Avšičem. Beogradska organizacija pod rukovodstvom majora Todorovića obezbijedila je falsificirane dokumente. Nakon nekih velikih zajedničkih uspjeha protiv Nijemaca, Srbija je doživjela izdajnički napad na četnike. Nakon sastanka i izvještaja pukovniku Mihailoviću, on nam je dao pisano odobrenje za djelovanje; Avšič kao komandant i ja kao Načelnik štaba JVVD (Jugoslovenske vojske u otadžbini na području Slovenije).

Napustili smo Ravnu goru i vratili se u Sloveniju, gdje su komunisti već započeli jaku propagandu protiv četnika. Ja sam prekinuo veze s Oslobodilačkim frontom, ali onda su Radovan Avšič i tri bivša ministra i bana prešli komunistima i iskoristili Mihailovićevo odobrenje. To je bio razlog zbog koga se većina aktivnih oficira protivila njihovoj odluci.

Za mene, put je bio jasan: Djelovati za kralja i Jugoslaviju, organizirati ilegalne vojne snage, boriti se protiv neprijatelja i zauzeti odbrambeni stav prema partizanima.

Tabor, št. 9 - 10, letnik 1982, str. 154 / Odporniško gibanje v Sloveniji 1941 – 1943, Iz arhiva podpolkovnika Karla Novaka, zastopnika Jugoslovanske vojske v domovini

Pitanja:

1. Pod čijom komandom su bili slovenski četnici i kakvi su bili njihovi odnosi s Oslobodilačkim frontom?

2. Uz pomoć izvora pokušaj razumjeti za koje ciljeve su se oni borili?

Izvor **6**

Slovenski četnik
Jože Sinjur iz Dolenje Vasi

Nose, Aleš: Domobranci zdravo – bog daj. Protikomunistične enote na Slovenskem 1942 – 1945). Modrijan. Ljubljana 2008. str. 31.

Seoska garda (MVAC – Milizia Volontaria Anti Comunista) – Dobrovoljačka antikomunistička milicija

Izvor **1**

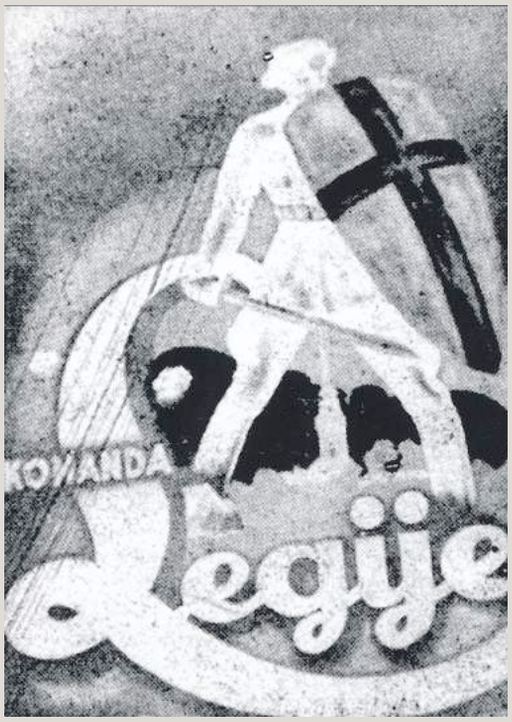
Grupni portret Seoske garde. Polovina muškaraca je u obojenim italijanskim uniformama, a ostali su u civilnoj odjeći. Prvi s lijeva u prvom redu ima njemačku lobanju (Totenkopf) na beretki.

Nose, Aleš: Domobranci zdravo – bog daj. Protikomunistične enote na Slovenskem 1942 – 1945). Modrijan. Ljubljana 2008. str. 75 . – Zasebni arhiv

izvor **2**

Slika na stražarskom mjestu Seoske garde u Ljubljana Dravlju

Nose, Aleš: Domobranci zdravo – bog daj. Protikomunistične enote na Slovenskem 1942 – 1945. Modrijan. Ljubljana 2008. str. 42. – Zasebni arhiv

Izvor **3**

Izvještaj Računovodstva Talijanske komande za Ljubljanu o podjeli oko 15.120 lira članovima MVAC jedinica – italijanska verzija

Weber, T., Novak, D.: 20. stoletje v zgodovinskih virih, besedi in slikah. Druga svetovna vojna v Sloveniji in Jugoslaviji. DZS. Ljubljana 1998. str. 65

Izvor **4**

Odlomak koji govori o uspostavljanju Seoske garde

"Evo kako je Legija, kasnije 'prekrštena' u 'Milizia Volontaria Anti Comunista – MVAC' od strane Savoja, bila osnovana. Bila je zamišljena kao slovenska narodna armija koja bi trebala štititi narod. Seljaci su tražili oružje u svim dijelovima Ljubljanske pokrajine, tako da niko nije prisiljavao seljake da uzmu oružje. Njihov poriv na samoodbranu i želja za preživljavanjem su bili razlog za djelovanje."

V službi domovine (s. n. 1945), str. 15

Pitanja:

1. Nabroji neke zadatke Seoske garde.
2. Kome su pomagali?
3. Ko ih je finansirao?

Domobrani

Izvor **5**

Apel za osnivanje slovenskih domobrana u septembru 1943.

Radi izdaje kralja Italije i njegovog zarivanja noža u leđa maršalu Badoliju, vojska Italije više ne postoji. Nakon sramne izdaje Badolijeve klike, situacija je potpuno jasna: čak i naša voljena domovina bit će predata boljševicima uz pomoć anglo-američke plutokratije. Izdajnički i boljševički sljedbenici vodili su borbu koja je gurnula vrijedne, poštene i vjerujuće ljude u patnju, nasilje, glad, pljačku i na put sekularnih i bezdušnih robota, kao i nečasnih pomagača u korist svjetske tiranije protiv Jevreja.

Velika njemačka armija, poslana po naređenju Firera, došla je u našu zemlju da nas zaštiti. Njemački vojnici i oficiri su se hrabro borili. Hrabrost, čast i odanost njima su sveti. Oni ne poznaju beščašće i kukavičluk. Sa svojom velikom borbenom silom, Njemačka je jedina tvrđava protiv boljševizma i kapitalizma. Mlade nacije Evrope borit će se protiv boljševizma i kapitalizma pod njemačkom komandom.

Krenimo u bitku protiv komunističkih bandita i pljačkaša i borimo se za egzistenciju naše domovine! U svom proglasu predsjedavajući pokrajinske uprave divizijski general Leon Rupnik izrazio je naše ciljeve jasno i definirao naše dužnosti. Pod rukovodstvom slovenskih komandira uništit ćemo boljševičke ubice i palikuće u našoj zemlji. Njemačka vojska i policija će nas podržati svojim iskrenim prijateljstvom.

Naša dužnost je: svaki čestiti Slovenac, sposoban za borbu u dobi od 18 do 35 godina, treba se dobrovoljno javiti da zaštiti svoju domovinu, da održi red i disciplinu te da vrati uništene domove u slovensku domobransku legiju.

Slovenci! Možete se prijaviti u Komandi slovenskih domobrana u zgradi Općine, Ambrožev trg 7 u Ljubljani ili u općinskoj kancelariji nadležnoj za vaše područje ukoliko živite na selu.

Slovenski domobrani

Weber, T., Novak, D.: 20. stoletje v zgodovinskih virih, besedi in slikah. Druga svetovna vojna v Sloveniji in Jugoslaviji. DZS. Ljubljana 1998. str. 93

Izvor **6**

Legitimacija slovenskog domobrana

Nose, Aleš: Domobranci zdravo – bog daj. Protikomunistične enote na Slovenskem 1942 – 1945. Modrijan. Ljubljana 2008. pg. 189 – Zasebna zbirka avtorja.)

Izvor 7

Prva linija 47. odreda u Cerknici. Četvrti s desna nosi antipartizansku značku na džepu na grudima.

Nose, Aleš: Domobranci zdravo – bog daj. Protikomunistične enote na Slovenskem 1942 – 1945). Modrijan. Ljubljana 2008. str. 152.

Izvor 8

Antipartizanska značka

Nose, Aleš: Domobranci zdravo – bog daj. Protikomunistične enote na Slovenskem 1942 – 1945). Modrijan. Ljubljana 2008. str. 194.

Izvor 9

Domobranska zakletva

"Zaklinjem se Bogom svemogućim da ću biti hrabar, odan i poslušan svojim pretpostavljenim i da ću savjesno ispunjavati svoju dužnost prema slovenskoj domovini kao dijelu slobodne Evrope te da ću uzeti učešće zajedno s njemačkim snagama pod komandom velike Njemačke, SS trupa i policije, u zajedničkoj borbi protiv bandita i komunista i njihovih saveznika. Za tu borbu spreman sam žrtvovati i svoj život. Tako mi Bog pomogao."

Slovenec, 21. 04. 1944

Odlomak iz domobranske zakletve

http://www.youtube.com/watch?v=V14a2rp5fAM (10. 5. 2013)

Pitanja:

1. Uz pomoć izvora pokušaj objasniti zašto su formirani slovenski domobrani i ko ih je finansirao. Imenuj osnivača slovenskih domobrana.

2. Pokušaj otkriti kome su se slovenski domobrani zakleli na vjernost i protiv koga su se borili. Za pomoć koristi tekst domobranske zakletve.

Osnivanje antirevolucionarne frakcije

Izvor **1**

Memorijalna razglednica žrtava iz Bizovika i Dobrunja, žrtve partizanskog terora iz 1942.

Nose, Aleš: Domobranci zdravo – bog daj. Protikomunistične enote na Slovenskem 1942 – 1945. Modrijan. Ljubljana 2008. str. 92

Izvor **2**

Služba sigurnosti (tajna policija – VOS), koja je radila unutar Oslobodilačkog fronta, koristila se ubojstvima u Ljubljani i okolnim područjima te je dodatno povećavala jaz između obje frakcije.

Samo u Ljubljani pripadnici VOS-a izvršili su 49 napada na predstavnike javnog života. Komunistički teror proširio se preko čitave Ljubljanske pokrajine jer su komunisti ubijali svećenike, gradonačelnike, viđenije seljane, članove Katoličke akcije, dječake i djevojčice na selu, starije osobe, djecu, pa i čitave porodice – jednom rječju, svakoga za koga su posumnjali da sarađuje s "Belogardejcima".

V znamenju osvobodilne fronte, Dokazila o grozodejstvih komunizma v Ljubljanski pokrajini, Ljubljana 1943 – XXI

Izvor **3**

Izjava komande slovenskih partizanskih odreda o saradnji (s okupatorom)

Komanda slovenskih partizanskih snaga dobila je pouzdane informacije da neki od Mihailovićevih – belogardejskih elemenata vode pregovore s Italijanima, u cilju organiziranja i naoružavanja bandi, uz pomoć Italijana i njihovog oružja. Njihova namjera je da ubace bande na slobodnu teritoriju Slovenije, koja je pod demokratskom upravom Oslobodilačkog fronta, da napadaju partizanske trupe i da pokrenu bratoubilački rat u korist okupatora. U skladu sa svim ovim izdajničkim pripremama, a u interesu održavanja jedinstva Slovenaca i velikih dostignuća trenutne borbe slovenskog naroda za oslobođenje koja je dovela do oslobađanja polovine tzv. "Ljubljanske pokrajine", Komanda vas podsjeća, u najstrožem obliku i po posljednji put da:

1. Svako ko obavlja pripreme za formiranje bilo kakve oružane grupe izvan partizana ili koja ne bi bila podređena Komandi slovenskih partizanskih odreda, bit će smjesta strijeljan.
2. Svako ko organizuje bratoubilački rat ili obavlja neke druge akcije koje bi pomagale osvajačima, bit će strijeljan.
3. Naređenja koja dozvoljavaju smaknuće bilo koga ko ugrožava jedinstvo Slovenske narodne armije na području pod komandom slovenskih partizanskih odreda bit će poslata svim partizanskim tijelima na oslobođenom području.

Gorespomenute mjere – zasnovane na dekretu Oslobodilačkog fronta – razmotrene su od strane Komande slovenskih partizanskih odreda pri potpunoj svijesti da samo najveća predanost i nesaradnja s elementima koji provociraju građanski rat radi interesa njihove klike, može spriječiti slovenski narod da plati cijenu izdaje – kada ti elementi uspiju u izvršenju još krvavijih dijela izdajnika na sličan način kao što je to bilo u drugim dijelovima Jugoslavije – stotinama života svojih najboljih sinova i kćeri.

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

Na položaju, 27. maja 1942.

Komandant: Peter Strugar, s. r.

Za Komandu slovenskih partizanskih trupa:

Politički komesar: Jernej Posavec

Slovenski poročevalec, leto III, štev. 22, 2. 6. 1942

Pitanje:

Koji su postupci Oslobodilačkog fronta pomogli razvoju nepovjerenja i odbrambenog stava buržoaske frakcije?

Izvor **4**

FILMOVI:

Gledanje dva odlomka iz dokumentarnog filma RTV Slovenije “Vrijeme rata” iz 2005.

Nasilje domobrana

Pogledajte priču Angele Kumše u filmu “Vrijeme rata” i odgovorite na sljedeća pitanja:
1. Žrtva čijeg nasilja je bila narator u vrijeme Drugog svjetskog rata i zašto?
2. Kakvu je sudbinu izbjegla i kako?
3. Objasni jesu li svi domobrani imali iste stavove?
4. O čijem još nasilju nam govori Angela? Daj nekoliko primjera.
5. Objasni jesu li se svi složili s tim postupcima.

Partizansko nasilje

Pogledajte priču Marije Marolt, roð. Bradeško, iz filma “Vrijeme rata” i odgovori na sljedeća pitanja:
1. Čije su žrtve bili pripadnici porodice Bradeško i zašto?
2. Kakva je bila njihova sudbina?
3. Objasni je li ovo pojedinačan primjer ili dio šire slike?
4. Objasni je li zemlja pretrpjela gubitke radi žrtava partizanskog nasilja poslije rata.

Nakon što čujete oba svjedoćenja, Angelino i Marijino, pokušajte objasniti i dati razloge građanskog sukoba za vrijeme Drugog svjetskog rata.

Stergar, Tanja: Posodobitve pouka v gimnazijski praksi. Zgodovina. Razvoj slovenskega naroda v 20. stoletju. Zavod RS za šolstvo. Ljubljana 2010. pg. 233

GLOSAR (POJMOVNIK)

Oslobodilački front – organizacija koju je 26. aprila 1941. u Ljubljani osnovala Komunistička partija Slovenije, Hrišćanski socijalisti, lijevo krilo Sokolskog društva i kulturni radnici. Na početku, organizacija je bila koalicija nekoliko grupa, a od 1943. Komunistička partija preuzela je vođstvo nad organizacijom. Ova organizacija je organizirala otpor protiv okupatora.

VOS – Obavještajno-bezbjednosna služba osnovana je u augustu 1941. pod komandom Komunističke partije Slovenije. Njihovi zadaci su bili obavještajni rad, likvidiranje saradnika okupatora i protivnika komunizma.

Partizani – dobrovoljci u borbi protiv okupatora; armija koju je organizirao Oslobodilački front i koja je koristila gerilski način ratovanja (napadi na neprijateljske jedinice ili sabotaže).

Slovenski četnici (Plave brigade) – pripadnici bivše Jugoslovenske vojske koji su u početku sarađivali s partizanima. Nakon napada četnika (pod vođstvom Draže Mihailovića) na srbijanske partizane, slovenski četnici su se podijelili u dvije grupe. Jedna je pod vođstvom Jake Avšiča prešla u partizane. Druga grupa, pod vođstvom Karela Novaka, ostala je vjerna Mihailovićevim četnicima i sarađivala s okupatorom. Slovenski partizani nazivali su ih Plave brigade. Partizani su ih porazili nakon kapitulacije Italije 1943.

Seoska garda (MVAC ili Bijela garda) – antikomunistička jedinica osnovana 1942. u Ljubljanskoj pokrajini (dijelu Slovenije pod okupacijom Italije). Njihovo osnivanje potaknuo je grub odnos Oslobodilačkog fronta prema ljudima i nelegalne egzekucije koje je Front sprovodio. Seosku gardu je opremio, plaćao i naoružao italijanski okupator, koji ih je nazivao Milizia Volontaria Anti Comunista (MVAC) – Dobrovoljna antikomunistička milicija. Koristili su se istim metodama kao i VOS. Partizani su ih zvali bijelom gardom (po uzoru na Rusiju) i porazili su ih 1943. nakon kapitulacije Italije.

Domobrani – antikomunistička jedinica osnovana 1943. nakon kapitulacije Italije. Bila je pod komandom bivšeg generala jugoslavenske vojske, Leona Rupnika. Domobrani su bili pomoćne policijske jedinice pod Njemačkom komandom. Njihov zadatak je bio da štite transportne objekte, da gone (sudski) i hvataju partizane i njihove saradnike.

Marjeta Šifrer
Helena Mešnjak

Djeca u Drugome svjetskom ratu

Ključno pitanje

Jesu li djeca jednako patila, bez obzira na stranu na kojoj su bila?

Tema

Ovaj modul govori o djeci u Drugom svjetskom ratu, u periodu od 1939. do 1945. Govori o djeci u partizanskom pokretu, djeci u domobranima, djeci u logorima i djeci-kuririma. Izvori nam pokazuju kako su djeca živjela i stradavala za vrijeme rata.
Materijal je namijenjen učenicima starijim od 14 godina.
Ovu temu smo izabrali jer vjerujemo da je interesantna učenicima. Ova tema, također, može biti interesantna za rad. Tema je kontroverzna jer prikazuje djecu na obje strane – partizane i drugu stranu, koja je odlučila da sarađuje s nacistima, a modul obuhvata kompletnu regiju.
Tema je relevantna za cijelu regiju, jer se odnosi na sve zemlje i pokazuje razlike o svoj djeci koja su živjela za vrijeme rata.

Ciljevi

Učenici će dobiti saznanja o djeci u partizanskom pokretu, djeci u domobranima, djeci u logorima i djeci-kuririma. Izvori nam pokazuju kako su djeca živjela i stradavala za vrijeme rata.

Ishodi

- Učenici stiču znanja o svakodnevnom životu djece u Drugom svjetskom ratu.
- Moći će usporediti život i stradanja djece u vrijeme rata.
- Dobit će saznanja o sudbini djece u partizanima, domobranima, djece u logorima i djece-kurira/vojnika.
- Oni pokazuju ratne aktivnosti iz perspektive ljudskih prava.

Uputstvo za predavače

Nastavnik će učenicima pročitati uvod i predstaviti temu časa. Radionica ima dvije faze – prva faza je uvod i grupni rad, a druga je prezentacija rezultata.

Korak 1

Nastavnik dijeli uputstva za rad. Nastavnik zatim objašnjava temu rada (prvi radni list je za nastavnika). Učenici se dijele u grupe od 4 do 5.

- Grupa 1 – Djeca u partizanima
- Grupa 2 – Djeca u logorima
- Grupa 3 – Djeca vojnici/kuriri
- Grupa 4 – Djeca na “drugoj strani” (u domobranima)

Korak 2

90 minuta

Nastavnik predstavlja zadatke za rad u grupama. Učenici trebaju imati osnovna znanja o Drugom svjetskom ratu. Učenici pregledaju kartu Jugoslavije i pokušavaju odrediti koji okupator je okupirao koji dio zemlje u Drugom svjetskom ratu.

Korak 3

Nastavnik postavlja pitanja i uvodi učenike u grupni rad:
Napiši listu stvari koje djeca trebaju za sretno djetinjstvo.

Korak 4

Nastavnik daje uputstva za timski rad. Učenici čitaju izvore, pripremaju kratke prezentacije i rješavaju zadatke.

Korak 5

Kratke prezentacije rada u grupama.

Korak 6

Zaključak, refleksija na temu (učenici bi, uz pomoć nastavnika, trebali doći do zajedničkog zaključka – bez obzira na to o kojoj djeci je riječ, sva su jednako stradala, a iznad svih djeca koja su postala siročad.)
Nastavnik povlači ravnu liniju na tabli. Na jednom kraju linije ispisuje da su sva djeca podjednako stradala, a na drugom da je nivo stradanja bio različit. Zatim nastavnik svim učenicima dijeli samoljepljive papiriće (post it). Uz pomoć novih saznanja, učenici odlučuju na koju stranu linije će nalijepiti svoj papirić. Svaki učenik također objašnjava svoju odluku.

DIO ZA NASTAVNIKE

Uvod

Odrastanje za vrijeme rata za mnogu djecu nije bilo ugodno iskustvo. Radionica "Djeca u ratu", kako joj ime kaže, govori o djeci koja su živjela na području bivše Jugoslavije za vrijeme Drugog svjetskog rata. Radionica je podijeljena na Uvodni dio, Rad u grupama i, na kraju, Prezentaciju rezultata rada. Učenici u četiri grupe moraju analizirati i razmotriti sudbinu djece partizana koja su odvedena u logore, djece koja su bila kuriri i vojnici i djece koja su bila na "drugoj strani". "Djecu na drugoj strani" zapravo predstavljaju njihovi roditelji koji su sarađivali s okupatorima u vrijeme rata – djeca domobrana (u Sloveniji), ustaša (Hrvatska) i četnika (u Srbiji). Tokom rata ova djeca su živjela "s druge strane", ali su pretrpjela ozbiljne posljedice i imala velike poteškoće nakon rata.

Šta se dogodilo djeci domobrana, ustaša i četnika, djeci partizana, djeci koja su bila vojnici i kuriri i djeci koja su odvedena u logore?

Grupa 1

DJECA PARTIZANI / U PARTIZANIMA
Analiza izvora o djeci partizana / u partizanima

Izvor **1**

"Slovene National Help" (Slovenska nacionalna pomoć)

"Slovenska nacionalna pomoć" štitila je djecu aktivnih boraca. Uz pomoć hraniteljskih porodica, ova organizacija je pomogla oko 200 djece, također poznate i kao "ilegalci", iz Ljubljane, od jula 1941. do završetka rata. Djeci su data nova imena i identiteti, tako da ih neprijatelj nije mogao naći, odvesti ih i ucijeniti njihove roditelje u partizanima. Neka od ove djece su više puta mijenjala porodice. Ova vrsta zaštite nije korištena samo u Sloveniji, već i drugdje u Evropi. Ova organizacija bila je skrivena do kraja rata i spasila je mnoge živote. Ona je zaštitila "djecu bandita", kako su ih nacisti nazivali, od otmice, smrti i deportacija u "institucije za preodgajanje".

Rettl, L., Obid, V. (2006). Partizanski otroci. Celovec/Klagenfurt: Drava, str. 15, 19

Izvor **2**

Svjedočenje Janeza Kmeta, čija majka je bila u partizanima

"Ljudi koji su živjeli oko mene – babe, tetke/strine/ujne, nikada nisu govorile o tome. Moja majka je bila tabu-tema, nešto zabranjeno. Često sam plakao noću. Puno sam plakao i želio da je moja majka tu, sa mnom, i da nije mrtva. Želio sam da je ona negdje i da se vraća da me uzme sa sobom. Čak i nakon mog rođenja, majka je djelovala kao ilegalac u Ljubljani. U proljeće 1943. Italijani su je uhapsili. Zatvorili su je u zatvor u Ljubljani, osudili je, a zatim prebacili u zatvor u Koper. Ona je uspjela pobjeći i pridružiti se partizanima iz Primorske."

Rettl, L., Obid, V. (2006). Partizanski otroci. Celovec/Klagenfurt: Drava, str. 15, 19)

Pitanja:

1. Zašto je Janezova majka bila tabu-tema?
2. Kakva organizacija je bila "Slovenska nacionalna pomoć" i kakvi su bili njeni zadaci?
3. Zašto su krili partizansku djecu pod drugačijim imenima? Kakva bi bila njihova sudbina ako bi ih neprijatelj uhvatio?

Izvor **3**

Strijeljanje đaka u Kragujevcu, Srbija

"Nada Naumović (1929–1942). Jedan narednik se naljutio i rekao mojoj kćerki da je ona komunista i da je uvrijedila srpsku vojsku. Da je ona komunista potvrdio je još jedan narednik, zatim su je s puškom na gotovs otjerali u školu Kralja Petra, gdje je prenoćila i sutradan u 7 sati ujutro kamionom su ih otjerali Nijemcima, pa su ih strijeljali u 7:30 prijepodne ispod Topovskih šupa na imanju Ljube Markovića, ekonoma."

http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1015560 (26. 3. 2013), sječanje: Mileva Naumović, Kragujevac, 20. januar, 1945)

"Lazar Pantelić (1893–1941). Moj pokojni muž Lazar M. Pantelić izveden je iz gimnazije skupa s učenicima dana 20. X 1941. g. od strane Nijemaca i zatvoren u barake za strijeljanje. Kada je izvršeno strijeljanje, bilo je na listi strijeljanih objavljeno ime moga muža. Preko Općine sam dobila njegovu ličnu kartu. Njegovu krvavu željezničku legitimaciju mi je donio njegov đak, Milosav Gavrilović, iz Kragujevca, stanuje zadnja kuća na Milanovačkom drumu, a koji je sahranjivao."

http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1015560 (26. 3. 2013), sječanje: Miroslava Pantelić, Kragujevac, 26. februar 1945.)

Pitanja:

1. Šta se dogodilo kćerki Mileve Naumović?
2. Gdje su strijeljani učenici i učitelji?

Izvor **4**

Ukradena djeca

Teška je bila i sudbina djece ubijenih roditelja koja su odvedena u logore, a zatim prebačena u Rajh, njemačkim porodicama. Osnova za genocid u vrijeme Drugog svjetskog rata u Srednjoj Evropi bila je Himlerova tajna instrukcija za provođenje akcija protiv partizana i ostalih bandita u Gornjoj Koruškoj i Donjoj Štajerskoj, izdata u 15 primjeraka, 25. jula 1942. Na osnovu te instrukcije, ljudi su ubijani bez saslušanja, sela su paljena, a mnoge partizanske porodice su deportirane.

U Donjoj Štajerskoj bio je sabirni centar za deportaciju u Celje, u bivšoj muškoj školi, danas poznatoj kao Prva osnovna škola, gdje su izvršene dvije deportacije, 3. i 14. avgusta 1942. 600 djece nasilno je oduzeto od njihovih majki. Ova djeca su uglavnom bila djeca partizanskih porodica i porodica ubijenih u zatvorima. Njihove sudbine se razlikuju, ali sva su prošla kroz istu proceduru. Djeca su pregledana radi utvrđivanja rasne (etničke) pripadnosti, zatim su odvođena u logor Frohnleiten, sjeverno od Graca, a odatle u razne koncentracione logore širom Njemačke, na preodgajanje. Naročito se posvećivala pažnja otetim dječacima, koji su najčešće završavali kao posvojčad u nacističkim porodicama. Organizacija po imenu Lebensborn je brinula o bebama. Njihov glavni cilj je bio preodgajanje rasno čiste djece druge etničke pripadnosti, radi kreiranja čiste arijevske rase i bržeg povećanja broja beba kod Nijemaca. Pravi identitet otete djece je sakriven, tako da mnoga djeca više nikada nisu nađena.

Ove dvije akcije iz augusta 1942, kada su djeca nasilno odvedena od svojih majki, nisu bile i posljednje u Celju. Nacisti su izvršili isto rasno i nacionalno odvajanje u decembru 1944. i januaru 1945. Tog puta djeca su poslata u Koblenc i Burgenland.

Nakon oslobođenja, saveznici i UNRRA – United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Administracija za pomoć i rehabilitaciju UN-a) tražili su otetu djecu, a pomagali su im i oficiri Specijalne vojne misije Jugoslavije u Parizu. Slovenija je organizirala specijalne repatrijacije koje su prihvatile 4.150 otete djece u dobi do 16 godina, u periodu od 1. 7. do 20. 9. 1945. Međutim, mnoga oteta djeca nikada nisu nađena.

Mikuž Metod (1960). Pregled zgodovine NOB-a v Sloveniji. I knjiga. Ljubljana,strp. 62, 187.

Pitanja:

1. Ko su bila oteta djeca?
2. Iz koje zemlje je dolazila većina otete djece?
3. Šta znači “Lebensborn”?
4. Jesu li se ova djeca vratila kući nakon rata? Zašto ne sva?

Izvor **5**

Svjedočenje Jožice Komeričke – otetog djeteta

Jožica Komerički iz Petrovča, rođena Jurkošek u Podgorici – Vrh iznad Laškog, sjeća se zastrašujućih događaja iz ukradenog djetinjstva:

Kada su došli da nas uhapse, meni je bilo tek 11, mojoj sestri Mariji 17, a mom bratu Konradu 13 godina. Također su deportirali našu majku i dvadesetogodišnju sestru Tončku. One se nikada nisu vratile iz Aušvica. Naš otac je uhapšen jula 1942. On je strijeljan 15. avgusta, istog dana kada smo mi odvedeni u sabirni centar u Celje. Odveli su također i sedmero djece Grančer i djecu porodica Lapov, Deželak i druge. Moj grad zvao se Vrh iznad Laškog. Najprije su nas poslali u tranzitni kamp, karanten, u mjestu Mur pored Graca. Iako je bilo hladno, morali smo svakog jutra vježbati u kratkim hlačama i majicama. Morali smo trčati preko najbližih brežuljaka. Kasnije smo raspoređeni u šest dječijih logora. Mene su poslali u Saldenburg kod Tittlinga, Bayernwald u Bavarskoj. Jožica je preživjela jer je bila naviknuta na težak rad kod kuće, na farmi. Prihvatila je rat kao nešto što se moralo desiti i ona sama tu nije mogla ništa promijeniti. Sjeća se i šestomjesečnog Vilija, otetog iz Šentlenarta, koji je bio usvojen, i sve zbrke koja je nastala s krajem rata.

Bjelorusi su otetoj djeci govorili da se ne vraćaju nazad slovenačkim komunistima. Njen brat, koji je bio njemački vojnik, napisao je prije oslobođenja zahtjev da se djeca vrate kućama. Ali nisu se mogli vratiti domu koji je bio uništen. Brat je otišao da živi s njihovom tetkom/strinom/ujnom u Rimske Toplice, a Jožica i njena sestra otišle su da žive u partizansko selo Brodnice.

http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/nedeljski/333577 (3. 2. 2012)

Pitanje:

Kakva je bila sudbina Jožice Komerčki?

Izvor **6**

Kadeti i pioniri iz Delnica – Hrvatska (veljača 1944.)

Fototeka na Gorewskiot muzej, Kraw

Pitanja:

1. Šta vidiš na slici?
2. Šta ti govori ova slika?

DJECA U LOGORIMA
Analiza Izvora o djeci u koncentracijskim logorima

Izvor 1
Slovenska djeca u koncentracionim logorima

Stanislava Završnik rođena je 3. marta 1933. u porodici Berlec, u selu Loke u Tuhinjskoj dolini. Živjela je na farmi s ocem, majkom, starijim bratom i četiri mlađe sestre. Kada su Nijemci okupirali našu zemlju, Stanislava je imala samo 8 godina. Njen otac, Ivan, bio je prvi organizator oslobodilačkog fronta u Tuhinjskoj dolini i pridružio se partizanima 1941. Zbog toga je porodica Berlec bila jedna od najomraženijih i najtraženijih kod Nijemaca. 1942. majka se pridružila (partizanskoj) brigadi i djeca su ostavljena sama. Nekoliko mjeseci djeca dobi od tri mjeseca do 11 godina sakrivala su se u šumama, kod rođaka, ali niko im nije mogao pomoći. Jula 1942. Nijemci su ih uhvatili i odveli ih u dječiji koncentracioni logor Seligenporten, gdje je već bilo internirano oko 100 slovenske djece bez roditelja ili drugih odraslih.

Na početku su svi bili zajedno, kasnije su djecu podijelili prema abecednom redu. Krajem maja 1943. djeca su također razdvojena i prema dobi i polu. Najstariji brat, Milan, prebačen je u logor Kastl, najmlađa sestra, Johana, u Leipzig, Ana u Meinburg, Justina u Naustift, a Marija i Stanislava su prebačene u Saldenburg. U koncentracionim logorima djeci je bilo zabranjeno da govore slovenski, bila su podvrgnuta strogom nacističkom obrazovanju. Krajem 1944, kada su Nijemci počeli gubiti snagu i moć, neki dječiji logori su napušteni, pa su sestre Berlec zajedno došle do slobode u logoru Saldenburg. U julu 1945. svi su stigli kući, gdje su sjedinjeni sa svojim roditeljima.

http://www.muzeji-radovljica.si/_arhiva/mestni/zgibanka.pdf

Izvor 2
Sudbina djece u italijanskim koncentracionim logorima

U vrijeme progona na području Ljubljane, italijanski okupatori zatvarali su Slovence u zatvore u Ljubljani i u Italiji. Sastali su se predstavnici pokreta otpora iz italijanskih okupacionih zona – iz Slovenije, Istre, Dalmacije, Crne Gore i Albanije s Kosovom. Zatvorenici su živjeli u užasavajućim uslovima. Žene s malom djecom i trudnice imale su mnogo problema, jer su zatvorske ćelije bile hladne, prljave, pune gamadi, uši i buha. Novorođenčad je umirala od bolesti. Među zatvorenicima je bilo i ljekara koji su nastojali spasiti žene, djecu i bebe. Nakon kapitulacije Italije 1943, u logorima je organizirana nastava za djecu.

Cita Lovrenčič Bole. 1988. Prekomorke. Ljubljana. str. 22 – 174.

Izvor 3
Majke i djeca u koncentracijskom logoru

Cita Lovrenčič Bole. 1988. Prekomorke. Ljubljana. P. 22 – 174

Izvor 4
Hrvatska djeca u koncentracionim logorima

"O likvidaciji djece znam to da je bilo dosta djece u logoru, te određena liječnička komisija koju su sačinjavali zastavnik Ilija Bukovac i dr. Buki Kunorti, koji su imali zadatak da proberu zdravu djecu koja su upućena u Zagreb, Sisak, Jasku i Feričance. Prilikom pregleda, komisija je pronašla 63 djece bolesne i predložila da ih treba likvidirati. Upravitelj logora Mile Orešković naredio je meni i Grubišiću da izvršimo likvidaciju spomenute djece. Janko Grubišić je predložio da djecu podavimo i kad je ušao među djecu, djeca su ga pogadila. Tada smo zajedno naredili da se djeca likvidiraju pomoću plina. Tom prilikom likvidirano je svih 63 djece, koja su se nalazila u jednoj sobi."

Ante Vrban, ustaški oficir i član uprave logora Stara Gradiška na suđenju 14.01.1948 g.. "Borba" 15.01.1948

Pitanja:

1. Šta vidiš na slici?
2. Šta ti govori ova slika?
3. Šta još želiš saznati?

Izvor **5**

Sudbina srpske djece u koncentracionim logorima

...Krajem novembra 1942. obišla nas je neka komisija i odmah poslije toga pokupljeni smo i odvedeni u Zagreb. Još na željezničkoj stanici dočekalo nas je prijatno iznenađenje jer nas je dočekala masa građana s izrazima saosjećanja i prijateljstva. Bacali su nam hljeb i dopisnice s adresama. Posebno nas je dirnuo plač nekih građana koji su nas posmatrali, a naročito žena. Podijelili su nam nešto odjeće i obuće... Prvo smo bili u Zavodu za gluhonijeme u Zagrebu, Ilica 83, a zatim u Domu u Vlaškoj 37. To je bio nadbiskupski dvor, niže katedrale... Nedjeljom su nas vodili u katoličku crkvu. U Zagrebu su uslovi za život bili daleko bolji od onih u logoru. Ovdje smo dobili i druga imena: Ivan, Mate, Joso, Josip i druga. Iako sam bio dijete, sjećam se da mi je to, kao i ostalima, bilo vrlo teško…
...Poslije oslobođenja vratio sam se u svoj kraj. Teško me pogodilo saznanje da se od oko 600 mojih drugova iz logora vrlo mali broj vratio u svoj rodni kraj. A ostalima se izgubio svaki trag u fašističkim logorima.

Žarko Vujičić, Velika ofanziva na Kozaru 1942. I njene posljedice, Banja Luka 2004, str. 169-175.

Izvor **6**

Djeca s Davidovom zvijezdom

http://www.jusp-jasenovac.hr/Default.aspx?sid=5478 (9. 5. 2013) Antisemitizam Holokaust Antifašizam, Ognjen Kraus (ur.),Židovska općina, Zagreb, 1996, str. 92.)

Pitanja:

1. Pogledaj sliku i opiši je.
2. Šta je pričvršćeno na kaputić djevojčice?
3. Šta to znači?

Pitanja: Pročitaj izvore od 1. do 6. i ispuni donju tablicu.

Poređenje		
	SLIČNOSTI	**RAZLIKE**
SLOVENIJA		
HRVATSKA		
BIH		

Izvor **1**

Djeca kuriri (svedočenje Štefana Mateka)

MOJA KURIRSKA POTA

Kuriri v NOV so imeli težko in zelo odgovorno nalogo. Bili so vedno na poti in v stalni nevarnosti.

Moj opisem odlomek iz moje kurirske službe. Izpovedi je do pičice resnična. Moja pot je bila vsako drugo noč 3 ure hoda v eno smer in 3 nazaj, z težkim nahrbtnikom na plečih, neredko pa še s puškom, puško in ročnimi bombami. Vedno sem moral biti strogo oprezen. Počitka je bilo malo, saj smo navadi biti sami bolj strateški cesti. Podnevi se nismo smeli pojaviti nikjer. Če je deževalo, sem bil moker pet tolikočasa, da je dež prenehal in se je obleka na meni posušila.

Vsako drugo noč, ko nikem šel na taško, pa sem razmišljal poštu, literaturi in časopisi, taki da ni bilo nobene noči za prvi počitek. Klub napornemu delu pa smo bili vedno razpoloženi in smo s strnenci marsikatero srečo, mnogokrat pa tudi bežali, ko smo izzvali Švabe.

Ko sem se nekoč po svoji redni poti vračal v četo, sem bil tako utrujen, da sem spal kar med potjo. Vso dolgo pot sem hodil sem po pisalu. Vedel sem se spotikal ob kamenje in se malo predramil, včasih sem obstal na mestu in spal kar stoje. Hodil sem tudi prek potočkov in je bilo zato treba podaljšati korak. Tedaj pa sem bil tako utrujen, da nisem vedel, kdaj sem prišel do potočka, stopil vanj in padel na drugi breg. V tistem trenutku je ik nad glavo počila puška. Prvi hip sem pomislil da sem napaden, čez čas pa se mi je razjasnilo, da se je sprožila puška – moti samorna ob skalo v potok. Zadovoljen sem pospešil korak in kmalu prišel do cilja.

Štefan Matko

Burgar, M. (1972). Torbica partizanskega kurirja. Časopis Naša skupnost (Ljubljana), letnik 13, št. 4. Pridobljeno na spletni strani, (7. 8. 2012): http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-N4BQV50C/?query=%27keywords%3dkurir%27&pageSize=25

Izvor **2**

Kurir

Fototeka Gorenjskega muzeja u Kranju

Izvor **3**

Kuriri

Fototeka Gorenjskega muzeja u Kranju

Izvor **4**

Djeca kuriri/vojnici u Makedoniji

Fana Petra Kočovska-Cvetkovič 1927–2004. bila je član Lige komunista Jugoslavije od 1943. i sarađivala je s Jugoslavenskim frontom u Makedoniji od 1941. Njena najupečatljivija akcija je bila kada joj je bilo samo 17 godina, kada je zajedno sa saborcima dobrovoljcima izvršila napad i onesposobila mehanizaciju rudnika Zletovski. Ova grupa bila je zadužena da uništi mehanizaciju i onesposobi poslovanje rudnika te da uništi neprijateljsku bazu uspostavljenu tamo. Uspjeli su. Prije toga, Fana je bila na 20-todnevnom putešestviju od Kofuža do Kozjaka, po visokom snijegu i hladnoći. Mnogi stariji i iskusniji borci zaostajali su ili odustajali od misije, ali mlada djevojka je izdržala i postala primjer ostalima.

Ibe Šerifa Palikuća je dobila priznanje s 15 godina – primljena je u Ligu mladih komunista Jugoslavije, fazu između omladine i punopravnih članova komunista – zbog čina zaštite bataljona kada ga je pogodio projektil. Bila je teško ranjena, ali se brzo oporavila i vratila na svoje mjesto. Vratila se u ilegalni rad u svome rodnom mjestu, Debru. Mlada Albanka pomogla je revoluciju i pobjedu.

Materijali su uzeti iz knjige Heroine Jugoslavije izdavacka kuća Spektar, Zagreb 1980 god. (abstract)

Pitanja:

Pročitaj 1. i 4. izvor i odgovori na sljedeća pitanja.

1. Kakvu su vrstu zadataka obavljali kuriri?

2. Kakav su posao radila djeca?

3. Zašto je posao kurira bio težak i odgovoran?

Izvor 1

Povlačenje domobrana i ustaša, zajedno s porodicama

U proljeće 1945, nakon što su njemački vojnici napustili područje, preplašeni Jugoslaveni prešli su u Austriju i Italiju. Među njima bili su i slovenski domobrani, crnogorski i hercegovački četnici i mnogi hrvatski domobrani i ustaše. Bilo je puno porodica i pojedinaca koji su počinili ratne zločine, ali također i mnogo običnih porodica i pojedinaca koji su bježali od zastrašujuće sudbine. Put ih je vodio kroz doline Mislinje, Drave i Mežice u Austriju, odakle su često vraćani nazad. Hiljade ljudi okončalo je živote u napuštenim rudnicima, tenkovskim rovovima, šumama oko Kočevja i drugdje. Djeca su bila preodgajana, slično kao u njemačkim koncentracionim logorima par godina ranije. Najveći centri za ljude s "druge strane" bili su u Vetinju, Teharju i Kočevje Rog, a za djecu je to bio Petriček u Celju. Ostali centri su bili u Ormožu, Ptuju i drugim mjestima širom Slovenije. Većina ih je bila locirana u starim kasarnama, napuštenim vilama i starim ugostiteljskim objektima, kao što je Petriček u Celju. Centri su bili puni izbjeglica, vojnika i njihovih porodica, civila, žena, djevojaka, djece i starih.

Tolstoj N. Klepec M. Kovač T. 1980. Trilogija Vetrinje – Teharje – Rog. Maribor. str. 13., 27.

Izvor 2

Ljudi izvedeni na gubilište

Komunisti su uništili dio zida iza vile, tako da noću mogu izvesti grupe ljudi kroz taj prolaz. Vodili su ih preko poljana do obližnjih stratišta, izbjegavajući tako glavni put.
Seljaci i ostali ljudi u Teharju bili su pod zastrašujućim utiskom događanja iz juna i jula 1945, čak i nekoliko godina nakon rata. Ljudi su vrištali, vikali, zapomagali, uzdisali, plakali, mašinke su štektale, a bombe eksplodirale. Još i danas ljudi se ne usuđuju pričati o tome jer se plaše osvete komunista.

Tolstoj N. Klepec M. Kovač T. 1980. Trilogija Vetrinje – Teharje – Rog. Maribor. P. 108.

Izvor 3

Povratak domobrana iz Koruške u Kranj, 30.5.1945.

Fototeka Gorenjskega muzeja u Kranju

Pitanja:

1. Zašto su neki ljudi odlučili pobjeći iz Jugoslavije nakon rata?
2. Šta se dogodilo s djecom domobrana?
3. Opiši sliku, ko je na njoj, kada je slika nastala...?

Izvor **4**

Svakodnevni život u egzilu

Prvi dan u egzilu je bio kao svaki običan dan, kada sam u dubokom snu i ništa me ne može probuditi, ni cviljenje starih točkova niti tresak kola. Zbogom Ljubljana. Zbogom prijatelji i školski drugovi. Preumoran sam da mislim na vas. Samo želim da spavam.

Dok sam spavao, velika grupa izbjeglica stigla je do Drave i prešla jugoslavensko-austrijsku granicu. Bilo je 10.000 Nijemaca, 13.000 Slovenaca, 4.000 Srba i 4.000 Rusa.

Dan je prelazio u noć. Dolina nadomak Vetrinja izgubila je svoj primarni izgled. Kao gljive poslije kiše nicali su šatori, praćeni konjima, ostalom stokom i ljudima. Vatre su svijetlile u polutami. Lažna idila. Čuo sam dječiji vrisak ispred našeg šatora: "Upomoć, upomoć, Janez! Janez!" Šta se dogodilo Janezu? Zgrabio sam djevojčicu i protresao je. Rekla mi je, u suzama, kako je Janez otišao na na most preko rijeke koji je bio pun mina. Janez je načinio nekoliko koraka kada je došlo do eksplozije. Janezovo tijelo poletjelo je kroz vazduh i palo na obalu rijeke. "Uzalud, svaka nada je uzaludna!" Ljudi su samo stajali tamo, neki čovjek je skinuo s glave svoj rustični šešir i nervozno ga vrtio u rukama, dok su dvije (medicinske) sestre držale Janezovu majku. Ona nije plakala ni vrištala. Odveli su je od mrtvog tijela njenog sina.

Svi su znali da se vraćamo u Jugoslaviju, čak i ja, dijete od 11 godina. Ali kuda idemo, nismo mogli predvidjeti ni u najluđim snovima. Partizani, koji su vodili personalne istrage, bili su među zarobljenima. Oduzeli su nam sve što je bilo od vrijednosti. Partizani su bili mladi, gotovo djeca. Jedan od njih imao je možda 12-13 godina. Sagnuo se i pušio.

Ljudi su bili previše otupjeli da bi osjećali bol. Ni civili nisu bili drugačiji. Žene su padale u prašinu puta za Teharje. Djeca su bila najjača. Malene su nosili u majčinom naručju, a veća djeca, poput mene, hodala su noseći mali teret svojih tijela. Udaljenost između Celja i Teharja bila je nekih 10 kilometara. Ali nama je izgledala kao vječnost. Vukli smo se posljednjom snagom, kao prebijeni psi, do konačnog odredišta.

Ott, Ivan (2008). Otroci s Petrička – ukradeno otroštvo. Celje: Mohorjeva družba, p. 35, 36, 69, 79, 112, 147, 194, 197.)

Izvor **5**

Dječaci u ustaškim uniformama (to su djeca – siročad, čije su roditelje ubili ustaše, a njima su stavili ustaške kape)

Mihovilović, Đ., Smreka, J. (2006). O poimeničnom popisu žrtava Jasenovac prema do sada prikupljenim i provjerenim podatcima. Spomen područje Jasenovac, ur. Tea Benčić Rimay, str. 219

"Riječ je o srpskim dječacima koje su ustaše odvojili od roditelja 1942. Roditelji dječaka sa slike dijelom su poubijani u logoru Jasenovac, a dijelom deportirani u Njemačku na prisilan rad u njemačkim tvornicama. Dječaci su po zapovijedi ustaškog zapovjednika Vjekoslava Maksa Luburića obučeni u ustaške odore, premda su upravo ustaše bili odgovorni za stradanja njih i njihovih roditelja."

(Dr. sc. Robert Skenderović (Hrvatski institut za povijest), radionica "Stradanja žena i djece u logoru Jasenovac", Zagreb, 2007.

Izvor **6**

Odvođenje ljudi u koncentracioni logor

Kada su najmlađa djeca uzeta od roditelja i izvedena, a naše majke tučene puškama, ovdje je bilo mnogo plakanja i vriske. Moj otac se molio i gledao kroz ružičnjak i mrežastu ogradu kako se majka čvrsto držala za mene i mog mlađeg brata. Djeca su ukrcana na autobus, gdje smo morali pjevati partizanske pjesme. Znam da je moja majka plakala još jače nego prethodne noći, jer je bez sumnje osjećala da će biti ubijena. Sutradan, u 5 ujutro, odvedena je s još jednom ženom koju su također odveli od njeno troje djece. U to vrijeme, otac mi je odveden u baraku; kada je tražio da vidi svoju suprugu, neka žena mu je rekla da je ona već odvedena, kao i mnoge druge.

Tolstoj N. Klepec M. Kovač T. 1980. Trilogija Vetrinje – Teharje – Rog. Maribor. P. 99)

Pitanje:

Šta se dogodilo domobranskim porodicama, uhvaćenim i vraćenim poslije rata?

Zadatak:

Usporedi izvore – pokušaj odrediti sličnosti u preodgoju djece koje se spominje u oba izvora.

Nenad Perošević
Miloš Vukanović

“Ne znam čiji su avioni, ali su bombe naše.”

(Savezničko bombardiranje Jugoslavije tokom Drugog svjetskog rata)

Ključno pitanje

Ko pije, a ko plaća?

Tema

Tema radionice obuhvata period Savezničkog bombardiranja gradova Jugoslavije 1943–1944. Slično kao i u ostatku Evrope, ova tema je poprilično zanemarena u historijskim udžbenicima, čak iako je prouzrokovala na hiljade žrtvi i razaranje mnogih gradova. Bombardiranje se odigralo širom bivših jugoslovenskih republika i do današnjeg dana ostaje kontraverzna tema kako zbog razloga i stepena bombardiranja, tako i zbog toga ko je naredio bombardiranje.

Ciljevi

Cilj radionice je da približi učenicima temu razaranja i patnje civilnog stanovništva uzrokovanog masovnim zračnim bombardiranjem. Radionica je fokusirana na period Drugog svjetskog rata, preciznije na savezničko bombardiranje gradova Jugoslavije. Iako je bombardiranje od strane sila Osovina predstavljeno u radionici, glavni fokus je na aktivnostima Saveznika, upravo zbog stepena razaranja koji su one prouzrokovale. Kritički pristup ovoj temi će podstaći diskusiju u pogledu iskrenog prijateljstva i interesa u međunarodnim odnosima tokom ratnih perioda.

Ishodi

- Učenici će analizirati historijske izvore.
- Učenici će razviti svijest o užasima rata i životu pod bombama.
- Učenici će se upoznati s odnosom savremene politike prema historijskim događanjima.

Uputstva za predavača

Predavač počinje radionicu s pitanjima za zagrijavanje.

1. Koji se ciljevi bombardiraju i koja je razlika između vojnih i civilnih ciljeva?
2. Šta mislite koliko je bilo precizno bombardiranje tokom Drugog svjetskog rata?
3. S kojim skorim bombardiranjima ste upoznati?
4. Znate li je li vaš grad ikad bombardiran?

Predavač nastavlja s uvodom. Učenici čitaju uvodni tekst, izvor 1 i analiziraju mapu. Predavač učenicima postavlja pitanja s kraja uvoda.
Nakon što učenici odgovore na pitanja, predavač crta vremensku liniju i traži od učenika da na nju napišu najvažnije datume iz uvodnog teksta.

45 minuta

Korak 1

Predavač dijeli učenike u 4 grupe i svakoj grupi daje izvore iz određenih gradova: Leskovac, Podgorica, Beograd i Zadar.
Svaka grupa ima isti zadatak, da korištenjem teksta i fotografije naprave novinski izvještaj iz ugla različitog novinara:

- Grupa 1 (Leskovac) treba napisati novinski izvještaj iz ugla sovjetskog novinara,
- Grupa 2 (Podgorica) treba napisati novinski izvještaj iz ugla britanskog novinara,
- Grupa 3 (Beograd) treba napisati novinski izvještaj iz ugla njemačkog novinara i
- Grupa 4 (Zadar) treba napisati novinski izvještaj iz ugla jugoslavenskog (partizanskog) novinara.

Predstavnik svake grupe će pročitati svoj novinski izvještaj.
Nakon čitanja novinskih izvještaja predavač pita učenike da usporede i prodiskutiraju izvještaje drugih grupa.

Korak 2

Za kraj časa, predavač predstavi izvor broj 5 i fotografije dva spomenika. Traži od učenika da pogledaju materijal, odgovore na pitanja i kažu svoje mišljenje.

Uvod

Prvo bombardiranje Jugoslavije tokom Drugog svjetskog rata izvršila je avijacija fašističke Njemačke 6. aprila 1941. godine. Izvršenje zadatka je povjereno 3. vazdušnoj floti. Glavni cilj bombardiranja bio je Beograd, ali pored njega pogođeni su još i Novi Sad, Sarajevo, Niš, Mostar, Banja Luka, dok je italijanska avijacija gađala hrvatsko primorje, Podgoricu i druge gradove. Sama operacija bombardiranja Beograda imala je tajni naziv "Strašni sud".

I pored toga što su Jugoslavenska vlada i Vrhovna komanda Beograda, predviđajući rat, proglasile Beograd "Otvorenim gradom", 484 aviona su tokom 6. i 7. aprila intenzivno bombardirali grad.

U bombardiranju Beograda 1941. poginulo je 2.274 ljudi, porušeno 627 zgrada, a veoma ili djelimično oštećeno skoro 10.000, uključujući dio Starog dvora. Najznačajniji spomenik kulture uništen u bombardiranju je Narodna biblioteka s 300.000 knjiga, uključujući srednjovjekovne spise neprocjenjive vrijednosti. Prema njemačkim izvorima, starinski način podizanja kuća i loše organizirana protivpožarna i civilna zaštita doprinijeli su stradanju velikog broja ljudi.

Zapadni saveznici su pojačavali interes za jugoslavensko ratište usporedo s prenošenjem ratnih operacija prema jugu Evrope. Saveznička avijacija povremeno je djelovala na teritoriji okupirane Jugoslavije od aprila 1943. godine. Prvo veće bombardiranje izvršeno je 20. aprila 1943. godine napadom na Skoplje i Niš.

Intenzivnija djejstva savezničke avijacije uslijedila su u drugoj polovini 1943. kada je priznata Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije. Formalno priznanje NOVJ na Teheranskoj konferenciji utjecalo je na razvijanje njenih vojnih veza sa Saveznicima u prvoj polovini 1944. godine. Odluka o pružanju pomoći Narodnooslobodilačkoj vojsci i partizanskim odredima Jugoslavije istovremeno je značila uključenje ovih snaga u šire planove Saveznika u borbama protiv njemačkih trupa. Pojačani vazdušni napadi Saveznika bili su uslovljeni činjenicom da je Balkan za Nijemce u jesen 1943, a naročito od proljeća 1944, imao poseban značaj, zbog probijanja njemačkog fronta u Italiji u aprilu 1944. i operacije "Overlord" u junu 1944. Saveznici su nastojali bombardiranjem onemogućiti povlačenje njemačkih snaga iz Grčke, Albanije i Makedonije.

Prvi zahtjev u kome se od Saveznika traži da bombardiraju Beograd uputio je general Draža Mihailović predsjedniku Jugoslavenske vlade u emigraciji Slobodanu Jovanoviću (preko britanskog ambasadora kod Jugoslavenske vlade Rendela) 4. novembra 1942.

Vrhovni komandant Narodnooslobodilačke vojske Josip Broz Tito je u pismu od 17. maja 1943. (na početku Pete neprijateljske ofanzive) upućenom Glavnom štabu njegovih jedinica u Hrvatskoj obrazložio prihvatanje saradnje sa Saveznicima i u vezi s tim obavijestio ih o traženom bombardiranju Berana, Bijelog Polja, Pljevalja, Andrijevice, Mostara, Podgorice i Nikšića.

Mapa: Neki od gradova koje su Saveznici bombardirali tokom 1943. i 1944. godine
Mapu izradio Miloš Vukanović

Izvor **1**

Iznenađeni građani Nikšića sklanjali su se u kuće i podrume nakon prvih naleta aviona. Međutim, mnogi su, da ne bi ostali zatrpani u ruševinama, ostajali na otvorenom prostoru. Na trgu kod česme pored kuće Katurića, Stevan Zlatni Vuković, gradski oriđinal, "spokojno" je gledao u nebo i nešto sam sa sobom razgovarao. U vezi s tim ostala je zapamćena istinita anegdota, da je na pitanje jednog od građana, koji se također nije htio skloniti u kuću: "Čiji su ono avioni?" sasvim ozbiljno odgovorio: "Ne znam čiji su avioni, ali su bombe naše."

Maksim Vujačić, Trg Slobode (1885-2007), Nikšić, 2007. str. 48-49

Pitanja:

1. Kada i zašto Saveznici otpočinju kampanju bombardiranja Jugoslavije?
2. Šta je građanin Nikšića htio reći u svom odgovoru?
3. Je li je zračno bombardiranje prakticirano samo tokom Drugog svjetskog rata?
4. Znate li još neke primjere zračnog bombardiranja?

Izvor **2**

Svjedočanstvo i fotografije bombardiranja Leskovca, Srbija

Bugari su bili napustili svoj logor u Gimnaziji, koja je bila preko puta našeg zatvora, a čuli smo da su napustili grad sasvim. Gimnazija je s parkom oko sebe izgledala pusto i stravično s praznim rovovima. Iz Zotovićevog zatvora, koji je bio odmah pored našeg, nisu se čuli jauci. Sigurno je Zotović* sa svojim dželatima prisustvovao proslavi. Samo se ispred sokolane šetao jedan nedićevac**, valjda stražar. U sobi je vladala neka čudna tišina. Svako se zanio svojim mislima o sopstvenoj sudbini.

Iznenada, začu se daleki zvuk aviona. Osjetili smo da su to bombarderi. Danas je njihov dolazak bio bučniji.

Bilo je tačno dvanaest sati i petnaest minuta. Najednom se začuo stravičan zvuk bombardera u obrušavanju. Bilo nam je jasno: bombardirat će nas. Prvo sam začuo prodoran zvižduk, a zatim eksploziju. Jednu, dvije, deset, sto… Činilo mi se da se bombe obrušavaju pravo na zatvor, na mene. Gonjen iskonskim strahom od smrti, izletio sam iz sobe i prilijepio se za zemlju ispod jednog bagrema u sredini dvorišta. Dok je tutnjalo i grmilo, na mene je padao šut od razrušenih zgrada. Od dignute prašine ništa se nije vidjelo. Osjetih udarac. Poslije sam vidio da ništa nije bilo opasno. To me je udario jedan komad cigle od razrušenih zgrada.

Svuda oko mene čuo se vrisak i jauk. Međutim, tama od dignute prašine bila je tako gusta da se nije vidjelo ništa ni pokraj sebe. Usta su mi bila puna prašine i zemlje. Najzad prestade lomljava oko nas. Eksplozije su bile sve rjeđe i udaljenije od nas, dok se najzad sve ne utiša. Malo pomalo slegla se prašina, a zraci sunca probijali. U vazduhu se osjećalo na neku goretinu i kiselinu. Kad sam se najzad odlijepio od zemlje i pogledao oko sebe, umalo se nisam onesvijestio. Zatvorenici su izbezumljeno bježali izvan žica. Vrata, prozori, crijep na krovu zatvora, sve je to nestalo za tren oka. Ostale su samo zidine i sobe koje su beživotno zjapile. Nisam vidio nikoga da je poginuo. Znači, svi smo preživjeli bombardiranje. Zotićev zatvor je bio srušen, a također i dio općine gdje je bila smještena policija. Prednji dio sokolane također je nestao. Na mjestu nekadašnjeg ulaza zjapila je ogromna ljevkasta rupa. Nekoliko preživjelih nedićevaca, bježeći, psovali su i bacali oružje. Pogledah na istok: Gimnazije više nije bilo. Sravnjena je sa zemljom…

Izvor **3**

Svjedočanstvo i fotografije bombardiranja Podgorice, Crna Gora

Svjedočanstvo I

Prva grupa od 60 aviona najprije je prelijetala grad i iz repa su ispuštali bijeli dim, što do sada nismo vidjeli. Napravili su krug nad gradom opasavajući ga dimom, kao da su time htjeli označiti prostor koji treba bombardirati, što se ispostavilo da su upravo i uradili. Kad je prva grupa zatvorila krug, nastao je pakao na zemlji. Tek što je prva grupa aviona isporučila svoj smrtonosni tovar, naletjela je druga, a zatim i treća. Od siline udara zemlja je podrhtavala, grad se rušio, ljudska tijela su letjela u vazduh. Izgubio sam majku Milicu (39) i sestru Zorku (8). Stradala je naša kuća koja se nalazi u centru grada, preko puta "Beka". Još je mnogo zgrada razrušeno i mnogo porodica izginulo. Broj ranjenih, kao ni poginulih, nikad nije utvrđen. Događaji su se smjenjivali kao na filmskoj traci. Trebalo je sahraniti poginule i nastaviti život u uslovima postojeće okupacije i, sada, razorenog grada. Uvjeren sam da nije bilo porodice u centru grada koja nije imala nekog poginulog ili ranjenog člana.
Od ovog katastrofalnog bombardiranja najviše je stradao sam centar varoši: Balšića ulica, Novaka Miloševa, Nemanjina obala... Poslije bombardovanja nastao je strahovit metež. Preživjeli su žurili da što prije napuste grad. Ispod ruševina čuli su se jauci. Ulice su bile zatrpane i preorane, s brojnim rupčagama velike dubine. Dijelovi ljudskih tijela visili su po telegrafskim žicama. Pojedini objekti su gorjeli. Dim je štipao oči. Oblaci prašine. Riječju – pakao.

Svjedočanstvo II

Noćno bombardiranje zateklo me u gradu, u kući gdje smo inače stanovali. Vlasnica kuće, naša rodica, bila je samohrana, pa sam je svakodnevno obilazio i donosio, koliko se imalo, hrane. Ostao sam te noći da spavam kod kuće. Najedanput, začulo se zujanje aviona, snažna eksplozija koja je osvijetlila grad. Svjetlost se dugo zadržala i bila je takvog intenziteta da se mogla čak i igla pronaći. Sve je to sablasno izgledalo iznad porušenog grada. Noć je pretvorena u dan. Nakon što su saveznički avioni istresli svoj smrtonosni tovar, nastala je tišina. Pričalo se da je te noći bilo dosta poginulih, upravo onih građana koji su se u to vrijeme vraćali svojim domovima. Sutradan sam poranio i pošao svojima u Zagorič. Prolazeći pored vojnog stana, u ograđenom prostoru vidio sam nekoliko padobrana. Kad sam se primaknuo, uvidio sam da se u njima nalaze, zarivene u zemlju, nekakve metalne naprave. Kad sam svojima pričao šta sam vidio, starije komšije rekoše da su to padobrani od raketa kojima je grad bio osvijetljen.
Puno puta kasnije razmišljao sam zašto je naš grad tako drastično bombardiran. Prema onome što se dogodilo u Podgorici, stiče se utisak da strategijski objekti nisu ni bili njihovi cilj. Jer, kako objasniti činjenicu da nijedan most, osim Knjeginjinog, nije srušen, kao ni jedan objekat vojnog stana!?

Prof. Dr Branislav Kovačević, Savezničko bombardovanje Crne Gore, Podgorica 2003.

Izvor **4**

Svjedočanstvo i fotografije bombardiranja Beograda, Srbija

Rezultati bombardiranja Beograda od zapadnih Saveznika 16. i 17. aprila (1944) je takav da je stanovništvo Beograda podnijelo ogromne žrtve. Od vojnih objekata jedino su pogođeni Željeznička stanica s prostorijama, Tvornica vojnog pribora i kuća u kojoj je Gestapo bio smješten na Dorćolu. Bombe su bacane po svim krajevima grada, čak su pogođene bolnica i sanatoriji. Vojna bolnica, u kojoj su se nalazili naši zarobljenici povratnici radi liječenja, bila je pogođena. Dalje, srušene su sljedeće ustanove: Klinika za unutrašnje bolesti, Dečja klinika, Državna bolnica, Opštinsko porodilište, Zavod za izbeglu decu i mnogobrojne privatne zgrade.
Sljedeća mjesta u Beogradu najteže su stradala: blizina Tehničkog fakulteta, Studentski dom i Slavija. Zatim Terazije, Nemanjina ulica, Miloša Velikog, Ulica kraljice Natalije i Sarajevska ulica. Također su nastradali blizina Pozorišta, Zeleni Venac i Nova pijaca. Na ulicama leševi žrtava svuda su prisutni. Oni koji su preživjeli ovo, razbježali su se na sve strane. Čitave ulice bile su u plamenu. Prva pomoć odmah je prestala funkcionirati. I još uvijek se leševi nalaze na ulicama. Posljedice ovog bombardiranja daleko su veće od onog 6. aprila 1941. Beograd koji je dao 27. mart. nije zaslužio ovo.

General D. Mihailović, 21. 4. 1944.

Prof. dr Branislav Kovačević, Savezničko bombardovanje Crne Gore 1943-1944, GRAĐA, Podgorica 2003.

Bombing of Belgrade; *Military Encyclopedia of Yugoslavia; 1958 edition*

Izvor **5**

Svjedočanstvo i fotografije bombardiranja Zadra, Hrvatska

Lijevo: Piazza Marina
Desno: Licej Svetog Dimitrija

Prvi veći zračni napad savezničkih snaga na Zadar izveden je navečer 2. novembra/studenog 1943. godine, kada je među ostalim objektima razoren dom za nezbrinutu djecu, a slijedili su veliki napadi 28. novembra/studenog (preko 200 žrtava) te 16. i 30. decembra/prosinca iste godine. Prve je napade obilježio veliki broj civilnih žrtava, ali je grad, iako oštećen, još uvijek funkcionirao. Naročito je teško bilo bombardiranje 16. decembra/prosinca, kada su pogođena skloništa na Cereriji (današnja Voštanica) i u samom centru grada. Pritom je poginulo oko 150-200 ljudi. U udaru je sudjelovalo 50 američkih bombardera "Mitchell" (B-25) koji su bacili 90 tona bombi.

Napadi koji su potpuno razorili Zadar uslijedili su od januara/siječnja do marta/ožujka 1944. godine. Međutim, u njima je broj žrtava bio mnogo manji jer se stanovništvo koje je ostalo bez domova i sredstava za život razbježalo po manje oštećenim predgrađima te po zadarskim otocima. Procjenjuje se da je u proljeće 1944. godine u Zadru, zajedno s predgrađima, bilo manje od 4.000 civila. Iako su onesposobljeni svi industrijski pogoni i pristaništa te su Nijemci bili prisiljeni uspostaviti pomoćne luke, bombardiranja su se nastavila tokom čitave 1944. godine.

Do ljeta središte Zadra praktično više nije postojalo: većina kuća je posve razorena, a njihove ruševine su zatrpale ulice. Grad je potpuno opustio. Od juna/lipnja do oktobra/listopada nisu zabilježeni veći napadi, da bi novi udari uslijedili sredinom oktobra/listopada 1944. godine, prilikom povlačenja njemačke vojske. Najjača bombardiranja su bila 25. i 30. oktobra/listopada. Posljednje savezničko bombardiranje izvedeno je 31. oktobra/listopada 1944. godine, na sam dan ulaska partizana u Zadar. Zadar je konačno oslobođen 1. novembra/studenog 1944. godine. Pretpostavka je da je do posljednjeg bombardiranja došlo zabunom zbog loših komunikacija. Pritom je nekoliko partizana i poginulo.

Osim razaranja, za koje odgovornost snose savezнички bombarderi i nijemci koji su u povlačenju minirali Novu rivu, ostao je sporan i ukupan broj žrtava bombardiranja. Tačni podaci se vjerovatno neće nikada utvrditi, jer je u ratnom Zadru bio veliki protok stanovništva – lokalno stanovništvo je odlazilo, dolazili su Italijani iz drugih dalmatinskih gradova, a neutvrđen je i broj pripadnika vojske. Najrealnija je brojka oko 1.000 poginulih, jer je većina stanovništva izbjegla nakon prvih napada u jesen i zimu 1943. godine. No i taj broj predstavlja najveće žrtve koje je neki grad u Hrvatskoj pretrpio od savezničkih bombardiranja.

Preuzeto iz dokumentarnog filma "Ognovi sa neba", peta epizoda
http://www.youtube.com/watch?v=HC9OWbFLMSs 27 Maj 2013.

Izvor **6**

Dva spomenika u Podgorici

http://portalanalitika.me/drustvo/tema/69476-bijela-ptica-i-crna-bomba.html (25.05.2013)

Na lijevoj strani prikazan je spomenik, nazvan Crna bomba, koji je podignut u čast više od 2.000 građana Podgorice koji su poginuli u Savezničkom bombardiranju tokom Drugog svjetskog rata. Spomenik je podignut 1993. godine.

Dolje je prikazan spomenik nazvan Bijela ptica, koji je podignut u čast dvojici savezničkih pilota. Ove pilote oborila je njemačka protivvazdušna odbrana, na nebu Crne Gore, tokom akcija savezničkog bombardiranja jugoslavenskih gradova u Drugom svjetskom ratu. Spomenik je podignut 2012. godine.

Pitanja:

1. Koji su razlozi za podizanje ovih spomenika?
2. Koje su sličnosti i razlike između ova dva spomenika?

Melisa Forić – koordinator projekta, rođena je 1980. Studij historije završila je na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu.
Zaposlena je kao istraživač-asistent u Centru za balkanološka ispitivanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Autor je i koautor nekoliko udžbenika historije za osnovne i srednje škole. Melisa je sekretar Udruženja historičara i nastavnika historije Bosne i Hercegovine, EUROCLIO-HIP i član udruženja od 2003.
Pored toga, učestvovala je i bila koordinator u nekoliko projekata na temu nastave historije u Bosni i Hercegovini i regiji. Također je aktivno učestvovala na brojnim regionalnim i međunarodnim konferencijama vezanim za historiju i nastavu historije.

Kontakt: melisa.foric@gmail.com

Bojana Dujković-Blagojević - koordinator projekta, zaposlena je u nevladinom sektoru u Bosni i Hercegovini. Aktivna je u Udruženju historičara i nastavnika historije Bosne i Hercegovine EUROCLIO-HIP BiH, čiji je član od 2003. godine. Do sada je bila učesnik, koordinator i autor u nekoliko međunarodnih projekata. Član je nacionalnog Odbora za reformu nastave historije u Bosni i Hercegovini i Nacionalnog odbora Koledža ujedinjenog svijeta (Unted World College) u Mostaru.

Kontakt: shanty@teol.net

Edin Radušić rođen je 1970. u Foči, Bosna i Hercegovina. Diplomirao je historiju na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, magistrirao na Atinskom univerzitetu 2000. godine (studije jugoistoka Evrope) i na Univerzitetu u Sarajevu 2004. godine (historija Bosne 19. i 20. stoljeća), a doktorirao na Univerzitetu u Sarajevu 2008. Zaposlen je na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Naučno polje interesa mu je historija Bosne i Hercegovine u 19. i 20. stoljeću u širem evropskom kontekstu. Pored drugih projekata, Edin Radušić učestvovao je u regionalnom Euroclio projektu koji je uključivao Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i Srbiju. Autor je jedne knjige, nekoliko naučnih članaka, kao i koautor udžbenika i dvije čitanke-vježbanke iz historije za sedmi razred osnovne škole.

Kontakt: radusicedin@yahoo.com

Samojko Cvijanović rođen je 1954. u Brezi, a diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu – Odsjek za historiju, 1977. godine. U obrazovanju radi od 1978. Trenutno radi kao profesor historije i demokratije i ljudskih prava u Srednjoj medicinskoj školi u Doboju. Predsjednik je Školskog odbora škole. Od 2004. ima profesionalno-stručno zvanje mentora. Učesnik je u brojnim domaćim i međunarodnim projektima. Urednik je udžbenika historije i posjeduje CIVITAS-ovu licencu za realizaciju programa iz predmeta Demokratija i ljudska prava, kao i certifikat za predavača na predmetu Kultura religija.

Kontakt: medskola@teol.net

Bahrudin Beširević rođen je 1973. u Ostrošcu (Cazin, Bosna i Hercegovina). Gimnaziju je završio u Bihaću, a diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu – Odsjek za historiju. Zaposlen je kao profesor historije u II srednjoj školi u Cazinu, gdje je bio i direktor te predsjednik Školskog (Upravnog) odbora. Koautor je nastavnog materijala „Jugoslavija između Istoka i Zapada – Obični ljudi u neobičnoj zemlji – Svakodnevni život u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji 1945–1990“. Autor je nekoliko stručnih radova koji su objavljeni u stručnim časopisima. Učesnik je brojnih međunarodnih naučnih seminara i projekata. Organizirao je niz seminara na lokalnom, državnom i regionalnom nivou za nastavnike historije. Član je i jedan od osnivača EUROCLIO-HIP Bosne i Hercegovine te član CDRSEE i još nekih drugih stručnih udruženja. Član je Savjeta za kulturu Općine Cazin te saradnik u medijima u emisijama iz oblasti kulture i kulturno-historijskog naslijeđa (autor ili stručni saradnik). Promotor je nekoliko stručnih knjiga. Aktivno učestvuje u kreiranju nastavnih planova i programa te udžbeničke građe na nivou Bosne i Hercegovine.

Kontakt: bahro_besirevic@yahoo.com

Kiti Jurica Korda - koordinator projekta, rođena je u Dubrovniku gdje završava osnovnu i srednju školu. Diplomirala je historiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Od 1996. radi kao nastavnica historije u Gimnaziji Dubrovnik, a 2012. stječe zvanje nastavnice-savjetnice. Sudjelovala je na više državnih i međunarodnih seminara i projekata za nastavnike historije. Članica je Hrvatske udruge nastavnika povijesti i jedna od autorica EUROCLIO projekta Historija u akciji – Obični ljudi u neobičnoj zemlji.
Poseban interes joj je rad s naprednim učenicima na projektima zavičajne historije i kulturne baštine.

Kontakt: kitijuricakorda@yahoo.com

Denis Detling - **koordinator projekta,** rođen je u Osijeku u Hrvatskoj. Diplomirao je historiju i njemački jezik i književnost na Pedagoškom fakultetu u Osijeku, Sveučilištu Josipa Jurja Strossmayera. Trenutno radi kao muzejski pedagog Muzeja Slavonije. Prije toga je radio kao nastavnik historije u gimnaziji u Osijeku.

Dosada je objavio nekoliko stručnih članaka, održao niz javnih predavanja i radionica u Hrvatskoj i inostranstvu, sudjelovao u nekoliko školskih, vanškolskih i muzejskih projekata. Autor je i udžbenika iz historije i dodatnih edukativnih materijala te materijala za nastavu, kao i nekolicine edukativnih izložbi u muzeju.

Kontakt: denis.detling@gmail.com

Sanja Pereša-Macuka, rođena je 1975. godine u Puli gdje završava osnovnu i srednju školu. Diplomirala je historiju i hrvatski jezik na Filozofskom fakultetu u Puli. Od 2000. radi u Osnovnoj školi Vidikovac kao učiteljica historije. Sudjelovala je u nekoliko školskih i vanškolskih projekata. Članica je Hrvatske udruge nastavnika povijesti.

Kontakt: sanja@sanjapm.com

Igor Jovanović rođen je u Puli, gdje završava osnovnu i srednju školu. Diplomirao je historiju, književnost i hrvatski jezik na Filozofskom fakultetu u Puli – Sveučilište u Rijeci. Kao nastavnik historije radi od 2000. u nekoliko škola. Od 2004. radi kao nastavnik historije u Osnovnoj školi Veli Vrh u Puli.
Sudionik je više državnih i međunarodnih seminara te projekata za nastavnike historije: Projekt EUROCLIO-a „History in action“ (2011–2014), Pestallozzi seminar, Bratislava 2006, Zagreb 2009; The Jewish Foundation for the Righetous – Sumer Institute for Teachers – International school for Holocaust studies 2005, Yad Vashem; Columbia University in New York 2011.
Član je Hrvatske udruge nastavnika povijesti i Istarskog povijesnog društva. Poseban interes mu je rad s naprednim učenicima na projektima zavičajne historije i kulturne baštine.

Kontakt: igorj@ymail.com

Hrvoje Klasić rođen je 6. decembra 1972. u Sisku gdje završava osnovnu i srednju školu. Godine 1997. diplomirao je na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Na istom fakultetu odbranio je magistarski rad pod naslovom „Društveno-političke promjene u Sisku 1970–1972.“ i disertaciju pod naslovom „1968. u Jugoslaviji. Društveno-političke promjene u Jugoslaviji u kontekstu svjetskih zbivanja“. Od 1995. zaposlen je kao profesor historije u Sisačkoj gimnaziji, a od 2003. na Filozofskom fakultetu, Odsjeku za historiju. Uz izborne kolegije vezane uz historiju 20. stoljeća, drži i seminare iz predmeta Svjetska historija nakon 1945. godine. Sudionik je brojnih konferencija i simpozija u Hrvatskoj i svijetu. Dobitnik je Godišnje nagrade Društva sveučilišnih nastavnika i drugih znanstvenika u Zagrebu za 2006. godinu. Iste godine dobio je i Godišnju nagradu grada Siska za knjigu „Hrvatsko proljeće u Sisku“. Koautor je dokumentarne serije „Hrvatsko proljeće“, nastale u produkciji Hrvatske radiotelevizije. Godine 2012. u Zagrebu mu je objavljena knjiga „Jugoslavija i svijet 1968.“.

Kontakt: hklasic@ffzg.hr

Donika Xhemajli - koordinator projekta, rođena je u Prištini 1970. godine. Osnovnu i srednju školu završila je u Prištini, gdje je i diplomirala 1992. Od 1999. radi kao nastavnik historije u Srednjoj školi „Faik Konica“ u Prištini. Tokom rada učestvovala je u nekoliko seminara i konferencija o novim metodama podučavanja i učenja historije, koji su se održavali na Kosovu i širom Evrope. Objavila je i nekoliko radova na ovu temu. Bila je jedan od inicijatora osnivanja Udruženja nastavnika historije na Kosovu 2008. godine.

Kontakt: *donika.xhemajli@gmail.com*

Arber Salihu - koordinator projekta, rođen je 1972. u Podujevu, Kosovo. Diplomirao je na Univerzitetu u Prištini 1997. Na istom univerzitetu je magistrirao 2008. Trenutno priprema doktorat na temu iz savremene historije Kosova. Radio je kao nastavnik historije u periodu 1997–2000. Od 2000. radi kao autor nastavnih planova i programa. Stručnjak je za historiju i nastavu historije, autor je udžbenika, predavač, trener za nastavnike itd. Učestvovao je u brojnim radionicama i seminarima, konferencijama i drugim aktivnostima, na Kosovu i u drugim zemljama. Aktivan je član i jedan od osnivača Udruženja nastavnika historije na Kosovu.

Kontakt: arber_s51@hotmail.com

Fetnan Dervis rođena je u Prizrenu, Kosovo, gdje je završila osnovnu i srednju školu. 1998. je diplomirala na Seldžuk univerzitetu u Turskoj, na Odsjeku za historiju. Magisterij je stekla na Univerzitetu u Istanbulu, Turska.
Radi kao nastavnik historije u osnovnoj i srednjoj školi u Prizrenu, Kosovo.
Napisala je udžbenik iz historije na turskom jeziku. Član je Kosovskog udruženja nastavnika historije.
Učestvovala je u brojnim seminarima i konferencijama i objavila nekoliko naučnih radova.
Njen maternji jezik je turski, a pored toga tečno govori srpski, albanski i engleski.

Kontakt: fetnan2007@hotmail.com

Mire Mladenovski - koordinator projekta, rođen je 1967. u Makedoniji. Diplomirao je historiju na Filozofskom fakultetu u Skoplju 1991. godine. Od 1992. radi u Osnovnoj školi „Tihomir Miloševski“ u Skoplju.
Učestvovao je u više međunarodnih konferencija. Također je i autor i urednik mnogih nastavnih materijala.
Uključen je kao urednik u web aplikaciji EUROCLIO-a „HISTORIANA“ (online interaktivni multimedijalni alat za historičare).
Pored toga, on je jedan od osnivača i trenutno predsjedavajući ANIM-a (Udruženje nastavnika historije Makedonije). Također je član boarda EUROCLIO-a.

Kontakt: mire.mladenovski@gmail.com

Besnik Emini - koordinator projekta, rođen je 1977. u Tetovu, Makedonija. Diplomirao je historiju na Univerzitetu u Skoplju 2002. Magistrirao je na istom univerzitetu 2009. Specijalizirao je historiju balkanskih naroda u 18. i 19. stoljeću, narodni preporod i stvaranje nacionalnih država na Balkanu. Trenutno je istraživač na Institutu za kulturno i duhovno naslijeđe Albanaca u Skoplju. Aktivan je član Makedonskog udruženja nastavnika historije (članica EUROCLIO-a).

Kontakt: ebesnik@yahoo.com

Valentina Stamenković rođena je u Bitoli. Školovala se u Skoplju, gdje je i diplomirala na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta. Od 1997. predaje u Srednjoj stručnoj školi „Dr Panče Karagozov“ u Skoplju. Učestvovala je u radionicama, seminarima, konferencijama i drugim aktivnostima u Makedoniji i inostranstvu. Jedan je od autora u nedavnom historijskom projektu u Makedoniji „Retelling history“ (2007). Bila je uključena u izradu standarda za nastavni predmet Historija koje je organiziralo Ministarstvo obrazovanja. Aktivan je član i jedan od osnivača Makedonskog udruženja nastavnika historije (članica EUROCLIO-a).

Kontakt: stamenkovikv@yahoo.com

Ljupka Hristova rođena je 1974. u Tetovu, Makedonija. Diplomirala je historiju na Univerzitetu „Sveti Ćiril i Metodije“ (Skoplje, Makedonija) 1998. Radi kao nastavnik u Osnovnoj školi „Joakim Krcoski“ u Skoplju. Ljupka je učestvovala u projektima koje je organizirao EUROCLIO, CDRSEE, USAID i Američki institut za mir. Bila je koautor dodatnih nastavnih materijala za srednju školu „Razumijevanje zajedničke prošlosti, učenje za budućnost“, 2003. godine. Ljupka je također učestvovala u projektima: „Retelling the History“ Makedonija, 2006–2007, „Unity in diversity“ (projekat koji je finansirala Ambasada Kraljevine Norveške u Makedoniji) 2005. Bila je ispitivač savremene svjetske historije u srednjim školama i akreditirani je trener za nastavu savremene historije. Također je učestvovala na seminarima, konferencijama i drugim aktivnostima u Makedoniji i na Balkanu, vezano za nastavu savremene historije. Ljupka je aktivan član i jedan od osnivača Makedonskog udruženja nastavnika historije.

Kontakt: sljupka_mk@yahoo.com

Iljo Trajkovski, nastavnik historije iz Makedonije, član je Udruženja nastavnika historije Makedonije. Rođen je u Bitoli 1963, a studirao je historiju na Univerzitetu „Sveti Ćiril i Metodije“ u Skoplju, Makedonija. U proteklih 20 godina radio je kao nastavnik u Srednjoj školi „Josip Broz Tito“ u Bitoli. U zadnjih 5 godina također je dio vremena radio u privatnoj srednjoj školi u Bitoli. Od 1999. aktivan je član EUROCLIO-a i učestvovao je u nekoliko projekata iz historije s podrškom ili pod vođstvom EUROCLIO-a u Makedoniji i regiji. Kao član Makedonskog udruženja nastavnika historije, svih ovih godina učestvovao je u mnogim nacionalnim, regionalnim i međunarodnim konferencijama i seminarima.

Kontakt: iletra@yahoo.com

Miloš Vukanović – koordinator projekta, rođen je 7. septembra 1986. u Podgorici. Diplomirao je na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta Univerziteta Crne Gore. Trenutno je na master studiju iz oblasti međunarodnih odnosa na Fakultetu političkih nauka Univerziteta Crne Gore. Istovremeno radi u Historijskom odjeljenju Narodnog muzeja Crne Gore na Cetinju, kao kustos za period Drugog svjetskog rata i savremene historije. Kao studentu dodijeljena mu je stipendija fondacije „Sveti Petar Cetinjski“. U fondaciji je aktivan od 2008, najprije kao pridruženi član, a kasnije kao koordinator na istraživanju i promoviranju novih nalaza iz historije Crne Gore, kao i na zaštiti kulturnog naslijeđa. Radio je i u Centru za građansko obrazovanje, gdje je uspješno završio školu demokratije i školu ljudskih prava. Godine 2010. započeo je saradnju s EUROCLIO na projektu Historija koja povezuje / Kako podučavati osjetljive teme u bivšoj Jugoslaviji, kao koordinator projekta za Crnu Goru. Jedan je od autora knjige „Izmišljanje novog komunističkog glavnog grada – Titograd u godinama poslije 2. svjetskog rata“. Govori engleski jezik.

Kontakt: milosvukanovic86@gmail.com

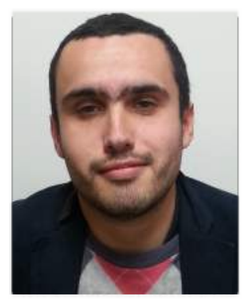
Nenad Perošević – koordinator projekta, rođen je u Nikšiću 1. augusta 1973, gdje je završio osnovnu i srednju školu. Na Filozofskom fakultetu u Nikšiću diplomirao je na odsjeku Historija – Geografija 1999. Na Filozofskom fakultetu u Beogradu, na Odsjeku za historiju, magistrirao je jula 2005, a na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, na Odsjeku za historiju, doktorirao je februara 2010. U zvanje docenta izabran je marta 2011. na grupi historijskih predmeta Studijskog programa za historiju Filozofskog fakulteta u Nikšiću. Radni angažman: istraživač-saradnik Historijskog instituta u Podgorici (2000–2003) te saradnik-asistent i docent dr. na Filozofskom fakultetu u Nikšiću (2003. do danas). Objavio je knjigu (s prof. dr. Nadom Tomović) *Kultura modernog doba*, Nikšić 2011. te više naučnih radova u stručnim časopisima, a bio je i učesnik više naučnih skupova. Učestvovao je u „Obuci i primjeni istraživačkih instrumenata“ u okviru projekta: *Evaluacija reforme osnovnog i općeg srednjoškolskog obrazovnog sistema u Crnoj Gori 2010–2011*, koji je realiziran u saradnji s Ministarstvom prosvjete i sporta Crne gore, Zavodom za školstvo i Zavodom za udžbenike i nastavna sredstva, a finansiran je od strane Mreže fondacije za otvoreno društvo.

Kontakt: neso-nk@t-com.me

Marija Brkuljan rođena je 20. aprila 1976. u Nikšiću. Završila je Filozofski fakultet Univerziteta Crne Gore, Odsjek za historiju i geografiju, 2002. godine. Radi kao profesor historije u Gimnaziji „Stojan Cerović“ u Nikšiću. Govori engleski jezik.

Kontakt: mariya-b@hotmail.com

Petar Lekić rođen je u Baru 10. oktobra 1986. Osnovnu i srednju školu završio je u Baru. Osnovne i specijalističke studije historije završio je na Filozofskom fakultetu u Nikšiću. Bio je stipendista Crnogorske vlade, općine Bar, kao i Fondacije „Sveti Petar Cetinjski“. Pobjednik je kviza ABC na državnoj televiziji 2008. godine, čiji je tematski okvir bilo kulturno-historijsko naslijeđe Crne Gore. Radio je, kao profesor historije, u osnovnim školama u Baru i Mrkojevićima, a od 2011. godine je kustos u Historijskom muzeju na Cetinju. Koautor je postavke i kataloga Muzeja novca na Cetinju. Govori engleski.

Kontakt: petarlekic@yahoo.com

Ljiljana Lazarević - koordinator projekta, rođena je 7. septembra 1973. Diplomirala je na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta u Beogradu. 2003. počinje raditi kao nastavnica historije, u Osnovnoj školi „Kralj Petar I“ u Beogradu, a 2008. je u istoj školi izabrana i za šefa Sekcije za historiju i geografiju, što jje dužnost koju obavlja i danas. Pored toga, u periodu 2004–2008. koordinator je tima Srbije u regionalnom EUROCLIO projektu „Historija na djelu“, 2006. sudjeluje u projektu CDRSEE Podučavanje historije u Jugoistočnoj Evropi kao trener za nastavnike (drugo izdanje materijala s ovog projekta 2010), 2008. godine je član iz Srbije u timu urednika dodatnog nastavnog materijala „Obični ljudi u neobičnoj zemlji“. Ministarstvo obrazovanja 2011. godine imenuje tim za provođenje novih standarda za nastavu historije u kojem ponovno ima zaduženje trenera za nastavnike, a ujedno postaje i član tima formiranog za izradu završnog ispita iz historije za šesti razred na osnovu novih standarda – pilot program. Godine 2012. izabrana je za člana nacionalnog tima za pripremu završnih nacionalnih ispita – maturskih pitanja iz historije – na završetku školovanja u osnovnim školama te konačno, 2010–2012. postaje koordinator tima Srbije i autor radionice u EUROCLIO projektu „Historija koja povezuje“. Aktivno se služi engleskim jezikom.

Kontakt: *lilana@sbb.rs*

Emina Živković - koordinator projekta, rođena je 13. marta 1970. Završila je Filozofski fakultet u Beogradu, Odsjek za historiju i 2000. godine se zapošljava kao nastavnik historije u Osnovnoj školi „Đura Jakšić“ u Beogradu. Od 2001. godine do danas radi kao trener za nastavnike u projektu CDRSEE „Podučavanje historije u Jugoistočnoj Evropi“ (drugo izdanje materijala s ovog projekta 2010), u periodu 2004–2008. koordinator je tima Srbije u regionalnom EUROCLIO projektu „Historija na djelu“, a 2011. je izabrana za člana tima imenovanog od strane Ministarstva obrazovanja za provođenje novih standarda za nastavu historije kao trener za nastavnike te tima za izradu završnog ispita iz historije za šesti razred na osnovu novih standarda – pilot program, dok je 2012. postala član nacionalnog tima za pripremu završnih nacionalnih ispita – maturskih pitanja iz historije na završetku školovanja u osnovnim školama. Od 2010. do 2012. godine bila je koordinator tima Srbije i autor radionice u EUROCLIO projektu „Historija koja povezuje“, nakon čega je ostala u projektu kao članica tima. Aktivno se služi engleskim jezikom.

Kontakt: emina.zivkovic.ez@gmail.com

Dr. Ivana Dobrivojević (1975) je zaposlena kao naučni saradnik na Institutu za savremenu istoriju. Autorica je knjiga „Državna represija u doba diktature kralja Aleksandra 1929–1935.“ (2006) i „Selo i grad. Transformacija agrarnog društva Srbije 1945–1955.“ (2013). Bavi se istraživanjem državne represije, procesa urbanizacije i modernizacije, kao i svakodnevice „običnih“ ljudi u socijalističkoj Jugoslaviji.

Kontakt: dobrivojevicivana@ikomline.net

Dr. Goran Miloradović rođen je 1965. Zaposlen je u Institutu za savremenu istoriju u Beogradu, kao stručni saradnik. Govori ruski i engleski. Njegovo polje interesiranja je historija srednje i istočne Evrope (Rusija, Habsburška monarhija, Jugoslavija), a naročito historija ideja, kao i društvena i kulturna historija. Trenutno je predsjednik i šef za obuku u Udruženju za društvenu historiju – EUROCLIO u Srbiji. Član je uredničkog odbora Istorijskog godišnjaka.

Kontakt: goran miloradovic@absolutok.net

Irena Paradžik Kovačič - koordinator projekta, rođena je 1978. u Ljubljani, gdje je završila osnovnu i srednju školu. Diplomirala je historiju i pedagogiju na Filozofskom fakultetu u Ljubljani. Radi kao nastavnik u Gimnaziji „Jože Plečnik“ u Ljubljani, od 2003. Član Slovenskog udruženja nastavnika historije postala je 2002. Objavila je nekoliko naučnih radova u specijaliziranim magazinima, držala nekoliko javnih predavanja i radionica te učestvovala u više školskih, vanškolskih i međunarodnih projekata.

Kontakt: irena.paradzik@guest.arnes.si

Vanja Zidar Šmic - koordinator projekta, rođena je 1973. u Ljubljani, Slovenija. Diplomirala je historiju i etnologiju na Univerzitetu u Ljubljani. Nastavnik je historije u srednjoj školi od 1998. Također je i član Slovenskog udruženja nastavnika historije. Trenutno radi kao nastavnik historije u Gimnaziji ERUDIO, gdje je bila uključena u nekoliko projekata, a u posljednje tri godine uglavnom u Comenius projektima.

Kontakt: vanjaz@telemach.net

Marjeta Šifrer rođena je 1973. u Kranju, gdje je završila osnovnu i srednju školu. Diplomirala je historiju i ruski jezik na Filozofskom fakultetu u Ljubljani. Radi kao nastavnik historije u Osnovnoj školi „Naklo“ od 1999. Predaje historiju, građansko obrazovanje i ruski jezik. U novembru 2006. završila je postdiplomski studij iz didaktike historije. Aktivno sarađuje s Nacionalnim institutom za školu i obrazovanje. Osim toga, objavila je nekoliko radova u specijaliziranim časopisima, održala nekoliko javnih predavanja i radionica i učestvovala u međunarodnim projektima.

Kontakt: marjeta.sifrer@os-naklo.si

Helena Mešnjak rođena je 1957. u Slovenj Gradecu. Osnovnu školu završila je u Dravogradu, srednju školu u Mariboru, a Fakultet humanističkih znanosti u Ljubljani. Helena je diplomirala historiju i sociologiju 1983. 2001. godine magistrirala je na temu ekonomske historije Mežiške doline od kraja Drugog svjetskog rata do samoupravljanja. Trenutno predaje na Poslovno-ekonomskoj školi u Celju. Član je Udruženja nastavnika Slovenije i Udruženja historičara Slovenije. Zajedno sa studentima Helena je uključena u ACES projekte. Uspješno sarađuje s Udruženjem nastavnika Slovenije i objavljuje radove u specijaliziranim časopisima.

Kontakt: helena.mesnjak@guest.arnes.si

Mr. Jelka Razpotnik već 13 godina radi kao nastavnik historije u Gimnaziji Šentvid u Ljubljani. Sarađuje s Nacionalnim obrazovnim centrom za obuku nastavnika, držeći predavanja iz historijskih i obrazovnih predmeta za nastavnike historije. Sarađuje s Odsjekom za historiju Fakulteta humanističkih znanosti u obučavanju studenata za nastavu historije. U periodu 1999–2003. bila je predsjedavajuća Slovenskog udruženja nastavnika historije, a još četiri godine bila je potpredsjednik. U periodu 2001–2007. bila je član Boarda EUROCLIO-a, Evropskog udruženja nastavnika historije. Učestvovala je u nekoliko programa obuke nastavnika historije u organizaciji Savjeta Evrope. Učestvovala je u nekoliko godišnjih skupština EUROCLIO-a, kao predstavnik Slovenskog udruženja nastavnika historije. Objavila je nekoliko radova iz oblasti nastave historije i savremene nacionalne historije. Također je autor i urednik udžbenika iz historije za srednju školu i drugih publikacija s evropskom tematikom. U protekle četiri godine bila je urednik u izdavačkoj kući Rokus Klett.

Kontakt: jelka.razpotnik@rokus-klett.si

Snježana Koren predaje didaktiku historije na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Ima doktorat iz savremene historije stečen na istom sveučilištu. Ranije je niz godina radila kao nastavnik historije i trener za nastavnike. Pored rada na Sveučilištu, ona je i ispitivač na državnom ispitu za nastavnike historije u Hrvatskoj. Njena područja interesiranja i oblasti u kojima je puno objavljivala uključuju politike historiju i sjećanja u socijalističkoj Jugoslaviji i zemljama nastalim poslije njenog raspada, historija historiografije i nastave historije, komparativnu analizu udžbenika historije i planova i programa, inicijalni trening nastavnika u Evropi, interkulturno obrazovanje itd. Od 1999. uključena je u nekoliko međunarodnih i unutar-hrvatskih projekata koji se bave rečenom tematikom. Objavila je knjigu (Politika povijesti u Jugoslaviji 1945–1960: Komunistička partija Jugoslavije, nastava povijesti i historiografija), brojne članke i poglavlja u knjigama, kao i nekoliko udžbenika o historiji 20. stoljeća.

Kontakt: snjezana.koren@zg.htnet.hr

Joke van der Leeuw-Roord, osnivač i specijalni savjetnik EUROCLIO-a, Evropskog udruženja nastavnika historije, diplomirala je historiju na Univerzitetu u Groningenu, Nizozemska. U periodu 1972–1993. radila je kao nastavnik historije, trener za nastavnike i savjetnik za historiju. Kao vodeći ekspert na polju obrazovanja iz historije, inovativne metodologije i trans-nacionalne historije, inicirala je i koordinirala niz nacionalnih i trans-nacionalnih projekata u Albaniji, Bjelorusiji, Bugarskoj, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Kipru, Češkoj Republici, Estoniji, Gruziji, Latviji, Makedoniji, Crnoj Gori, Rumuniji, Rusiji, Srbiji, Turskoj i Ukrajini. Radi kao konsultant za Savjet Evrope, UNESCO, OSCE, International Alert i Evropsku uniju. Potpredsjednik je Savjetodavnog odbora Georg Eckert instituta u Braunschweigu (Njemačka) i član Savjetodavnog odbora Instituta za historijsku kulturu Erazmus unverziteta u Rotterdamu. Joke van der Leeuw-Roord je autor publikacija Koeberstiftung-a, UNESCO-a i mnogih drugih međunarodnih časopisa o historiji i nastavi historije. Holandska Kraljica odlikovala je Joke van der Leeuw-Roord 2009. Ordenom reda „Oranje-Nassau“, a Holandsko udruženje nastavnika historije dodijelilo joj je „Huib de Ruyter“ nagradu za historiju.

Kontakt: joke@vanderleeuw.eu

Mr. Jonathan Even-Zohar, direktor EUROCLIO-a, diplomirao je historiju na Univerzitetu u Leidenu, na temu Svijet – historijske perspektive u obrazovanju iz historije, a počasnom Crayenborgh diplomom na temu Islam i Evropa. U EUROCLIO-u bio je menadžer projekata obrazovanja iz historije u Bugarskoj, Kipru i u bivšoj Jugoslaviji, uključujući razne posjete zemljama, međunarodne konferencije, seminare i radionice. U okviru ovih projekata razvijeni su mnogi aspekti publiciranja, razvijanja planova i programa, političkih utjecaja i općih stavova prema obrazovanju i nastavi historije. Od 2010. godine njegova posebna odgovornost bila je provođenje EUROCLIO dugoročnog programa Historija koja povezuje, Kako podučavati osjetljive i kontroverzne teme u zemljama bivše Jugoslavije.

Kontakt: jonathan@euroclio.eu

Dr. Peter Collins predaje historiju na koledžu Saint Mary, Univerzitet u Belfastu, koji je ujedno i osnovna institucija za obrazovanje nastavnika (profesora) i koledž slobodnih umjetnosti. Objavio je puno radova iz irske historije. U vrijeme najtežih sukoba u Sjevernoj Irskoj bio je šef za historiju u srednjoj školi, lociranoj u „problematičnom“ području u Belfastu. Ima mnogo iskustva kao trener u programima koji su bili namijenjeni nastavnicima u podijeljenim zajednicama, naročito vezano za podučavanje kontroverznih pitanja iz historije. Učestvovao je u mnogim konferencijama i radionicama u Evropi i USA.

Kontakt: p.collins@smucb.ac.uk

Cecyl Esau završio je svoje master studije iz historije na Univerzitetu Western Cape, Belville, Južna Afrika. Trenutno je vođa projekta „Školske usmene historije“ na Institutu za pravdu i pomirenje u Cape Townu, Južna Afrika.

Kontakt: cecyl@ijr.org.za

Eyal Naveh je profesor historije na Univerzitetu u Tel Avivu i Kibuc obrazovnom koledžu, a bio je i viši saradnik u Izraelskom institutu za demokratiju. Predaje historiju USA na Odsjeku za historiju i na Pravnom fakultetu. Također je predavao i historiju Izraela u Izraelu i u inostranstvu. Profesor Naveh je doktorat stekao na Univerzitetu u Berkeleyu, USA. Najveća polja njegovog istraživanja su nastava historije te intelektualna i kulturna historija USA. Osim akademskih radova, napisao je i 7 udžbenika za izraelske javne škole. Njegove posljednje četiri knjige su „Reinhold Niebuhr and Non Utopian Liberalism“ (Sussex Academic Press, 2002), knjige iz historije: „Toward a dialogue with the Israeli Past“ (Babel Publications, 2002) [na Hebrejskom] i „United States – an Ongoing Democracy“ (Open University Press, 2007) [na Hebrejskom] te „Side by Side – Parallel Histories of Israel and Palestine“ (zajedno sa Samijem Adwanom i Danom Bar-Onom, New Press, 2012). Zamjenik je direktora PRIME-a i koordinator i savjetnik u dva izraelsko-palestinska narativna historijska projekta.

Kontakt: enaveh@post.tau.ac.il

Dr. Jan Lofstrom je predavač iz predmeta historija i obrazovanje iz društvenih nauka na Univerzitetu u Helsinkiju i dopunski profesor iz historijske antropologije na Univerzitetu u Javaskuli, Finska. Njegovo polje istraživanja su nastava historije, historijska svijest i historijske politike, naročito po pitanjima historijske reparacije. Posljednji radovi o ovim temama, na engleskom jeziku, uključuju „Historical apologies as acts of symbolic inclusion – and exclusion? Reflections on institutional apologies as politics of cultural citizenship“, Citizenship Studies, 15(2011):1, 93-108.

Kontakt: lofstrom@mappi.helsinki.fi

Chris Culpin je pedagoški savjetnik iz Ansforda, Velika Britanija. Gospodin Culpin predavao je historiju 19 godina, od čega je 10 godina bio zamjenik direktora škole u ruralnom području. U posljednje vrijeme piše udžbenike, pomaže u proizvodnji školskog programa na BBC-ju, priprema „National Trust“ vodiče, vodi konferencije za nastavnike i studente. On je jedan od ispitivača za GCSE, a pomogao je pri pisanju Plana i programa nacionalne historije 1990. i njegove revizije 2007. Gospodin Culpin je, u ime Savjeta Evrope, bio delegiran u razne zemlje bivšeg istočnog bloka da nastavnicima govori o britanskom iskustvu.

Kontakt: chris.culpin@tesco.net

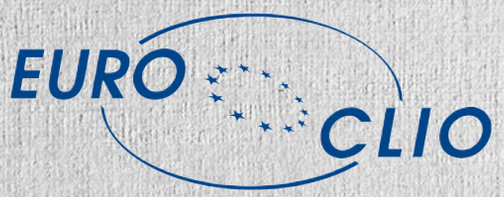
John Hamer je konsultant za obrazovanje i predsjedavajući AlphaPlus Consultancy Ltd. Sakupio je više od 20 godina predavačkog i menadžerskog iskustva u osnovnim i srednjim školama i u šest koledža prije stupanja u „Školski inspektorat Njenog Veličanstva“ (HMI) 1984. godine, kao stručnjak za historiju, evaluaciju i srednje obrazovanje. Pored ostalih dužnosti, bio je inspektor za nastavno osoblje u obrazovnim institucijama za uzrast od 11 do 19 godina i stručni savjetnik Ofsted-u za historiju, političko obrazovanje i muzeje. Prihvatio je pozivni angažman u dva lokalna obrazovna tijela, tadašnji DfEE, kao savjetnik za plan i program i njegovu ocjenu, i u SCAA (danas Qualifications and Curriculum Authority). John je napustio HMI 1997. da bi postao prvi Education Policy Adviser (savjetnik za obrazovnu politiku) pri Heritage Lottery Fund (HLF). Nedavno je radio s AlfaPlus na brojnim „Vještinama za život“ (Skills for life), funkcionalnim vještinama i projektima procjene te kao stručni konsultant Savjeta Evrope za Kipar, Kosovo, Ukrajinu i Rusku Federaciju.

Kontakt: john.hamer@alphaplusconsultancy.co.uk

Daniela Zunzer rođena je u Njemačkoj 1969, a odrasla je u Njemačkoj i Švicarskoj. Studirala je historiju, geografiju i socijalnu antropologiju u Cirihu i Berlinu. Magisterij je stekla iz historije na Humboldtovom univerzitetu u Berlinu (1996). Nakon nekoliko godina provedenih kao istraživač na Humboldtovom unverzitetu, počela je raditi (2001) kao nastavnik historije u srednjoj školi u Freiburgu, Švicarska (10-13 razred).
Posljedice holokausta i teret prošlosti bili su i još uvijek su centralna tema njenog interesovanja. Nakon dodatne obuke na polju obrazovanja o holokaustu i nakon podučavanja ove teme, naglasak je stavila na kombinaciju učenja u učionici izvan škole, na autentičnim lokacijama – tokom ekskurzija, putovanja, razgovora s preživjelima. Organiziranje srednjoškolske razmjene između Freiburga i Jerusalima 2010/11. ojačalo je uvjerenje o snažnom utjecaju ovakvog načina učenja i razumijevanja koje ono daje.
Pored toga, njen interes za druga područja s teškom prošlošću dovela su je u kontakt s bivšom Jugoslavijom, gdje redovno putuje u proteklih nekoliko godina. Trenutno planira studijsko putovanje u Bosnu i Hercegovinu i na Kosovu (april 2012), kao i put u Izrael / na Palestinske teritorije, s nastavnicima historije.

Kontakt: Zunzerda@edufr.ch

EURO
CLIO